

MODERN GÜNEYDOĞU AVRUPA TARİHİ ÖĞRETİMİ
Alternatif Eğitim Materyalleri

ÇALIŞMA KİTABI 4

İkinci Dünya Savaşı

MODERN GÜNEYDOĞU AVRUPA TARİHİ ÖĞRETİMİ
Alternatif Eğitim Materyalleri

İkinci Dünya Savaşı

Özgün başlık: Teaching Modern Southeast European History, Alternative Educational Materials, The Second World War, Thessaloniki 2005.

Dil Editörü: Dr. Selçuk Erez

Düzeltilen: Niyal Akmanalp

Tasarım (Türkçe Uygulama): APA Tasarım Yayıncılık ve Baskı Hizmetleri A.Ş., İstanbul Türkiye

Baskı: Petros Ballidis and Co., Atina, Yunanistan

Baskı adedi: 1000

Ortak Tarih Projesi Yönetim Kurulu'na karşı sorumlu CDRSEE Raportörü: Costa Carras

İcra Direktörü: Nenad Šebek

Program Direktörü: Corinna Noack-Aetopoulos

Proje Koordinatörleri: George Georgoudis ve Biljana Meškovska

Ortak Tarih Projesi'nin Türkçe basımın yayına hazırlanmasındaki düşünsel ve mesleki katkılarından dolayı Dr. Selçuk Erez'e en içten teşekkürlerimizi sunarız.

Türkçe basımın sponsorları:

Özgün İngilizce basımın sponsorları: ABD Dışişleri Bakanlığı, ABD Uluslararası Gelişme Kurumu (USIAD), Almanya Dışişleri Bakanlığı, Güney Avrupa İstikrar Pakti (SPC).

Yasal Uyarı: Bu kitapta kullanılan tanımlamalar ve materyalin sunuluşu, yayıncı (Center for Democracy and Reconciliation in Southeast Europe – Güneydoğu Avrupa Demokrasi ve Uzlaşma Merkezi) ya da sponsorlar (ABD Dışişleri Bakanlığı, ABD Uluslararası Gelişme Kurumu, USIAD, Almanya Dışişleri Bakanlığı, Güney Avrupa İstikrar Pakti ve UNDP) tarafından bir görüş bildirimi anlamını taşımamaktadır. Kitapta yer alan görüşler yazarların kendilerine aittir ve her zaman CDRSEE ve sponsor kuruluşların görüşleriyle örtüşmeyebilir.

Yayın hakkı: Center for Democracy and Reconciliation in Southeast Europe - Güneydoğu Avrupa Demokrasi ve Uzlaşma Merkezi (CDRSEE)

Krispou 9, Ano Poli, 54634 Selanik, Yunanistan

tel.: +30 2310 960820-1, fax: +30 2310 960822

email: info@cdsee.org, web: www.cdsee.org

ISBN SET: 978-960-88963-2-1

ISBN: 978-960-88963-6-9

MODERN GÜNEYDOĞU AVRUPA TARİHİ ÖĞRETİMİ
Alternatif Eğitim Materyalleri

ÇALIŞMA KİTABI 4
İkinci Dünya Savaşı

Editör: KREŠIMIR ERDELJA
Dizi Editörü: CHRISTINA KOULOURI
Türkçe Editörü: HAYRETTİN KAYA, MUTLU ÖZTÜRK
Türkçe'ye Çeviren: ABDULLAH YILMAZ

Selanik 2008

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	12
KRONOLOJİ	16
Harita I: İkinci Dünya Savaşı, 1939-1942	30
I. BÖLÜM: POLİTİKALAR	31
Ia. Liderler ve İdeolojiler	31
I-1. Churchill'in Partizanlara gönderdiği elçi Fitzroy MacLean'ın 1943'te Tito hakkında yazdıkları	31
G1. Partizan "Halkın Kurtuluşu Hareketi'nin Lideri Josip Broz Tito ve "Anavatandaki Yugoslav Ordusu'nun (Çetnikler) Komutanı General Draza Mihailoviç	32
I-2. Paveliç'in fotoğrafçısı 1961 yılında onun kişiliği hakkında ipuçları veriyor	33
G2. Ante Paveliç	33
I-3. Mehmet Şehu ve Enver Hoca tasvirleri	33
I-4. Romanya'daki politik muhalefet lideri Iuliu Maniu üzerine bir İngiliz casusunun gözlemleri	35
I-5. Metaxas'ın bütün Yunan gazetelerinin sahipleri ve yayın yönetmenlerine hitabı (30 Ekim 1940)	35
G3. 1940-41'de Arnavutluk cephesinde İtalyanlara karşı savaşan asker ailelerine yardım için yapılan piyango biletleri	36
I-6. Hitler'in Emri: No. 26 (3 Nisan 1941)	36
I-7. Ion Antonescu'nun "Yahudi Sorunu" hakkındaki görüşleri	37
I-8. Kral Mihai'nin Ülkesine Duyurusu (23 Ağustos 1944)	37
I-9. LNC'nin, Seyfulla Maleşova tarafından sergilenen, komünist ideolojisi	38
I-10. Yugoslavya Komünist Partisi'nin Makedonya Bölge Komitesi'nin Makedon halkı için bir bildirisi	38
Ib. Ordular ve Askerler	40
I-11. Arnavut direnişinin faaliyetleri hakkındaki Amerikan raporu	40
I-12. Balkanlar'daki Müttefik temsilcilerinin Arnavutluk'taki gerilla stratejileri hakkında görüşleri	40
I-13. Sofya'daki Hırvat askeri ateşinin Makedonya'nın durumu hakkındaki görüşleri	40
G4. Yugoslav Makedonya'sındaki faşist işgal sonrasında, Alman ordusunun yerini Bulgar ordusu alıyor (Nisan 1941)	41
I-14. Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin (EAM) (Sterea Elada Komitesi) Deklarasyonu	41
I-15. Ulusal Demokratik Yunan Birliği'nin (EDES) Deklarasyonu , 1943	42
G5. Yunanistan'daki solcu direniş hareketinden (kadın ve erkek) Partizanların fotoğrafı	43
I-16. Osobodilna Fronta'nın (OF) (Sloven Ulusu Kurtuluş Cephesi) Temel Amaçları	43
I-17. Bir Partizan komutanının günlüğünden	44
I-18. D. Mihailoviç ile Sırbistan'daki Alman komutasının temsilcileri arasında, Divci köyünde yapılan toplantının tutanaklarından	44
I-19. Draza Mihailoviç'in Çavuş Djordje Lasiç ve Yüzbaşı Pavle Djurisiç'e verdiği talimatlardan	44
G6. Sırp posterleri	45

I-20.	Ustaşalarla Çetniklerin işbirliği	45
I-21.	Bosna'da ayaklanma başlıyor	46
I-22.	Bosna'da Müslüman işbirlikçiliğinin zirve noktası olarak SS- "Handzar" Alayı'nın kuruluşu	46
I-23.	Darko Stupariç, Haziran 1941'de, Sisak (Hırvatistan) yakınlarında ilk Partizan birliğinin kurulması hakkında yazıyor	47
I-24.	İkinci Dünya Savaşı'nda Almanlar, İtalyanlar, Bulgarlar ve Partizanların Ohri'ye girişinin nasıl görüldüğüne ilişkin tanıklıklar	47
G7.	Ustaşa kuvvetleri içindeki Bosnalı Müslümanlar	48
I-25.	Arnavutluk'ta politik gruplar arasındaki düşmanlık hakkında bir çocuğun tanıklığı	49
I-26.	LNC Merkez Konseyi'nin Arnavutluk'taki bütün bölge komitelerine gönderdiği genelge (9 Eylül 1943)	49
Ic. İki Koalisyonla ve Komşu Ülkelerle İlişkiler		50
I-27.	Yugoslavya Krallığı'nın Mihver yanlısı hükümetine karşı darbe ve hükümetin devrilmesi üzerine haberler	50
I-28.	Yugoslavya hahambaşının, halkın, 27 Mart 1941'deki askeri darbeye yönelik tepkilerini anlatan raporu	50
G8.	27 Mart 1941. Belgrad'ta Mihver karşıtı kitlesel gösteri	51
I-29.	Tanınmış bir Bulgar hukukçu olan Konstantin Katzarov'un İkinci Dünya Savaşı'nın ilk yılına ilişkin anıları	51
I-30.	Ünlü bir Bulgar gazeteci olan Danail Krapçev'in, Bulgaristan'ın Alman ordusuna direnmediğine yönelik suçlaması	51
I-31.	Aynı Bulgar gazeteci, Danail Krapçev, Almanya'nın 1941 Nisan'ında Yugoslavya karşısındaki hızlı zaferini yorumluyor	52
G9.	Rumen gazetesi: Kral Michael, General Antonescu, Mussolini, Hitler (1941)	52
G10.	Rumen gazetesi: Kral Michael ve Generalissimo Stalin (1945)	53
I-32.	O tarihte Kahire'de resmi Yunan hükümetinin başbakanı olan Emmanouil Tsouderos'un Britanyalılara verdiği hatırlatma notundan bir alıntı (18 Ekim 1941)	53
I-33.	Britanya Dışişleri Bakanlığı'ndan Kahire'deki Britanyalı bakana (14 Ağustos 44)	53
I-34.	Yunanistan'daki Britanya Askeri Görev Kolu Komutanı Albay Myers, Nazilere karşı direnişin bütün savaşın gidişatı üzerine etkilerini değerlendiriyor	54
G11.	Rumen gazetesinden bir fotoğraf: Romanya ordusuyla Kızılordu askerleri arasındaki yoldaşlık; önde kiler subaylar	54
I-35.	Romanya'da, İngiliz esirlere muamele (1944)	55
I-36.	J. B. Tito ile W. Churchill'in Napoli'de, 12 Ağustos 1944'teki buluşma tutanaklarından	55
I-37.	İtalya Kralı III. Victor Emanuel'in, 3 Mayıs 1941 tarihli, Ljubljana Eyaleti'nin İtalya'ya ilhak edilmesi emri	55
I-38.	Bulgar arkeolog Ivan Veneditov'un, Makedonya'daki Almanlarla ilişkisi üzerine bir anektodu	56
Id. Dini Örgütlenmeler		57
I-39.	Yanya (Yunanistan) Başpiskoposu'nun, bölgesindeki tüm Hristiyanlara duyurusu (10 Eylül 1943)	57
I-40.	Başpiskopos Damaskinos ve diğer Yunan ileri gelenlerinin, Almanya'nın Yunanistan elçisi Gunther von Altenburg'a mektubu	57
I-41.	Arnavutluk Katolik Kilisesi'nin İtalyan işgali hakkındaki düşünceleri	58
I-42.	Bosna ve Hersek'teki durum hakkında Saraybosna Müslümanlarının düşünceleri	59
I-43.	İslam uleması ve 1943'te Müslüman SS Alayı kurulması	59
I-44.	Romanya Kardinali Muhterem Nicodim'in 1942'de Bükreş Hukuk Fakültesi'nde yaptığı konuşma	59

I-45.	Gazete makalesi: <i>Kardeş Kiliseler. Ortodoksluğun Büyük Açılımları</i> . Yazan: Mihai Burlacu	59
I-46.	Kardinal Gavrilu'nun Alman Gestaposu tarafından Ostrog Manastırı'nda, 23 Nisan 1941'de tutuklanması	60
I-47.	Stepinac'ın Paveliç'e mektubu, 14 Mayıs 1941	61
I-48.	Stepinac'ın Paveliç'e mektubu, 21 Temmuz 1941	62
I-49.	Peder Zlatko Svirîç'in Ortodoks Sırlara Katoliklik hakkında söyledikleri	63

II. BÖLÜM: SAVAŞ ZAMANI HAYAT 64

Ila. Yoksulluk, Güvensizlik 64

II-1.	Savaş döneminde Romanya'da ekmek karnesi (1942)	64
II-2.	Savaş döneminde Romanya'da ekmek karnesi (1944)	64
G12.	İstanbul'da karneyle ekmek dağıtımı	65
II-3.	Bir Yunan köylüsünün İtalyan işgalcileri tarifi	65
II-4.	Bulgar diplomat Ivan D. Stanchov, savaş boyunca ailesinin yaşam koşullarını anlatıyor	65
II-5.	İstanbul'daki Amerikan Büyükelçisi Samuel Honaker'in Eylül ABD Dışişleri Bakanı Cordel Hull'a, 1942'de, Bulgaristan'daki halkın duygularına ilişkin gönderdiği 163 numaralı gizli rapor	65
G13.	Savaş süresince, Ljubljana'da bir dükkânın önündeki insan kuyruğu	66
G14.	Zagreb'de et kuyruğu	66
II-6.	Bir Sırp gazetecinin karaborsacılara utanç nişanesi olarak kurdele takılması talebi	66
G15.	Türk dergisinden bir karikatür	67
II-7.	Hayatta kalmanın zorluğu... Kentli halk yiyecek bir şeyler bulmak için alıcı bulabildiği neyi varsa satmak zorundaydı	67
II-8.	Savaş döneminde Arnavutluk'ta sivil hayatın güvensizliği	67
II-9.	Belgrad halkı sebze yetiştiriyor	68
G16.	1941/1942 yıllarındaki dehşetli kış aylarında Yunanistan'daki açlık kurbanları	68
II-10.	Faik Ökte'nin Varlık Vergisi hakkında yazısı	69
II-11.	Varlık Vergisi ödendiği günlerde insanlar arasında dilden dile dolaşan hikâyeye	69

IIb. Siviller 70

II-12.	Alman otoritelerinden Belgradlılara bir tehdit	70
G17.	Alman propaganda afişi	70
II-13.	Savaş zamanı Romanya'da çalışma koşulları	70
II-14.	Savaş döneminde, halkın düşünce yapısı ve hayat koşullarından hoşnutsuzluğu konusunda, Gizli Servis'in raporu	71
G18.	İstanbul, Beyazıt Meydanı'nda sivil savunma tatbikatı	71
II-15.	Bağımsız Hırvatistan Devleti'nin Sofya'daki askeri ateşesinin, Bulgar yönetimine girmiş Vardar Makedonyası'ndaki duruma ilişkin raporu	71
II-16.	Yugoslav Komünist Partisi Makedonya Bölge Komitesi'ne göre 1941'deki durum	72
II-17.	Savaş zamanı aşk	72

IIc. Askerlerin Yaşantıları 73

II-18.	Nobel Edebiyat Ödülü (1979) sahibi Odisseas Elitis, Arnavutluk cephesindeki Yunan askerlerin deneyimlerini anlatıyor	73
G19.	Marathon Savaşı'ndan bir antik Yunan savaşçısı, 1821'deki Yunan Bağımsızlık Savaşı'ndan bir asker ve bir efsun askerini (modern Yunan savaşçısı) gösteren taşbaskı resim	74
II-19.	Hırvatistan'daki Partizan birliklere katılan İvan Sibl'in ilk birkaç güne ilişkin izlenimleri	74
II-20.	İvan Sibl'in Partizan kadınlara ilişkin izlenimleri	74
II-21.	Grevena (Yunanistan) köyünün kadınları, direniş hareketine katıldıktan sonra, daha fazla saygı ve kamusal işlere daha fazla katılma hakkı istiyor	75

II-22.	<i>Genç Kadın Partizan</i> , anonim bir Makedon şarkısı	75
G20.	1940 yılının kadın kahramanları	75
G21.	Partizan gazeteler: Posta erinin cep gazetesi, Zadar (Hırvatistan), 1944	76
II-23.	Partizanların yorulmak bilmezliği	76
II-24.	Meşhur bir Bulgar gerilla komutanı olan Dencho Znepolski'nin gruptaki kadın erkek ilişkileri ve İngilizlerden gelen olağandışı yardım paketleri hakkında yazdıkları	76
II-25.	Subay Victor Budescu bizzat katıldığı Don Havzası-Stalingrad çatışmalarını anlatıyor	77
II-26.	Bir tarihçi ve saygın bir diplomat olan Neagu Djuvara (Haziran 2002'de) Doğu Cephesi'nde katıldığı savaşı hatırlıyor	77
G22.	Savaşa şarkı yakanlar	78
II-27.	Savaşçıların sivil hayata alışıırken yaşadıkları zorluklar	78
G23.	Yugoslav Makedon birliklerin, 1944'te çıkardıkları gazetelerin kupürlerinden bir kolaj	79
II-28.	Korkunç bir hata	79
II d. Kültür ve Eğitim		80
II-29.	Manastır Bölge Eğitim Müfettişliği'nin öğretmenlere tavsiyeleri	80
G24.	Partizan Okulu	80
II-30.	Makedonya'daki merkez kültür kulübünün –"Kliment Ohrski"- tüzüğü	81
II-31.	Antonescu Hükümeti'nin okullarda geliştirdiği kahramanlar kültürü	81
II-32.	Yunanistan'ın kurtarılmış bölgesinde (komünistlerin öncülüğündeki) Ulusal Kurtuluş Cephesi tarafından ilkokullarda okutulmak üzere bastırılan bir ders kitabından alıntı	82
G25.	Ilia Beshkov: Yaşama alanı kalmayınca, 1942	83
II-33.	İstanbul'daki Amerikan Büyükelçisi Samuel Honaker'in, Bulgar okullarındaki propaganda ile ilgili raporu	83
G26.	Rumen gazetesinden bir fotoğraf ve kadın modasına ilişkin bir makale (1942)	84
G27.	Dragoljub Aleksiç'in <i>Korumasız Masumiyet</i> isimli sinema filminden bir sahne	84
II-34.	Romanya'da, Yahudilerin eğitimini düzenleyen yasa maddeleri (11 Ekim 1940)	84
II-35.	İtalyan işgali süresince Arnavutluk'ta, okul müfredatındaki değişiklikler	85
G28.	Eylül 1942 ortalarında, Belgrad sinema salonlarında oynayan filmlere ilişkin duyurular	85
G29.	Hasan Priştina İlkokulu'na giren öğrenciler	86
II-36.	Arnavutluk'ta faşistlerin örgütlediği birçok merkezden biri olan <i>Italo Balbo</i> Gençlik Kampı'nda yaşam	86
G30.	NDH (Bağımsız Hırvatistan Devleti) Milli Futbol Takımı	86
G31.	1942 yılında, Romanya ile Hırvatistan arasındaki futbol maçına ilişkin Rumen gazete haberi	87
II-37.	Romanya Milli Eğitim Bakanlığı, insanlara, 1940 Sovyet işgalini hatırlatan haritaları yasaklıyor	87
II-38.	Paveliç'in dilsel aralık hakkındaki tutumu	88
III. BÖLÜM: SAVAŞ KORKULARI		89
III a. Cephe Hattı		89
III-1.	Arnavut Partizanlar tarafından uygulanan askeri yasalar	89
III-2.	Arnavut Milliyetçilerin esirlere muamelesi	90
G32.	1944'te, Karadağ'daki 4. Partizan Birliği	90
G33.	Kafkas Savaşları sırasında develer üzerindeki Rumen askerler	90
III b. Acımasız Tutumlar		91
III-3.	Yunanistan'da Alman ordu komutanlarının Yunanlara duyuruları (1943)	91
III-4.	Yunanistan'daki ilk misillemeler dalgası (Ekim 1943) ardından dağıtılan Alman bildirisi	91
III-5.	Hitler'in, Güneydoğu Avrupa'da işgal ettiği topraklarda ordusunun tavrıyla ilgili olarak (Eylül 1941 tarihli) verdiği emir	91

G34.	Alman ordusunun Yunanistan'da yaptığı misillemeler: 1943 Agrinio kitle katliamının fotoğrafları	92
III-6.	Arnavutluk işgali sırasındaki Alman vahşeti (Temmuz 1943)	92
III-7.	Don Pietro Brignoli: Mahvolmuş insanların için ayın (günlükten bir bölüm).....	93
G35.	(Misilleme olarak) Yakılıp yıkılan köylerin fotoğrafları	93
III-8.	Cveto Kobal'la yapılan söyleşiden bir bölüm.....	93
G36.	Mauthausen'i anlatan broşürün kapağı	94
III-9.	Hitler'e bir mektup	94
III-10.	Sırbistan'daki ayaklanmayı bastırmak için alınan Alman önlemleri.....	95
III-11.	Kragujevac'ta sivil rehinelere katledilmesi.....	95
III-12.	1942 yılı yaz ve güz aylarında, Lika bölgesindeki İtalyan-Çetnik eylemlerine ilişkin bir Partizan raporu.....	96
III-13.	Saraybosna'daki Ustaşa hapishanelerinde yaşanan vahşet.....	97
G37.	Belgrad'ın ana meydanının fotoğrafı, 17 Ağustos 1941	97
III-14.	Transnistria'ya sürgün edilen Çingenelerin durumuna ilişkin rapor.....	97
G38.	Slovenya'daki Alman işgal bölgesinde öldürülen tutsakların isimlerinin yazılı olduğu poster	98
III-15.	Stara Gradiska Toplama Kampı'nda hayat.....	98
III-16.	Stara Gradiska Toplama Kampı'ndan gönderilen bir mektup	99
III-17.	Bir Ustaşa askeri, acımasız eylemlerini anlatıyor.....	99
III-18.	Bleiburg'ta Partizan suçları	100
III-19.	Mayıs 1945'teki Partizan suçlarına ilişkin Tito'nun yorumu	100
G39.	Vladimir Filakovac'ın Kurbanlar isimli yağlıboya tablosu, Zagreb 1943	101
IIIc. Yahudi Soykırımı (Holocaust)		101
III-20.	Ulusun Korunması için Bulgar Yasası	101
III-21.	Bulgar vekiller Yahudilerin sürgüne yollanmasını protesto ediyor	102
III-22.	Askeri Komutanlık'ın yayımladığı bir emirname, Belgrad.....	102
III-23.	Ion Antonescu, Yaş'daki soykırımı (pogromu) suçluyor.....	103
G40.	Türkiye'den bir karikatür	104
G41.	Türkiye'den bir karikatür	104
III-24.	Sajmiste Toplama Kampı, Belgrad	104
G42.	Slovenya'da, Celje yakınlarında, sürgüne gönderilmeyi bekleyen, isimsiz bir kız.....	105
III-25.	Saraybosna'lı genç bir Yahudi kızın çektikleri	105
III-26.	Yunanistan'daki Yahudi karşıtı önlemler.....	106
III-27.	Selanikli bir Yunan Yahudi'sinin anılarından (1941-1943)	107
G43.	Banjica'daki Belgrad toplama kampı	108
G44.	Ustica Toplama Kampı, 1942	108
III-28.	Rozalija Kremer'in Paveliç'in özel kalemine mektubu, 20 Ekim 1941	108
G45.	1942 yılında, Zagreb'deki bir Yahudi karşıtı serginin katalogunun kapağı	109
IV. BÖLÜM: İNSAN DAYANIŞMASI		110
IV-1.	Partizan- Ustaşa sohbeti	110
G46.	Rumen gazete ilanı: <i>Yetimlere yardım edin</i>	111
IV-2.	Toplama kampında bir İsim Yortusu kutlanması	111
IV-3.	I. Antonescu'ya hitap eden entelektüellerin anısı (Nisan 1944)	112
IV-4.	Yunan Başbakanı'nın (7 Ekim 1943 tarihinde) Alman otoritelere yazdığı mektuptan alıntı	113
IV-5.	George Enescu, Çingeneleri korumaya çalışıyor	114
IV-6.	Bir grup berber ve kuaförün Milleti Koruma Yasası ile ilgili olarak Başbakanlık'a verdikleri dilekçe	

IV-7.	Yunanistan'a Türk desteği ve yardımı	114
IV-8.	Emekli Elçi Necdet Kent'in Marsilya'daki Yahudi Türkleri kurtarmasına ilişkin anlattıkları	115
IV-9.	Bulgar işgali altındaki bir Yunan bölgesi olan Batı Trakya'da bir Bulgar askerinin hatıra defterinden	116
IV-10.	İkinci Dünya Savaşı günlerinde Romanya'da Rumen askerler, Rus savaş esirleri ve Bulgar cemaati arasındaki ilişkiler	116
IV-11.	Bir Yunan Yahudisi, Alman işgali günlerinde Ortodoks Yunanların kendisine ve ailesine nasıl yardım ettiğini anlatıyor	117
G47.	Yahudi Türkler 1943'te, Türkiye Büyükelçiliği önünde, Türkiye'ye dönmelerine imkân verecek pasaportlarını ve vizelerini almayı bekliyor	117
IV-12.	Rumen yetkilinin Yahudilere insanca muamelesi	117
IV-13.	Bulgar diplomat Ivan D. Stanchov, Bulgaristan'da bir Alman subayın kendisini Gestapo'nun elinden kurtarışını anlatıyor	118
G48.	Slovenya'da, Cerklno yakınlarında, gizli Partizan "hastane"si	119
IV-14.	Çikolata ve Şekerleme Fabrikası "Birliği" Müfettişi Alfonz Baron'dan Ustaşa polis merkezlerine, 9 Temmuz 1941	119
G49.	İsimsiz bir Belgrad'lıdan Sırbistan'daki Alman askeri komutanına mektup	120

V. BÖLÜM: SONUÇLAR..... 121

Va. Savaş Kayıpları, Savaş Mağdurları..... 121

V-1.	Paris Barış Konferansı'nda Enver Hoca, Arnavutluk'taki insan kaybı ve maddi kayıp hakkında konuşuyor	121
G50.	17 Kasım 1944	121
	<i>Tablolar</i>	122
	1. Yugoslavya'da, milliyetlerine göre, öldürülen insanların sayısı	122
	2. İkinci Dünya Savaşı'nda Yunanistan'ın kayıpları	122
	3. İkinci Dünya Savaşı'nda Yunan ticari gemiciliğinin kayıpları	123

Vb. Savaş Süresince ve Savaştan Sonra Göçler..... 123

V-2.	Slovenlerin toplu göçü hakkında Alman raporu	123
V-3.	Ljubljana Bölgesi Yüksek Komiserliği'nin, bölgedeki faaliyet programı üzerine 24 Ağustos 1942 tarihli raporu	124
G51.	Sırbistan'da, Bosna'dan gelen sürgünler, 1941	125
V-4.	Savaş sonrasında Romanya'da Alman azınlığın uğradığı muamele	125
V-5.	Winston Churchill'in, Alman kökenli Rumen vatandaşlarının Rusya'ya sürgününe ilişkin kişisel notu	125
G52.	Sloven Milli Muhafızları'nın (domobranzi) dönüşü, Haziran 1945	126

Vc. Politik Sistem Değişiklikleri..... 127

V-6.	Churchill'in "Yüzdelik" anlaşma teklifi	127
G53.	Atina halkı, kurtuluş sonrası Britanya ordusunun şehre girişini kutluyor	127
V-7.	Savaştan sonra Bosna ve Hersek'teki yetkililer üzerinde Komünist tekel kurulması yönünde bir adım	127
V-8.	Ustaşaların Zagreb'den ayrılışı ve Partizanların şehre girişi	128
G54.	Partizanlar 8 Mayıs 1945'te Zagreb'e giriyor	128
G55.	Mayıs 1945'te, Partizanlar yetkileri devraldıktan sonra, Zagreb'deki Ban Jelaciç Meydanı'nda düzenlenen miting	128
V-9.	Bulgaristan İşçi Partisi'nin (Komünist), eski rejim üyelerinin yargılanmasının tartışıldığı	

	bir oturmuna ilişkin tutanaklarından bir bölüm.....	129
V-10.	Adalet Bakanı'nın Bulgaristan Halk Mahkemeleri'nce cezalandırılan insanların sayıları hakkındaki raporundan bir bölüm.....	129
V-11.	Özgürleştirilmiş ve uydu ülkelerde, savaş suçluları denen suçluların yargılanmaları ve cezalarının infazına ilişkin Britanya memorandumu.....	129
G56.	Yugoslav Makedon askerinin, politik liderlerin ve devlet adamlarının kurtarılmış Üsküp'te coşkuyla karşılanması (13 Kasım 1944).....	130
V-12.	Kızıl Ordu'nun Bulgaristan'a girişini ve Anavatan Cephesi'nin iktidarı ele geçişini anlatan kısa bir bölüm.....	130
G57.	Belgrad'lılar Bulgar ordusunu sevinçle karşılıyor.....	130
VI. BÖLÜM: SAVAŞIN ANISI		131
VI-1.	İKİNCİ Dünya Savaşı'nın yetim bıraktığı Joze Pozar'la (1932, Slovenya doğumlu) mülakat.....	131
VI-2.	Fikret Demirağ'ın yarı biyografik romanından bir bölüm.....	132
VI-3.	Bulgar Partizan komutanı Dencho Znepolski, İkinci Dünya Savaşı sonrasında direniş tarihinin nasıl yeniden yazıldığını anlatıyor.....	132
G58.	Borko Lazeski'nin bir fresk kompozisyonu.....	132
G59.	The Uzice Republic filminden bir sahne.....	133
VI-4.	General Ctin Sanatescu, cephe hattındaki gerçeklerle, bunun "kamu"ya duyurulması arasındaki çelişkileri anlatıyor (Günlüğünden bir bölüm).....	133
G60.	Dorde Andrejeviç-Kun (1904-1964), İnfaz, 1943.....	133
VI-5.	Andjelka Martić, Buluşma adlı kısa hikâyesinde, Partizan babasını arayan bir çocuğu anlatıyor.....	134
VI-6.	Iakovos Kambanellis tarafından yazılan bir şiir: Kaçak.....	134
VI-7.	Evelyn Waugh bir Partizan saldırısını anlatıyor (Savaş üçlemesi Sword of Honour [Şeref Kılıcı] romanının son kısmından alıntı).....	135
G61.	Yunan filmi İhanet' in afişi , 1964.....	136
G62.	Yunan filmi Savaşta Ne Yaptın Thanassis'in afişi, 1971.....	136
VI-8.	Dobrica Cosiç'in ilk romanı Güneşten Çok Uzakta'dan bir alıntı.....	136
G63.	Fatos Haxhiu'nun İkinci Dünya Savaşı'ndan bir sahneyi gösteren tablosu.....	138
G64.	Guri Madhi'nin, bir Alman askeri birliğine yapılan Partizan saldırısını gösteren tablosu.....	138
VI-9.	Marin Preda'nın Belirul adlı kitabından bir alıntı.....	138
G65.	Gordan Mihiç'in metnine dayanarak, Branislav Kerac ve Branko Plavsiç'in Balkan Express'teki bir çizgi roman sayfası.....	139
VI-10.	Dimitar Dimov'un Tütün adlı romanından alıntılar.....	140
VI-11.	Kıbrıslı Türk Kemal Recep Susuzlu, Kıbrıslı Rum lider Glafkos Klerides'le birlikte geçirdiği savaş esirliği günlerini anlatıyor.....	140
G66.	Arnavutluk filmi Şafak Sökerken'den bir sahne.....	141
Tablo: İkinci Dünya Savaşı'yla bağlantılı Ulusal Bayram günleri.....		142
Harita 2: İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Güneydoğu Avrupa.....		143
Kaynakça		144

Mark Mazower'a göre, "Yirminci yüzyılda Avrupa'nın gelişmesinde [İkinci Dünya Savaşı'ndan] daha önemli bir deneyim yoktur... Bu, kıtanın politik ve toplumsal geleceği için yapılan bir savaştı... O muazzam altüst oluşa gereken ilgiyi göstermeksizin ve gerek politik gerek sosyal sonuçlarını belirlemeksizin Avrupa tarihinin daha sonraki gelişim seyrini anlamak imkânsızdır. Nazi işgali yılları ve hemen ardından savaş sonrasının karmaşası, insani bağları koparmış, insanların yurtlarını ve cemaatlerini, birçok durumda da toplumun tüm temellerini tahrip etmiştir."

Tarihçiler İkinci Dünya Savaşı'na yol açan birçok faktörü dikkate alır: Birinci Dünya Savaşı sonrasında kaybeden ülkelerin halklarının, kazananlar tarafından haksızlığa uğratıldıklarını düşünmeleri, birçok Avrupa ülkesinde demokrasinin kırılgan olması ve 30'ların uluslararası ekonomik krizinin, kıtayı baştan sona kırıp geçirmesi bu faktörler arasındadır. Ancak hemen bütün tarihçiler İkinci Dünya Savaşı'nın asıl nedeninin Nazi Almanyası, Faşist İtalya ve Japonya'nın saldırgan emperyalist politikaları olduğunu kabul eder.

Tarihsel kaynaklardan yapılan bu derleme çalışması, belli bir coğrafyayı eksene almıştır; bu coğrafya Güneydoğu Avrupa ile sınırlıdır. İtalyan imparatorluğunu yarma planlarında Balkan bölgesine oldukça büyük bir önem atfeden (İtalyan ordusu 1939'da Arnavutluk'u istila etmiş, 1940 sonlarında Yunanistan'ı istilaya kalkışmıştı.) Mussolini'nin aksine, bu bölge, en azından Alman ordusunun potansiyel faaliyet alanları söz konusu olduğunda, Hitler'in öncelikleri arasında ilk sıraları almıyordu. Nazilerin doğudaki büyük yayılması ve bu bölgenin tamamını işgal etme planları düşünüldüğünde, Güneydoğu Avrupa'daki bir askeri operasyon, insan ve kaynakların gereksiz yere harcanması anlamına gelebilecekti. Halbuki Alman Blitzkrieg'inin gücünden korkan (ya da etkilenen) ülkelere yapılacak diplomatik baskı, Alman hâkimiyeti ve işbirliği için yeterli olabilirdi. İlk başlarda olayların bu doğrultuda geliştiği de söylenebilir: Macaristan ve Romanya'nın zenginlik kaynakları üzerinde tesis edilen Alman kontrolü, diplomatik baskı yoluyla oluşturulmuştu. Bulgaristan'la Yugoslavya 1941 başlarında Üçlü İttifak'a dahil olmuştu. Politik yönelimler, aşırı milliyetçi unsurların eski defterleri yeniden açması, Komünizm ve savaş korkuları, söz konusu Balkan ülkelerini tarafsızlıktan Nazi-yanlısı bir tutum almaya itmişti.

Arnavutluk İtalya'ya bırakılmıştı ve Yunanistan sonunda Nazi kontrolüne girmişti. Mussolini'nin Yunanistan'a boyun eğdirme çabalarının başarısızlıkla sonuçlanmasının ve Britanya'nın bölgeye asker gönderme kararı almasının ardından, Hitler'in askeri müdahalesi kaçınılmaz hale gelmişti. Belgrad'ta, silahlı kuvvetlerin Yugoslavya'yı Üçlü İttifak'a sokan anlaşmaya imza atmış hükümeti birkaç gün içinde başarılı bir darbeye devirmeleri üzerine Hitler, Wehrmacht'a (Alman Silahlı Kuvvetleri) bu ülkeyi ve ayrıca Yunanistan'ı işgal emri vermişti. Darbe sırasında ve bir anlamda darbeden de önce, halkın bir kesimi, kitlesel gösteriler yoluyla, Yugoslavya'nın Üçlü İttifak'a girişi için yapılan hazırlıklara ve sonra da anlaşmanın imzalanmasına karşı tepkilerini göstermişti. Bu olaylar hem sembolik hem ahlaki önem taşır; çünkü bunlar, kendi hükümetlerinin Üçlü İttifak'a katılma kararına karşı halkın muhalefetine ilk örneğini oluşturur. Halkın bu şekilde fikrini açıkça ortaya koymasının ahlaki ve sembolik önemi yanında, beklenmedik olayların askeri sonuçları da ortaya çıkmıştı: Bazı tarihçilere göre, Hitler'in Güneydoğu Avrupa'ya saldırması aslında bu gelişmelere gösterilen aşırı sinirli bir tepkiydi. Bu tepki, bir dereceye kadar, Sovyetler Birliği'ne karşı Nazi saldırısını geciktirdiği gibi, aynı oranda İkinci Dünya Savaşı'nın gidişatını da değiştirmiştir. Dolayısıyla, bu varsayımı dayanarak şöyle bir soru sorulabilir: Eğer Alman birlikleri Moskova'ya 1941 yılının Kasım ayında değil de Eylül ayında gelmiş olsalardı, savaş nasıl bir seyir izlerdi?

1941 ortalarına gelindiğinde, Türkiye hariç, Balkan ülkelerinin tamamı ya Nazilerin ya da Nazilere

müttefik güçlerin işgali altına girmiş bulunuyordu. Yugoslavya parçalanmıştı: Hırvatistan (bölgelerinden biri olan Bosna ve Hersek'le birlikte) Mihver güçlerinin bir kukla devleti haline gelirken, ülkenin geri kalanı İtalya, Almanya, Macaristan ve Bulgaristan yönetimi altında işgal bölgelerine ayrılmıştı. Yunanistan'da da aynı şekilde, İtalya, Almanya ve Bulgaristan yönetiminde üç işgal bölgesi oluşturulmuştu. Temmuz 1941'de imzalanan Türk-Alman Dostluk Anlaşması Mihver güçlerinden yana bir tutum alınmasının benimsendiğini akla getiriyor olsa da, Türkiye tarafsızlığını korumaya çalışıyordu.

Hitler'in ırkçı düşünceleri ve kitlesel öldürme teknikleri geliştirmesi savaş bitene kadar 5 ila 6 milyon Yahudi'nin ölümüne yol açmıştı. Çingeneler ve Slavlar gibi öteki etnik gruplar da Hitler'in ırkçı politikalarından nasiplerine düşeni almıştı. Ne var ki, kendisinin "Nihai Çözüm" dediği şeyin sistematik doğası, Nazilerin "Yahudi Sorunu"na bakışlarını, azınlıklara karşı genel tutumlarından ayırır ve bu olgunun kendi başına, diğerlerinden ayrı tutularak ele alınmasını gerektirir. Öteki Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, Balkanlar'da da Nazi işgali farklı etnik gruplar arasında alttan alta kaynayan gerilimlerin su yüzüne çıkmasına ve bilinçli olarak sömürülmesine yol açmıştır ve bu durum bazı azınlık gruplarına geçmiş baskıların intikamını alma fırsatı vermiş, bu da yeni yeni acılar yaşanmasına neden olmuştur. Örneğin, Mihver güçlerinin kukla devleti olarak bağımsızlık kazanan ve aşırı milliyetçi parti Ustaşalar tarafından yönetilen Bağımsız Hırvatistan Devleti, Sırlara ve Yahudilere kıyım uygulamıştır. Bu olgu tek bir bölgeyle sınırlı değildi; başka yerlerde de aşırı milliyetçi gruplar demografik mühendislik programları geliştirmiş ve uygulamıştır. Balkanlar'da Naziler ve onların yandaşları, bölgenin etnik yapısında bir değişime neden olmuştur. Bölgenin Yahudi nüfusu, 1930'larda 856.000 iken, 1950'lerde 50.000'e düşmüştür. Savaştan sonra, yüz binlerce etnik Alman, Yugoslavya'dan çıkarılıp Romanya'ya sürülmüş, Slavlar ve Arnavutlar ise Kuzey Yunanistan'a kaçmıştır.

Balkanlar'da, 30'ların sonuna gelindiğinde, bütün demokratik hükümetlerin yerini sağcı diktatörlükler almış ve Komünist partiler yasaklanmıştı. Ancak, Balkan diktatörlükleri faşist rejimlerden farklıydı çünkü burada kitlesel partiler oluşmamıştı; belki buna bir istisna, bölgedeki tek halk hareketi olan Romanya'daki Codreanu'nun faşist hareketidir. Topyekün savaşın yıkıcı şoku ve bazı ileri gelen devlet yöneticilerinin yurtdışına kaçışı, savaş öncesinin politik seçkinlerinin kökünü kurutmuştu. Nazi işgali, devletin kendi yurttaşlarını şiddetten, açlık ve yoksulluktan koruma hususundaki yetersizliğini belirgin hale getiriyordu. Daha önce eşi görülmemiş, sistematik bir şiddet rejimi altında yaşamının getirdiği şaşkınlık hali, bu altı yıl boyunca sivilleri vuran, bütün Avrupa toplumlarını ama özellikle de Nazilerin sürgün ve cezalandırma politikalarının korkunç sonuçlar doğurduğu Güneydoğu Avrupa toplumlarını perişan eden yıkımın da şiddetiyle katlanarak artıyordu. Dolayısıyla, insanları Nazilere karşı savaşmaya iten, aslında açlık ve terördü. Ama insanları harekete geçiren bu dürtüler daha sonra ideolojik ve politik kaygıların birer eklentisi haline geldiler. Direniş hareketlerinin, ülkeden ülkeye değişiklik gösteren askeri önemleri yanında, muazzam politik ve ahlaki etkileri vardı. Savaş sonrası dünyanın eşitlikçi ve ahlaki öne çıkaran dünya görüşü ve servetin daha adil dağıtılması amacı, direniş hareketlerinin büyük bir çoğunluğu tarafından benimsenmişti. Bununla birlikte, direniş hareketleri kendi içlerinde bölünmüştü ve savaşın getirdiği belirsizlik ve ideolojik karışıklık koşullarında, bölünmeler neredeyse her grup içinde, sıklıkla iç savaşa kadar varan, çatışmalara yol açıyordu. 1943 sonrasında, her yerde direniş hareketleri ortaya çıkarken, işbirlikçi milislerin misilleme hareketleri de başlamış ve bu da birçok ülkede başka bir tür iç savaşı kışkırtmıştı. Yine de, 1944 yılına gelindiğinde, Komünistlerin başını çektiği kitlesel direniş hareketleri, birçok ülkede, Naziler çekilir çekilmez iktidara geçmeye hazır görünüyordu.

Ancak, Güneydoğu Avrupa bölgesi dışındaki güçler kendi amaçlarına ulaşmak için çalışıyorlardı ve direnişin artan gücüne rağmen, Balkanlar için devletlerin ya da halkların kendi kaderlerini tayin etmelerini hiç de gözetmeyen planlar yapıyorlardı. Kasım 1944'te, bu kitlesel hareketler iktidarı ele geçirmeye hazırlandıkları sırada, Churchill ve Stalin savaş sonunda Güneydoğu Avrupa'daki etki alanları konusunda anlaşmışlardı: Yunanistan, Britanya hâkimiyetine giriyor; yarı yarıya bölüşülmesi kararlaştırılan Yugoslavya dışındakiler Sovyetler Birliği'ne bırakılıyordu. Yunan Komünistleri uzun bir iç savaşın ardından

(1946-1949) yenilgiye uğratılacaklardı. Yugoslavya ve Arnavutluk'ta Komünist Partizanlar iktidarı hemen ele geçirdiler. Bulgaristan ve Romanya ise, Komünist rejimler dayatan Sovyet askerlerinin işgaline maruz kaldı. 1940'ların sonunda, Avrupa'nın ikiye bölünmesi tamamlanırken, savaş zamanındaki düşmanlıklar Soğuk Savaş'ın baskısı altında ezilip sessizliğe gömüldü.

Bugünün bakış açısıyla, İkinci Dünya Savaşı'nın bir dizi çatışma ve diplomatik müzakerenin çok ötesinde olduğu gayet açıktır (ama ne yazık ki, öğrenciler okul kitaplarından temel olarak, bazen de sadece, bu izlenimi edinebiliyorlar). Halbuki askeri yönü bir yana İkinci Dünya Savaşı, dinsel, etnik ve ırksal çatışmaların belli başlı özelliklerini de sergilemiştir. Daha önce bahsedildiği gibi, bazı ülkelerde bu bir iç savaş biçimini almıştır: Örneğin, direniş hareketlerinin kendi aralarındaki ve yine direniş hareketleriyle, yaptıkları zulümle Nazileri bile geride bırakan işbirlikçi güçler arasındaki çatışmalar. Güneydoğu Avrupa'da da bunun örneklerine rastlayabiliyoruz; dolayısıyla bu derlemede de bunlardan bahsedilecek. Ancak bu, bir an için bile olsa, bu büyük ihanetleri unutabileceğimiz ya da onları Balkan ulusları ve halklarına yaptıkları kötülüklerin sorumluluğundan azat edebileceğimiz anlamına gelmez. Nazilerin gerek savaşı başlattıkları için gerek savaşın sonuçlarından ötürü hesap vermemesi gibi bir şey kesinlikle düşünülemez. Ancak, savaşı başlatan Nazi rejiminin şeytani yüzünü görmüş olmamız, birçok ülkenin politik seçkinlerinin Nazilere yakınlık duyduğu gerçeğini değiştirmez. Şu çok açıktır ki, bu seçkinlerin birçoğu, Hitler'in sağladığı paravanın ardına gizlenerek, bunu komşularıyla aralarındaki bazı eski anlaşmazlıklarını çözmek, Versay düzenini gözden geçirmek, bazı "utanç verici" azınlıklardan kurtulmak, kendi topraklarını genişletmek ve servetlerine servet katmak için fırsat bilmiştir. Belli ki, bu seçkinler hiç yoktan peydah olmamıştı, evvelen de vardı; bölgedeki çoğu ülkede, açık olduğu kadar üstü kapalı da, Nazi yandaşları olduğu gibi, çeşitli düzeylerde Nazi ideolojisini üstü örtülü olarak kabullenme ve ırksal bölücü felsefelere gizliden gizliye bir yakınlık duyma da söz konusuydu. Bir ülke Mihver'e katıldığında ya da Nazi-Faşistleri tarafından işgal edildiğinde, bu yandaş unsurlar Nazi rejimine bağlılıklarını gösterme ve Nazi ideolojisinin temel tezlerini kabul etme fırsatı buldular. Bu uzlaşma tanımaz tutum, Naziler için zemin hazırlamış ve ardından gelen zulme katkıda bulunmuştur.

Bizim niyetimiz öğrencilere çok boyutlu bir İkinci Dünya Savaşı tablosu sunmaktır. Sonuç olarak, bu çalışmadaki görece az sayıdaki kaynak, savaşta olup bitenlerle ilgilidir. Bu yaklaşımı benimserken, Güneydoğu Avrupa'daki direniş hareketlerinin askeri önemini (hem de, faşizmin ve Nazizmin bölgede alt edilmesine yaptıkları büyük katkıyı) en aza indirmek gibi bir niyetimiz asla olmadı. Buradaki amaç, derslerinde bu kitapları kullanan öğretmenlerin niyet ve arzularına uygun olarak, öğrencilerin ders kitaplarında genellikle çok az yer tutan, savaş yıllarında yaşanan hayatın çeşitli yönlerine, en azından kısmen, ışık tutmaktır. Güneydoğu Avrupa'da okutulan ders kitaplarının çoğunda, politik tarihin çok büyük yer tuttuğu ve bunun İkinci Dünya Savaşı için de geçerli olduğu iyi bilinir. En azından eşit oranda önemli ve öğrenciler için kesinlikle daha ilgi çekici olan öteki konular, örneğin, savaş yıllarında günlük yaşam, kadınların ve çocukların konumu, kültürel yaşam, savaşın edebiyat ve öteki sanat dalları üzerindeki yankısı, aşk vs. çoğunlukla ihmal edilmiş ya da üstünkörü işlenmiştir.

Bu derleme, on bir Güneydoğu Avrupa ülkesinden kaynaklar içeriyor ve bunun iyi yanları kadar kötü yanları da var. Böyle yorumlanan bir tarihsel kaynaklar derlemesinin temel avantajı öğrencilerin bu tarihsel döneme ilişkin çok yönlü bir bakış kazanmalarını sağlamasıdır. Belli bir tarihsel döneme, burada İkinci Dünya Savaşı'na, iki ya da daha fazla farklı noktadan bakış ilginç olacağı kadar tartışma götürmez bir biçimde faydalıdır da; öğrencilere bu yolla aynı soruna, olaya ya da sürece, bölgedeki "komşuların" nasıl baktığını görme ve yorumlama fırsatı verilecektir.

Kaynakların yorumlanması sayesinde, öğrenciler birçok örnekte çarpıcı benzerlikler bulacaktır; bu dönemde bütün Güneydoğu Avrupa'yı saran yoksulluk, açlık, belirsizlik ve büyük acılar gibi. Öte yandan, öğrenciler, aynı soruna tamamen farklı açılardan yaklaşan ya da sorunu ders kitaplarındakinden çok farklı bir biçimde ele alan bazı karşıt, birbirinin zıddı kaynaklarla karşılaşacaktır. Bu gibi durumlarda, niyetimiz

zorunlu olarak öğrenciye hangi kaynağın doğru, tarafsız ya da en azından doğruya en yakın olduğunu sormak değildir; öğrencinin bunların var olduğunu bilmesi, diğer deyişle, bazı tarihsel olayların kendi ders kitaplarında yazıldığı gibi tartışmaya yer bırakmayacak kadar açık ve net olmadığına bilincinde olması yeterlidir. Kısaca, Güneydoğu Avrupa ülkelerinin çoğunda, tarih öğretimi (ve sonuç olarak bu kavrayışı yansıtan tarih kitapları) son tahlilde “tek bir gerçek” üzerine temellenir; dolayısıyla öğrencilerin karşıt görüşlü kaynaklarla karşılaşmaları tesadüflere bağlıdır. Bunu aklımızda tutarak, ders kitaplarında ve/veya genel olarak tarih öğretiminde karşıt görüşleri yansıtan kaynaklara rastlamaya alışmamış öğretmen ve öğrenciler arasında, farklı açılardan bakış temelinde yapılan bir kaynak derlemesi belli oranda şaşkınlık, rahatsızlık, hatta karşı çıkışa neden olabilecektir. Ancak biz farklı açılardan bakış olmaksızın, gerçek anlamda, yüksek nitelikte bir eğitimin, tarihin anlaşılmasının ve öğrenilmesinin mümkün olmadığı görüşündeyiz; böyle bir şey olsa olsa verilerin ezberlenmesi olur.

Öte yandan, bu şekilde bir kaynak derlemesinin belirgin bir zaafı vardır. O da şudur: Bu derlemenin kapsadığı sınırlı alanda, Güneydoğu Avrupa’nın on bir ülkesinden görsel ve yazılı malzemelerin olduğu düşünüldüğünde, bu derlemenin söz konusu bölgede İkinci Dünya Savaşı’nın eksiksiz bir resmini çıkaramayacağı açıktır; böyle bir şey beklemek, en azından aşırı iddialı bir tutum olacaktır. Bu projenin ta başından beri bu gerçeğin farkında olduğumuzdan, konuları belli bir ayıklamaya tabi tutmak, diğer deyişle, İkinci Dünya Savaşı’nın sayısız çehresinden ancak bazılarını seçmek, daha az önemli olmasalar dahi, bazılarının adından bile söz etmemek zorunda kaldık. Ayrıca, ders kitaplarında pek sözü edilmeyen konuları seçmenin yanı sıra, kaynakların belirlenmesindeki diğer bir önemli ölçüt de yöntemsel nitelikteydi: Öğrencilerde bazı duygusal tepkiler (öfke, şaşkınlık, sempati, saygı, gülme...) doğurabilecek, olabildiğince fazla kaynak seçmeye dikkat ettik. Kötü zamanlarda, sıradan insanların –trajik, destansı, komik- kaderleri bize genellikle genellere, politik kararnamelerden ya da diplomatik raporlardan daha iyi, daha hayata yakın fikir verir (elbette, bunları değersiz kılmak gibi bir niyetimiz yok; dolayısıyla bu derlemede onlar da bulunuyor).

Kısacası, niyetimiz öğrencilere ve öğretmen meslektaşlarımıza tarihimizin kasvetli bir dönemine ilişkin farklı, çok açılı bir bakış sunmaktır. Biz bunu yaparken, bu derlemenin daha iyi bir kavrayışa yol açacağını umut ediyoruz; çünkü İkinci Dünya Savaşı süresince yaşanan olayların (en azından ahlaki içerikleri, diğer bir deyişle, iyiyle kötü arasındaki belirgin ayırım söz konusu olduğunda) şeffaflığına ve açıklığına rağmen, Güneydoğu Avrupa’nın bazı ülkelerinde, özellikle de direniş hareketlerinin çoğunda Komünistlerin üstlendiği önderlik rolü söz konusu olduğunda, bu konu etrafında hâlâ yapay olarak belli kuşku yarattırılmaktadır. Ayrıca, dünya ve Avrupa tarihinde, Batılı yaklaşımlar İkinci Dünya Savaşı’nda Güneydoğu Avrupa’nın oynadığı rolü küçümsemekte ve bazen de bu rolü bölge hakkındaki süre giden basmakalıp düşüncelere kurban etmektedir. Biz, belgelerin bu derlemesinin, tarihimizin, insanlık tarihinin bir parçası olarak daha kapsamlı kavranmasına katkısı olacağını düşünüyoruz.

KRONOLOJİ

Yıl	Ay	Dünya	GA
1939	Nisan		7. İtalyanlar Arnavutluk'u işgal etti. 12. Arnavutluk Kurucu Meclis'i, İtalya ile Arnavutluk Kralı III. Victor Emanuel'in Kişisel Birlik'ini ilan etti. İtalyanlar Şefket Verlaci yönetiminde kukla bir faşist hükümet kurdu ve çok geçmeden Arnavutluk'un askeri ve diplomatik kurumlarını İtalya'ya bağladı.
	Ağustos	23. Sovyet-Alman "Ribbentrop-Molotof" Paktı imzalandı; ayrıca gizli bir anlaşmayla, Sovyetler'in ileride Romanya'nın Besarabya bölgesini işgaline karar verildi.	
	Eylül	1. Almanya, Polonya'yı işgal etti. 3. Britanya ve Fransa, Almanya'ya savaş ilan etti. 17. Sovyetler Birliği, Polonya'yı işgal etti.	7. Romanya tarafsızlığını ilan etti. 15. Bulgaristan tarafsızlığını ilan etti.
	Ekim		19. Türkiye, Fransa ve Britanya, Akdeniz'de bir Avrupalı gücün saldırısına uğranması halinde birbirine yardım etmeyi karara bağlayan Ankara Antlaşması'nı imzaladılar.
1940	Şubat		15. Bulgaristan'ın yeni kralcı hükümetinin başına Profesör Bogdan Filov geçti.
	Nisan	9. Almanya Danimarka ve Norveç'i işgal etti.	

Yıl	Ay	Dünya	GA
	Mayıs	10. Almanya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg'u işgal etti; Winston Churchill Büyük Britanya Başbakanı oldu.	
1940	Haziran	10. İtalya, Britanya ve Fransa'ya savaş ilan etti. 22. Fransa, Mihver güçleriyle ateşkes antlaşması imzaladı.	26-27. Romanya, bir Sovyet ultimatomu sonucu, Besarabya ve Kuzey Bukovina'dan çekildi.
	Ağustos		10. Romanya'da antisemit yasa kabul edildi. 30. Alman ve İtalyan baskısı sonucunda, Romanya Kuzey Transilvanya'yı Macaristan'a bıraktı.
	Eylül	13. İtalya Mısır'ı işgal etti. 27. Japonya, Mihver birliğine katıldı.	4. Ion Antonescu, Romanya Bakanlar Kurulu'na başkan olarak atandı. 6. II. Charles tahtını oğlu I. Michael'e bıraktı; Romanya'nın <i>de facto</i> yöneticisi, "Conducator" Ion Antonescu oldu. 7. Krakov Anlaşması imzalandı. Romanya, Güney Dobruca'yı Bulgaristan'a geri verdi.
	Ekim		12. Alman ordusu "askeri danışmanlar" olarak Romanya'ya girdi. 28. İtalya, Arnavutluk'u bir üs olarak kullanarak Yunanistan'ı işgal etti.

Yıl	Ay	Dünya	GA
	Kasım	5. Roosevelt yeniden ABD Başkanı seçildi. 11. Britanya, Taranto'da İtalyan filosunu yenilgiye uğrattı. 20. Macaristan, Mihver birliğine katıldı.	Bulgaristan, Mihver güçleri katılmayı, Yunanistan'a saldırıyı ya da SSCB ile bir garanti antlaşması imzalamayı kabul etmedi. 14. Yunan askerleri Arnavutluk sınırında karşı saldırıya geçerek, bir ay içinde Güney Arnavutluk'un bütün önemli yerleşim yerlerini aldı. 23. Romanya, Mihver birliğine katıldı. 25. Türkiye İstanbul, Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Çanakkale ve Kocaeli illerini kapsayan bir sıkıyönetim ilan etti. 30. İstanbul'da karartma başladı.
1940	Eylül	9. Britanya askerleri İtalyanları Mısır'dan sürmeye başladı.	Bulgaristan Parlamentosu, Bulgar Gençlik Örgütü ve Ulusu Korumak İçin Antisemit Yasa gibi faşist yanlısı yasaları oylayarak kabul etti. 19. Türkiye, Kurtuluş adlı yük gemisiyle Yunanistan'a yardım malzemeleri gönderdi.
1941	Ocak	9. Britanya Eritre'yi işgal etti.	20. Bulgaristan kabinesi, Üçlü İttifak'ın imzalanmasını kararlaştırdı. 21-23. Romanya'da faşist Demir Muhafız isyanı General Antonescu tarafından bastırıldı.
	Şubat		8. Almanya ve Bulgaristan askeri antlaşma imzaladı. 17. Bulgaristan'la Türkiye tarafsızlık ilan etti.

Yıl	Ay	Dünya	GA
	Mart	11. ABD, Britanya ve öteki müttefik güçlerine savaş malzemesi sevkıyatına başladı. 24. Rommel, Libya'da ilk saldırısını başlattı.	1. Bulgaristan Mihver güçlerine katıldı; Alman orduları Bulgaristan topraklarına girdi. 24. Türkiye-Rusya Deklarasyonu yayımlandı; buna göre, Türkiye savaşan taraflardan birinin saldırısına uğrarsa, Sovyet Rusya tarafsız kalacaktı. 25. Yugoslavya, Mihver güçlerine katıldı. 27. Kitleli gösterilerin ardından Yugoslavya hükümeti bir askeri darbeye yıkıldı.
	Nisan	11. Almanların Tobruk kuşatması başladı. 13. Sovyetler Birliği ve Japonya beş yıllık saldırmazlık antlaşması imzaladı.	Bulgaristan'da solcu Çiftçiler (Köylüler), Britanya yanlısı başarısız bir darbe girişiminde bulundu. 6. Almanya Yugoslavya ve Yunanistan'ı işgal etti. 10. Alman/İtalyan hâkimiyetinde kukla bir devlet olan Bağımsız Hırvatistan Devleti (ISC) kuruldu. 11-15. Macar ordusu Kuzey Sırbistan'daki Backaç'ı (Voyvodina) işgal etti. 17. Yugoslav ordusu teslim oldu. 19. Bulgaristan ordusu Makedonya, Güneydoğu Sırbistan ve Batı Trakya'ya (Aegean Thrace) girdi. 23. Yunanistan, Almanya'yla ateşkes antlaşması imzaladı. 30. Ante Paveliç, Bağımsız Hırvatistan Devleti'nde ırk konusunda genelgeler yayımladı.

Yıl	Ay	Dünya	GA
1941	Mayıs	27. Bismark battı; Roosevelt, Avrupa ve Afrika'daki olaylar nedeniyle ulusal seferberlik ilan etti.	17. Kral III. Victor Emanuel'e, Tiran'da, genç bir devrimci olan Vasil Laçi (1922-1941) tarafından, başarısız bir suikast girişiminde bulunuldu. 18. Paveliç ve Mussolini Roma'da bir anlaşma imzaladı: ISC bu anlaşmayla Hırvatistan kıyılarının büyük bir bölümünü İtalya'ya bıraktı. 21-31. Girit Savaşı oldu. Yunan kabinesi ve kral ülkeyi terk edip Kahire'ye yerleşti; Alman, İtalyan ve Bulgar ordularının kontrolünde Yunanistan üç işgal bölgesine ayrıldı. 31. Akropolis'teki svastika (gamalı haç) söküldü; bu, direnişin ilk simgesel eylemiydi.
	Haziran	22. Almanya, İtalya ve Romanya Sovyetler Birliği'ne saldırdı; Türkiye tarafsızlığını ilan etti. 26. Finlandiya Sovyetler Birliği'ne savaş ilan etti.	18. Türkiye-Almanya Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması imzalandı. 22. İlk Yugoslav Partizan birliği Sisak (Hırvatistan) bölgesinde kuruldu; Hırvatistan'da isyan başladı. 24. Bulgaristan Komünistleri silahlı direnişe girişti. 25. Türk-Alman Antlaşması, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından oybirliğiyle onaylandı. 29. Mussolini, "Büyük Arnavutluk"u ilan etti.

Yıl	Ay	Dünya	GA
1941	Temmuz	12. Britanya ve Sovyetler Birliği, Britanya'nın Sovyetler'e yardımını teminat altına alan bir antlaşma imzaladı. 24. Japonya, Fransız Hindin'ini işgal etti. 26. ABD, Japonya'yla ticareti durdurdu.	7. Sırbistan'da Partizan ayaklanması başladı. 13. Karadağ'da Partizan ayaklanması başladı. 22. Slovenya'da Partizan ayaklanması başladı. 27. Bosna ve Hersek'te Partizan ayaklanması başladı.
	Eylül	8. Almanya Leningrad'ı kuşattı. 19. Almanya Kiev'i işgal etti.	Yunanistan'da üç temel direniş örgütü kuruldu: Ulusal Demokratik Yunan Birliği (EDES), Ulusal ve Sosyal Kurtuluş (EKKA) ve Ulusal Kurtuluş Cephesi (EAM); Ustaşalar, Zagreb'in yaklaşık 100 km. güneyinde toplama kampı kurdu; Romanya'da, 100.000'den fazla Yahudi Transnistria'ya sürgün edildi ve sürgün edilenlerin büyük bir kısmı kötü koşullar nedeniyle hayatlarını kaybetti.
	Ekim	17. Hideki Tojo, Japonya Başbakanı oldu.	Sırbistan'da, Alman işgal güçleri sivil halka karşı misilleme hareketlerine girişti. 11. Makedonya'da Partizan ayaklanması başladı.

Yıl	Ay	Dünya	GA
	Kasım	18. Britanya güçleri Libya'da taarruza geçti.	Sırbistan'da, Partizanlarla Çetnikler arasında iç savaş başladı. 8. Arnavutluk Komünist Partisi kuruldu. 13. Almanlar, Çetniklerin, Yugoslav Partizanlarına karşı işbirliği koşullarını kabul etti. Buna rağmen Çetnikler, Partizanlara karşı savaşı sürdürdü; ancak Almanlarla çatışmaktan kaçındı.
	Aralık	5. Almanların Moskova'daki ileri harekâtı durduruldu. 7. Japonya, Pearl Harbour'ı bombaladı. 8. Japonya, ABD ve Britanya'ya savaş ilan etti. 11. Almanya ve İtalya, ABD'ye savaş ilan etti.	12. Bağımsız Hırvatistan Devleti ABD ve Britanya'ya savaş ilan etti. 13. Bulgaristan ABD ve Britanya'ya savaş ilan etti.
1942	Ocak	21. Rommel'in Afrika birlikleri Libya'da karşı taarruza geçti.	
	Şubat	15. Japonlar Singapur'u işgal etti.	EAM, silahlı gerilla grupları (Ulusal Halk Kurtuluş Ordusu – ELAS) kurmaya karar verdi.
	Haziran	4-6. Midway Savaşı yapıldı. 21. Rommel, Tobruk'u işgal etti.	
	Temmuz		EDES'in silahlı kolu kuruldu.

Yıl	Ay	Dünya	GA
	Ağustos	12. Churchill ve Stalin, ABD ve Özgür Fransa temsilcileriyle buluşarak, İkinci Cephe'yi tartıştı. 13. General Montgomery, Mısır'daki Britanya kuvvetlerinin komutasını aldı. 19. Dieppe'de müttefiklerin kanalı geçme harekâtı felaketle sonuçlandı.	Alman işgal güçleri, 1942 yazının sonlarında, Yahudilerin neredeyse yüzde 90'ını öldürerek, Sırbistan'daki "Yahudi sorununu çözdü". 25. <i>Zeri i Popullit</i> 'in (Halkın Sesi; Arnavutluk Komünist hareketinin ideolojik resmi yayın organı) ilk sayısı çıktı.
	Eylül	22. Almanlar, Stalingrad şehir merkezine ulaştılar.	Bir Britanya görev birliği gizlice Yunanistan'a çıktı. 16. Peza Konferansı toplandı; Arnavutluk Antifaşist Ulusal Kurtuluş Cephesi kuruldu.
	Ekim	23. Montgomery güçleri, Mısır'da El Alamein'e taarruza geçti.	Arnavutluk'ta antikomünist programı olan "Balli Kombetar" politik örgütü kuruldu.
	Kasım	8. Fas ve Cezayir'e ilk büyük Müttefik çıkarması yapıldı. 13. Tobruk, Britanya tarafından geri alındı. 19. Sovyetler, Stalingrad'ta karşı taarruza geçti.	12. Türkiye'de Varlık Vergisi yürürlüğe girdi. 25. Yunanistan'da, Britanya, EAM ve EDES ortak harekâtıyla Gorgopotamos Demiryolu Köprüsü havaya uçuruldu. 26. Bosna ve Hersek'te, Bihaç'ta, Partizanlar en üst politik organ olarak, AVNOJ'u (Yugoslavya Halklarının Kurtuluşunun Antifaşist Konseyi) kurdular.
1943	Ocak	31. Stalingrad'ta General Paulus, Alman Altıncı Ordusu'nu teslim etti.	
	Mart	5. Müttefiklerin Ruhr bombardımanı başladı.	5. Atina'daki genel grev Yunan işçilerinin askere alınmalarını engelledi. Mart-Mayıs: Bulgaristan toplumu " <i>Nihai Çözüm</i> "e başarıyla karşı koydu ve Bulgar Yahudileri Mart-Haziran aylarında sürgün edildi; 50.000 Yahudi Selanik'ten Auschwitz'e sürüldü.

Yıl	Ay	Dünya	GA
	Haziran	13. Mihver güçleri Tunus'ta yenilgiye uğratıldı; Afrika cephesinde savaş sona erdi.	14. Otocac'ta Partizanlar Hırvatistan'ın en üst politik organı olarak ZAVNOH'u (Hırvatistan Halklarının Kurtuluşunun Antifaşist Konseyi) kurdular.
	Temmuz	5-17. Doğu Cephesi'nde, Kursk'taki çok büyük tank savaşı Sovyet zaferiyle sonuçlandı. 9. Müttefikler Sicilya'ya çıkarma yaptı. 25. Mussolini görevden alındı ve tutuklandı; yerine Pietro Badoglio geçti.	10. Arnavutluk Ulusal Kurtuluş Ordusu kuruldu.
	Ağustos		2. Arnavutluk Ulusal Kurtuluş Ordusu ile Balli Kombetar arasında Mukje Anlaşması imzalandı. Anlaşma birkaç gün sonra Arnavutluk Komünist Partisi (CPA) ve Ulusal Kurtuluş Konseyi tarafından reddedildi. 28. Bulgaristan Kralı III. Boris, Sofya'da öldü; II. Simeon kral ilan edildi.
	Eylül	3. Müttefikler, Messina Geçidi'nden İtalyan anakarasına çıkarma yaptı. 8. İtalya Müttefiklere teslim oldu. 12. Mussolini SS'ler tarafından Almanya'ya kaçırıldı.	8. Partizan birlikleri Split'i (Hırvatistan) kuşattı ve burada muazzam miktarda İtalyan ikmal malzemesi ele geçirildi. 9. Bulgaristan'da kral naipliği için seçim yapıldı. Prens Kiril, profesör Filov ve General Mihov 9. 10 Ekim - Yugoslav Partizanları on İtalyan birliğini silahsızlandırdı; bunlardan iki tanesi Partizanlara katıldı. 17. Yugoslav Partizanlarına yardım için Britanya-Amerikan askeri birliği Bosna ve Hersek'in batısındaki kurtarılmış bölgeye ulaştı. 20. ZAVNOH, İtalya tarafından işgal edilen toprakların Hırvatistan ve Yugoslavya ile yeniden birleştirildiğini ilan etti.
	Ekim	13. İtalya, Almanya'ya savaş ilan etti.	

Yıl	Ay	Dünya	GA
	Kasım	7. Kiev kurtarıldı; Dinyeper'deki Alman savunması çökmeye başladı. 28. 1 Aralık - Churchill, Roosevelt ve Stalin, Fransa'nın işgalini konuşmak üzere Tahran'da buluştu.	20. Kral Zogu yandaşları, Abaz Kupi önderliğinde, savaştan sonra Arnavutluk'ta Zogu monarşisini yeniden tesis etmek için "Legaliteti" Partisi'ni kurdular. 29. Bosna ve Hersek'teki Jajce'de, AVNOJ, Partizan hükümetini (NKOJ-Yugoslavya'nın Kurtuluşu Ulusal Komitesi) kurdu.
	Aralık	24. Eisenhower, Avrupa'nın doğrudan işgalini emretti.	7. Roosevelt, Churchill ve İnönü, Kahire'de bir araya geldi.
1944	Ocak	27. Sovyetler, Leningrad'ta Almanları yenilgiye uğrattı.	Bulgaristan'da silahlı direniş gerçekleştirmek üzere bir Jandarma gücü oluşturuldu. 8. Churchill, NKOJ (Yugoslav Partizanları'nın hükümeti) başkanına yazdığı mektupta, Britanya'nın Çetniklere yardıma son vereceğini bildirdi. O günden sonra bütün yardımlar yalnızca Partizanlara yapıldı.
	Mart	15. Japonya, Hindistan'ı işgal etti.	10. EAM, Kahire'deki resmi hükümete paralel ikinci bir Yunan yönetimi olarak, Ulusal Kurtuluş Politik Komitesi'ni (PEEA) kurdu.

Yıl	Ay	Dünya	GA
	Mayıs	9. Sovyetler Sivastapol'u geri aldı. 18. Almanlar Monte Cassino'dan çekildi.	Lübnan'da imzalanan bir mutabakatla, Yunanistan Başbakanı olarak G. Papandreou'yu tanıyan, bir Yunan ulusal koalisyon hükümeti kurulması kararlaştırıldı. 100.000'den fazla Yahudi Macaristan yönetimindeki Kuzey Transilvanya'dan Alman toplama kamplarına sürgün edildi. 24. Arnavutluk Komünistleri Parmet Kongresi'nde, en yüksek yasama organı olarak Ulusal Kurtuluş Antifaşist Konseyi'ni oluşturdular ve geçici hükümet görevini üstlenecek bir Komite oluşturdular.
	Haziran	6. D-Day. Müttefikler Normandiya'ya çıkarma yaptı.	1. Bulgaristan'da Ivan Bagryanov başkanlığında yeni kralcı hükümet kuruldu.
	Temmuz	20. Hitler'e karşı başarısız bir suikast girişimi gerçekleştirildi. 25. Müttefikler Normandiya'da taarruza geçmeye başladı.	
	Ağustos	15. Müttefikler Güney Fransa'ya çıkarma yaptı. 25. Paris kurtarıldı.	2. Türkiye Almanya'yla ilişkilerine son verme kararı aldı. 12. Churchill ve Tito, Napoli'de buluştu. 23. Romanya'da askeri darbe: Komünistlerin ve belli başlı diğer partilerin bir koalisyonunun desteklediği Kral Michael, Antonescu ve hükümet üyelerini tutukladı; Romanya Sovyetler'e teslim oldu. 26. Bulgaristan Başbakanı Bagryanov tarafsızlık ilan etti ve Ankara'da ABD ve Britanya ile ilk müzakerelere başladı. Ayrıca, Kahire'ye de bir heyet gönderdi. 29. Yugoslavya Kralı İkinci Peter, Draza Mihailoviç'i tanımadığını, Yugoslav direnişinin lideri olarak Tito'yu tanıdığını ilan etti. 30. Paveliç, Bağımsız Hırvatistan Devleti'ndeki bir darbeyi engelledi ve Mihver güçlerine sadakatini sürdürdü.

Yıl	Ay	Dünya	GA
	Eylül	3. Brüksel kurtarıldı. 19. Finlandiya ile Müttefikler arasında ateşkes antlaşması imzalandı. 25. Müttefikler İtalya'da Gotik Hat'tı yardılar.	Partizanlar ve Kızıl Ordu birlikleri Sırbistan'ın kurtuluşu için savaşa giriştiler. 2. Bulgaristan'da kral naipieri, Konstantin Muraviev başkanlığında, Rus yanlısı politik partilerden oluşan bir hükümet atadı; bu 1934 Mayıs'ından beri politik partilerin kurduğu ilk hükümet oluyordu. 3. G. Papandreou başkanlığında yeni bir Yunan ulusal koalisyon hükümeti kuruldu. 5. Sovyetler Birliği, Bulgaristan'a savaş ilan etti. 8. Kızıl Ordu Bulgaristan'a girdi; Sovyetler Birliği ile Bulgaristan arasında ateşkes antlaşması imzalandı; Bulgaristan Almanya'ya savaş ilan etti. 9. Bulgaristan'da hükümet devrildi ve yerine Komünistlerin ağırlıkta olduğu, Zveno Partisi lideri Kimon Georgiev'in başı çektiği Vatan Cephesi kuruldu. 12. Romanya, Müttefiklerle ateşkes antlaşması imzaladı; Besarabya ve Kuzey Bukovina'da Sovyet yönetimini ve Sovyetler yönetimindeki Müttefik Kontrol Komitesi'nin nihai otoritesini kabul etti.
	Ekim	2. Varşova'nın birkaç mil dışında Sovyet ordusu mola verip ikmal yaparken şehirde çıkan bir ayaklanma Almanlar tarafından bastırıldı; Müttefikler West Wall'ı geçerek Almanya içlerine ilerlemeye başladı. 9. Churchill-Stalin Moskova'da "Yüzde anlaşması"na vardılar. 23. Müttefikler de Gaulle'ü geçici Fransız hükümetinin geçici başkanı olarak tanıdılar.	5. Britanya, Yunanistan'a çıkarma yaptı. 8. Bulgaristan, Almanya'ya karşı askeri harekâta başladı. 12. Alman ordusu Atina'yı terk etti. 14. Britanya güçleri Atina'ya girdiler. 18. Yunan hükümeti Atina'ya girdi. 20. Sovyet Kızıl Ordusu ve Yugoslav Partizanları Belgrad'ı kurtardılar. 23. Ulusal Kurtuluş Antifaşist Komitesi, Arnavutluk'un Geçici Demokratik Hükümeti haline geldi ve Enver Hoca da başbakan oldu. 25. Transilvanya toprakları Romanya ve Kızıl Ordu ortak harekâtıyla Macar ordusundan temizlendi. 28. Antifaşist koalisyonla Bulgaristan arasında ateşkese varıldı.

Yıl	Ay	Dünya	GA
	Kasım	7. Roosevelt dördüncü dönem ABD Başkanı olarak seçildi.	13. Partizanlar Üsküp'ü kurtardı. 29. Arnavutluk Almanlardan kurtarıldı.
	Aralık	15. ABD, Filipinler'de Mindoro'ya çıkarma yaptı.	3. EAM, Atina'da bir gösteri düzenledi ve bu gösteri kanlı bitti; EAM-ELAS ile Britanya'nın desteklediği hükümet güçleri arasında çatışmalar başladı.
1945	Ocak	17. Varşova, Sovyetler tarafından işgal edildi. 19. Almanya, Doğu Cephesi'nden tamamen çekildi. 20. Macaristan Müttefiklerle ateşkes antlaşması imzaladı.	Romanya'dan yaklaşık 70.000 Alman kökenli insan SSCB'ye sürgüne yollandı.
	Şubat	4-11. Churchill, Roosevelt ve Stalin, Yalta'da bir araya geldi. 8. Müttefikler büyük bir taarruz başlatarak Ren Havzası'na erişti. 13-14. Müttefiklerin hava bombardımanı Dresden'i yerle bir etti. 19. ABD, Iwo Jima'ya çıkarma yaptı.	Yunanistan'da, monarşinin geleceği hakkında bir halk oylaması yapılmasını ve genel seçim örgütlenmesini, gerilla örgütlerinin dağıtılmasını ve ELAS'ın silahlarını teslim etmesini karara bağlayan Varkiza Anlaşması imzalandı. 23. Türkiye, Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etti.
	Mart	3. Finlandiya Almanya'ya savaş ilan etti. 9. ABD Tokyo'yu bombaladı. 22. Patton, Oppenheim'da Ren'i geçti. 23. Montgomery, Ruhr'un kuzeyinden Ren'i geçti.	6. Sovyetler, Romanya'da Petro Groza'nın başkanlığında, Komünistlerin kontrolünde bir koalisyon hükümetinin atanmasını dayattı. 7. Demokratik Federatif Yugoslavya Geçici Hükümeti oluşturuldu ve Tito başbakan oldu. Sürgündeki hükümet üyeleri üzerinde Partizan hâkimiyeti kuruldu. (23:5)

Yıl	Ay	Dünya	GA
	Nisan	12. Roosevelt öldü; Harry S.Truman başkan oldu. 23. Sovyetler Berlin'e girdi. 25. ABD ve Sovyet güçleri Elbe Nehri'nde karşılaştı; Birleşmiş Milletler San Francisco Konferansı başladı. 28. Mussolini, İtalyan Partizanlar tarafından kurşuna dizildi. 30. Hitler Berlin'de intihar etti.	6. Saraybosna kurtarıldı. 14. Komünistlerin hâkimiyetinde Federatif Hırvatistan Devleti Hükümeti kuruldu. 28. ABD, Tito'nun Geçici Yugoslavya Hükümeti'ni tanıdı.
	Mayıs	1. Berlin Sovyet güçlerine teslim oldu. 7. Almanya resmi olarak teslim oldu.	2. Yugoslav Partizan ordusunun Trieste'ye girişi, bu bölgenin İtalya ile Yugoslavya arasında, A ve B Bölgeleri şeklinde, kesin olarak bölünmesine neden oldu. 6. Paveliç ve hükümet üyeleri Zagreb'den Avusturya'ya kaçtı. 8. Partizanlar Zagreb'i kurtardı.
	Haziran	5. Müttefikler Almanya'yı dört işgal bölgesine ayırdı. 26. Birleşmiş Milletler Sözleşmesi 50 ülkenin temsilcileri tarafından imzalandı. Birleşmiş Milletler kuruldu.	10. AVNOJ, Yugoslavya'nın Geçici Halk Meclisi oldu.
	Temmuz	17. 2. Churchill, Stalin ve Truman, Avrupa'da barışı ve Japonya'ya nihai saldırıyı planlamak üzere Potsdam'da bir araya geldi.	
	Ağustos	6. Hiroşima'ya atom bombası atıldı. 9. Nagazaki'ye atom bombası atıldı. 14. Japonya teslim oldu.	

Harita I: İkinci Dünya Savaşı, 1939-1942

I. BÖLÜM: POLİTİKALAR

Bu bölümün amacı, belli bir çerçeve oluşturmaktır; bu yüzden seçilmiş belgelerin çoğu, diğer bölümlerden farklı olarak, politik tarihe aittir. İlk başta, zamanın önde gelen az sayıdaki liderleri takdim edilecektir; bu da bize olayları yaratanları da olayların kendileri kadar iyi anlamamız için eşsiz bir fırsat sunacaktır. Dolayısıyla bilgi ve belgeler, konuyla ilgili olduğu oranda, analitik amaçla değerlendirilmiştir. Bu özetlerden sonra, yönetici yapılanmaların kendi eylemlerini ve/veya bizatihi varlıklarını haklılaştırma gerekçelerini oluşturan belli bazı ideolojik önermeler ve yine direniş hareketlerinin ideolojik tonu ağır basan bazı önermeleri gelecektir.

Alt bölüm olan *Ordular ve Askerler*, anlaşılabilir nedenlerle, biraz geniş tutulmuştur. Bu, bazı ülkelerde çok sayıdaki ordunun (işgal kuvvetleri, işbirlikçi güçler, direniş hareketleri) görece küçük bir alanda karşı karşıya gelişleri sonucunda oluşan bir duruma denk düşer. Biz, elimizden geldiğince, bu orduların faaliyetlerini, ideolojik dayanaklarını, amaçlarını ve (çoğu zaman çok karmaşık olan) karşılıklı ilişkilerini açığa çıkarmaya çalıştık. Ayrıca, savaşta taraflar ve komşu ülkeler arasındaki ilişkilerle ilgili belgeleri de burada bulacaksınız.

Bu bölümün sonuç bölümü olan *Dinsel Örgütlenmeler*'de, savaş sırasında dini örgütlenmelerin eylemleriyle ilgili belgeler göreceksiniz; burada, dini örgütlenmelerin savaşa, savaşan taraflara, öteki millet/din mensuplarına, savaşın getirdiği acılara, savaş suçlarına vs. karşı kesin ve açık olarak nasıl tutum takındıkları ortaya konulacaktır.

Ia. Liderler ve İdeolojiler

I-1. Churchill'in Partizanlara gönderdiği elçi Fitzroy MacLean'ın 1943'te Tito hakkında yazdıkları

"Tito, orta boylu ve itinayla tıraş olmuş biri. Yüzü güneş yanığı, saçları çelik grisi. Çok kararlı bir yüz ifadesi var; mavi gözleri ışıltılı. [...] Rusya'da gördüğüm Komünistlerle kıyasladığımda, bu adam hakkında edineceğim izlenimi merak ediyordum. [...] Bir özelliği beni hemen çarptı: Sorunu her açıdan ele almaya ve gerekirse, anında karar vermeye hazır biri. Kendine güveni tam görünüyordu. Bu adam usta, acemi değil. Bir Komünistte böylesine bir kendine güven ve metanet görmek benim için tamamen yeni bir şeydi. "

Fitzroy MacLean'ın 1944'te, Partizan Belgrad'ında, Tito'yla konuşması¹

Bu defa Tito'ya, Vis Adası'nı gizlice terk ederek Müttefikleri ne kadar kızdırdığını anlattım. [...] Tito'ya Churchill'in, onun bu davranışından ötürü çok kırıldığını söyledim. Ayrıca ona bazı astlarının anlamsız davranışlarından, onun yokluğunda ortaya çıkan anlaşmazlıktan ve sayısız küçük pürüzden söz ettim.

Bunun kendisini samimi olarak üzdüğü belliydi. Bana astlarının bize karşı anlayışsız davrandıklarını duymaktan üzgün olduğunu ancak her şeyin çok geçmeden rayına oturacağını söyledi. [...] Buna sevindiğimi ifade ettim ve ekledim: "Ancak, öyle görünüyor ki, bütün bunların nedeninin sizin

¹ Tito'nun, Stalin'i ziyaret etmek için, Britanya güçleri tarafından korunduğu Vis Adası'ndan gizlice ayrılmasından sonraki ilk karşılaşmaları.

ortadan kayboluşunuz ve bize yerinizi söylememeniz olduğunu anlamıyorsunuz.” Ama Tito söylediklerimi ya anlamadı ya da anlamak istemedi ve tüm masumiyetiyle şöyle dedi: “Kısa bir süre önce, Churchill Başkan Roosevelt’le buluşmak için Quebec’e gitti ve benim bundan ancak döndüğünde haberim oldu: ama ben yine de hiç alınıp gücenmedim.”

MacLean, s. 14-15, 240-241.

Key: Josip Broz Tito, 1892 yılında Zagreb yakınlarındaki Kumrovec’te doğdu. Ticareti öğrendikten sonra çilingirlik ve fabrika işçiliği yaptı. Birinci Dünya Savaşı’nın başlarında Tito Avusturya-Macaristan ordusuna yazıldı ve Doğu Cephesi’ne gönderildi. Ruslar tarafından esir alınan Tito, Rusya’da iki yıl geçirdi ve burada Bolşevik fikirlerle tanıştı. 1920 yılında, yurduna, yeni kurulmuş bir devlet olan Yugoslavya’ya döndü. Komünist Parti’ye katıldı ve bazı faaliyetleri yüzünden tutuklanıp birkaç yıl hapis yattı. 1937 yılında Yugoslav Komünist Partisi’nin başına geçen Tito, 1941’den sonra direniş hareketinin en başta gelen örgütleyicisi, sonra da Partizan güçlerinin “Genel Komutan”ı oldu. Savaştan sonra Yugoslavya Başkanı olan Tito ölünceye kadar bir diktatör olarak ülkesini yönetti.

? MacLean, Tito’nun hangi yönlerinden hoşlanmıştı? Hangi yönlerinden hoşlanmamıştı? Tito neden MacLean üzerinde iyi bir izlenim bırakıyor? (Komünist olarak nasıl bir üne sahipti?) İlişkilerinin bozulmasına neden olan şey neydi? Size göre, Tito Britanyalı müttefiklerine karşı doğru mu davranmıştır? Tito’nun son buluşmalarında MacLean’a karşı “pervasız” davranışı taraftarlarınca takdirle karşılanmıştır çünkü onlar bunu Yugoslav bağımsızlığının kararlı ruh hali olarak görüyordu. Bu konuda sizin fikriniz nedir? Britanya eşitlik temelinde bir ilişki mi istiyordu yoksa amacı Partizanlar üzerinde hâkimiyet kurmak mıydı?

► G1:Partizan “Halkın Kurtuluşu Hareketi”nin Lideri Josip Broz Tito ve “Anavatandaki Yugoslav Ordusu”nun (Çetnikler) Komutanı General Draza Mihailoviç

Beograd, Narodna biblioteka Srbije, Zbirka plakata
(Belgrad, Sırbistan Ulusal Kütüphanesi, Poster Koleksiyonu).

Key: Çeviri:
“100.000 Reichsmark altını ödül!
Komünist lider Tito’yu ölü ya da diri yakalayan kişi 100.000 Reichsmark altınıyla ödüllendirilecektir.”

“100.000 Reichsmark altını ödül!
Çete lideri Draza Mihailoviç’i ölü ya da diri yakalayan kişi 100.000 Reichsmark altınıyla ödüllendirilecektir.”

I-2. Paveliç'in fotoğrafçısı 1961 yılında onun kişiliği hakkında ipuçları veriyor

Paveliç'in yüzünü fotoğraflamak tam anlamıyla bir belaydı; çünkü bütün fotoğraflarda, gerçekte olduğu gibi, yani kasvetli ve o bildik, gangsteri andıran ifadesiyle boy gösteriyordu. Tabii ki, karısı, "Firavun'un Karısı Mara", böylesi fotoğrafları sevmeyi için çekimler onun kesin direktiflerine göre yapılıyordu. [...] Sonunda Mara, fotoğrafçıların önündeyken kocasının yumuşak ve nazik bakmasını sağlayan en iyi yolu buldu: Paveliç poz verirken fıkra anlatılması emrini verdi.

Vojinoviç, s. 16.

Key Ante Paveliç, 1889 yılında, Bosna ve Hersek'teki Bradina'da doğdu. Avukatlık yapıyordu ve gençliğinden beri Sağcı Parti'nin üyesiydi. 1929'da, Yugoslavya'da bir diktatörlük rejiminin kurulmasının ardından, Paveliç ülkeyi terk etti ve kendisine bağlı Ustaşa hareketiyle birlikte diktatörlük rejiminin yıkılması ve Yugoslavya devletinin lağvedilmesi yönünde çalışmalara girişti. Faşist liderlerin, özellikle de Paveliç'e yardımın Hırvatistan'ın kıyı şeridinin İtalya'ya ilhakını kolaylaştıracağına düşünen Mussolini'nin sempatisini kazandı. Yugoslavya'nın çöküşünün ardından, Mussolini ve Hitler, Paveliç'in bir kukla devlet olan ISC'yi [Bağımsız Hırvatistan Devleti (bundan sonra ISC)] kurmasını sağladılar. İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminde Paveliç yurtdışına kaçtı (Arjantin, İspanya) ve 1959 yılında öldü.

? Fotoğrafı dikkatlice irdeleyin. Sizce, fotoğrafçı doğru mu söylüyor? Fotoğraflarına bakarak bir insanın kişiliği hakkında bilgi edinmek mümkün müdür? Gülemiyor oluşu Paveliç'in kişiliği hakkında bize nasıl bir fikir verir? (Kendini sonuna kadar ciddi bir lider olarak düşünmekten alamıyor muydu acaba?) Fotoğrafçı bunları Paveliç'in düşüşünden çok sonra ortaya çıkarıyor; eğer bunları Paveliç iktidardayken ortaya çıkarmış olsaydı, farklı mı yorumlanırdı? Fotoğrafçı, Paveliç'in karısıyla ilişkisinden bahsederken, ne demek istiyor?

G2. Ante Paveliç

www.pavelicpapers.com

Paveliç'in fotoğrafçısının tanıklığıyla ilgili sorulara bakınız (metin I-2).

I-3. Mehmet Şehu ve Enver Hoca tasvirleri

"Birkaç gün sonra McLean döndü ve biz önde gelen liderleri Mehmet Şehu² ve Enver Hoca³ olan LNÇ'nin⁴ Genel Kurmay'ı Shtab'tan daha sonra çok tekrarlanacak ziyaretlerin ilki gerçekleşti. Mehmet Şehu otuz yaşlarında, kısa boylu, adaleli, esmer ve soluk yüzlü biriydi; başka halkların başına gelen felaketler haricinde pek bir şeye gülmezdi. Akıcı bir İngilizce'yle konuşuyordu, dile hâkimdi ve diğer Arnavutlara göre askeri bilgisi yüksekti.

Enver Hoca, tümünden farklı bir karakter sergiliyordu; yumuşak tokalaşan, etli butlu, kocaman bir adamdı.

Askeri iddiaları olsa da, asker bir kişilik değildi; ama Şehu'dan daha sosyaldi ve akıcı bir Fransızca'yla konuşuyordu. Belki bizden hoşlanmamıştı ama en azından bu duygularını gizlemeyi biliyordu: Halbuki Şehu'yla birlikteyken bu düşmanlığı hemen hissediyordunuz. Hoca otuz beş yaşındaydı. Ergiri Ortaokulu ve Görice Lisesi'nin ardından, Fransa'da, Montpellier Üniversitesi'nde eğitimine devam etti ancak burada sınavlarda başarısız olunca okulu bırakmak zorunda kaldı. Sonra Brüksel'e, ardından hukuk okumak için Paris'e geçti ama hiçbir zaman okulu bitiremedi ve Tiran'da bir devlet okulunda Fransızca öğretmenini olarak çalışmak üzere Arnavutluk'a döndü. Daha sonra, yine Fransızca öğretmenini olarak, Görice Lisesi'ne tayin edildi. Biz kendisini hep "Profesör" Enver Hoca olarak tanıdık; muhtemelen bu unvanı öğretmenlik yıllarından geliyordu. 1940'ta

öğretmenliği bıraktı ve Tiran'da tütüncü dükkânı işletmeye başladı; bu dükkân bir Komünist hücre ve hükümet karşıtı unsurların buluşma yeri idi. 1941'de Arnavutluk Komünist Partisi'nin kurulmasıyla, Parti Merkez Komitesi'nin Genel Sekreteri oldu. Biz kendisiyle karşılaştığımızda muhtemelen bu görevini sürdürüyordu."

Smiley,⁵ s. 56.

❓ Yukarıda anlatılan iki lider arasında ne gibi farklar görüyorsunuz? Karakterlerindeki bu farkların bu kişilerin başarıları açısından önemli olduğunu düşünüyor musunuz? Yazar, Şehu ve Hoca hakkındaki kişisel fikirlerine ilişkin okurlarına ne gibi ipuçları veriyor?

² Mehmet Şehu, 10 Ocak 1913'te, Güney Arnavutluk'taki Çoruş'ta doğdu. 1930'ların başında Napoli'deki bir askeri lisede eğitim gördü. 1937'den 1939'a kadar, İspanya İç Savaşı'nda Garibaldi Enternasyonal Tugayı'nda savaştı. 1939'dan 1941'e kadar, Fransa'da bir toplama kampında tutuldu. 1942 yılından itibaren Şehu, Partizan hareketinin ve Arnavutluk Komünist Partisi'nin çalışmalarının içinde yer aldı. 1944'ten 1945'e kadar, Antifaşist Ulusal Kurtuluş Konseyi'nin (geçici hükümet) bir üyesi olarak çalıştı. Savaş sırasında Şehu, gaddarlığıyla ünlendi. Onun komutasında, Kuzey Arnavutluk dağlarındaki çoğu aşiret reisi infaz edildi. Arnavutluk Alman işgalinden kurtulduktan sonra Şehu, Genel Kurmay Başkanı oldu. 1948'den 1954'e kadar, Bakanlar Kurulu'nda başkan yardımcılığı ve Dışişleri Bakanı (ve gizli polis örgütünün başı) olarak görev aldı. 1954'te, Enver Hoca'nın ardından, Bakanlar Kurulu'nun Başkanı oldu ve 1981'e kadar bu görevini sürdürdü. Şehu, Enver Hoca'nın sağ kolu olarak görülmüş ve Arnavutluk'un "ikinci adam"ı olarak saygın bir yere sahip olmuştur. İddialara göre, 1981'de Şehu, Enver Hoca'nın içe kapanmacı politikalarına karşı çıktı. Sonrasında Şehu Yugoslav ajanı olmakla suçlandı ve 17 Eylül 1981'de yatak odasında, başına bir mermi sıkılmış olarak bulundu. 18 Eylül tarihli resmi açıklamaya göre, bir sinir krizi sonrasında intihar etmişti, ki bu da Arnavutluk yasalarına göre suçtu. Şehu "halk düşmanı" ilan edildi ve Tiran yakınlarında boş bir araziye gömüldü. Ölümünden sonra, Şehu'nun yalnızca Yugoslav ajanı değil, aynı zamanda CIA ve KGB ajanı da olduğu iddia edildi. Enver Hoca'nın *Titoites* (1982) kitabında Şehu'nun karalanmasına ilişkin birkaç bölüm vardır. Bu kitap da olmasa, Şehu resmi Arnavutluk tarihinde hiç yer almayacaktı.

³ Enver Hoca 16 Ekim 1908 tarihinde Ergiri'de doğdu. 1934'te bursu bitinceye kadar Montpellier'de akademik çalışmalar yaptı. Sonra 1935 sonlarına kadar kalacağı Paris'e geçti. Aynı yıl Paris'ten Brüksel'e taşındı ve Belçika'daki Arnavutluk Elçiliği'nde çalıştı. 1936'da, devrimci fikirlerinin ateşiyle yanmaya başladı. 1936'da, Arnavutluk'a döndü ve birkaç ay Tiran'da bir ortaokulda ders vermeye başladı. 1937 Nisan'ında, Görice Lisesi'nde öğretilendi. 1939'da, "rejime karşı konular" öğrettiği için buradaki işinden atıldı. 8 Kasım 1941'de, Arnavutluk Komünist Partisi'ni kurdu ve Geçici Merkez Komite üyesi seçildi. Kasım 1944'te, başbakan seçildi ve 11 Ocak 1946'da, Bakanlar Kurulu'na başkan oldu. Enver Hoca, 11 Nisan 1985'te ölünceye kadar ülkesini bir diktatör olarak yönetti.

⁴ LNÇ- Levizja Nacional Clirimtare (Ulusal Kurtuluş Hareketi) İkinci Dünya Savaşı sırasında Arnavutluk'ta Komünistlerin öncülüğündeki örgüttür. Ülkede en büyük silahlı direnişi bu hareket örgütlemiştir. Savaş sırasında ve sonrasında bütün diğer politik örgütlenmeleri saf dışı bırakan LNÇ savaştan sonra ülkenin lider gücü haline gelmiştir.

⁵ David Smiley, Britanya ordusunda bir yüzbaşıydı ve Balkanlar'da, özellikle de Arnavutluk'ta Özel Operasyonlar Birliği'ne katılmak için gönüllü olmuştu. Smiley, İkinci Dünya Savaşı'nı ve Arnavutluk antifaşist direnişinin örgütlenmesi sırasında Komünistler ve sonra kralcılarla ilişkilerini tüm canlılığıyla anlattığı bir kitap yazmıştır.

I-4. Romanya'daki politik muhalefet lideri Iuliu Maniu üzerine bir İngiliz casusunun gözlemleri

"Maniu [...] bu zamana kadar herhangi bir ülkede görülebilecek en az göze çarpan kahramanlardan biriydi; dürüst, onurlu, doğru bildiğini söylemekten çekinmeyen ve savaş üzerine tımtırlıklı laflar etmekten geri duran biriydi. Uysal bakan zeki gözleri vardı, yapılı sayılırdı ve nadiren resmi elbise giyerdi; bu haliyle herkesin kafasındaki savaş zamanı bir direniş hareketi liderinden çok bir taşra noterini andırıyordu. 1938'de, altmış sekiz yaşında olmalıydı ama genç gösteriyordu [...] Başından beri kendisine ve partisine yüksek yönetim standartları koymuştu. Her türlü antisemit gösteriyi engellemek için önlemler alınmıştı. Maniu yabancı yatırımları teşvik etmiş ve mesai arkadaşlarının bazıları hiç kuşkusuz ceplerini doldurmuş olmasına rağmen, Maniu için rüşvet alma fikri bile kabul edilemez bir şeydi. O ve bazı arkadaşları –Ion Mihalache ve Ekonomist Madgaru gibi- bu yüzyıl içindeki en seçkin Romanyalılar arasında sayılır."

Porter, s. 18, 20.

I-5. Metaxas'ın bütün Yunan gazetelerinin sahipleri ve yayın yönetmenlerine hitabı (30 Ekim 1940)

Türkiye, 1916'da olduğu gibi Almanların müttefiki değil, İngilizlerin müttefiki. Bulgaristan, kuşkusuz, her zaman olduğu gibi fırsat kolluyor ama her halükarda, şu an, en azından şimdilik, harekete geçmeye cesaret edemiyor. Ama zaman, Mihver güçlerinin lehine işliyor. Son olarak, Alman zaferi ancak dünya hâkimiyeti yaratabilirse mümkün. Ne var ki, dünya hâkimiyeti Dunkirk'le birlikte Almanya için kesinlikle imkân dâhilinde olmaktan çıktı. [...] Şimdi artık ben, İtalya'nın haksız saldırısından sonra, Venizelos'un ebedi anısının politikasını izliyorum. Bu, Yunanistan'ın politikasını, tıpkı bizim gibi, denizi her zaman bölen bir engel değil, birleştiren bir yol olarak gören Kuvvet'in politikasıyla özdeşleştirmek demektir. [...]

Yunanistan için, İngiltere doğal bir müttefiktir ve za-

man zaman tek başına kalsa bile, her zaman bizim arkamızda olmuştur. Zafer onların olacaktır; başka yolu yok. Bu, Anglosakson dünyasının bir zaferi olacaktır ve onların elinde, bugüne kadar nihai sonuca gitmekte başarılı olamayan Almanya ise ezilmeye mâhkumdur. Bu noktadan itibaren Mihver güçleri Doğu yönünde de pürüzsüz bir zemin bulamayacaktır; Doğu her zaman gizemin yeri olmuştur. Ve her zaman olduğu gibi bugün de, Doğu hiç olmadığı kadar beklenmedik gelişmelere ve gizemlere gebe dir. Dolayısıyla, sonunda zafer bizim olacak. [...]

Bir halkın kendi başına kaldığı anlar vardır; eğer da-
ima büyük bir halk olarak anılmak istiyorsa, hiçbir zafer umudu olmadan bile savaşabilmelidir. Çünkü yapılması gereken tek şey budur."

Metaxas, s. 525-526.

28 Ağustos 1940'da, İtalya Yunanistan'a bir ultimatoma verdi. 4 Ağustos 1936'dan beri Yunanistan Başbakanı ve Diktatörü olan Ioannis Metaxas hemen "OXI", yani "HAYIR!" dedi ve artık diktatörlüğü gözden düşüğünde bile "OXI" Günü Yunanistan'ın ikinci büyük milli bayramı olarak önemini korudu. 30 Kasım'da, İtalyan birlikleri ileri harekâtlarını gerçekleştir-meyi ve uçakları bomba yağdırmayı sürdürdüğü bir sırada, Metaxas sansür altındaki Yunanistan gazetelerinin sahiplerini ve editörlerini toplayarak onlara bir konuşma yaptı. Metaxas 29 Ocak 1941'de, Yunan birlikleri Arnavutluk içlerinde ilerlerken öldü; 6 Nisan'daki Alman işgalini görmedi.

Son paragrafı yorumlayın. Metaxas nasıl bir etki yaratmaya çalışmıştır?

➤ **G3. 1940-41'de Arnavutluk cephesinde İtalyanlara karşı savaşan asker ailelerine yardım için yapılan piyango'nun bileti**

IEEE, *To epos tou '40. Laiki Eikonografia*, 166.

🔑 Çeviri: “Yunanlar, Leonidas’ın yolundan yürüyen kahraman askerlerimiz iç cephenin savunmasını size emanet etti. Bu savunmanın silahlarından biri **BÜYÜK SAVAŞ PİYANGOSU**’dur.

Bu yeni çekilişten elde edilecek gelirin yarısı kışlık ihtiyaçlar, giyecek, yiyecek ve ilaç almaları için savaşçılarımızın çocuklarına ve yaşlı anne babalarına verilecektir. Diğer yarısı ise, her ay 10.000.000 drahm olmak üzere, bilet satın alan talihlilere dağıtılacaktır.

En büyük ikramiye 2.500.000 drahmidir. 200, 100 ve 50 drahmilik biletler vardır.”

I-6. Hitler’in Emri: No. 26 (3 Nisan 1941)

Balkanlar üzerinde müttefiklerle işbirliği

1. Yugoslavya’ya karşı askeri harekâta Güney-doğu Avrupa devletleri aşağıdaki politik hedefleri gözetmekle görevlendirilmiştir:

Banat bölgesini alacak olan Macaristan bu bölgeyi büyük bir ihtimalle işgal etmek zorunda kalacaktır; ancak düşmanı yok etmek için ek yardım sağlama taahhüdünde bulunmuştur.

Bulgaristan Makedonya’ya geri dönecektir. Bu yüzden büyük bir ihtimalle bütün dikkatini bu bölgedeki saldırıya verecek, Alman tarafından özel bir baskı görmeyecektir. Ayrıca, Bulgarlar Türkiye’ye karşı, Alman tank birliğinin desteğinde, sınırı savunmakla da yükümlüdür. Bu operasyon için Bulgaristan ayrıca Yunan sınırına mevzilendirilen üç birliği görevlendirecektir.

Romanya’nın görevi, Almanya’nın olduğu kadar kendi çıkarı için de, Yugoslavya ve Rus hudutlarını korumakla sınırlıdır. Alman askeri görev kolunun komutanı, Rusya karşısındaki savunma hazırlığını en üst düzeyde tutmakla ve Macarların İkinci Ordusu ile Alman güçleri arasındaki ilişkiye zarar vermemek için, Temeşvar çevresinde konuşlanan Romanya kuvvetlerinin daha Doğu’ya kaydırılmasını sağlamakla yükümlü olacaktır.

Macaristan ve Alman görev kolları müşterek harekâtı sonucunda en azından Romanya/Macaristan sınırını herhangi bir zorlukla karşılaşmadan geçmelidir.

2. Askeri işbirliği ve yapılacak operasyonda, Komando örgütlenmesi için aşağıdaki hususlara uyulacaktır:

Askeri harekâtın ortak yönetimi yanında, İtalyan ve Macar kuvvetlerinin operasyon hedeflerinin belirlenmesi benim sorumluluğumda olacaktır. Bu, müttefiklerin duyarlılıklarını hesaba katacak ve hem İtalyan hem Macar devletinin başkan ve yöneticilerinin bağımsız liderler olarak ülkelerinin ve askeri güçlerinin başında görünmelerini sağlayacak bir biçimde yapılmalıdır. [...]

Hitlers Weisungen für die Kriegsführung, s. 108-109.

I-7. Ion Antonescu'nun⁶ “Yahudi Sorunu” hakkındaki görüşleri

17 Eylül 1940

Propaganda, basın ve radyo, hem içeriye hem de dışarıya karşı, mükemmel bir uyum içinde işleme-
lidir. Birlik için uğraş verilmeli, sorunlardan kaçılmalıdır.

Dışarıya karşı:

Açıkça bildirilmelidir ki, dış politika açısından bizim tek destek noktamız vardır; o da Mihver'dir. General Antonescu seleflerinin yolundan gitmeyecektir; yürüyeceği tek yolu seçmiştir. Romanya'nın siyasi ilkeleri, yüzde yüz, Mihver'le aynı paraleldedir. Biz Mihver güçlerine sadık kalacağız; bu yolumuzdan asla şaşmayacağız...

Yahudi sorunu hayati bir sorundur. Ben Yahudilerin aşamalı olarak –medeni yollarla- Romanya'nın ekonomik yapısının dışına çıkarılmasına çalışacağım. Birlik sonrasında, gizlice gelip buraya yerleşmiş bütün Yahudileri ortaya çıkmaya ve ülkeyi terk etmeye davet ediyorum. Yahudi sorununu göz ardı etmek ve bu sorunun belli olan çözümünü görmemek bir Romanyalı olma ruhuna ihanet etmek anlamına gelecektir. Şiddetli söylem ve eylem bu sorunu çözmez, yalnızca bunu yapanı küçük düşürür. General Antonescu, ekonomik hayatımızın dengesinin bozulmaması için, bu sorunu yönetsel ve tedrici olarak çözme sorumluluğunu üstleniyor. Yabancı unsurların bünyeden atılması, onların yerine yerli güçlerin geçmesi için şarttır.

Evreii din România între anii 1940-1944, c.II, b.44.

Bunlar basına, radyo ve telgraf dairesine verilen emirlerdir ve nedeni “Yahudi Sorunu”dur. Bu, daha önceki rejimin basın üzerinde kurduğu politik sansürün nasıl devam ettiğini göstermektedir.

Antonescu açısından, 1940'ta, Romanya'nın asıl müttefiki kimdi? Antonescu'nun görüşüne göre, “Yahudi Sorunu”nu çözme yolları nelerdi? Romanya'nın bu durumunu, aynı dönemdeki başka devletlerin durumuyla kıyaslayınız. “Yahudi Sorunu”nun 1940 yılında (topraklarının üçte birini kaybettiği ve savaşa sürüklenmek üzere olduğu bir tarihte) Romanya için gerçekten “hayati bir sorun” olduğunu düşünüyor musunuz?

I-8. Kral Mihai'nin⁷ Ülkesine Duyurusu (23 Ağustos 1944)

Romanyalılar,

Tarihimizin bu en çetin günlerinde, halkımla birlikte ben de, ülkenin toptan bir felakete sürüklenmesini önlemenin yalnızca tek bir yolu olduğunu düşünüyorum: Bu yol, Mihver güçleriyle ittifaka son vermek ve Birleşmiş Milletler'e karşı savaşı hemen durdurmaktır.

Romanyalılar,

Yeni bir ulusal birlik hükümeti, ülkenin kararlaştırılmış iradesini yerine getirmekle yükümlü olacak, Birleşmiş Milletler'le barış yapacaktır. Romanya Sovyetler Birliği, Büyük Britanya ve ABD'nin teklif ettiği ateşkesi kabul etti. Bugünden itibaren, Sovyet güçlerine, aynı zamanda Büyük Britanya ve ABD güçlerine karşı her türlü savaşa ya da düşmanca eyleme son verilmek zorundadır. Lütfen, bu orduların askerlerine güvenin. Söz konusu devletler ülkemizin bağımsızlığı ve iç işlerimize müdahale etmeme hususunda garanti vermiştir. Bu ülkeler, Transilvanya'yı bizden koparıp alan Viyana hükümlerinin adil olmadığını kabul etmedirler...

Romanyalılar,

Diktatörlüğün sonu gelmiştir ve onunla birlikte bütün baskılar da sona erecektir. Bu yeni hükümet yeni bir çağın başlangıcı olacak, onunla birlikte

⁶ Ion Antonescu (1882-1946), asker ve politikacıdır. Romanya ordusunda önemli görevler almıştır. 4 Eylül 1940'tan 23 Ağustos 1944'e kadar başbakanlık görevini üstlenmiş, 1940-1944 yılları arasında devlet başkanlığı yapmıştır. Hitler Almanyasıyla ittifaka gitmiş ve savaş suçlusu olarak yargılanıp idam edilmiştir (1946).

⁷ I. Mihai (1921-) Romanya'da 1927-1930 ve 1940-1947 yılları arasında kral olarak hüküm sürmüştür. 23 Ağustos 1944'te, politik muhalefetin desteğini alarak, Ion Antonescu'yu tutuklayan Kral, Birleşmiş Milletler'e karşı yürütülen savaşın sona erdiğini duyurmuştur. 1947'de, tehditler üzerine, Romanya'yı terk etmek zorunda kalmıştır ve Romanya'nın bir halk cumhuriyeti olduğu ilan edilmiştir.

ülkede yaşayan bütün yurttaşların hak ve özgürlükleri teminat altına alınacak ve korunacaktır.”

Istora României între 1918-1944 (culegere), s. 261.

 Yeni Romanya Hükümeti'nin gündemindeki ana konular nelerdir? Eski Hükümet nasıl görüyor? İlk başta Kral Mihai faşist yanlısı lider Antonescu'yu desteklemiş, sonra neden fikrini değiştirmiştir? Kral samimi mi; yoksa sadece durumu kurtarmaya mı çalışıyor? Politik görüşlerini değiştiren öteki lider örneklerinden biriyle bu örneği karşılaştırın.

I-9. LNC'nin, Seyfulla Maleşova⁸ tarafından sergilenen, komünist ideolojisi

“İşgalcilere ve gerici aşiretlere karşı savaşıyan Arnavutluk halkı son zamanlarda politik olarak bilinçleniyor, kendi çıkarlarının farkına varıyor ve Halk Demokrasisi'ne giden yoldan başka doğru yolun olmadığını kavlıyor. Arnavutluk'ta gelecekte kurulacak rejimin doğası ve halkın demokratik hareketi, insanların bugünkü savaşa katkıları ve eylemlilikleriyle doğrudan bağlantılıdır. Bugün, Ulusal Kurtuluş Savaşı kavgası içinde, geleceğin Arnavutluk'unun kaderi belirleniyor. Arnavutluk halkının çoğunluğunun Ulusal Antifaşist Kurtuluş Cephesi etrafında toplanması, ülkenin en gelişmiş bölgelerinde özgür seçimleri örgütleyebilmemiz ve bütün Arnavutluk'tan temsilcilerin katıldığı bir Kongre toplayabilmemiz, bugün Arnavutluk Devleti'ni ve halkın politik iktidarını temsil eden bir Antifaşist Konsey'e sahip olmamız, tümenler ve tugaylardan oluşan bir ordumuzun, Alman birliklerine ve gerici çetelere direnebilen ve onları yok edebilen bir halk ordumuzun varlığı... kısacası bütün bunlar Arnavutluk'ta bir demokratik halk rejiminin zaferinin ilk garantileridir. [...] Halkımız, gerçekte bütün ilerici dünyayla birlikte, şimdiye

kadar kendisini baskı altına alıp sömürenlere, kan ter içinde ürettikleri mahsullerini ellerinden alanlara izin vermeyecektir. Şimdiye kadar olanlar olmuş ve bitmiştir, artık tekrar etmeyecektir; insanlar öldürülmüş, halkın çıkarlarına karşı duranlar ise üst makamları paylaşmıştır.”

Bashkimi (Birlik), Haziran 1944.

 Seyfulla Maleşova, Arnavut antifaşist direnişinin önde gelen komünist liderlerinden biriydi. Bu kaynakta sergilendiği haliyle, LNC'nin komünist ideolojisi, savaştan sonra ülkeyi yönetme yönündeki bir manifesto niteliği taşıyor; ortaya konulan gelecekteki yönetim mantığı, bütün öteki grupları işbirlikçiler ya da hainler olarak lekeliyor. Bu makaleyi okuyan biri, savaş boyunca yürütülen komünist propagandanın niteliği hakkında gerçekçi bir fikir edinebilir.

 Bu alıntıdaki dili analiz ediniz. Bu makaledeki hangi unsurlar propaganda olarak nitelenebilir?

I-10. Yugoslavya Komünist Partisi'nin Makedonya Bölge Komitesi'nin Makedon halkı için bir bildirisi

Kasım, 1941

...Bulgar hükümeti Kumanovo'da katliamlar yapmış, aralarında kadınların da bulunduğu, 7-8 kişiyi öldürmüştür. [...] Kentlerimiz ablukaya alınmış, işgale uğramış ve insanlarımız günlerce evlerinde mahsur bırakılmıştır; Prilep'te (ve başka yerleşim yerlerinde) yüzlerce insan tutuklanmış, sokaklar-

⁸Seyfulla Maleşova, 1900 yılında, Permet yakınlarındaki Maleşov'da doğdu. 24 yaşındayken ilk şiirlerini ve makalelerini yazmaya başladı. Sonraki yıllarda Komintern'in bir üyesi olarak Moskova'ya gitti. Aktif olarak İkinci Dünya Savaşı'na katıldı. Savaştan sonra, Yazarlar Birliği'nin başına getirildi ve sonra Arnavutluk'ta Eğitim Bakanı oldu. Gete, Nekrasov gibi yazarların kitaplarını çevirdi. Liberal politik görüşleri yüzünden komünist rejim tarafından hapse atıldı ve yirmi yıl hapiste kaldı. Seyfulla Maleşova 1971 yılında, sürgüne gönderildiği Fier'de öldü.

da insanlarımız dayaktan geçirilmiş, yüzlerine tükürülmüştür. Sokaklarda sık sık dürüst Makedonların, Makedon halkının en iyi evlatlarının, Bulgar faşist polisi tarafından hapse atıldığına tanık olabilirsiniz. Bütün bunları kim yapıyor? Bulgarlar mı? Hayır. Bulgar halkının bu işle hiçbir alakası yoktur; bunları yapan Bulgar halkı içindeki, kendilerini birkaç kuruşluk kirli faşist gümüşüne satan hainlerdir. Bu hainler, canavar Hitler'e itaat etmek, biz Makedonları Bulgarlar, Ruslar, Sırplar ve öteki Slav halklarına karşı savaşa sokmak ve onlardan nefret etmemizi sağlamak için ellerinden gelen her şeyi yapıyorlar. Kana susamış Hitler, Slav halklarının kökünü kazımak ve onları feodal köleler, Alman kontları ve baronları için toprağı ekip biçen köleler, haline getirmek istiyor. Kafasız Hitler, Almanlara ekip biçecek toprak sağlamak için Slav halkından 4-5 milyon insanın yerinden yurdundan atılmasını emrediyor haykırarak; bu yüzden, hakları ellerinden alınmış bütün halkların, özellikle az topraklı Slav halkının koruyucusu

Sovyet Rusya'ya, sosyalizmin vatanına saldırıyor.

Bugün, Sovyet halkının kahramanca savaşı, bütün Slav halklarının ortak düşmana karşı verdiği bir kavgadır. Onların zaferi bizim de zaferimiz, faşizmin getirdiği köleliğe, açlığa ve teröre son verecek bir zafer, olacaktır.

*Makedonya'da kurtuluş savaşı
ve devrim için kaynaklar, s. 28-29.*

? Bu bildirideki hedefler nelerdir? Yugoslav Komünist Partisi'nin Makedonya Bölge Komitesi'nin Bulgar halkına karşı tutumu nedir? Makedon halkının mücadelesinde SSCB'nin rolünü açıklayınız. Bir önceki kaynaktaki dille bu bildirinin dilini kıyaslayınız.

? **la alt bölümünün tamamına ilişkin sorular:**

Kaynaklar politik liderleri gerçekçi bir biçimde sunuyor mu? Liderlerin tasvirlerinde ne gibi benzerlikler buldunuz? Liderlerin betimlenmelerinde gördüğünüz farklılıklar nelerdir? Aynı dönemde kendi ülkenizdeki liderlere ait betimlemeler bulunuz. Arada benzerlikler görüyor musunuz? Aynı liderin farklı betimlemelerini bulunuz. Aynı kişi, size göre, neden farklı biçimlerde anlatılmıştır?

Propaganda afişleri hakkında neler söyleyebilirsiniz; bu afişlerde gösterilenler nelerdir? Bunlar halka ne anlatmak istiyor? Her kaynak için şunlara yanıt verin: Bu hangi ideolojiyi destekliyor? Savaş sırasında propaganda neden önemliydi? Her ülke için belli başlı ideolojik ve politik çatışma alanlarının hangileri olduğunu belirleyebilir misiniz? Bütün ülkelerde, size göre, ortak bazı eğilimler var mıdır; varsa hangileridir?

İb. Ordular ve Askerler

I-11. Arnavut direnişinin faaliyetleri hakkındaki Amerikan raporu

“Ballistler⁹ ne İtalyanlarla ne de Almanlarla savaştan yanadır. İlk günlerde ana politikaları “Müttefikler bizim için savaşsın” olmuştur. Ama artık LNC¹⁰ konumunu güçlendirmiş ve savaşın sonunda büyük bir ihtimalle ülkede hâkimiyeti ele geçirecek bir konuma gelmiş olduğundan, Ballistler huylanmaya başlıyorlar ve kendileri kıllarını bile kırırdatmadan LNC’yi silip süpürmesi için Almanları savaşa davet ediyorlar. Her ne olursa olsun, görünen o ki, LNC’nin taktığı la-kapla Centilmen Ballista doğru dürüst, hakkıyla savaşmamakta kararlı. Belli bazı nokta atışları ve eğlencelik suikastler yapacaklar belki ve bazıları da buna iç savaş diyecek; ama onlar ayağa kalkıp hiçbir zaman savaşmayacaklar. En azından bütün işaretler bunu gösteriyor.”

Costa, s. 166.

Bu, Stratejik Hizmetler ve Özel Harekât Dairesi’nin Amerikalı temsilcisinin kendi komuta merkezine Arnavutluk direnişinin faaliyetleri hakkında gönderdiği 23 Eylül 1943 tarihli bir rapordan alıntıdır.

I-12. Balkanlar’daki Müttefik temsilcilerinin Arnavutluk’taki gerilla stratejileri hakkında görüşleri

BK aslında, “Şimdi örgütlenelim ama sonra savaşalım” diyor.

Ya da bir ek raporda belirtildiği gibi, “Britanyalılar Draç’a çıktıklarında biz harekete geçeceğiz” deniyor.

LNC ise aslında diyor ki: “Şimdi örgütlenelim ve şimdi savaşalım. Arnavutluk toprağında tek bir Mihver askeri kalmayınca kadar savaşı sürdürüelim.”

Costa, s.167.

Bu, Balkanlar’daki Müttefik temsilcilerinin kaleme aldığı, 1943 yılı içinde Balli Kombetar¹¹ ve LNC’nin savaş stratejileri ve gerilla savaşı hakkında yazdığı raporlardan bir alıntıdır.

Yukarıdaki kaynakta belirtilen taktikleri onaylıyor musunuz? Büyük Güçler savaşırken “küçük milletler”in gerçekten de gizlenmeleri gerektiğini düşünüyor musunuz? Bu konulardaki tutumunuzu açıklayın.

I-13. Sofya’daki Hırvat askeri ateşinin Makedonya’nın durumu hakkındaki görüşleri

[...] Bulgarlarla Almanların ilişkileri iyi. Bir süre önce Üsküp’teki bir gece kulübünde, bazı Alman subayların bulaştığı, politik nitelikte bir olay yaşandı: Kulüpte müzik grubu Makedon milli marşını çalınca, ast rütbeli bir Bulgar subayı alkışlar. Bunun üzerine üst rütbeli bir subay neden alkışlıyorsun diye onu azarlar. Ast rütbeli subay, “Makedon olan aynı zamanda Bulgar’dır” diye cevap verir. Bu cevap üzerine üst rütbeli subay ona bir tokat atar. Bu olay aynı kulüpte başka bir masada oturmakta olan Alman subayların dikkatini çeker;

⁹ Ballista: Balli Kombetar üyelerine verilen ad.

¹⁰ LNC: Komünistlerin öncülüğündeki Ulusal Kurtuluş Hareketi.

¹¹ Balli Kombetar (Ulusal Cephe) İkinci Dünya Savaşı süresince Arnavutluk’ta kurulan askeri ve politik örgütlenmeydi. İşgalcilere karşı savaştı ancak bir noktadan sonra komünistleri yok etmek için Almanlarla işbirliği yapmaya başladı. Bu, Arnavut halkı nezdinde onları aşağılamak için bir propaganda malzemesi olarak kullanıldı.

Almanlar, subaya adamı niye tokatladığını sorarlar ama subay cevap vermez ve mekânı terk eder. Alman subaylar onu takip ederler ve dışarıda iyi bir dayaktan geçirirler. Bu olay orada olan ve Makedonya'yı seven herkeste belli bir hoşnutsuzluk doğurmuştur. [...]

Dokumenti za borbata na makedonskiot narod samostojnost i nacionalna drzava, s. 308-9.

Bu alıntı, Sofya'daki Hırvat askeri ateşesinin Hırvatistan Savunma Bakanı'na sunduğu, işgal altındaki Makedonya'nın durumu hakkındaki geniş bir rapordan alınmış, küçük bir bölümdür. Bu biraz da tuhaf hikâye, o zaman resmi olarak Bulgar toprağı sayılan Vardar Makedonyası'ndaki Bulgar ve Alman askeri personeli arasındaki ilişkilerin bazı yanlarına ışık tutuyor.

Makedonya'da Bulgar ve Alman askeri personeli arasındaki ilişkileri anlatın.

■ G4. Yugoslav Makedonya'sındaki faşist işgal sonrasında, Alman ordusunun yerini Bulgar ordusu alıyor (Nisan 1941)

I-14 ve I-15.

Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin (EAM) (Sterea Elada Komitesi) Deklarasyonu

DUYURU

Rumeli Halkına

Kardeşler,

Maske düştü, EDES örgütünün gerçek yüzü ortaya çıktı. Bu örgüte bağlı unsurlar Epir'de kuvvetlerimize arkadan saldırdı ve Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin yüksek rütbeli üyelerini hiçbir açıklama yapmaksızın tutukladı. Hedefleri açıktır: Alman ortaklarıyla işbirliği içinde, Yunanistan'ın özgürlüğü için mücadele eden Yunan halkının öncü örgütü Ulusal Kurtuluş Cephesi'ni dağıtmaktır.

Kardeşler,

EDES örgütünü biliyoruz, onların alçak hainlerle işbirliği içinde olduklarını biliyoruz [...] . Onların hedefini biliyoruz: Onlar Yunanistan'ı mahvetmek, ulusal özgürlük hareketini çökertmek, Yunan halkına boyun eğdirmek ve bir diktatörlük rejimi dayatmak istiyorlar. Biz bütün bunları biliyoruz. Buna rağmen, birliği korumak için yapabileceğimiz her şeyi yapıyoruz çünkü bu Yunan halkının çıkarıdır; çünkü bu özgürlük mücadelesinin gerektirdiği şeydir.

Ama şimdi EDES örgütü açıkça Almanlarla işbirliği yaptığından [...] , katliamlar gerçekleştirmek, özgürlük mücadelesini bölmek için Yunan halkına karşı ortak bir harekât örgütlediğinden, Yunan halkının çıkarları adına, duyuruyoruz ki, onları PARÇALAYACAĞIZ ve Yunan halkının kanlarıyla kazandığı ve hâlâ uğruna kan akıttığı büyük özgürlük mücadelesine zarar veremez hale getireceğiz.

Kardeşler,

EAM-ELAS'a sonuna kadar inanın.

Saflarına katılın.

Sadece EAM halkın bağrından doğdu ve halk için savaşıyor.

Vatanseverlikle uzaktan yakından alakası bulunmayan EDES örgütü tarafından yanlış yönlendirilmiş ve aldatılmış herkesi gözlerini açmaya ve kutsal ÖZGÜRLÜK mücadelesinde bize katılmaya çağırıyoruz. Yaşasın EAM! Yaşasın ELAS!

Hainlere, istilacılara ve kendi ülke insanlarının katillerine ölüm!

EAM, STEREA HELLAS KOMİTESİ

КОМИТЕТОТ НА ЕАМ за СТЕРЕА ХЕЛАС

Fleischer, Stemma kai svastika, 2, s. 229.

Ulusal Demokratik Yunan Birliği'nin (EDES) Deklarasyonu , 1943

ULUSAL DEMOKRATİK
YUNAN BİRLİĞİ (EDES)

DUYURU

Bu ülkeyi gözden çıkaran, onun kutsal ve ulu geleneklerini ustaca ve sinsice kullanan, gereksiz yere kurban üzerine kurban yaratan, her yerde suikastlar ve terörist eylemler örgütleyen, iyi yurttaşların varına yoğunla zorla el koyan, herkesi ve her şeyi sömüren Komünist Parti şimdi de EDES'i suçlamaya cüret ederek, onun Alman âşıklarından, Gestapo ajanlarından ve katillerden kurulu bir örgüt olduğunu söyleyerek, bütün ar ve utanma sınırlarını aşıyor!!! [...]

EDES bu hakaretlerin kendisine erişemeyeceği ve kendisini etkileyemeyeceği kadar yüksektedir. EDES'in saflarında modern Yunanistan'ın bütün askeri zaferlerinin mimarları, bütün ahlaklı politik şahsiyetler ve bu ülkenin bütün ilerici unsurları bulunuyor.

EDES'in şiarı Halkçı Sosyalist Demokrasi'dir. Bu sancağa sıkı sıkıya sarılmış ve onu her zaman yükseklerde tutmuştur. Halkçı Sosyalist Demokrasi kurulup bütün Yunan halkının mutluluk kaynağı haline gelinceye kadar da tutacaktır.

EDES gerçek yurtseverlik ruhunun meşalesini taşıyor. Kökenleri ve uzun geçmişi, üyelerinin kişisel tarihi onu Yunanistan'ın bütün düşmanlarının ve Sofyalı kana susamış canavarların amansız düşmanı yapmıştır. [...]

Yunan Demokratlar ve Vatanseverler!

Hainlerden ve karalamacıları uzak durun. Kurtuluş sevincimizi zehirlemek isteyenlerden uzak durun. Kuzey Epir'de akan kanları inkâr edip Bulgar aylarıyla oynaşmaya devam edenlerden uzak durun. Barışınızın ve mutluluğunuzun düşmanlarından uzak durun. Tek kelimeyle, Komünist Parti'den uzak durun. Nuh'un Gemisi kadar saf ve ulvi, EDES saflarına katılın. Hakiki Halk Gücünün güçlü dalgası, EDES'e katılın.

EDES

Fleischer, Stemma kai svastika, 2, s. 230.

Haziran 1941 başlarında, bütün Yunanistan, Alman, İtalyan ve Bulgar üçlü ittifakının işgali altındaydı. Almanlar acımasız bir işgal rejimi dayatmış, ülkenin endüstrisini, tarımsal kaynaklarını yağmalıyor, Yunan halkından işgalin bedelini ödemesini istiyordu. 1941-1942 kışı boyunca süren ve ardında on binlerce kurban bırakan bir açlık felaketi yaşandı. Komünist Parti, Eylül 1941'de Ulusal Kurtuluş Cephesi'ni (EAM) kurdu. Bu örgütün açıklanan iki hedefi vardı: Direnişi ve Yunanistan'ın kurtuluşu ardından hükümeti kurmak için serbest bir seçim örgütlemek. Diğer küçük köylü ve sosyalist gruplar da EAM'ın yapısı içinde yerlerini aldılar. Kısa bir süre sonra hareketin askeri kolu (ELAS) oluşturuldu. Geleneksel "politik dünya"nın, liderlik yapmaktaki yetersizliği, işgal altında daha da vahim bir hal aldı. Metaxas diktatörlüğü süresince yaratılan politik boşluk, ülkenin liberal lider kadrosunun büyük çoğunluğunun sürgünde oluşu yüzünden büyüdükçe büyüdü. İki savaş arası dönemde küçük bir politik güç olan komünistler çabucak bu boşluğu doldurdu. Daha iyi ve daha adil bir dünya vaat ediyorlardı. Ayrıca, daha önceki dönemlerin, özellikle de Metaxas döneminin baskı ve zulmünden kurtulan komünistler yeraltında çalışma becerisi ve yeteneği geliştirmişlerdi. Parti liderliği hem EAM hem de ELAS liderliğini sıkı bir kısaç altında tutmakla birlikte, bu hareketlerin saflarındaki insanların çok büyük bir çoğunluğu komünist değildi. Birkaç komünist olmayan direniş grubu da ortaya çıkmıştı; bunlardan en önemlisi Ulusal Demokratik Yunan Birliği (EDES) eski liberal subaylar tarafından kuruldu. 1943 yılında, Yunan dağlarının büyük bir bölümü direnişçilerin kontrolü altındaydı.

Sunulan bu iki kaynağı karşılaştırın. Bu iki duyuru hangi ideolojileri temsil ediyor? Ne tür tezler kullanıyorlar. Taraf seçmenin yalnızca bir ideoloji meselesi olduğunu mu düşünüyorsunuz? Nüfusun çoğunluğunun (o tarihte halkın ortalama eğitim düzeyini göz önünde bulundurarak) bir taraf seçmesi sizce kolay mıydı?

► **G5: Yunanistan'daki solcu direniş hareketinden (kadın ve erkek) Partizanların fotoğrafı**

Atina, Savaş Müzesi; Britanya Koleksiyonu (Istoria, c.16, s. 16).

Key ELAS güçleri yürüyüş halinde. EAM/ELAS işgale direnmek isteyen Yunanların büyük bir kısmı tarafından desteklenmiştir ve ülkenin Mihver güçleri tarafından işgali boyunca Yunanistan'daki işgal güçlerine karşı çıkan en önemli gücü olmuştur.

I-16. Osvobodilna Fronta'nın (OF) (Sloven Ulusu Kurtuluş Cephesi) Temel Amaçları

1 Kasım 1941

1. Düşmana karşı acımasız bir silahlı mücadele verilecektir.
2. Bu eylemlilik Slovenlerin kurtuluşu ve birleşmesi için temel oluşturacaktır.
3. Yugoslav uluslar topluluğunu doğal ve tarihsel bir bütün olarak gören Kurtuluş Cephesi (OF) Yugoslavya'nın parçalanmasını kabul etmez. OF bütün Yugoslav uluslarının bilinçlenmesi ve birliği için savaşta her türlü çabayı gösterecektir. OF aynı zamanda bütün Slav ulusların, büyük Rus ulusunun şemsiyesi altında, her ulusun kendi kaderini tayin hakkı temelinde, birleşmesi için mücadele eder. [...]
5. OF içinde yer alan bütün gruplar birbirlerine sadık kalmaya karardır. [...]
7. Kurtuluştan sonra, OF sonunda halkın demokrasisini hayata geçirecektir. Ulusal kurtuluşun ardından gelen bütün sorunlar demokratik bir biçimde çözülecektir. [...]

Repe, Sodobna zgodovina, s. 187.

Key Nisan 1941'de, Almanya, İtalya ve Macaristan'ın Slovenya'yı işgalinden kısa bir süre sonra, Slovenya Komünist Partisi (CPS) Sovyetler Birliği'nin yardımıyla Slovenya'yı kurtarmak amacıyla bir antiemperyalist cephe örgütledi. CPS'ye ek olarak, antiemperyalist cephenin öteki kurucu grupları, Hristiyan Sosyalistler, Sokol (Atmaca) diye bilinen bir liberal grup ve çeşitli sol ve liberal eğilimli aydınlardan oluşuyordu. Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne saldırısının (22 Haziran 1941) ardından, örgüt Sloven Ulusunun Kurtuluş Cephesi (Osvobodilna fronta slovenskega naroda-OF) olarak yeniden adlandırıldı. 1941 yazında, OF işgalcilere karşı silahlı direniş çağrısı yaptı. Farklı politik eğilimleri olan birçok insan Partizanların saflarına katıldı. 1941 güzünde, OF ideallerini sıraladığı, "OF'un temel amaçları" adıyla bir tüzük kaleme aldı. OF farklı grupları bünyesinde barındırmakla birlikte, CPS kontrolü elinde bulunduruyordu. Kurtuluşun ötesinde, CPS'nin hedefi devrimdi ve birçok insanı ırkilden de buydu ve bu aynı zamanda Sloven topraklarında yer yer İç Savaş'a neden oluyordu. Ama genelinde, Sloven halkın çoğunluğu, Yugoslavya'nın Kurtuluşu İçin Antifaşist Konsey'e (AVNOJ) katılan OF'u destekliyordu. Slovenya'nın her tarafından gelen delegelerin katılımıyla yapılan 1944'teki OF Kongresi'nde, bir Ulusal Kurtuluş Komitesi seçildi. Bir yıl sonra, komite parlamento tarafından yeniden yetkilendirildi ve geçici hükümetin bir bölümünü oluşturdu. Yugoslav Halk Cephesi'nin bir parçası olarak OF savaştan sonra, 1945'teki ilk seçimleri kazanarak iktidara geçti.

Belirtilen 7. amacı dikkatle okuyun. Sizce bu amaç gerçekleşti mi?

I-17, I-18, I-19.

Bir Partizan komutanının günlüğünden*1 Kasım (1941)*

Birkaç gece önce, Draza Mihailoviç'e bağlı 500 Çetnik'le çatışmaya girdik. Yenildiler ve yaklaşık 140'ını esir aldık. Birliklerimiz Pozega'da Çetnikleri dağıttı. Bu çatışmada, Partizanlar muazzam kayıplar verdi. Müfreze Komutanı Yoldaş Kapelan öldürüldü; ayrıca iki bölük komutanını ve birçok yoldaşı da kaybettik. [...]

Olaylar öyle gelişti ki, faşist saldırganlara karşı savaşmak yerine kardeşlerimizle savaşır hale geldik; düşman kanı akıtmak yerine, kendi aramızda kan davaları peşine düştük. Draza Mihailoviç'in adamları düşman kamyonlarına el koyup onları yağmalayacak yerde, bizim kamyonlarımıza el koyup Sırp halkının mücadelesini desteklemek için dişiyle tırnağıyla biriktirdiği ne varsa yağmalıyorlar; Almanları etkisiz hale getirip öldürmek yerine, bizim insanlarımıza saldırıyor, onları öldürmek için pusu kuruyorlar.

Dudiç, s. 230, 231.

D. Mihailoviç ile Sırbistan'daki Alman komutasının temsilcileri arasında, Divci köyünde yapılan toplantının tutanaklarından*11 Kasım 1941*

Draza Mihailoviç: Bir asker olarak milliyetçi damarımdan utanmıyorum. Benim yapmak istediğim elimden geldiğince halka hizmet etmek yalnızca. Bunu yaparken Almanları sürüp çıkarmak isteyenlerle aynı safta yer almıyorum. Ama, ülkedeki Alman güçlerinin azlığını dikkate alırsak, Sırbistan'ın komünist olmasına izin vermeyeceğim. Mücadele yetkili ve yetkisiz subaylar arasında değil asıl olarak; bunların sayısı çok az. Askerler olarak bizim görevimiz, mümkün mertebe dayanıp teslim olmamak. Bu yüzden, teslim olmadığımız için eleştirilemeyiz.

...İşgalcilere karşı mücadele, halk kitlelerinin komünistlerin safında yer almalarını engellemek için zorunlu olarak yapılan bir kötülük. Bir asker olarak bana göre, durum çok açık. Komünist saldırılar sürmedikçe ve Almanlar şehirleri, köyleri işgal etmedikçe ben hiçbir zaman saldırmayacağım.

Branko Petranoviç, Momcilo Zeceviç, s. 529-530.

Draza Mihailoviç'in Çavuş Djordje Lasiç ve Yüzbaşı Pavle Djurisiç'e verdiği talimatlardan*20 Aralık 1941*

...Birliklerimizin hedefleri şunlardır:

Majesteleri Kral II. Petar'ın hükümdarlığı altında bütün milletin kurtuluşu için mücadele etmek. Büyük Yugoslavya'yı ve onun içinde Sırbistan-Karadağ-Bosna ve Hersek-Sirmium-Banat ve Backa sınırları içinde, etnik olarak homojen Büyük Sırbistan'ı yaratmak.

Bulgaristan ve Skadar'ı da içine alan Kuzey Arnavutluk yanında, bugün hâlâ Alman ve İtalyan işgali altında olan (Trieste-Grozia-Istria ve Carinthia) bütün Slav topraklarının devletimize katılması için mücadele etmek.

Bütün etnik azınlıkları ve gayrimillî unsurları vatan topraklarından temizlemek. [...]

Komünistlerle-Partizanlarla işbirliği yapılmayacak; çünkü onlar hanedanlığa karşı, toplumsal devrim için savaşıyorlar. [...]

Yöntem: Arnavutlar, Müslümanlar ve Ustaşalar, halkımıza karşı işlemiş oldukları iğrenç suçlardan ötürü, hak ettikleri gibi, "Halk Mahkemesi"ne teslim edileceklerdir; İtalyan işgali altındaki Hırvatlara mevcut durumda nasıl davrandıklarına bakılarak muamele edilecektir.

Sbornik dokumenata i podataka o NOR naroda Jugoslavije,

XIV, kitap 1, bel.no. 34.

Bu üç kaynak metinle Çetniklerin tutumuna, rolüne ve Partizanlarla, Almanlarla ilişkilerine ışık tutulmak istenmiştir. Çetnikler yenilgiye uğrayan Yugoslav ordusundan Albay Dragoljub Mihailoviç önderliğinde hareket ediyordu. 1941 yazında, Çetnikler ve Partizanlar bir süre işbirliği yapmışlar, Batı ve Merkez Sırbistan'da bazı köy ve kasabaları kurtarmışlardı. Ayaklanmanın daha en başlarında, Partizanlar ve Mihailoviç'in birlikleri kurtardıkları yerleşim birimlerinde kontrolü ele almak için birbirleriyle savaşa tutuşmuşlardı. Kasım 1941 başlarında, iki hareket arasındaki savaş, açık bir iç savaşa dönüştü. İki taraf da işgalci güçlere karşı tek gerçek savaşılların kendileri olduğunu ve rakiplerinin işgalcilerle işbirliği yaptığını iddia ediyordu. Tahran

Konferansı'na kadar, Müttefikler Çetnikleri müttefik olarak gördüler; ancak o tarihten sonra Partizanlar Müttefiklerden belli bir oranda destek görmeye başladı.

? İşgalin ilk aylarında Mihailoviç, Çetniklerin Almanlara saldırılarını Alman komutana nasıl açıklıyordu? Size göre, Mihailoviç, Partizanları, Almanlardan daha büyük bir tehlike olarak görüyor muydu?

1-19'daki kaynakta, diğer uluslara ilişkin tutumlara ve önyargılara dikkat edin. Talimatların hangi bölümlerinde aslında savaş suçu işlenmektedir?

➤ G6: Sırp posterleri

Nikolić, s. 37.

Çeviri: Sırbistan antikomünist cephenin bir parçasıdır.

I-20. Ustaşalarla Çetniklerin işbirliği

Savo Predja'nın tanıklığı

Almanlardan gelen baskılarla, Ustaşa yetkilileri Bosna ve Hersek'teki Sırp nüfusa karşı tutumlarını değiştirmeye başladılar. Alman işgal güçleri için barışın sağlanması çok önemliydi; böylece doğal kaynakların işletilmesi ve cephelerde kullanılması ihtimalini kuvvetlendirmiş oluyorlardı. Paveliç'in hükümeti bu konuda bir dizi önlem aldı. Bazı Sırp vekiller "Hırvat Devlet Parlamentosu"na katıldı ve "Hırvat Ortodoks Kilisesi" kuruldu; bazı genç Sırlar, vakti geldiğinde Hırvat ordusuna yazılmaya çağrıldı. Ustaşa liderleri de Çetniklerle işbirliği politikasını benimsedi. Çetnik komutanlarla ilk anlaşma, Ozren ve Trebava'da Bağımsız Hırvatistan Devleti (ISC) yetkililerince imzalandı. Bu anlaşmaya göre, Çetnikler ISC'yi tanıyor ve Hırvatistan devletinin yönetimine bağlılıklarını ifade ediyorlardı. ISC'nin askeri ve sivil yetkililerine karşı tüm düşmanlıklar, Çetnik birliklerinin bulunduğu bütün topraklarda geçerli olmak üzere, son buluyordu. Partizanlara karşı ortak savaş yürütmek üzere, Çetnikler savaş konumlarını, emir komuta düzenini koruyacaklar ve Partizanlara karşı girişilecek bir harekâta ISC'nin askeri birimleri onlara destek sağlayacaktı. Yaralı Çetnikler ISC'ye ait askeri hastanelerde tedavi edilecekti.

Albahari vd., s. 398-399.

Bağımsız Hırvatistan Devleti'nin kuvvetleriyle Sırp aşırı milliyetçi unsurlarının temsilcileri (Çetnikler) 1942 yılında, masum birçok sivilin hayatına mal olan kanlı bir savaş içinde olmalarına rağmen, Alman baskısıyla, Hırvat ve Sırp milliyetçileri komünistlere karşı ortak savaş yürütmek üzere bir araya geldiler.

? Düşman güçleri (Çetnikler ve Ustaşalar) işbirliği yapmaya iten neydi? Size göre, bunun tek nedeni Alman baskısı mıydı?

I-21. Bosna'da ayaklanma başlıyor

Zarko Zgonjanin'in tanıklığı¹²

İlk Partizan grubunu oluşturmaya pek hevesliydik ve çabalarımızın sonuç vermeye başlamasından da çok memnunduk; ama birdenbire bütün Kozara¹³ bölgesinde durum ani bir değişikliğe uğradı. 28 Temmuz-30 Temmuz¹⁴ tarihleri arasında, sağlam kaynakları olan haberciler birkaç kez gelerek bir ayaklanmanın başladığı ve herkesin buna katılması gerektiği yönünde haberler yaydılar.

Dubica¹⁵ bölgesinde, muhtemelen kendi inisiyatifile başlatılan, ayaklanmalarda halk Knezica polis merkezine saldırmış ve merkezi dağıtmıştı. Burası, yaklaşık olarak, Kozara'nın coğrafi merkezidi; dolayısıyla isyanın başladığı haberi bütün bölgeye hızla yayıldı. Liderliğe¹⁶ sorup bundan sonra ne yapmamız gerektiğini öğrenene kadar, insanlara evlerine dönmeleri gerektiğini söylemeyi kararlaştırdık. Bazıları sözümüze uydu, bazıları bizi dinlemedi. Oraya gittim ve Shosha'yı¹⁷ buldum. Ona mevcut durumu ve herhangi bir yeni emrin olup olmadığını sordum. Shosha neler olup bittiğine ilişkin kendisinin de bir fikri olmadığını söyledi. Halk kitlesel olarak öylece ayaklanmış ve her yana ateş açmıştı.

Albahari vd., s. 101.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, komünist otoriteler ayaklanmanın Yugoslav Komünist Partisi'nin yönlendirmesiyle, bilinçli bir hareket olarak başladığını iddia ettiler. Ancak bu kaynak gösteriyor ki, ayaklanmanın başlama nedeni aynı zamanda, hayatta kalma içgüdüsüydü.

Kozara'nın Partizan liderleri neden insanların evlerine dönmeleri ve liderlik ne yapacağını kararlaştırana kadar evlerinde kalmaları gerektiğini düşünmüşlerdi? Komünistlerin ayaklanmayı örgütleyip örgütlemedikleri neden o kadar önemli bir meseleydi? Tarihsel olayların yorumu bazen olayın kendisinden neden ve nasıl farklılaşır?

I-22. Bosna'da¹⁹ Müslüman işbirlikçiliğinin zirve noktası olarak SS-“Handzar”¹⁸ Alayı'nın kuruluşu

Cemal Biyediç'in tanıklığı²⁰

Bu, düşmanın Saraybosna'da, “Handzar Alayı” olarak anılan XIII SS Alayı'nı kurma amacıyla, propaganda seferberliğine giriştiği bir dönemdi. Alman ajanı Filistinli dini lider El Hüseyini bu nedenle Saraybosna'ya gelmişti. El Hüseyini, gerici Müslüman gruplarla ilişkiye geçti. Yaptıkları tartışmaların konuları hakkında bilgimiz vardı çünkü toplantılarına adamlarımızdan birini sızdırmayı başarmıştık. El Hüseyini, Müslümanların Alman zaferine katkı yapmak için çalışmalarını hususunda ısrar ediyordu ve yukarıda sözü edilen özel SS kıtasını oluşturmak niyetindeydi. “Handzar Alayı” ve sonra bir birlik daha. Bağımsız Hırvatistan Devleti ve Almanya yanlısı Müslümanların en gerici kesimi böyle bir birliğin, zaman için Müslümanlık için savaşılabileceğini hesap ediyordu. Müslüman mültecilerin zaten son derece perişan olan du-

¹² Zarko Zgonjanin, 1916'da, Kuzeybatı Bosna yakınlarındaki Prijedor'da doğmuş bir Bosnalı Sırp. 1941 yılında Sosanska Krajina ve Kozara Dağı'ndaki ayaklanmanın örgütçülerinden biriydi. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Bosna ve Hersek'te polis şeflerinden biri oldu. 1970'te Zagreb'de öldü.

¹³ Kuzeybatı Bosna'da bir dağ.

¹⁴ 1941.

¹⁵ Kuzeybatı Bosna'da bir şehir.

¹⁶ Komünist liderlik.

¹⁷ Kozaralı, meşhur Partizan kahraman.

¹⁸ Handzar, Osmanlı döneminde kullanılan uzun savaş bıçağının adıdır; hançer.

¹⁹ İkinci Dünya Savaşı döneminde, Bosna, Bağımsız Hırvatistan Devleti'nin bir parçasıydı.

²⁰ Cemal Biyediç, 1917'de Mostar'da doğdu. 1939 yılından beri Yugoslav Komünist Partisi'nin bir üyesiydi ve 1941'den sonra da Komünist Partizan hareketine katılmıştı. İkinci Dünya Savaşı boyunca ve sonrasında, Yugoslav politik arenasında anahtar kişilerden biri oldu. Bosnalı Müslüman olmasına rağmen, Müslümanların Nazilerle işbirliği (örneğin, Müslüman SS “Handzar” Alayı) üzerine yazılar yazmaktan hiçbir zaman çekinmemiştir. 1977 yılında, Bosna ve Hersek'te, Kresevo yakınlarında bir uçak kazasında öldü. O sıralar Biyediç hâlâ Yugoslavya'nın önemli politik liderlerinden biriydi.

rumundan faydalanan düşman onlardan (mültecilerden) çok sayıda insanı bu SS birliğine sokmayı başardı. “Handzar Alayı” sayı ve örgüt biçimi olarak Alman ordusunu taklit ediyordu ve Almanlar bu alayı, Fransa ve Almanya’ya eğitime göndermişti. 1944 başlarında, bu alay önce Srem’e, sonra da sayısız suç işledikleri Bosna’nın doğu bölgelerine ulaştı. Alay, kana susamış Ustaşalardan ve ayaktakımından oluşmuştu ve faşist çevrelerin ağzına bakan en gerici Müslümanlar tarafından destekleniyordu.

Bağımsız Hırvatistan Devleti’ndeki Üçüncü Reich’in askeri ve kolluk kurumlarında muhafaza edilen belgelerden, bu birliğin üyelerinin ne tür çevrelerden toplandığını görebiliyoruz. Örneğin, Müslüman SS-Alayı’na “gönüllüler”in katılması durumunda, Alman askerlerinin savaş sırasında aldıkları miktara eşit para ve gıda, en az bir “gönüllü” veren her aileye “garanti” ediliyordu. Ancak bu hiçbir zaman gerçekleşmedi; çünkü (gönüllülerin) akrabaları –eşleri, anne babaları ya da çocukları– belli formları doldurmak zorundaydılar. Ne var ki, onlar bunu yapamadılar çünkü okuryazar değildiler.

Albahari vd., s. 398-399.

❓ Size göre, SS'lere katılımın nedenleri nelerdi? Gönüllülerin ailelerine vaat edilen yiyecek ve paranın hiçbir zaman verilmemiş olmasının metinde belirtilen nedenden ötürü olduğuna inanıyor musunuz?

I-23. Darko Stupariç, Haziran 1941’de, Sisak (Hırvatistan) yakınlarında ilk Partizan birliğinin kurulması hakkında yazıyor

“O gece, Komünist ve Genç Komünistler Birliği üyesi on kişilik bir grup Lasic ailesinin Zabno’daki evinin avlusunda toplandı. Köyün yüz metre dışında, bir meşe ağacının altındaydı toplantı. Gece yarısına kadar konuştular. Sonra komşu köylerden birinin Parti üyeleri, aynı gece yerine getirecekleri bazı görevler için ayrıldılar. Capo ve

Marijan, meşe ağacının altında baş başa kaldı. Yere bir çadır bezi yayıp üzerine uzandılar. Bu onların ilk Partizan gecesiydi. Onlar ilk Yugoslav Partizanlardı.”

“...herkes savaşın ne kadar süreceğini bilmek istiyordu. Diğer deyişle, eğer şansımız yaver gider de isyan başlatırsak, ne kadar savaşacağımızı merak ediyorlardı. [...] Bazıları, ‘Eğer ahırda saklanıp beş altı hafta beklersek, savaş biter mi?’ diye soruyordu. Biz de genelde, savaşın pek uzamayacağını, bizim için silahlı direnişin önem arz ettiğini, şu an için kararımızın bu olduğunu ve böyle bir kararı ancak Parti’dekilerin tamamının verebileceğini söylüyorduk.”

Dedijer, s. 397.

❓ Direniş hareketinin ilk günlerinde Partizan gerçekliği neydi? “Ahır” özlemi hakkındaki düşünceniz nedir?

I-24. İkinci Dünya Savaşı’nda Almanlar, İtalyanlar, Bulgarlar ve Partizanların Ohri’ye girişinin nasıl görüldüğüne ilişkin tanıklıklar

Ohri’ye Almanların gelişi, 10 Nisan 1941

“Salı akşamı, saat beş civarında, bütün çanlar çalmaya başladı; çünkü Alman birliklerinin gelmeye başladığı zamandı. [...] Bazı insanlar onları şehir merkezinde bekliyordu ve Panto Rilkoski onlara ekmek, tuz ve su ikram ediyordu. Askerler zehirlenebileceklerinden korktuklarından, Panto önce kendisi yemek zorunda kalıyordu. Sonra askerler de yiyordu. Ardından bir Sırbistan deniz subayı, onları donanmaya davet edip donanmayı onlara teslim etti. Almanca biliyordu ve muhtemelen bir Hırvat’tı. Şehri baştan başa yürüyerek geçtikten sonra, konservelerden oluşan akşam yemeklerini yemeye koyuldular... Dükkânlar kapalıydı. Yalnızca iki kahvehane açtı ama onlar da içki, çay ya da kahve servisi yapmıyordu, daha doğrusu yapmıyordu; çünkü şeker yoktu...”

İtalyanların gelişi, 11 Nisan 1941

“Cuma’yı Cumartesi’ye bağlayan o gece, İtalyan birlikleri silah ve asker dolu arabalarla geldiler... Çok açtılar ve insanlardan yumurta, tavuk, ekmeğe gibi şeyler satın almak istiyorlardı. Çocuklar onlara yiyecek satıyor, karşılığında liret ve Arnavutluk lek’i alıyorlardı.”

Bulgarların gelişi, 12 Mayıs 1941

“12 Mayıs günü, öğleden sonra saat beş civarında, önce Bulgar polisi geldi. Belediye Başkanı Ilija Kocareski kabul etti onları. On beş gün sonra, Bulgar askerlerinin geri kalanı da geldi. Alman General Lindeman bir konuşma yaptı ve konuşması çevrildi. General konuşmasında, şehri Bulgarlara teslim ettiğini çünkü zaten asıl sahiplerinin onlar olduğunu ve yönetecek olanın da onlar olması gerektiğini söyledi. Bulgar General de bir konuşma yaparak, bizim Sırp halkının esiri olduğumuzu söyledi ve Alman kurtuluş ordusuna şükranlarını sundu.

Bir ayda Ohri işte böyle üç kere efendi değiştirmiş oldu.”

Partizanların gelişi, 15 Ekim 1944

“15 Ekim’de (1944), Pazar sabahı, Partizanlar geldiler. Halk onların geleceğini biliyordu. Partizanlar atları üzerinde girdiler şehre. Halk onları büyük bir coşkuyla karşıladı. Genç ihtiyar, çok insan vardı karşılayan. [...] Ertesi gün, bir grup Partizan daha geldi. Aralarında bomba, makineli tüfek, mermi kuşanmış, pantolon giymiş kadınlar da vardı. İşte bu gerçek haberdı...”

Mitreski, s. 230-232, 280

Bu anlatımlardaki benzerlikler ve farklılıklar nelerdir? Yazılanlara bakıp, yazarın Ohri’ye gelen farklı ordulara karşı tavrını belirlemek mümkün mü?

Ustaşa kuvvetleri içindeki Bosnalı Müslümanlar

Kristo, s. 257.

Ustaşalar, Bosnalı Müslümanlara özel bir önem verdiler. Paveliç’in hep söylediği üzere, 7,5 milyon Sırp ve yalnızca 2,5 milyon Hırvat olarak verilen rakamlar yanlış; 5,5 milyon “Katolik ve Müslüman Hırvat” vardı. Müslümanları kendi saflarına çekmek için, Ustaşalar onlara “Hırvat halkının gülleri” diyordu. Bosnalı Müslümanlar, Ustaşa güçleri içinde ayrı birimler halinde örgütlendiler. Öteki birimlerden başlarına taktıkları, geleneksel Müslüman giyeceği, fesleriyle ayrılıyorlardı.

I-25. Arnavutluk'ta politik gruplar arasındaki düşmanlık hakkında bir çocuğun tanıklığı

"Başvurdıkları diğer bir hile Partizanların, Alman askerlerinin üniformalarını giyerek bizi ziyarete gelmeleri ve ne tepki vereceğimizi görmek için bize komünistler hakkında ileri geri laflar etmeleri idi. Alman sempatizanları, Arza'da herkese aynı oyunu oynuyordu. Üç Partizan fraksiyonu da Arza'da herkese aynı numarayı çekiyordu. Evlere gelen adamlar, her zaman ülkenin başka bir yerinden olurdu; böylelikle Arza'da onları birinin tanıma ihtimali ortadan kalkıyordu. Bu yolla, herkesin neler hissettiğini öğreniyorlardı."

Hysolli, s. 58.

? Gruplar kendilerini gerçekte kimin destekleyip kimin desteklemediğini öğrenmek için hangi yollara başvuruyorlardı? Bu alıntı size sivillerin gündelik yaşamı hakkında neler anlatıyor? Size göre, farklı orduların ya da grupların üyeleri hakkındaki sorulara yanıt vermenin en iyi yolu ne olurdu?

I-26. LNC Merkez Konseyi'nin Arnavutluk'taki bütün bölge komitelerine gönderdiği genelge (9 Eylül 1943)

"Bir Müttefik çıkarması durumunda, Ulusal Kurtuluş Konseyi gerçek güç olmalıdır. Birimlerimiz, çevresindeki bütün halkı seferber etmeli ve Balli Kombetar gibi başka güçlerin, halk üzerinde herhangi bir biçimde etkili olması engellenmelidir. [...] Ulusal Kurtuluş güçleri, bugünden tezi yok her yerde kendilerini göstermeli ve çıkartma gerçekleştiğinde, kendilerini Müttefik güçlere Arnavutluk halkının tek gücü Ulusal Kurtuluş Konseyleri olarak takdim etmelidirler. [...] Arnavutluk'un yönetimi tamamen Kurtuluş Konseyleri'nin ellerinde olmalıdır."

Smiley, s. 89.

? Bu genelge, halka bir Müttefik çıkarması durumunda nasıl davranmasını tavsiye etmektedir? Öteki güçlerin temsilcilerinin temsilinin engellenmesi için ne yapmaları gerekmektedir? LNC'nin Arnavutluk'taki öteki politik gruplara karşı tavrı nasıldır? Direniş hareketlerinin amaçları son tahlilde, hatta her şeyden önce, iktidar olmak mıdır?

? Ib alt bölümünün bütününe ilişkin sorular:

Üç sütunluk bir tablo oluşturun. Birinci sütuna her bir ülkedeki işgalci orduları, ikincisine komünist orduları ve son sütuna da antikomünist orduları yazın. O ülkede faaliyette olan komünist ve antikomünist orduların arasındaki ilişkileri anlatın. Ülkenizde mevcut orduların listesini çıkarın. Liderleri ve amaçları hakkında daha fazla bilgi edinmeye çalışın. Partizan orduları nasıl örgütleniyordu? Ne tür zorluklarla karşılaşıyorlardı? Direniş orduları yalnızca özgürlük değil, başka amaçlar için de savaştılar. Bu amaçlar nelerdi?

İc. İki Koalisyonla ve Komşu Ülkelerle İlişkiler

I-27 ve I-28.

Yugoslavya Krallığı'nın Mihver yanlısı hükümetine karşı darbe ve hükümetin devrilmesi üzerine haberler. Bu olay 27 Mart 1941'de, Yugoslavya'nın Üçlü İttifak'a girmesinin ardından patlak vermiştir.

Yan sokaklardan gelen gösteri kolları birbiriyle birleşiyor, karşı konulmaz, muazzam bir sele dönüşüyordu. Yürüyüş kolunda işçiler, memurlar, gençler, sıradan yurttaşlar, köylüler ve kadınlar vardı. En başta devlet bayrakları sıralanıyordu. Bütün bu yürüyüş boyunca, halk duygularını açığa vuruyordu. Şöyle bağıryorlardı hep bir ağızdan: "Yaşasın halk hükümeti!", "Yaşasın halk ordusu!", "Halkın demokratik haklarını istiyoruz!", "Politik tutsaklara afl!"

[...] Gençlik ve işçi temsilcileri, ayrıca Dr. Dragoljub Jovanović²¹ konuşmalar yaptılar. Hepsi de eski hükümetin devrilmiş olmasından duydukları memnuniyeti dile getirerek, Belgrad'ın arzusunun yarı yolda durmak değil, barışı ve ülkenin bağımsızlığını sağlamak olduğunu vurguladılar.

[...] Vuk Karadziç'in anıtının önünde birçok konuşma yapıldı. Üniversite Profesörü Sima Miloseviç de konuşmacılar arasındaydı. Miloseviç'e göre, Yugoslav halkı, ülkenin bağımsızlığını ve özgürlüğünü sağlamayı ve demokratik hakları güvence altına almayı istiyordu.

Politika, 28 Mart 1941.

1941 yılının Mart sonuyla Haziran sonu arasındaki olaylar hakkında, Yugoslavya hahambaşının sürgündeki Yugoslav hükümetine verdiği rapor

O gün (26 Mart) bütün orta dereceli okullarda aynı anda birden ayaklanmalar

O gün (26 Mart) bütün orta dereceli okullarda aynı anda birden ayaklanmalar başladı... Hep bir ağızdan söyledikleri "Pakt olacaksa savaş olsun; kölelik olacaksa mezar olsun" slogan-

ları bütün sınıflardan duyulabiliyordu... Bütün okulların sınıflarına çağrı yapıldı ve Kalemegdan ve Slavija'da akşam saatlerinde gösteriler patlak verdi...

Yunan Konsolosluğu, Yunanistan'a geçmek ve orada gönüllü olarak savaşmak isteyen, yaşları 17 ile 20 arasındaki gençlerle doldu. [...] İnsanlar durumun tersine döndüğünün haberi alırmaz, bütün sokakları bayraklarla ve birçoğunu da çiçeklerle donattılar. Sabah (27 Mart) saat altı dolaylarında, sokaklar insanlarla, yakın köylerden bayramlıklarını giyip gelmiş köylüler, işçiler, aydınlar, öğrenciler ve yaşlı genç yurttaşlarla doldu. Hepsi sevincini göstermek amacıyla gelmiş, kucaklaşıyor, ağlıyor, şarkı ve marşlar söylüyordu. O günün sloganı, "Yaşasın Kral, Yaşasın Yugoslavya"ydı. [...]

İngiliz, Amerikan, Rus ve Yunan temsilcilikleri resmen kuşatma altındaydı. İnsanlar gruplar halinde bir temsilcilikten çıkıp diğerine giriyor, avlularında toplanıyor, "kolo" dansı yapıyor, bu misyonların derinden etkilenmiş başları ve personeli tarafından karşılanıyorlardı. [...] Gösterilerde başta Yugoslavların ve Müttefiklerin bayrakları olmak üzere her türden bayrak sallanıyor; göstericiler Kral, Vatan ve Ordu lehinde, Hitler ve Paralı Askerleri aleyhinde tezahüratlar yaparak şehir merkezine yürüyordu. [...] Öğle saatlerinde, kalabalık bir gösterici grubu Alman Trafik Ofisi önünde görüldü... Pencerede beliren bir adam elinde büyük bir Hitler portresi tutuyordu; sonra adam bu portreyi köşelerinden tutuşturdu. Resim yavaşça yanarken aşağıdaki kitle çılgınca alkışlayıp bağıryordu. Sesler muhtemelen kentin uzak köşelerinden dahi duyulabiliyordu. Sonra iki adam, üzerinde gamalı haç olan bir Alman bayrağı çıkardı ve onu dişleriyle parçalara ayırdı."

Tokovi istorije, 1-2/1997, s. 181-182.

²¹ Dr. Dragoljub Jovanović (1895-1977), bir üniversite profesörü ve Çiftçiler Partisi'nin sol kanat liderlerinden biriydi. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, Tito rejimi onu muhalif faaliyetleri nedeniyle uzun süre hapishanede tutmuştur.

❓ Halkın Yugoslav hükümeti tarafından Üçlü İttifak'ın imzalanmasına ve arkasından yapılan askeri darbeye tepkisi ne olmuştur? Göstericiler arasında, bu olayların, Almanları Yugoslavya üzerine bir saldırı gerçekleştirme yönünde kışkırtabileceğine ilişkin belli bir bilincin bulunduğunu gösteren ayrıntı hangisidir?

➤ **G8. 27 Mart 1941. Belgrad'ta Mihver karşıtı kitlesel gösteri**

Branka Petranović, Nikola Zutić, 27 Mart 1941.

🔑 25 Mart'ta Yugoslav hükümetinin Üçlü İttifak'ın altına imza atmasına bir tepki olarak bir grup Yugoslav subayının örgütlediği askeri darbeye, Hitler'in tepkisi sert oldu ve 6 Nisan 1941'de Yugoslav başkentine saldırarak ilk Yugoslav devletini dağıttı.

I-29. Tanınmış bir Bulgar hukukçu olan Konstantin Katzarov'un²² İkinci Dünya Savaşı'nın ilk yılına ilişkin anıları

Bu "drôle de guerre" aşamasında, Bulgaristan'da

savaş, hem politik hem de askeri anlamda, en azından yüzeyde, pek hissedilmiyordu. İçişleri, politikayla ilgilenen subaylardan arındırılmış orduya ve hiçbir partiye üye olmayan bakanlara bağlı olarak, Çar'ın kontrolü altındaydı. Ülkenin dış politikası "bekle ve gör"den ibaretti ve olaylar "göz açıp kapayıncaya kadar" gelişip belli bir seyir izliyordu. [...] Bulgaristan tarafsızdı.

Bu sözcük Bulgarlar için özel bir çekiciliğe sahipti. Üç savaş yapmış, iki ulusal felaket yaşamıştık ve bunlar bizim kuşağa esin kaynağı olmuş ulusal idealleri toz duman etmişti. Bulgarlar, bir savaşla ya da büyük bir uluslararası ittifaka katılarak yaşam koşullarının iyileşeceği ne inanmıyordu.

Bulgar halkının, uluslararası politika yoluyla mutluluğu elde edebileceklerine inançlarının kalmasının tipik bir örneği, o günlerde ağızdan ağıza dolaşan şu fıkraydı:

"Pizho yolda köy öğretmenine rastlar ve sorar: 'Öğretmen Efendi, şimdi biz bu sefer tarafsız kalacağız, değil mi?'

'Hayır, hayır' der, uluslararası politikada uzman olan öğretmen, 'bu defa Bulgaristan, Almanya'nın müttefiki olmayacak. Bu sefer İngiltere'yle birlikteyiz.'

'Bu güzel! Bir de bizi İngilizler dövsün bakalım!'"

Katzarov, s. 547-548.

❓ Bulgar halkının çoğunluğu neden yeni bir savaşa girmeyi istemiyordu? Dünyadaki çatışmaların kendilerine herhangi bir fayda sağlayabileceğine inanıyorlar mıydı?

I-30. Meşhur bir Bulgar gazeteci olan Danail Krapçev'in, Bulgaristan'ın Alman ordusuna direnmediğine yönelik suçlaması

Alman ordusunu neden durdurmadılar?

²² Konstantin Katzarov, 1898 yılında Sofya'da doğdu. 1931-1953 yılları arasında Sofya Üniversitesi Hukuk Bölümü'nde profesörlük yaptı. 1953'te haksız yere mahkûm edildi. Daha sonra serbest bırakıldı; çünkü cezasının yanlış bir hukuk uygulaması olduğuna karar verildi. Mahkûmiyetinin bozulması ardından Katzarov İsviçre'ye göçtü.

Bazı ülkeler Bulgaristan'ı, Dünya Savaşı'ndaki müttefiki Alman ordusunun topraklarından geçişine izin verdiği için eleştiriyor. Belirtmemiz gerekir ki, bu ülkeler Büyük Güçler. Biz Bulgarların, onlara şunu sorma hakkımız var: Alman ordusunun topraklarından geçişine izin verdiği için Bulgarları eleştirenler, bu aynı ordunun geçen yılki ya da ondan önceki yılki ileri harekâtlarını neden durdurmadılar? [...] Almanları durdurmak için Tuna'nın aşağı bölgesine adım atmadılar; ama Dünya Savaşı sırasında Almanların müttefiki olan ve kader birliği yapan yedi milyonluk Bulgaristan'dan, Almanların büyük nehri geçişlerine engel olmasını isteyebiliyorlar...

Şu unutulmamalıdır ki, Bükreş'te başlayıp Neuilly' de sonlanan Versay sisteminin bir mağduru Bulgaristan. Neden yedi milyonluk bir ülke, yeni bir Avrupa kurmak için yola koyulan seksen milyonluk Almanları durdurmakla yükümlü olsun ki? Hem Bulgaristan hem Almanya yirmi yıl önceki Büyük Savaş'ın muzafferleri tarafından kurban seçilmişti. [...]

"Zora" Gazetesi, Sofya, 6 Mart 1941.

Krapçev, s. 210-211.

? Yazarın tezleri nedir? Bu tezler inandırıcı mıdır? Krapçev'in Almanya'ya ve Alman halkına karşı tutumu nedir?

I-31. Aynı Bulgar gazeteci, Danail Krapçev, Almanya'nın 1941 Nisan'ında Yugoslavya karşısındaki hızlı zaferini yorumluyor

Yıkılan, Güney Bulgaristan Kuzey Bulgaristan'a katıldı diye Bulgar Prensiği'ne saldıran ülkedir. Yıkılan, 1913'te Bulgaristan'la Sırbistan arasındaki ittifak anlaşmasını haince çiğneyen ve müttefikler arası savaşa (İkinci Balkan Savaşı) neden olan ülkedir. Yıkılan, Bükreş'teki barış görüşmelerinde, Sırp temsilci Spalaikoviç'in dediği gibi, "Sofya'da dışlarımızı ağızımıza dökmek" için Tsarevo Selo'yu almak isteyen ülkedir. Yıkılan, Yunanlara St. Cyril ve Methodius'un anavatanını peşkeş çeken ülkedir. Yıkılan, Avusturya Veliaht Prensi'nin katliamına ilham kaynağı olan ve böylece Dünya

Savaşı'nı çıkaran ülkedir. Yıkılan, Bulgaristan'ın Ege bölgesinden sökülüp atılmasına yardım etmiş bir ülkedir. Ülke diyoruz, Sırp halkı demiyoruz çünkü suçlu halk değildir; suçlu, iktidarda olan ve Bulgarlardan her zaman nefret eden yönetici aydın kesimdir... Bu ülke, bir milyon Bulgar'ı bizden kopararak ve yüreklerini, ruhlarını ve anadillerini söküp almaya çalışarak baskı altında tutmakla kalmıyor, aynı zamanda Bulgaristan'ı da içten çöktürmeye çalışıyor...

Kutsal İsa dirildi! Artık her Bulgar yurttaşı daha özgürce nefes alıp verebilecek. Mutlu olun!

Krapçev, s. 145-146.

? Bu olayda Krapçev'in sevinme nedenleri nelerdir? Sevincinin kaynağı bütün Yugoslavya'yla mı yoksa Yugoslavya'nın bir kısmıyla mı ilgilidir? Neden?

Bu makale bize yazarı hakkında neler anlatır?

■ G9. Rumen gazetesi: Kral Michael, General Antonescu, Mussolini, Hitler (1941)

"Universul", n. 130, 15 Mayıs 1942.

■ G10. Rumen gazetesi: Kral Michael ve Generalissimo Stalin (1945)

"Universul", 26 Ekim 1944.

❓ Bu resmi bir öncekiyle karşılaştırın. Rumen ordusunun ve politikacıların taraf değiştirmeleriyle ilgili ne düşünüyorsunuz? Yeni "yoldaşlık"ın samimi olduğuna inanıyor musunuz? Neden?

I-32 ve I-33.

O tarihte Kahire'de resmi Yunan hükümetinin başbakanı olan –eskiden liberal görüşleriyle ve Metaxas rejimine muhalefetiyle tanınan bir banker- Emmanouil Tsouderos'un Britanyalılara verdiği hatırlatma notundan bir alıntı (18 Ekim 1941)

"...Kral ve ailesinin ülkemize dönüşü bir onur meselesidir; çünkü hem Kral doğru ve cesur bir politika izlemiştir hem de bu bizim ve müttefiklerimizin çıkarınadır. Savaştan sonra ortaya çıkabilecek bir rejim sorunu, Yunanistan'ı sonu gelmez bir çatışmanın ve anarşinin içine sokacaktır. Eğer dostlarımız savaş sonrasında, bu dış politikasını sürdüren, Akdeniz ve Balkanlar'da faydalı bir politik güç olan bir Yunanistan istiyorlarsa, şimdiden bunun zeminini hazırlamalıdır; aksi halde mev-

cut zemin böyle bir şeyin olmasına imkân tanımayacaktır."

Fleischer, c. 1, s. 181.

❓ Tsouderos müttefikleri Kral'ın ülkeye dönüşünün onların da çıkarına olduğuna nasıl ikna etmeye çalışıyor? Tezleri hakkında ne düşünüyorsunuz?

■ Britanya Dışişleri Bakanlığı'ndan Kahire'deki Britanyalı bakana (14 Ağustos 1944)

"Britanya güçlerinin Yunanistan'a girmeye hazır olduklarında, Alman silahlarının ve savaş gereçlerinin EAM'ın eline geçmeyecek şekilde teslim edilmesi ve EAM'ın faydalanabileceği bir boşluk bırakılmaması koşuluyla Almanların teslim alınması, bizim için en iyisidir. Bunun en ideal yolu da, malzemenin limanlarda teslim edilmesidir; çünkü limanlar bizim kolayca erişebileceğimiz yerlerdir. Elbette Ortadoğu Komutanı başka yollar ve araçlar konusunda da düşünümektedir ve yukarıdaki kaygıları dikkate alacaktır."

latridis, s. 227.

🔑 Alman ordusu Yunanistan'ı Nisan 1941'de işgal etti ve hem Yunan hem Britanyalı güçler çabucak yenilgiye uğratıldı. 23 Nisan'da, Atina'nın düşmesinden üç gün önce, General Tsolakoglou, herhangi bir yetkiye dayanmaksızın, Almanlarla bir ateşkes anlaşması imzaladı. Kral ve hükümet Ortadoğu'ya geçti. Yunanistan'da bir işbirlikçi hükümet kuruldu. Mart 1944'te EAM, özgür bir Yunanistan yaratmak için, "Ulusal Kurtuluş için Politik Komite"yi kurdu; bu komite sürgündeki hükümete de doğrudan bir kafa tuttu. Sürgündeki hükümetin yeni başbakanı olan George Papandreou, Britanya himayesinde, bir ulusal birlik hükümeti kurmaya girişti. Papandreou sonunda EAM'ın yeni hükümetine beş önemsiz bakan verdi. Papandreou hükümeti Kasım 1944'te, Britanya güçlerinin eşliğinde, özgür Atina'ya döndü. İşbirlikçilerin cezalandırılma-

sı talepleri Papandreou için birincil derecede önemli değildi. Asıl sorun, gerilla kuvvetlerinin dağıtılması ve onların yerine ulusal bir ordu-nun kurulmasıydı. EAM temsilcileri kabineden çekildiler ve birkaç gün sonra, 3 Aralık 1944'te, EAM bir kitlesel gösteri düzenledi. Polis, göstericilere ateş açtı ve 15 kişiyi öldürdü. Bunun üzerine ELAS birimleri polis merkezlerine saldırdı ve Atina'da ELAS birlikleriyle Britanya ve hükümet güçleri arasında kıyasıya sokak savaşları başladı. Sonunda Britanya askerleri bu çatışmalarda üstünlük sağladı.

❓ Britanya Dışişleri Bakanlığı nasıl bir boş-luktan korkmaktadır? Neden?

I-34. Yunanistan'daki Britanya Askeri Görev Kolu Komutanı Albay Myers, Nazilere karşı direnişin bütün savaşın gidişatı üzerine etkilerini değerlendiriyor

İşgalden kısa bir süre sonra, Yunanistan, düşman için dikkate değer, stratejik önemde bir ülke haline geldi. Maksimum yerel ürün almak için, ülke ilik-lerine kadar sömürülmekle kalmadı, aynı zaman-da ülkenin limanları, özellikle de Pire, düşmanın Doğu Akdeniz adalarındaki hava üslerinin ikmali ve Kuzey Afrika'ya yapılacak her türlü sevkıyat için kullanıldı.

1942 güzünde, bizim tam El Alamein hattını göçerttiğimiz zaman, Gorgopotamos Viyadükü'nün tahrip edilmesi²³ altı kritik hafta boyunca Atina'nın tek demiryolu bağlantısını kesti; bu süre zarfın-da düşman, Güney Yunanistan'da elinde zaten hazır tuttuğu az miktardaki savaş gereçlerinin dışında Kuzey Afrika'daki birliklerine hiçbir sevkıyat yapamamıştı. Haziran ve Temmuz 1943'teki, iletişim ağlarına yapılan yaygın sabotajlar iki Alman birliğini geçici olarak, Sicilya'daki ana cephe hattının dışında tutmuştu. Bunun, kuşatma planı-

nın bütünlüğüne, çıkarmanın başarısı ve adanın ele geçirilmesine azımsanmayacak etkisi oldu. 1941 ve 1944 yılları arasında, tahminlere göre, Andarte'ler*, düşmanın yirmi beş binin üzerinde askeri kayıp vermesine neden oldu. Yüz elli lokomotifin tahrip edildiği ya da işlemez hale getirildiği biliniyor. Yüzün üzerinde köprü havaya uçuruldu. Altmış sekiz bin ton kapasiteli, iki yüz ellinin üzerindeki gemi, sabotajlar sonucu ya batırıldı ya da çalışamaz hale getirildi. 1943'te tüm yıl boyunca Yunanistan'da on üç İtalyan birliğinin yerinden kırıdayamaz hale getirilmesi Andarte eylemleri sayesinde oldu. İtalyanların teslim anlaşmasını imzalamalarının ardından, Almanlar altı birliklerini oraya hapsetmek zorunda kaldılar. Dağlarda iç savaş patlamadan önce düşmanın işgal ordusu zayıflatılmamış olsaydı, kendilerine karşı ayaklanan halka ülke çapında çok büyük zararlar verebilecek halde olurlardı.

Myers, s. 280-281.

❓ Yunanistan neden Almanlar için stratejik önemde bir ülkediydi? Gorgopotamos Viyadükü'nün tahrip edilmesinin önemi nereden geliyordu?

➤ G11. Rumen gazetesinden bir fotoğraf: Romanya ordusuyla Kızılordu askerleri arasındaki yoldaşlık; önde kiler subaylardır

"Universul", Bükreş, 6 Ekim 1944.

²³ Kasım 1942'de, Selanik-Atina hattı üzerindeki Gorgopotamos Demiryolu Viyadükü'nün tahrip edilmesi işgal Avrupa'sının en görkemli eylemlerinden biridir. Bunu ELAS ve EDES'ten gerillalar ve Yunanistan'a paraşütle indirilen Britanya Özel Operasyonlar Birliği'ne bağlı sabotajcılar başarmıştı.

* Partizanlar.

? Bu fotoğraf hangi yılda çekilmiş olmalı sizce? Neden?

I-35. Romanya’da, İngiliz esirlere muamele (1944)

Antonescu, Chas’a, ben buraya bir düşman olarak gelmiş olsam da, bizi Almanlara karşı koruyacağını bildirdi. Bizi korumaları altına almak için Almanlara herhangi bir gerekçe göstermeleri gerekmiyordu; bu yüzden Profesör Mihai Antonescu... ifadelemimizi hazırlamamızda bize yardımcı olacaktı. Biz hiçbir şekilde buraya petrol hatlarına sabotaj yapmak için gönderildiğimizi kabul etmeyecektik; çünkü stratejik malların sevkiyatına karşı böyle bir eylem Almanların eline, bizi devralmak için geçerli bir koz verecekti... Hitler’in en yakın müttefiklerinden birinin –Quisling diye biri- 3 İngiliz paraşütçüyü bu gerekçeyle tutuklatması üzerine, kendisi onları korumaya almış, Almanların sorgulaması sırasında neler söylemeleri gerektiğini anlatmak için onlara kendi Dışişleri Bakanı’nı yollamıştı. Savaşın canını kurtarıp evine dönmüş –savaş hakkında en genel ve en tartışmasız gerçekleri sıralayıp duran kaç kişi böyle bir şeyin mümkün olduğunu düşünmüştür acaba?”

Porter, s.161.

Bu anlatıyı kaleme alan, demokratik muhalefetin lideri Iuliu Maniu²⁴ ile ilişki kurmak üzere Romanya’ya gönderilen İngiliz casusu Ivor Porter’dır. Tutsakların maruz kaldığı muamele, Antonescu hükümetinin tavrına da ışık tutmaktadır; resmi olarak Almanya’ya sadakat beyanlarına rağmen, Birleşmiş Milletler içinde yer alan kuvvetlere de sempati gözden kaçırmamaktadır.

²⁴ Iuliu Maniu (1873-1953) Rumen politikacıdır. Avusturya-Macaristan monarşisindeki Transilvanya’da, Rumen Ulusal Hareketi’nin önemli lideridir. İki savaş arası dönemde, Maniu demokratik idealleri ısrarla savunan başlıca politik şahsiyetlerden biri olmuştur. Antonescu hükümeti boyunca demokratik politik muhalefetin liderliğini üstlenmiştir. Komünistler tarafından mahkûm edilip hapse atılmış (1947) ve Sighet Cezaevi’nde hayatını kaybetmiştir.

? Size göre, savaş esirlerine yapılan bu olağandışı muamelenin nedenleri nelerdir?

I-36. J. B. Tito ile W. Churchill’in Napoli’de, 12 Ağustos 1944’teki buluşma tutanaklarından

[...] MAREŞAL TİTO, söz konusu şayet Sırlarsa, onlarla savaşmayacağını ama en kritik dönemlerde silahlarını Partizanlara doğrultan Mihailoviç’in grubuyla savaşacağını söyledi.

[...] BAŞBAKAN, Yugoslavya için gerçek çözümün köylülere dayanan bir demokratik sistem olduğunu, bu sistemle çiftlik işletmelerinin koşullarının zaman içinde iyileşeceğini söyledi.

MAREŞAL TİTO, her yerde defalarca açıkça dile getirmiş olduğu gibi, Yugoslavya’da komünist sistem kurmak istemediğini, her şey bir yana, çoğu Avrupa ülkesinin savaştan sonra demokratik sistemle yönetilmesi beklenirken, Yugoslavya’nın farklı olması için bir neden göremediğini söyledi.

Tito-Churchill: Strogo tajno, s. 277.

? Sizce, Tito, Churchill’e karşı dürüst müydü?

I-37. İtalya Kralı III. Victor Emanuel’in, 3 Mayıs 1941 tarihli, Ljubljana Eyaleti’nin İtalya’ya ilhak edilmesi emri

KRAL’IN 3 MAYIS TARİHLİ EMRİDİR
1941-XIX, NO 291

Ljubljana Eyaleti’nin Kuruluşu

III. VICTOR EMANUEL

[...] Madde 2: Kral'ın emriyle, Duçe ve İçişleri Bakanı'nın teklifi üzerine, Sloven nüfusun çoğunlukta olduğu Ljubljana Eyaleti'ne özerk statü verilmiştir; bu özerk yönetim, nüfusun etnik niteliğini, ülkenin coğrafi konumunu ve yörenin özel ihtiyaçlarını dikkate alacaktır.

Madde 3: Yürütme gücü, Duçe, Başbakan ve İçişleri Bakanı'nın teklifiyle, Kral'ın kararnamesiyle atanan bir Yüksek Komiser'in elinde olacaktır.

Madde 4: Yüksek Komiser'e, Sloven nüfusun üretken grupları arasından seçilen 14 kişilik bir konsey yardımcı olacaktır.

Madde 5: Ljubljana Eyaleti vatandaşları zorunlu askerlik hizmetinden muaf tutulacaktır.

Madde 6: İlkokullarda eğitim, Sloven dilinde olacaktır. Orta dereceli okullarda, tercihe bağlı olarak İtalyanca eğitim de verilecektir. Resmi kararnameler, her iki dilde de yayımlanacaktır. [...]

Ferenc, s. 33.

İtalyan ordusu, Slovenya'nın batı ve güney bölgelerini işgal etti. Kısa bir askeri yönetimin ardından, İtalyan işgalciler, işgal ettiği toprakları, Ljubljana Eyaleti (Provincia di Ljubliana) haline dönüştürdüler. Bu eyalet bir yüksek komiserin idaresine verildi. İşgalin üzerinden birkaç gün geçtikten sonra, Ulusal Konsey adında bir Sloven organ kuruldu ama bu ancak birkaç ay varlığını sürdürebildi ve gerçek bir iktidar gücü haline gelemedi. Yasal olarak, Ljubljana Eyaleti bir İtalyan eyaletiydi. Özerk yönetim, yönetimdeki kişinin (diğer İtalyan bölgelerinde yöneticilere "prefect" denirken, burada "yüksek komiser"deniliyor) farklı adlandırılan bir makama sahip oluşuyla, iki dillilikle, üyeleri Sloven olan Ljubljana Eyaleti Danışma Komitesi'nin varlığına bakarak resmi anlamda ortak idari

yapıyla ve nihayet, Sloven yurttaşların askerlikten muaf tutulmalarıyla kendini ayırıyordu. İtalyanların teslim oluşundan sonra, eski İtalyan işgal bölgesi Almanlar tarafından alındı.

4. Madde'yi yorumlayınız.

I-38 Ünlü Bulgar arkeolog Ivan Venedikov'un Makedonya'daki Almanlarla ilişkileri hakkında anlattığı bir olay

O sırada Stamen Mihailov, arkeolog olan bir Alman askeri getirdi. Adam tipik Alman'dı; sarışın, uzun boyluydu, üzerinde üniforması vardı; birliğiyle birlikte Üsküp'e gelmişlerdi. Yaklaşık otuz beş yaşında biriydi ve uzmanlık alanı tarih öncesi dönemdi...

Onu son görüşümde, Lange biz Bulgarlarla ilgili bir şaka yaptı. Şöyle:

"İnsanlar sizin on iki milyon olduğunuzu söylüyor."

"Hayır, biz altı milyonuz."

"Hayır, on iki. Altı milyonuz bizi destekliyor, kalan altı milyonuz da Sovyetler Birliği'ni."

Bu beni mutsuz etti ama bir şey söylemedim. Haklı olabilir miydi?

Venedikov, s. 238-239

Alman'ın gizli sitemi neydi? Hangi gerekçeyle sitem ediyordu.

İc alt bölümünün tamamına ilişkin sorular:

Belli koalisyonlar oluşturmak için alınan kararları etkileyen faktörler nelerdi? Politik aktörler neden koalisyonları değiştiriyorlardı? Belli aktörlerin eylemleri, savaşın başında yapmış oldukları beyanlarla uyum içinde miydi?

Id. Dini Örgütlenmeler

I-39. Yanya (Yunanistan) Başpiskoposu'nun, bölgesindeki tüm Hristiyanlara duyurusu (10 Eylül 1943)²⁵

Ülkemizin Hristiyanlarına,
Bu ayın dokuzunda, Epir askeri yönetimi, Alman İşgal Kuvvetleri tarafından devralınmıştır.
Bu kuvvete bağlı subaylar, Alman ordusunun yasalarına uyan, barışçıl insanların korumasını üstlendiğini ancak gerillaların yalnız Alman ordusunun değil, barışçıl yurttaşların da düşmanı olarak görüleceğini duyurmuştur: Çünkü bunların yüzünden, suçlu masum ayrımı yapılmadan herkese karşı sert önlemler alınması zorunlu hale gelecek ve ağır cezaların yükünü barışçıl yurtdaşlar çekeceklerdir.
Biz bu vesileyle bütün Hristiyan halka seslenmeyi, onlara çok kritik günler yaşadığımızı hatırlatmayı ve masum halkın uğrayacağı bir kıyımın önüne geçmek için, babacan öğütler vererek onları yasadışı eylemlerden uzak durmaya ve içlerinden saflık edip gerillalara yardım edenleri, işbirliğinden kaçınmaya ikna etmeyi bir görev bildik.
Herkesin ruhundaki endişelerin bütünüyle farkındayız; ama cemaatimizin selameti adına, bütün insanlığa duyduğumuz sevgi adına, bize emanet edilmiş insanların hayatlarını korumak ve onlara hizmet etmek adına, genel çıkar için, sayısız tehlikeye maruz kalabilecek muazzam sayıdaki masum insan için, bütün kişisel çıkarların bir kenara bırakılmasını istiyoruz ve herkesi metin olmaya, koşulların vahametinin farkına varmaya ve sabırlı olmaya davet ediyoruz.
Bizim bu nihai çağrımızın, gereğince dikkate alınıp takdir edileceğini bekliyor ve umuyoruz.
Tanrı'ya en içten şükranlarımızla...

Yanya, 10 Eylül 1943
Spyridon, Yanya Piskoposu

Fleischer, c. 2, s. 222.

? Yanya Piskoposu, bölgesindeki Hristiyanlara ne öneriyor? Bu önerisinin altında yatan nedenler nedir? Bu mektuptan, Piskopos'un Alman yetkililerin eylemlerini onaylayıp onaylamadığını anlamak mümkün müdür?

I-40. Başpiskopos Damaskinos ve diğer Yunan ileri gelenlerinin, Almanya'nın Yunanistan elçisi Gunther von Altenburg'a mektubu

Başpiskopos Damaskinos ve diğer Yunan ileri gelenlerinden, Yunanistan için Reich Yetkilisi, Elçi Gunther von Altenburg'a,

Atina, 24 Mart 1943

Majesteleri,
Aşağıda imzaları bulunan bizler, bu mektupla, bu ülkede ya da başka bir yerde Alman Otoriteleri'nin genel taktiklerine hiçbir şekilde müdahalede bulunmak niyetinde olmadığımızı bilmenizi isteriz; biz sadece tam bir iyi niyetle değerlendireceğiniz ve ayrıca anlayışla karşılayacağınızdan emin olarak, yaşadığımız şu günlerde, bütün Yunan toplumunu kuşku ve endişe içinde bırakan konulardan biri hakkında, size düşüncelerimizi aktarmak istedik.
Bu konu, çok uzun bir zamandan beri, bu ülkenin kurumlarıyla bütünüyle yasalara uygun olarak bütünleşmiş, bırakın hiçbir Yunan'a rahatsızlık vermeyi, tam tersine, onlarla her zaman yardımlaşma ve dayanışma örneği olmuş ve kriz anlarında özverileriyle kendilerini ülkelerine feda etmeye hazır olduklarını göstermiş, Selanik'teki Yunan uyruklu Yahudi nüfusun sürgün edilmesidir. [...]
Ayrıca belirtmemiz gerekir ki, Yunanistan'daki Yahudilerin zihniyetleri Almanya'daki Yahudilerden çok farklıdır; hatta onlar yaşamaya gönderildikleri Polonya'daki Yahudi din kardeşlerinin dillerini bile bilmezler.

²⁵ Ayrıca III-6 ve III-7 numaralı kaynaklara bakınız.

Bütün bunları dikkate aldığımızda ve ayrıca bütün Yunan tarihi boyunca –antikçağdan Büyük İskender ve haleflerine, hoşgörülü Yunan Ortodoks çağından yaşadığımız şu günlere- bizim Yahudi cemaatiyle ilişkilerimizin her zaman ahenk içinde ve düzgün yürüdüğü düşünülürse, biz inanıyoruz ki, mevcut savaş süresince ülkemizdeki işlerin düzgün gitmesinden sorumlu bir kişi olarak, Majesteleri'nin büyük yetenekleri sayesinde, size sunmuş olduğumuz teklife destek çıkmakta tereddüt etmeyeceğinize ve Yahudi cemaatinin Yunanistan'dan çıkarılmasını, Yunanistan'daki Yahudiler sorunu özel olarak ve etraflıca araştırılabilene kadar, en azından geçici temelde, askıya almaya karar vereceğinize inanıyoruz. [...]

Majesteleri,

Anavatanınızın, Yunan ruhu ve yüksek kültürünün evrensel değerler ve tersinmez otorite statüsü verdiği yüce idealler adına, sizden mümkün olan en kısa zamanda yerine getirilmesi istenen Yahudi yurttaşlarımızın sürgün edilmesi kararının askıya alınmasını rica ediyoruz ve sizi temin ediyoruz ki, bütün Yunan halkı yapacağınız bu büyük tarihi jesti layıkıyla takdir edecektir.

Yunan Yahudilerinin Tarihi Üzerine Belgeler, s. 264-265.

İşgal dönemi boyunca Atina'da faal olan Ortodoks Kilisesi dinsel ve politik meselelerde önemli bir rol oynadı ve Yahudilerin kaçmasına, saklanmasına ve böylece hayatta kalmasına yardım etmeye çalıştı. İlk Yahudi sürgününün başlamasının ardından, Başpiskopos önde gelen akademisyenlerin, yargıçların ve avukatların, ayrıca sendika ve meslek örgütlerinin başkan ve yöneticilerinin katıldığı bir toplantı düzenledi. İşbirlikçi hükümet ve Reich'in bölge yetkililerine verilmek üzere dilekçeler hazırlandı ve bunlar Damaskinos'la katılımcı 21 önemli şahsiyet tarafından imzalandı; dilekçede Yunan halkının sürgünler karşısında duyduğu dehşet dile getirilerek bu uygulamanın hemen durdurulması talep edildi.

Bu metnin yazarları Yunanistan'daki Yahudi cemaatini nasıl görmektedir? Elçi'den ne yapması isteniyor? Önde gelen bu şahsiyetler bu metnin altına imza atarak kendilerini tehlikeye atmış oluyorlar mıydı? (Bu soruya, Alman antisemit politikasını ve rejimin acımasızlığını aklınızda tutarak cevap verin.) Size göre, metni kaleme alanlar neden özellikle "Yunanistan'daki Yahudilerin zihniyetleri Almanya'daki Yahudilerden çok farklıdır" demek gereği duymuşlardır?

I-41. Arnavutluk Katolik Kilisesi'nin İtalyan işgali hakkındaki düşünceleri

Tarihsel bir an olan 7 Nisan 1939'dan itibaren, Faşizmin Büyük Duçesi, Arnavutluk'un Kurtarıcısı, Benito Mussolini Hazretleri'nin buyruğu ve buna uygun olarak 12 Nisan 1939'daki Kurucu Meclis yoluyla Arnavutluk halkının ifade ettiği irade sayesinde Arnavutluk'un talihi dönmüştür; Arnavutlar ve onun kardeş ülkesi İtalya, kökleri çok eskilere, büyük Savoy Hanedanlığı ve büyük kral III Victor Emanuel dönemlerine dayanan kader birlikteliklerine uygun bir şekilde, Roma İmparatorluğu'nun bir parçası olarak birleşmiştir. Bu mutlu andan sonra artık Arnavutlar, destansı liderleri Gjergj Kastriot Scanderbeg'den günümüze dile getirmeye cesaret edemedikleri her konuda duygu ve düşüncelerini korku duymaksızın ifade etmekte özgürdür.

"Hylli i Drites" (Sabah Yıldızı), Aralık 1940, 601.

Bu alıntı, Katolik Kilisesi'nin yayın organı ve Arnavutluk'un önemli dergilerinden biri olan *Hylli i Drites*'ten (Sabah Yıldızı) yapılmıştır.

I-42 ve I-43.**Bosna ve Hersek'teki (o tarihte Bağımsız Hırvatistan Devleti'nin bir parçası) durum hakkın-da Saraybosna Müslümanlarının düşünceleri**

12 Ekim 1941 tarihinde, Müslüman ulemanın bir cemiyeti olan "El Hidaja"²⁶ Merkez Komitesi'nin teklifi üzerine, Saraybosna'dan 100 civarında Müslüman, bir Bildiri kaleme almıştır. Bildiri, Bosna ve Hersek'teki Müslümanların zorlu koşullarını kabul etmekte, Sırlara ve Yahudilere yöneltilen şiddeti eleştirmekte, Müslümanların bu suçlardan sorumlu tutulamayacağını belirtirken, aynı zamanda şiddet eylemlerine kalkışan Müslümanları da eleştirmektedir. Bildiriye imza atanlar isteklerini de sıralamaktadır. Bunlardan en önemlileri şunlardır: "Fark gözetilmeksizin Devlet'in bütün yurttaşlarının can, mal ve namus güvenlikleriyle inanç özgürlükleri'nin temin edilmesi ve gelecekte "halklar arasında gizliden gizliye ayaklanmalara ve kan akıtılmasına neden olabilecek nitelikteki eylemlerin" önlenmesi.

Redziç, s.16.

Bazı Boşnak Müslüman temsilciler, 1941 yılında ISC yetkililerinin Bosna ve Hersek'in Sırp ve Yahudi nüfusuna karşı işlemiş olduğu suçlardan dehşete düşmüştü. Ekim 1941'de, buna karşı tavırlarını dile getiren bir bildiri kaleme aldılar.

İslam uleması ve 1943'te Müslüman SS Alayı kurulması

SS Alayı'na asker yazdırılmasında asıl rolü İslamcı müftü ve hocalar oynadı. Bu işte özellikle etkin olanlar, insanları cami önlerinde toplayıp propaganda konuşmaları yapan ve onları 13. SS Alayı'na yazılmaya çağıran Mustafa Malkoç ve Halim Malkoç'tu. Bu askeri birliğe yazılanlar

Almanya'ya, oradan da Güney Fransa'ya yollanıyor, burada özel bir disiplin eğitime, askeri talime ve politik eğitime tabi tutuluyordu. Bu türden bir eğitimin ana amacı, Alay'ın üyelerine kaderci bir İslam anlayışını ve Üçüncü Reich'in savaşta ki hedeflerini aşılardı. 13. SS Alayı'nda askeri eğitim verenler, Kudüs Müftüsü El Hüseyini'nin Berlin'de kurduğu özel bir okulda panislamık fikirlerle yetiştirilmiş genç müftülerdi.

Redziç, s. 120.

Bu iki kaynağı karşılaştırın. Müslüman ulemanın tavırları hangi bakımlardan farklılık göstermiştir? Ülkenizde buna benzer örnekler bulabilir misiniz?

I-44 ve I-45**Romanya Kardinali Muhterem Nicodim'in 1942'de Bükreş Hukuk Fakültesi'nde yaptığı konuşma**

"Düşünmemiz gereken tek şey kaldı geriye. Düşmanlarımız aynı zamanda Kutsal Haç'ın da düşmanıdır; tarifsiz zahmet ve fedakarlıklarla, Kutsal Kitap ve onun hükmettiği ilim ışığında kurulmuş bir medeniyetin de. Bolşevikler Tanrı'ya karşı günah işliyor ve Haç'ı, onun gücüyle kurulmuş her şeyi yok etmek için savaşıyor, atalarımızın topraklarını talan ediyor, mezarlarını dağıtıyorlar²⁷. [...]

Biz kanlarımızla sulanmış bir geçmişin derinliklerine kök salmış ve aynı zamanda bütün medeni dünyaya da ait olan mirasımızı koruyoruz. Biz Kutsal Haç için, Kutsal Kitap için savaşıyoruz. Biz Tanrı'ya ve İsa'ya dua ediyoruz."

"Universul", 79/2.03.1942, s. 4.

Gazete makalesi: Kardeş Kiliseler. Ortodoks-luğun Büyük Açılımları. Yazan Mihai Burlacu

²⁶ El Hidaja Bosna ve Hersek'teki en önemli İslamcı örgüttü.

²⁷ Burada 1940 yılında Sovyetler Birliği'nin Besarabya ve Bukovina'yı işgaline atıf yapılıyor.

“Doğu’da savaş durur durmaz, iki komşu Ortodoks kardeş kilise, yani büyük biraderimiz Rus Ortodoks Kilisesi ve onun küçüğü Rumen Ortodoks Kilisesi arasındaki kara perde kalkacaktır. [...] Rumen Ortodoks Kilisesi’nin Kardinali Nicodim Hazretleri’nin ülkemiz insanlarına yaptığı konuşmada... büyük biraderimiz Rus Ortodoks Kilisesi’nin muhterem piskoposlarına hürmetlerini sunuyor: ‘Yakın tarihlerde, Leningrad ve Novgorod Başpiskoposu Alexei Hazretleri... sevgili ülkemizin Ortodoks cemaatine sevgi ve kardeşlik duygularıyla seslenmiş, sevgili halkımızı umutları için cesaretlendirmiş ve kutsal kilisemizin esenliği için yakarmıştır. Büyük din kardeşimizin bu düşünceleri bizlere büyük sevinç vermiştir. Bizim tek arzumuz, Tanrı katında büyük kardeşimizle birlikte, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin Ortodoks Kilisesi’nin, Hristiyanlık ruhu ve kardeşçe sevgiyle, en sıkı işbirliği içinde, gelişip güçlenmesidir.’ [...]”

Ancak Ortodoks Kilisesi’ni gelecekte büyük ve yeni açılımlar da beklemektedir. Yeni bir ekümenik sinod için Balkanlar’daki bütün Ortodoks kiliselerinden din bilimcileri ve din adamları büyük hazırlıklar içindedir. Ancak büyük birader, Rus Ortodoks Kilisesi’nin katılımı olmaksızın böyle bir ekümenik sinod mümkün değildir. Ayrıca, bizim din bilimcilerimiz, öteki Ortodoks kardeş kiliselere kıyasla, Anglikan Kilisesi üzerine ciddi araştırma ve incelemeler başlatmıştır. Ama bunlar, bütün Ortodoks kiliselerinin ekümenik anlayışları olmaksızın, nihai bir sonuca eriştirilemez. Bu aynı zamanda, bizim dini bakış açımıza göre, Anglikan Kilisesi’nin iki Hristiyan Ortodoks halktan kardeşlerin, yeniden birleşme anını, neden içten dualar ve dindarca hürmetle karşıladığını da açıklar.”

“Universul”, 291/28.10.1944.

Yukarıdaki iki metin hangi bakımlardan farklılık gösteriyor? Piskopos Nicodim’in dış baskılarla ilgili bu iki yaklaşımını siz nasıl yorum-

luyorsunuz? Size göre, Bolşeviklere karşı tavırda bir değişiklik olmuş mudur? Eğer yanıtınız evetse, bu değişikliğin neden(ler)i nedir?²⁸ Açıklayın.

I-46. Kardinal Gavriilo’nun Alman Gestaposu tarafından Ostrog Manastırı’nda, 23 Nisan 1941’de tutuklanması

Yugoslav ordusunun 16 Nisan’da teslim alınmasının ardından, ben Ostrog’ta kaldım. Niyetim mümkün olduğunca çabuk Belgrad’taki Patrikhane’ye dönmekti. Ama bu kolay bir iş değildi. Yollar yıkılmıştı; benzin olmadığı gibi, bir yerlerden bulma ihtimali de yoktu. Üstelik, işgalci güç zaten tanklar ve zırhlı araçlar tarafından harap edilmiş yolları neredeyse kullanılmaz hale getirmişti. Dönüş için uygun bir zaman bekledim ben de. 23 Nisan sabahı, saat 6’ya gelirken, Milutin²⁹ kapımı çaldı... Odama girer girmez, “Muhterem Efendim, Almanlar burada ve sizi arıyorlar” dedi. Yıkılmıştı ve çok heyecanlıydı. Onu bu kadar kötü durumda görünce, “Lütfen, sakın ol ve umutsuzluğa kapılma. Sana hiçbir şey olmayacak... Almanlar beni arıyor” dedim. Daha sözümü bitirmemiştik ki, asker üniformaları içinde dört Alman kapıyı bile çalmadan içeriye daldı. Kol ve yakalarında SD harfleri görülüyordu ki, bu siyasi polis ya da GESTAPO demekti...

[...] Albay sonra şöyle dedi: “Siz, en büyük savaş suçlarından biri olan Yugoslavya’nın Mihver güçlerine karşı savaşa girmesinden ötürü suçlu bulundunuz. Buna göre, askeri ve sivil güçlerin yüce kumandanı Adolf Hitler’in verdiği yetkiyle, sizi suç teşkil eden faaliyetleriniz hakkında sorgulayacak ve sonra dosyanızı adil bir biçimde askeri yasalarca belirlenmiş cezanız neyse onu verecek yüksek bir askeri mahkemeye ileteceğim... siz... bu bölgedeki yurdunuz insanları arasına karışmak ve onlara kendi görüşlerinizi aşılama, onları Mihver devletlerine karşı yürüttükleri ayaklanma hare-

²⁸ Nedenlerin biri, iki alıntının yapıldığı tarihler arasında Bolşevik rejiminin Rus Kilisesi’ne bakışındaki değişiklik olabilir. 30’lu ve 40’lı yıllardaki kapatılma ve baskının ardından, Rus Kilisesi yeniden yasal olmuştu. Stalin’in politikasındaki bu değişiklik Rumen Kilisesi’ne Bolşeviklerle birlikte yaşamının mümkün olabileceği yönünde cesaret vermiş olabilir. Bu konuda, bkz.: Pospiclovsky, “The Russian Church under the Soviet Regime”, c. I.

²⁹ Kardinal’in daimi yardımcısı. (ç.n.)

ketinde sağlam durmaya cesaretlendirmek adına katıksız politik bir alana girdiniz. Özellikle 25 Mart Anlaşması imzalandıktan, diğer deyişle, Yugoslavya kendi özgür iradesiyle Üçlü İttifak'a katıldıktan sonra bunu yaptınız... Ektiğiniz her şey, bereketli cemaatiniz topraklarına düşüyor, onları ayaklanmaya çağırıyor ve bir askeri darbe hazırlıyorsunuz... siz, kendiniz, Yugoslavya'yı savaşa soktunuz ve meşru Kraliyet Hanedanı'nı ve hükümetini yıktınız... 1939'da savaş çıkar çıkmaz, artan sıklıkla Sırp halkına ziyaretlerde bulundunuz ve konuşmalarınız onlar arasında savaşçı bir ruh hali uyanmasına neden oldu... Yugoslav devletinin düşmanları olarak Mihver güçlerine karşı her türlü direnişi kışkırttınız."

*Memoari patrijarha srpskog Gavrila
(Sırp Patrik Gavril'o'nun Anıları), s. 291, 299, 300.*

Sırp Ortodoks Kilisesi Patriği Gavril'o (Doziç, 1938-1950 yılları arasında patriklik yapmıştır) savaşın başlarında, Mihver güçlerinin politikasına ve Yugoslavya'nın Mihver güçleriyle yakınlaşmasına muhalif olmakla suçlanarak, Karadağ'daki Ostrog Manastırı'nda gözaltında tutuldu. Sürekli tacizlerin ardından, Patrik Saraybosna'ya, oradan da Belgrad'taki Gestapo hapishanesine sevk edildi. Alman işgal güçleri onu daha sonra Belgrad yakınlarındaki Rakovica Manastırı'nda gözaltında tuttu, oradan da Vojlovica Manastırı'na nakletti. Eylül 1944'te, Rahip Nikolaj Velimiroviç'le birlikte, birkaç ay kalacağı Dachau Toplama Kampı'na yollanana kadar, muhafızların gözetiminde, hiç kimseyle temas ettirilmeden burada kaldı. Yeni Komünist rejime muhalif olmasına rağmen, savaştan harap olmuş ülkesinin yeniden inşasına ve belli bölgelerde (özellikle Bağımsız Hırvatistan Devleti'nin parçaları olan bölgelerde) tümünden yok edilmiş kilise teşkilatının yeni baştan kurulmasına yardımcı olmak için 1946'da Yugoslavya'ya döndü.

Almanların kendisini aradığı söylendiğinde, Patrik'in tepkisi ne oldu? Patrik neyle suçlanıyordu? Patrik Gavril'o'nun inancıyla (takip eden iki kaynaktan aktarılabilecek olan) Başpiskopos Stepinac'ın inancını karşılaştıran.

I-47 ve I-48.

Stepinac'ın Paveliç'e mektubu, 14 Mayıs 1941

"Poglavnik (Önder)!

Glina'da, Ustaşaların, 260 Sırp'ı sorgusuz sualsiz kurşuna dizdikleri haberini almış bulunuyorum. Sırp-
ların ülkemiz yönetiminde bulundukları 20 yıl boyunca ağır suçlar işlediklerini biliyorum. Rahiplik görevimin, sesimi yükseltmek ve bunun Katolik ahlakta yeri olmadığını söylemek olduğunu da biliyorum; sizden, işlediği suç yüzünden ölümü hak ettiği kanıtlanmadıkça hiçbir Sırp'ın öldürülmemesi için, bütün ISC topraklarında mümkün olan en acil önlemleri almanızı talep ediyorum. Aksi takdirde, Tanrı'nın cennetine kabul edilmek yerine, lanetleneceğiz. Umarım, açıksözlülüğüm sizi kırmamıştır."

Kristo, s. 134-135.

Hırvatistan'da, aralarında Zagreb Başpiskoposu Alojsije Stepinac'ın da bulunduğu, yüksek mevkilerdeki Katolik din adamlarının bir kısmı başlangıçta ISC'nin kurulmasını destekledi. Ancak ISC'nin kuruluşunun üzerinden çok zaman geçmeden, Başpiskopos Stepinac çeşitli vesilelerle Ustaşa yetkililerine mektuplar yazdı ve Ustaşa rejiminin işlediği suçlar karşısında resmi protestosunu iletti, daha sonra da ayinlerde onları açıkça eleştirmeye başladı. Ustaşa rejimine karşı benzer duygu, hatta tavır değişikliği yalnızca Stepinac'a ve Katolik din adamlarının çoğunluğuna özgü bir şey olmakla kalmadı, Hırvatistan halkının çoğunluğu da aynı değişikliği yaşadı. Ustaşa rejiminin bazı yönlerini reddetmekle birlikte, radikal bir antikomünist olan Stepinac, ISC'ye hep yakın durdu; çünkü ona göre Partizanlar (daha açıkçası komünistler) baş düşmandı.

Savaşın sonra işbirlikçi olarak 16 yıl hapis cezasına çarptırıldı ve komünist otoriteler tarafından çalışma kampına yollandı. Cezaevinde bulunduğu dönem içinde Vatikan ona Kardinal unvanı verdi; Yugoslavya buna diplomatik ilişkileri kopararak tepki gösterdi. Stepinac 1960 yılında cezaevinde öldü. Papa II. John Paul 1998 yılında onu Aziz ilan etti.³⁰

❓ Stepinac neyi protesto ediyor? Paveliç'e nasıl hitap ediyor? Kullanılan dili çözümleyin ve bunu bir sonraki mektubun diliyle kıyaslayın.

Stepinac'ın Paveliç'e mektubu, 21 Temmuz 1941

Birçok kaynaktan, Sırp- ların ve Yahudilerin gerek toplama kamplarına sevk edilişleri sırasında gerek kamplarda yer yer insanlık dışı muamelelere tabi tutulduğunu, hatta çocukların, yaşlı ve hastaların bile böyle bir muameleden kurtulamadığını öğrenmiş bulunuyorum. Sürülen insanlar arasında son zamanlarda Katolikliği kabul edenlerin de olduğunu biliyorum.

Müsaade ederseniz, genel olarak şunu belirtmek istiyorum: Bu yöndeki önlemleri daha insancıl ve makul ölçülerde alın ki, tam etkili olsunlar ve insanlar katında olduğu kadar Tanrı katında da muteber sayılsınlar; özellikle de zayıf, yaşlı insanlara, küçük, masum çocuklara ve hastalara karşı insancıl ve bir Hristiyan'a yakışır muamele edin. İnsanlığın ve İsa aşkının şefkatli hüzmeleri, en adi suçlunun bile hücrelerine işler! Yetkililer, özellikle sürgün işini yerine

getiren memurlar kadar çalışma ve toplama kamplarının yetkilileri de, bu noktalara dikkat etsinler ki, gerçekten mühim şahsiyetler olsunlar.

Yapılanları yumuşatmak için bazı şeyleri belirtmeme müsaade edin lütfen: a) Kamplara sevkiyat, insanların gerekli şeylerini yanlarına almalarına ve gerek aileleri gerek işleriyle ilgili ayarlamalar yapmalarına imkân verecek şekilde gerçekleştirilmelidir. b) İnsanlar, özellikle uzun yol gidecek olanlar, hıncanın dolu mühürlü vagonlarla taşınmamalıdır. c) Vagonlara bindirilen insanlara, yeterli yiyecek verilmelidir. d) Hastalara tıbbi bakım yapılmalıdır. e) Aile fertleriyle haberleşmeye ve zorunlu gıda maddelerinin kabulüne izin verilmelidir. [...]

Poglavnik (Lider), bu defa da yukarıda sözünü ettiğim konulara sıcak baktığınıza inanıyorum. Bu Sırp- ların ve Yahudilerin genelde Hırvatlara neler yaptığını çok iyi biliyorum; ama şimdi biz burada yüksek kültürümüzü ve insani duygularımızı gösterme fırsatını yakalamış bulunuyoruz.”

Kristo, s. 279-280.

❓ Stepinac, “Sırp- ların ve Hırvatların toplama kamplarına götürülürken” uğradığı insanlık dışı ve haince muamele karşısında tepki gösteriyor ancak neden bizzat sürgünün kendisine tepki göstermiyor? Bu onun sorun karşısındaki gerçek tavrını mı yansıtıyor; yoksa bu sadece taktik gereği mi böyledir? Yoksa asıl neden, kimsenin Paveliç'e bu kampların varlığının bile bir suç olduğunu doğrudan söyleyemiyor oluşu mudur? Son cümleyi yorumlayınız: Azınlık bir etnik gruptan, insanların kamplara sürgün edilmesi gerçekten bir ülkenin kültürünü tanıtması için bir fırsat mıdır?

³⁰ Komünist Yugoslavya'da tarihçilikte Stepinac'ın sunumu, işbirlikçi olarak mahkum edilmesine dayanan tamamen olumsuz bir sunumdu ve konu ile ilgili hiçbir kamusal tartışmaya izin verilmiyordu. Komünizmin çöküşüyle birlikte tarihçilikte egemen Stepinac sunumu o kadar kökünden değişti ki, şimdi O genellikle olumlu bir bakış açısıyla, adil bir adam, bir şehit ve tarihsel şartların bir kurbanı olarak resmediliyor (bu sunum tarih ders kitaplarında egemendir). Bu iki aşırı uç arasında bir kısım tarihçi var ki, onlar onun hem olumlu yönlerini (Yahudileri kurtarması, otoritelere gönderdiği protestolar) hem hatalarını (hiçbir zaman ISC ile arasına tam bir mesafe koymaması olgusu) dikkate alır. Saygın bir Hırvat tarihçi olan Ivo Goldstein *Hırvatistan Tarihi* kitabında bir yerde, Stepinac'ın hatasının “...bu karmaşık savaş ortamında yalnızca ahlaki ve siyasi bir hata olabileceğini, asla bir adli suç olarak cezalandırılmayacağını” belirtir. (Ivo Goldstein, *Hrvatska povijest*, Zagreb 2003, s.309)

I-49. Peder³¹ Zlatko Sviriç'in Ortodoks Sırlara, Katoliklik hakkında söyledikleri

"Güzel bir haziran günü, hepsi de Ortodoks Hristiyan, otuz kadar yaşlıca adam kilisenin toplantı odasının önünde dikildi... [...]"

Hepsi kederli, yıkılmış, korkmuş, endişeli ve şaşkıncıydı. Bu beni derinden etkiledi ve üzdü.

'Ne oldu, kardeşlerim, iyi insanlar, hangi hayırlı şey bu kadar insanın toplaşıp buraya gelmesine vesile oldu?' Bunu hem onların kötü ve kasvetli halini kesti-rip önce davranmak hem de kendimi rahatlatmak için yüksek sesle sormuştum.

'Hayırlı bir şey yok, Peder Zlate' diye bağırıldılar hep bir ağızdan ve içlerinden biri, 'Bak! Bu yaşta zorla dinimizi değiştirmek istiyorlar. Yirminci yüzyılda, böyle bir şeyi bugüne kadar kim duymuş?' Bunu söylerken iç çekiyorlardı ve gözlerinden yaşlar akıyordu.

Hepsinin büyük bir acının ve kötü bir kaderin ağırlığı altında ezildiğini görebiliyordum. Kafamda, belki de hiçbirinin o sabah ağzından tek bir lokma dahi geçmemiş olduğu fikri belirdi ve onları gölgelik bir yerde oturmaya davet edip çocuğu da atıştırarak bir şeyler, biraz şarap ve rom getirmesi için yolladım. Aynı zamanda kafamdan bin bir düşünce geçiriyordum; bu insanlara yardım etmeliydim. Sahte vaftiz sertifikaları düzenleyecektim. O an biraz rahatladım. Sakinleştim ve kendime güvenim geldi yeniden. [...]"

Biraz yiyecek ve içecek adamalar kendilerine geldiklerinde ve tansiyonları biraz düştüğünde, doğrudan Lazar'a döndüm ve herkesin duyabileceği bir sesle konuştum:

'Söyle bana Lazar, sen bir Sırp ve Ortodoks Hristiyan olarak doğmadın mı?'

'Evet, öyle, Peder Zlatko...'

'Bu şekilde de yaşıyorsun, öyle değil mi Lazar?'

'Evet, öyle yaşıyorum, Tanrı şahidimdir, Peder Zlatko.'

'Öyle de öleceksin Lazar. Ben burada olduğum sürece kimse ne senin ne de burada bulunanlardan

birinin dinini değiştirecek!'

Adamlar başlarını kaldırdılar. Hepsi bana baktı. Bir anda kuşku, hatta korku belirdi yüzlerinde. Sorular sormaya başladılar. Şimdi ne yapacaklardı? Doğal olarak, korkmuşlardı. Onlara kendi kararımı anlattım. Benim kilisedeki ofisimde maalesef az sayıda vaftiz sertifikası formu vardı. Hepsine yetecek kadar formu yarına bulup getireceğimi söyledim onlara. Eve girdim ve hemen formları doldurmaya başladım. İlki Lazar içindi."

Cvitkoviç, s. 113-114.

Ustaşa yetkililerinin Sırp sorununu "çözme" yollarından biri³² onları Katolikliğe döndürmektir. Paveliç'in Bağımsız Hırvatistan Devleti resmi olarak din değiştirtmeyi savunmamış olsa da, din değiştirmenin kilise bölgelerinde çok yaygın bir uygulama olduğuna bakarak, gerçekte bunu kesinlikle yaptığını söyleyebiliriz. Başpiskopos Stepinac, beyanlarında, zorla din değiştirmeye mesafeli durmuş, hatta bu uygulamayı protesto etmiştir ama hâlâ belli sayıda tarihçi bunu önlemek için her yola başvurup başvurmadığı konusunda emin değildir. Din değiştirmeler, bunun Ortodoks Sırları Ustaşa teröründen kurtarmanın bir yolu olduğu yolunda yaygın bir açıklamaya sığınarak uygulanmıştır. Ancak, böyle yaparak, dinsel azınlık üyeleri canlarını kurtarsalar bile, çoğu böyle bir "cömertliği" seyerek kabul etmemiştir. Bu metinde de görüldüğü gibi, bazı Hristiyan din adamları kendi bölgelerinde, Katolikliğe döndürme politikasına karşı çıkmışlardır.

Peder Zlatko'nun eylemi hakkında ne düşünüyorsunuz? Bu insanlara neden yardım etmeye karar veriyor?

Id alt bölümünün tamamına ilişkin sorular:

Dini liderlerin işgalci güçlere, Partizan ordusuna ve antikomünist orduya karşı tavırlarını anlatınız. Farklı dini örgütlerin liderlerinin beyanlarındaki farklılıklar ve benzerlikler nelerdir? Din adamlarının savaş sırasında taraf tutmaları doğru mudur? Hatta, taraf tutmaya mecburdurlar diyebilir miyiz?

³¹ Roman Katolik rahiplerin lakabı.

³² Diğer iki yol tehcir ve yok etmektir.

II. BÖLÜM: SAVAŞ ZAMANI HAYAT

Bu bölüm İkinci Dünya Savaşı sırasında insanların çektikleri acının genelliğini tüm açıklığıyla sergiliyor. Açlık, yoksulluk ve belirsizlik bu bölgede yaşayan çoğu sivilin gündelik hayatının bir parçasıydı; farklılıklar genelde yalnızca anlam farklılıklarıydı. Aynı şekilde, hayatın bir köyde mi yoksa bir kentte mi daha zor olduğunu söylemek hiç de kolay değildi.

Direnış hareketine katılanların gündelik yaşamlarından kesitler sunmaya çalışırken, başka şeyler yanında, bu dönem boyunca kadınların değışen statüsüne de ışık tutmak istedik. Direniş hareketi içinde kadınlar, erkeklerle seve seve eşit tutulmuştu; ancak zaman geçtikçe görüldü ki, gerçekte değışim, propaganda amaçlı anlatılanlardan çok daha az kabul edildi. Savaştan sonra her şey hemen o iyi bilinen ataerkil rutine döndü. Bu yüzden, bizim burada cinsiyetler arası eşitlik söylemimiz çoğu kez bir iddia olmanın ötesine geçmiyor.

Bu bölümün sonuna doğru, kültür ve eğitimde ortaya çıkan belirgin değışikliklerle ilgili ve zamanın güç odaklarının durumunu daha eksiksiz olarak ortaya koyan ilgi çekici kaynaklar verilecektir.

IIa. Yoksulluk, Güvensizlik

II-1 ve II-2.

Savaş döneminde Romanya'da ekmek karnesi (1942)

Tahıl tüketiminin karneye bağlanması ışığında, Ordu ve Sivil Halkın İhtiyaçlarından Sorumlu Bakan Yardımcısı'nın, kamuoyuna daha sonra duyuracağı bir tarihten itibaren, ekmek başkentte yalnız karneyle ve haftanın 5 günü dağıtılacaktır. Kalan 2 günde, halkımız, mısır lapası yemek zorunda kalacaktır. Bu nedenle halkımızın, her fırında ya da ekmeğin dağıtıldığı her dükkânda bulabilecek mısır ununu sağlaması gerekecektir.

"Universul", 5/01.1942, s. 1.

Savaş döneminde Romanya'da ekmek karnesi (1944)

Braşov bölgesi Genel Valisi'nin 26/1944 Numaralı emirnamesi uyarınca, bütün Braşov bölgesi toprakları içindeki ekmek tüketimi aşağıda belirtildiği gibi belirlenmiştir:

Siyah ekmeğin tüketileceği günler: Salı, Perşembe ve Cumartesi.

Beyaz ekmeğin tüketileceği günler: Pazar.

Mısır ekmeğinin tüketileceği günler: Çarşamba.

Patates tüketilecek günler: Pazartesi ve Cuma.

Halkımızın yukarıda belirlenen kurallara uyması gerekmektedir. Bütün ihlaller yasalara göre cezalandırılacaktır.

National Archives [Ulusal Arşivler]- Brasov Country Division, fond of the Mayoralty of commune Bod, file 74/1944, s. 83.

? Bu metinlerde anlatılan iki dönem arasındaki farklar nelerdir? Eğer varsa, bu değişikliklerin olası açıklamaları neler olabilir? Bu örnek Romanya'dan seçilmiştir. Kendi ülkenizden benzer örnekler biliyor musunuz?

■ G12. İstanbul'da karneyle ekmek dağıtımı

Cumhuriyet Ansiklopedisi, c.2 (1941-1960).

Key Ekmek İstanbul'da 14 Ocak 1942'de karneye bağlandı. Mayıs'ta, yedi yaşın üzerindeki her bir kişi için tayin edilen günlük ekmek miktarı 150 gramdı.

? İkinci Dünya Savaşı'na girmemiş olmasına rağmen Türkiye'de ekmeğin karneye bağlanmasını nasıl açıklarsınız?

II-3. Bir Yunan köylüsünün İtalyan işgalcileri tarifi

"[İtalyanlar ve onların Vlach işbirlikçileri] bir aşağı bir yukarı gidip geliyordu; reziller, bir aşağı bir yukarı gidip tavuklarımızı yiyor, şaraplarımızı içiyor, yumurtalarımızı alıyor ve doğrusu iyi vakit geçiriyorlardı! Ve gidecekleri her yere onları eşeklerimizle taşıyorduk. Bütün bunlar bizi çileden çıkarıyordu. Ve biz sürekli, 'Kimse öne çıkıp da yeni bir Kolokotronis [Yunan Devrimi'ndeki savaşçılara verilen ad] müfrezesi kurmayacak, bir devrim başlatmayacak mı?' deyip duruyorduk."

Van Bouschoten, s. 80.

? Köylünün duygularını anlatın. Onun yerinde olsanız siz de aynı duygulara kapılır mıydınız?

II-4. Bulgar diplomat Ivan D. Stanchov, savaş boyunca ailesinin yaşam koşullarını anlatıyor

Ailem, üç ilginç ve faal ayını tahtakurularıyla mücadele ederek geçirdi ve mantar, böğürtlen, ısırğan otu ve yabancı buğday çorbası yiyerek hayatta kalmaya çalıştı. Karne sistemi acımasızdı; et bulmak imkânsız olduğu gibi, kimsenin bir hayvan kesme hakkı da yoktu. Çayırdaki ayağı kırılmış bir dana öldürülmek zorunda kalındığında insanların nasıl sevindiğini tahmin edebilirsiniz. Halkımız her zaman bir şeyi bütün halinde alıp, uzun süre idare etsin diye, onu parçalara ayırıp azar azar yemeyi başarmıştır. Yalnızca Sofya'da değil, köylerde de, tuzun bilinmeyen bir nedenle birdenbire çarşı pazardan çekilmesine rağmen, onlar eti bir hafta yenebilir bir halde tutmayı becermiştir; eti beton zemine yatırıyor ve üzerini uçları soğuk suyla dolu çamaşır leğenine batırılmış ıslak bezle kaplıyorlardı. Böylece sıcak temmuz günlerinde sürekli bir buharlaşma sağlamış oluyorlardı.

Stanchov, s. 145.

? Üst düzey bir Bulgar devlet görevlisinin ailesinin yaşam koşulları nedir? Bunların seçkin kesimin koşulları olduğu düşünüldüğünde, "sıradan insanların" yaşam koşullarını hayal edebiliyor musunuz?

II-5. İstanbul'daki Amerikan Büyükelçisi Samuel Honaker'in ABD Dışişleri Bakanı Cordell Hull'a, Eylül 1942'de, Bulgaristan'daki halkın duygularına ilişkin gönderdiği 162 Numaralı gizli rapor

İstanbul, 4 Kasım 1942

Herkes yiyecek, giyecek, yakacak odun ve kömür kıtlığını hissetmeye başladı. Karne sistemi hemen herkes için bir parça yiyecek sağlıyor

ama aslında bu kimseye yetmiyor. İnsanlar yiyecek satan dükkânların önünde uzun kuyruklar oluşturuyor. Bulgarlar yine de “yeni toprakların” ne pahasına olursa olsun elde tutulması arzusunu paylaşıyor. Buna rağmen, gerçek Bulgaristan’ın, yani işgal edilen topraklardan arınmış Bulgaristan’ın, şimdi bu yeni topraklardaki, özellikle de Trakya ve Makedonya’nın bazı kesimlerindeki, halkın da karnını doyurmak zorunda kalacağını söyleyen muhalif sesler de duyulmuyor değil. Bulgar hükümeti, Selanik’in kuzeybatı bölgesinde, Yunan sınırları içinde kalan Bulgar köylerine de un tedarik ediyor. Söylentilere göre, bu bölgelerde yaşayan 300.000’den fazla insan sırf un alabilmek için kendilerinin Bulgar olduğunu ilan etmiştir. Kimse Bulgaristan’ın zorunlu olmadıkça işgal ettiği topraklardan çekilmesini beklemesin.

Bulgaria-the Unmanageable Ally of the Third Reich
[Bulgaristan, Üçüncü Reich’in İdare Edilemez Müttefik], s. 90-91.

❓ Bölgedeki Yunan halkı, neden kendilerinin Bulgar olduğunu ileri sürüyor? Bu bölgenin yakın tarihini dikkate alarak, onlar için böyle bir şey yapmanın kolay olduğunu düşünüyor musunuz?

➤ G13. Savaş süresince, Ljubljana’da bir dükkânın önündeki insan kuyruğu

➤ G14. Zagreb’de et kuyruğu

Vojinović, Nije sramota biti Hrvat ali je peh.

❓ Bu resimlere bakarak, Ljubljana ve Zagreb’de savaş dönemi hayat koşulları hakkında ne gibi sonuçlar çıkarabiliriz? Kendi ülkenizle ilgili buna benzer fotoğraflar var mıdır? Her şeyin, özellikle yiyeceğin kıtlığı ve zorunlu ihtiyaçların kuponla ve karneyle dağıtımı, savaş günlerinin alışıldık gerçekleriydi.

II-6. Karaborsacılara utanç nişanesi olarak kurdele takılmasını istiyoruz (bir Sırp gazetesinden alıntı)³³

“Bu toplumsal kurtuluş kampanyası çerçevesinde, bütün yasadışı ticaret ve karaborsa olaylarında herkesin bize ve hükümete yardımcı olmasını açık ve kesin olarak istiyoruz. Her vicdanlı yurttaş böylesi her olayı bildirsin ki, biz de onları deşifre edelim, işgal ettiği mevki ne olursa olsun alnına bir utanç damgası vuralım. Ayrıca herkesi, toplumumuzun bu kara lekesini temizlemekte etkin olarak kullanılabilecek önlemler konusunda önerilerde bulunmaya davet ediyoruz.

Bugün okurlarımızdan birinden bu düzenbazların listesinin günlük gazetelerde yayımlanmasına iliş-

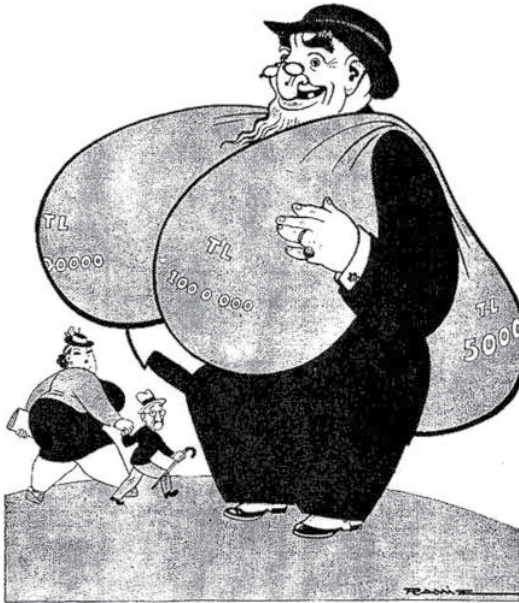
³³ Srpski narod: Belgrad’ta günlük çıkan, General Milan Nedić’in işbirlikçi “Milli Selamet Hükümeti”nin resmi yayın organı.

kin bir öneri geldi. Bu okur, deşifre etmenin yeterli olmadığını, bu suçları işleyenlerin görülebilir bir işareti olması gerektiğini düşünüyor. Ve biz bu insanların derilerini kızgın demirle dağlayıp bedenlerine birer utanç işareti kazıyamayacağımıza göre, bu okurumuz karaborsacıların yakalarına bir utanç kurdelesini takılmasını ve bunun üzerinde de "pisboğaz", "karaborsacı" veya "halkın yoksulluğuyla beslenen tefeci" gibi bir ibare bulunmasını öneriyor. *Srpski narod*, buna yandaş olarak, bu önerinin gayet makul olduğunu düşünüyor ve Milli Selamet Hükümeti'nden bu öneriyi kabul edip hayata geçirmesini talep ediyor; çünkü bu hükümet halkı bütün zorluklardan ve talihsizliklerden, ormandaki komünist eşkiya kadar Terazije'deki eşkiyadan da, koruma ve kollama sözü vermiştir ve bu sözünü yerine getirmekle de yükümlüdür.

"Srpski narod", 3 Haziran 1942.

? Karaborsacıların yakalarına utanç kurdelelerinin takılması önerisini yorumlayınız. Bu öneriyi benimser misiniz? Ülkenizde de aynı (ya da, en azından, benzer) tavırları görmek mümkün mü?

► G15. Türk dergisinden bir karikatür

TOMBUL TEYZENİN KOCASI KARŞISINDA:

Tombul Teyzenin kocası – Nafile bakma karıcığım, onun torbaları seninki gibi Allah vergisi değil..

Karikatür, 24 Eylül 1942 (Gökhan Akçura Arşivi)

Karikatür, 24 Eylül 1942.

II-7. Hayatta kalmanın zorluğu... Kentli halk yiyecek bir şeyler bulmak için alıcı bulabildiği neyi varsa satmak zorundaydı

Onlar, bir köylünün bir parça yiyecek karşılığında almaya hevesli olduğu neleri varsa sattılar. Önce altın ve mücevher gitti, sonra da ev eşyaları: mobilyalar, yatak, çarşaf ve elbiseler. Şehirlerde yaşayan halkın üstünde başında hiçbir şeyi kalmadı. Ve köylüler köylüleri sever. Farklı ordular da onlardan aldılar; işgalciler de. Öyle ki, o da ne biriktirdiyse, ne yolup kazıdıysa, en uygun fiyata satmaya çalıştı. [...]

Köylülerimiz, beyefendi ve köylü arasındaki kadim zıtlık yüzünden, aç insanların başına gelen felaketler karşısında çok acımasız davrandılar. Şehir her zaman onlardan almış, karşılığında hiçbir şey vermemişti. Köylü de sıranın ona geldiğini, dolaşısıyla her şeyi silip süpürebileceğini düşündü.

Nikoliç, s. 113.

? Köylülerin kentli nüfusa karşı tutumu hakkında ne düşünüyorsunuz? Benzer bir konunun işlendiğini edebiyat eseri ya da sinema filmi biliyor musunuz? Size göre, yazarın köylülere karşı bir önyargısı var mı?

II-8. Savaş döneminde Arnavutluk'ta sivil hayatın güvensizliği

"Bu adam, dün Almanların geldiğini söylüyor. Bataniyeleri, yiyecekleri, beş tavuğu ve iki keçiyi alıp götürmüşler. Arama bahanesiyle halkı evlerinden çıkardıktan sonra, evleri içeriden ateşe vermişler. Birçok köylü kaçıp saklanmış; çünkü içlerinden bazılarının tutsak alınabileceğinden korkmuşlar." Gary tercüman aracılığıyla köylüleri sorguya çekiyordu. "Almanların misilleme yapması için herhangi bir neden olabilir mi, biliyor musun? Bundan önce çok Alman gördün mü ya da nasıl davrandıklarını biliyor musun?" Telaşlı bir köylü, Steffa koluna usulca dokunup da adamın akıp giden sözünü kesene kadar durmadan konuştu. "Köylülerine niçin saldırdıklarını bilmiyor; ama madem her şeyi aldılar, neden evlerimizi ateşe verdiler diye soru-

yor. Şimdi, şu kış aylarında, başlarını sokacak bir yerleri yok.”

Mangerich, s. 136.

🔑 Bu paragraf, savaş dönemi Arnavutluk'taki hayattan, hayatta kalmanın şanssa kaldığını ve güvensizliği gösteren, bir kesit. Savaş sürerken, Kasım 1943'te, tesadüf eseri Arnavutluk'a çıkan ve iki aylık bir yolculuğun ardından Müttefik hatlara ulaşan Amerikalı hastabakıcılar görüp yaşadıklarını anlatıyor.

? Savaş döneminde hayatın kırsal kesimde şehirlere oranla daha zor olduğunu söyleyebilir misiniz? Sizce hangisi daha zordu? “Sıradan insanları”n bu tür durumlardaki duyguları hakkında –korku, öfke ya da başka bir şey- ne söyleyebilirsiniz?

II-9. Belgrad halkı sebze yetiştiriyor (Eylül 1942'de, Belgrad gazetelerinde yayımlanan metin)

Saraylar arasında mısır ve sebze bahçeleri. Belgrad çiftçilerinden yurttaşlar tarlalarından aldıkları mahsulden oldukça memnun kaldılar. Kullanılmayan arazileri, boş avluları ve çocukların oyun alanlarını bahçelere dönüştüren “kentli çiftçiler” şimdi emeklerinin meyvelerini topluyorlar. Ve diğerleri çarşı pazarda kuyruklara girerken, yeni bahçıvanlar gururla yeşil sebze yaprakları, domates fideleri arasında bütün gün hava atarak dolaşıyor ve yeni arklar açıyorlar. Köylüce çabalarıyla bu insanlar biraz iyi niyet ve sabırla nelerin yapılabileceğini göstermiş oldular. Belgrad Belediyesi yakın geçmişte bu bahçelerde nelerin yetiştirildiği hakkında bilgi almak için etrafa özel görevliler saldı. Uzmanlar da, bu zamana kadar yapılan çalışmalardan edindikleri tecrübeleri de harmanlayarak, gelecek mevsim için faydalı olabilecek pratik tavsiyeler verdiler. Bir duyuru yayımlandı ve buna göre her üreticinin, yeni ekim yapabilmek için sebze tohumları ayır-

ması ve bir kenarda tutması gerektiği hatırlatıldı.

“Novo vreme”, 25 Eylül 1942.

🔑 Sırbistan'da, özellikle büyük şehirlerde, halkın beslenmesine yetecek erzak sağlamanın güçlüğü bütün savaş yılları boyunca sürdü. İşgal güçleriyle isyancılar arasındaki savaş, yeni sınırlar, kopan iletişim hatları, insanların ve malların serbest dolaşımının yasaklanması yüzünden, şehirler kendilerini besleyen arka bahçelerinden kopmuştu. Çiftlik ürünü gıdalar (ekmek, et, yağ) çok sıkı denetime tabi tutulmuştu; kupon ve tüketici kartları karşılığında çok sınırlı miktarlarda satılıyordu. Bununla birlikte, ana ürünleri, normalin çok üzerinde fiyatlarla, “karaborsa”dan almak mümkündü. Bu kıtlıkta kentli nüfusa hayatta kalma mücadelesinde yardımcı olmak için, elverişli bütün arazilerin sebze yetiştirmek üzere kullanılması teşvik ediliyordu.

? Ülkenizden benzer bir örnek verebilir misiniz?

➤ G16. 1941/1942 yıllarındaki dehşetli kış aylarında Yunanistan'daki açlık kurbanları

Atina, Ulusal Tarih Müzesi, (Istoria, c. 16, s. 59).

Özellikle Atina ve öteki büyük şehirlerde, yiyeceğin neredeyse tamamen tükenişi, nüfusun çok büyük bir kısmının korkunç derecede yetersiz beslenmesi ve her gün birçok insanın açlıktan ölmesi anlamına geliyordu.

II-10 ve II-11.

Faik Ökte'nin Varlık Vergisi hakkında yazısı

“İzmen’in önerisiyle, vergi mükellefleri iki ayrı gruba ayrıldı; M Grubu’nda Müslümanlar, G Grubu’nda gayri Müslimler olacaktı. Sonra buna iki grup daha eklendi: E Grubu’nda yabancılar, yani ecnebler; D Grubu’nda dönmeler, yani sonradan İslam’ı kabul eden Sabetayist Yahudiler yer alıyordu. [...]”

Vergiler nakit olarak on beş gün içinde ödenecekti. Ek bir on beş günlük süre tanınmıştı ama başlangıçtaki miktarın üzerine yüzde 1 ila 2 eklenmesi koşuluyla. Otuz günün sonunda vergi hâlâ ödenmemişse, mükellefin ve birinci dereceden akrabalarının bütün mallarına el konuyor ve mükellef de çalışma kampına yollanıyordu. Tayin edilen vergilere itiraz hakkı yoktu. Vergisini ödeyemeyenlerin malları açık artırımla satılacaktı.”

Ökte, s. 19, 25.

Varlık Vergisi ödendiği günlerde insanlar arasında aşağıdaki hikâye anlatılır oldu. Bu verginin “azınlık karşıtlığı”nı gözler önüne serdiği için bu hikâye ilginçtir.

“Varlık Vergisi listeleri yayımlandıktan sonra Solomon kahveye gider ve sormaya başlar:

Mişon,³⁴ ne kadar verdin sen?

On bin beş yüz yirmi lira ve yirmi kuruş.

İyi para... iyi para...

Kirkor³⁵ sen ne kadar verdin?

Yirmi bin dokuz yüz on beş lira ve otuz kuruş.

Yani³⁶ sen ne kadar verdin?

Yirmi dokuz bin yedi yüz on beş lira ve kırk kuruş.

İyi para... iyi para...

Ahmet Bey³⁷ sen ne kadar verdin?

Elli lira ve on kuruş.

Salamon ellerini gökyüzüne doğru açar ve şöyle der:

Ey Büyük Atatürk, sen ne güzel demişsin: ‘Ne mutlu Türkü’m diyene!’

Aktar, s. 185.

Türkiye savaşta tarafsız kalmakla birlikte, savaşa katılan ülkelerinkine benzer sorunları yine de yaşamıştır. Türk hükümeti alt üst olan ekonomi, yüksek enflasyon, yiyecek ve diğer gerekli malların kıtlığı yüzünden ağır finansal sorunlarla yüz yüze kalmıştır. Buna çare olarak, 1942 yılının sonlarından başlayarak, hükümet, olağanüstü vergi artırımlarına gitmiştir. Bunların en fecisi Varlık Vergisi’ydi; bu vergi, mülk sahiplerinin ve savaş koşulları gereği zenginleştiği düşünülenlerin sermayesini vergilendiriyordu. Vergi öyle bir düzenlendi ki, en ağır yük, çoğu Müslüman olmayan ve bu ülkede milli seferberlik harcamalarına katkıda bulunabilecek, hazırda nakit parası olduğu kolayca kestirilebilen, servet sahibi kentli tüccarların sırtına yüklendi.

Varlık Vergisi uygulamasından bizzat sorumlu olan Faik Ökte 1949 yılında bu konuda bir kitap yazdı; adı “Varlık Vergisi Trajedisi”ydi.

İla alt bölümünün tamamına ilişkin sorular:

Savaşa dahil olan ülkelerde yaşam koşulları nasıldı? Bu koşullara insanların tepkileri nasıldı? Herkes savaşın sonuçlarından eşit etkilenmiş miydi? Eğer değilse, kim en çok etkilenmişti?

³⁴ Türkiye’de tipik Yahudi adı.

³⁵ Türkiye’de tipik Ermeni adı.

³⁶ Türkiye’de tipik Rum adı.

³⁷ Tipik Türk adı.

IIb. Siviller

II-12. Alman otoritelerinden Belgradlılara bir tehdit

Belgrad halkına

Alman silahlı kuvvetlerinden, sivil halkın Alman subay ve askerlere gereken saygı ve özeni göstermediğine ilişkin giderek artan şikâyetler gelmektedir. Özellikle bilinmektedir ki, yayaların büyük bir kısmı kenara çekilmeye hiç özen göstermediği gibi, sıklıkla çok küstahça yolu tıkamaktadır.

Kreiskommandantur, böyle bir hareketin bundan böyle şiddetle cezalandırılacağı konusunda halkı uyarmaktadır.

Belgrad, Mayıs 1941

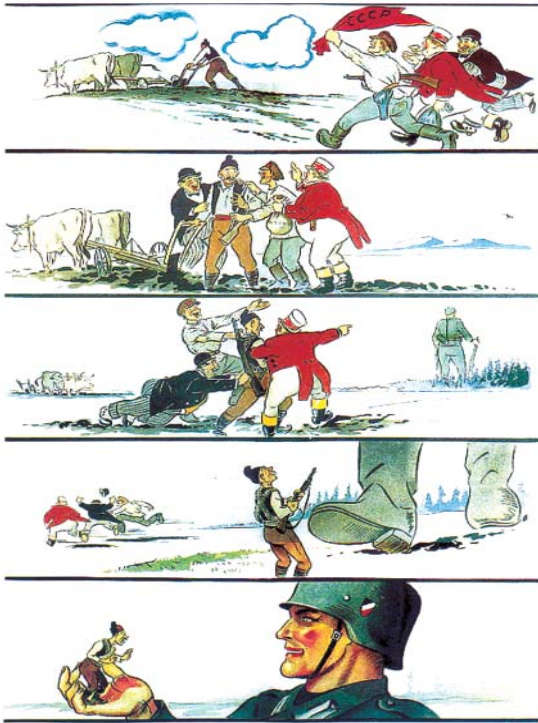
Kreiskommandantur

Bozoviç, s. 129.

Belgrad'daki Alman otoritelerini kızdıran neydi? Bu tehdidi yorumlayınız.

■ G17. Alman propaganda afişi

Nikolić, s. 2.

Sırp köylüsü, Alman düşmanları (bir komünist, bir Britanyalı ve bir Yahudi) tarafından, bir Alman askerine arkadan saldırması için yalan vaatlerle kandırılarak yoldan çıkartılıyor. Dev gibi Alman askeri, görünüşüyle saldırganları püskürtüyor ve “kandırılan” Sırp köylüsünü bağışlayıp onu korumasına alıyor.

II-13. Savaşın patlak vermesiyle, sivil endüstri askerileşiyor ve çalışma hayatı özel önlemlerle çok sıkı denetim altına alınıyor. Savaş zamanı Romanya’da çalışma koşulları

Savaş döneminde çalışma rejimi hakkındaki kanun hükmü (2 Ekim 1941)

Madde 2: 5 Nisan 1929 tarihinde yürürlüğe giren İş Kanunu’nun 49. ve 89. maddelerinde belirtilen bütün tatil günleri düzenlemesi, sonradan yapılan bütün değişiklikleriyle birlikte, yürürlükten kaldırılmıştır. [...]

Madde 4: Sürekli çalışmayı gerektiren endüstriyel işletmelerde çalışma süresi günde 8 saat ya da haftada 56 saattir; bütün diğer endüstriyel işletmelerde, normal çalışma süresi günde 10 saat ya da haftada 60 saattir.

Askerileştirilmiş işletmelerin askeri komutanları, askeri işletmelerin askeri danışmanları ve müdürleri, çalışma müfettişlerinin talimatına göre, gerek görüldüğünde askerileştirilmemiş işletmeler ve askeri işletme olarak kabul edilmiş öteki işletmeler de dahil olmak üzere, en fazla 3 ay, çalışma saatlerini günde 12 saat ya da haftada 72 saat olarak düzenlemeye yetkilidir. Ayrıca, bu kişiler, gerek duyulduğunda, yükümlüleri Pazar ve resmi tatil günlerinde de çalıştırma yetkisine sahiptir. [...]

Madde 31: Aşağıda sayılan eylemler sabotaj sayılacak ve 5 yıldan 20 yıla kadar hapisle cezalandırılacaktır:

a) Askerileştirilmiş işletmenin askeri kumandanının [...] ya da askeri işletmenin ve askeri işletme olarak kabul edilmiş öteki işletmelerin müdürünün mutabakatı olmaksızın, çalışma müfettişinin rızası alınmaksızın, her türlü –bireysel ya da toplu- iş durdurma, [...]

b) Kısmen ya da tamamen, ister çalışan isterse işveren tarafından olsun, makinelerin, tesislerin, iş aletlerinin, hammaddenin, ürünlerin tahribatı, bozulması, ihmali, eksiltilmesi, hatalı ya da yanlış üretilmesi, hileli ya da özensiz davranarak zarara uğratılması.

Murgescu (coord.), s. 343.

? Bu önlemlerin savaş süresince işçilerin günlük yaşantılarını nasıl etkileyeceğini düşünüyorsunuz? Bu sayılan yasa maddeleri herhangi bir sapmaya imkân tanıyor mu? Örneğin, çalışırken istemeyerek da olsa bir hata yapan işçinin sabotaj yapmaktan suçlu bulunması mümkün müdür?

II-14. Savaş döneminde halkın düşünce yapısı ve hayat koşullarından hoşnutsuzluğu konusunda Romanya Devleti'nin liderine Gizli Servis'in sunduğu rapor. Gizli Servis'in raporunda, Mayıs 1943'teki düşünce yapısı

**BÖLGE POLİS MÜFETTİŞLİĞİ
PLOIEȘTI**

[...] Görevli memurlar ve ailelerinin giyimleri çok kötü; dışarıda ve işte, artık üstlerine uymayan, yıpranmış elbiseler giymek zorunda kalıyorlar ve bu onların devlet memurluğu konumlarıyla uyumsuzdur.

Ayrıca, bu insanların çoğu bakımsız ve sağlıksız evlerde (ya da odalarda) kalıyor ve bu onların verimli çalışmalarını engelliyor ve sağlıklarını tehlikeye atıyor. Ruhsal durumları da çok kötü; çünkü her şey giderek daha da pahalılaşıyor ve gelecekte kendileri ve aileleri için zorunlu ihtiyaç maddelerini nasıl tedarik edeceklerini bilmemenin endişesiyle yaşıyorlar.

Aynı düşünce ve kaygılar fabrika işçileri ve CFR'nin³⁸ işçi ve memurları için de söz konusu.

Ne işçiler ne de memurlar hoşnutsuzluklarını açıkça dışa vuruyor. Bazıları başına iş açmaktan korkuyor; bazıları da mevcut durumun zorluğunu anlıyor.

İnsanlar kendi aralarında yaşadıkları zor koşullar hakkında yorumlar yapıyor ve Hükümet'in yakında durumlarını düzeltecek önlemler alacağını umut ediyor.

QUAESTOR, I. Ciurea

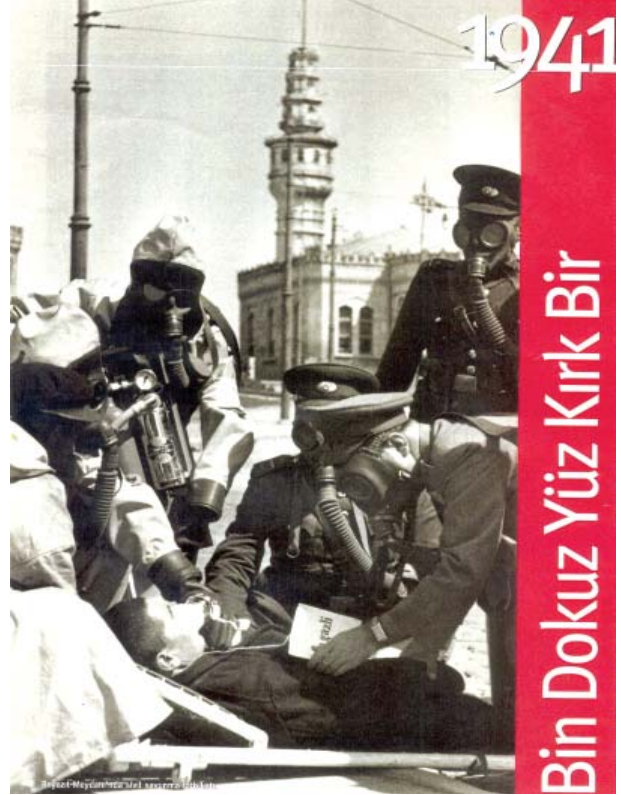
Marturii documentare, "Revista Arhivelor", 2/1969, s. 20-21.

³⁸ Romanya Demiryolları İşletmesi'nin kısa yazılışı.

³⁹ Bu rapor, Hırvat Savunma Bakanlığı'na (domobranstvo) 21 Ekim 1941 tarihinde verilmiştir.

? Kamu çalışanlarının gündelik yaşam koşulları nasıl? Hoşnutsuzluklarını açıkça dışa vuruyorlar mı? Neden? Devlet otoriteleri kamu çalışanlarının düşünce yapılarıyla neden ilgileniyor?

➤ G18. İstanbul, Beyazıt Meydanı'nda sivil savunma tatbikatı

Cumhuriyet Ansiklopedisi, c. 2 (1941-1960).

II-15. Bağımsız Hırvatistan Devleti'nin, Sofya'daki askeri ateşesinin, Bulgar yönetimine girmiş Vardar Makedonyası'ndaki duruma ilişkin raporu³⁹

Birkaç gün önce, Üsküp'te elektrik idaresinde yönetici olarak çalışan bir arkadaşım Sofya'da beni ziyarete geldi. Adı Albert Shritoff. Oradan buradan konuşurken, başka şeyler yanında, ona Üsküp'teki ve genelde Bulgar Makedonya'sındaki durumu sordum. Söyledikleri şunlardı:

"Bulgaristan'a bırakılan Makedonya bölgesin-

deki iç durum son derece belirsiz. Makedonyalı olduğunu söyleyen insanlar yeni Bulgar rejimine ilişkin hoşnutsuzluklarını açık açık ortaya koyuyorlar. Bulgarların bir kısmı da durumdan hoşnut değil. Makedonya nüfusunun yaklaşık yüzde 30'u Bulgar yönetimine iyi gözle bakmıyor; çünkü Bulgaristan Bulgarlarıyla aynı haklara sahip değiller. Özellikle Belgrad'da okumuş ve eski Yugoslavya'da devlet kurumlarında çalışmış genç aydınlar arasında büyük bir huzursuzluk olduğu görülebilir. Onlara güvenilmiyor ve bu insanlar işsiz. Ayrıca, Bulgar devleti tarafından iş verilen fakat şimdi işten atılmış ve boşta gezen insanlar da var."

Arnavutlar da yeni efendilerinden hiç hoşnut değiller ve Yugoslavya özlemi çekiyorlar. Öte yandan, İtalyan işgali altındaki Arnavutlar memnun çünkü İtalyanlar onlara yetki vermiş.

Türkler (Müslümanlar) de Yugoslavya dönemindekine benzer bir tavır içinde; ama şimdi (Anglofil heyecanlar sergilemeye de) İngilizlere yatkın olmaya da başladılar.

Sırp ve Yahudi tüccarlar üç ay içinde mallarını mülklerini satmak ve işletmelerini tasfiye etmek zorunda bırakıldılar ve sonra Bulgar Makedonya'daki Sırlar muhtemelen sürgün edilecekler.

Bize, yani Hırvatlara, Makedonlar özellikle sevecen ve dostça davranıyor.

[...] Her şey göz önüne alındığında, Bulgar Makedonya'sında güçlü özgürlük akımı ve özerk bir Makedonya yaratılması özlemi var.

Teğmen Adam Petroviç,

Sofya Askeri Ateşesi

Dokumenti za borbata na makedonskiot narod za samostojnost i nacionalna drzava, II, s. 308-9.

❓ Size göre, bu güvenilir bir kaynak mı?

II-16. Yugoslav Komünist Partisi Makedonya Bölge Komitesi'ne göre 1941'deki durum

"Makedonya'nın büyük bir bölümü şimdi Bulgar

yönetimi altında ve artık buralarda yeni tayin edilmiş polis şefleri, jandarmalar, muhtarlar, muhasipler, noterler, vergi memurları var ve denebilir ki, hepsi de Bulgaristan'dan gelmiş. Makedonlara en ufak bir memuriyet bile verilmiyor. Köy muhtarı bile olamıyor Makedonlar. Haklı olarak her dürüst Makedon kendi kendine soruyor: 'Makedonlar dört bir yandan kuşatılmışken, Şumadyanların (Sırlar) yerini Bulgarlar alırken, bu ne biçim bir özgürlük oluyor?' En iyi durumda, Makedon aydınlar Bulgar köylerinde küçük görevler veriliyor ama Makedonya'da kesinlikle iş verilmiyor. Daha önce Sırlara söylenenlerin aynısı şimdi onlara söyleniyor: 'Siz devletin resmi dilini bilmiyorsunuz!'"

Terzioski, 309.

❓ 1941 yılında, Makedonya'da yönetici düzeyindeki işlerle ilgili olarak, durumda bir değişiklik oldu mu; olduysa nasıl bir değişiklik oldu? Yetkililer bu duruma nasıl bir açıklama getiriyordu?

II-17. Emil Sattolo'nun bir komşu kıza duyduğu aşk

Oturduğumuz (yazarın okula gittiği Nova Gradiska'da) evin önünden sarı saçlı bir kız geçiyordu. Sekizinci sınıfta okuyordu kız. Başta ben olmak üzere hepimiz onun geçişini izlerdik camdan. Onunla parkta da karşılaştık. Ona yalnızca bakmak bile beni mutlu ederdi. Aralık ayında bir akşam kız bana yaklaştı ve "Arkadaş, eğer eve gidiyorsan, seninle birlikte yürümek isterim" dedi. Şaşkınlıkla karışık büyük bir mutluluk duydum. [...] Her şeyi konuştuk ama en çok da savaşın dehşetini. Evine geldiğinde, [...] Nevenka (adı buydu) aceleyle, "Yarın altı civarında gel; ama şimdi gitmek zorundayım" dedi ve elini uzattı. Neşeyle tuttum elini. Elinin yumuşaklığını, inceliğini ve aynı zamanda soğukluğunu hissettim ve tepeden tırnağa hoş bir duygu sardı bedenimi. Ertesi akşamı zor ettim. Evlerine vardım ve kapıyı çaldım. Kız hemen açtı kapıyı.

"Merhaba arkadaş, nasılsın?"

“İyi akşamlar Nevenka. Erken mi geldim?”

Utana sıkıla ve biraz da şapşalca holden oda-ya ilerledim. Pencerenin kenarında bir masa vardı. Davet edip oturmamı istedi. Oturdum. Bana likör ikram etti sonra. Bardaklarımızı to-kuşturup içtik. İşte buradasın, arkadaş! [...] Bu davetin amacını anlamaya çalışıyordum. Biraz okuldan, öğretmenlerden ve savaştan söz et-tik. [...]

“Biliyorsun, arkadaş, ilerici ideal kazanıyor ve çok geçmeden burada olacak.”

“Nasıl yani?”

“Nasılı var mı! Ruslar bizim ilerici idealimiz.”

Şimdi durum gayet açıktı; kız beni ilericilere dahil etmek istiyordu. Ben ise onu istiyordum. Başka hiçbir idealim yoktu benim. [...] Ben duy-gular hakkında konuşmak istiyordum; o ise yal-nızca politikayla ilgileniyordu.

Yeniden buluşmak üzere sözleştik. Her şeye rağmen, benimle de ilgilendiğini düşünüyordum. Gelecek buluşmamıza iki gün vardı ve ben Nevenka'yı politikadan uzaklaştırmamın yollarını arıyordum. Ona kafamdaki politik du-rumu açıklayacaktım. Bir aile ve bolca çocuk istediğimi anlatacaktım. Bir kadın olarak, bun-

ları duymaktan hoşlanacağını düşündüm. (Ama işe yaramadı.)

Sattolo, s. 93-94.

Savaş sırasında Emil Sattolo ortaokul öğrencisiydi. Puska köyünde yaşıyor-lardı ama okula Nova Gradiska'da (Hırvatistan) gidiyordu. Sattolo ISC'nin kuruluşunu ve Ustaşa hareketini onaylıyordu ama işledikleri suçları da eleştirmekten geri durmuyordu. Sat-tolo, Komünistlerin ve Partizanların muhalifiydi. Anılarında, başka şeyler yanında, mahalle-sindeki bir kıza duyduğu aşkı anlatıyor.

Savaş zamanında kur yapmakla bugün kur yapmak arasındaki fark nedir? Kızla oğlan arasındaki yanlış anlamamın nedeni nedir? Oğlanın idealleri ve hedefleri sizinkiyle örtüşü-yor mu? Kızın fikirlerindeki fikirleriniz nedir? Kız hangi ideolojiyi destekliyor ve savaşta ki-min yanında yer alıyor? “İlerici ideal” derken kızın kastettiği şey nedir? Ruslar neden “ilerici ideal”in temsilcisi olarak görülüyordu?

IIc. Askerlerin Yaşantıları

II-18. Nobel Edebiyat Ödülü (1979) sahibi Odisseas Elitis, Arnavutluk cephesindeki Yunan askerlerin deneyimlerini anlatıyor

Hafta sonları ya da tatilleri olmayan, zengin yok-sul, hasta sağlam bulunmayan yer neresiyse, oraya çok yakındık. Çünkü ilerideki uğultu, dağla-rın ardında patlayan bir fırtına gibi tıpkı, büyüdü-kçe büyüyordu; sonunda hepimiz açıkça hafif top atışlarını ağır toplardan, tüfek atışlarını makineli tüfeklerden ayırmayı öğrendik. Ayrıca ilerledikçe aksi istikametten gelip geriye giden, yaralıların oluşturduğu ağır aksak yürüyüş kollarıyla karşı-laşmaya başladık. Kollarında haç işaretli beyaz bantlarıyla, bir sigara için yanıp tutuşan gözleriyle sıhhiyeler sedyelerini yere bırakıp ellerine tükürü-

yorlardı. Ve nereye gittiğimizi duyunca başlarını sallayıp, kan ve terör hikâyeleri anlatmaya baş-lıyorlardı. Ama bizim tek dinlediğimiz ses, karan-lıkları yarıp gelen başka seslerdi: “Oi, oi, mana mou”, “oi, oi, mana mou.” Ve bazen, arada bir, horlamayı andıran, tıkanan bir soluk sesi duyuyorduk ve bilenler bunun son nefesini verenler-den çıktığını söylüyorlardı.

Ara sıra devriye gezen askerlerimizin ani bir bas-kınıyla birkaç saat önce yakalanmış savaş esirleri geçerci yanıımızdan perişan halde. Bu askerlerin nefesleri şarap kokar, cepleri konserve yiyecekler ve çikolata dolu olurdu. Ama bizim hiçbir şeyimiz yoktu. Gerimizdeki köprüler uçurulmuştu ve bir-kaç eşeğimiz de karda çamurda çakılıp kalmıştı.

Elytis, s. 21.

► **G19. Marathon Savaşı'ndan bir antik Yunan savaşçısı, 1821'deki Yunan Bağımsızlık Savaşı'ndan bir asker ve bir efsun askerini (modern Yunan savaşçı) gösteren taşbaskı resim**

IEEE, To epos tou '40. Laiki Eikonografia, 167.

II-19. Başından beri Hırvatistan'daki Partizan hareketinin içinde olan Ivan Sibl savaşta yaşadıklarını anlatıyor. Aşağıdaki metin Sibl'in "ormana" gittiği (Partizanlara katılmanın halk arasındaki ifadesi) ilk birkaç gündeki izlenimlerine ilişkindir.

"Kısmen, daha şimdiden bir Partizan olmuştum. Doğru, henüz silahım yoktu ama her yanıma bere içindeydi ve bütün vücudum sarımsı, pis kokulu bir yağla kaplanmıştı. [...] Ayrıca, iç çamaşırlarımda her zaman... dünyanın bütün askerlerinin en sevgili evcil hayvanı... bit bulunabilirdi. [...] Pire ve tahtakurularının sözünü etmeye bile gerek yok. Aslında, bunlar çok nazik haşereler; çünkü gece boyunca yalnızca bedeninizle ilgilidirler, iç çamaşırlarınıza ve giyeceklerinize bulaşmazlar."

Sibl 2, s. 13.

❓ Sibl, Partizan hayatının zorluklarından ne anlamda bahsediyor?

II-20. Kıdemli Partizanlar genellikle savaş anılarında kadınların Partizan birliklerine yüksek sayıda katılımına özel bir önem verirler. Anılarında, "Kadın Savaşçılar" başlığı altında, Sibl şunları anlatır:

"Bizim birliğimizin müfreze kollarında çok sayıda kadın Partizan vardı. Bunlar çoğunlukla Slovenya, Kozara'dan gelmişti ve hepsi çok gençti. Yürüyüş kolunda uygun adım yürürler, cepheye savaşır, düşmanın "müstahkem mevkiileri"ne saldırırlardı; bütün diğer savaşçılarla birlikte onlar da Partizan hayatının zorluklarıyla baş etmesini bilirlerdi.

Milija ve Danica Slokapa kız kardeşler makineli tüfek kullanıyorlardı. Daha yeni gelmişlerdi ama şimdiden tecrübeli savaşçılardı. Kahraman birine tek bir atış yeterdi zaten. Milija on altı, Danica da on sekiz yaşındaydı. [...] Makineli tüfeği ve cephane torbasını sırayla taşıyorlardı. Ayrıca, kimsenin kendilerine yardım etmesine izin vermiyorlardı. [...]

Sirac saldırısında, birliğimizin ve aslında bütün Slovenya'nın en cesurlarından biri olan Persa Bosanac öldü. [...] İnce uzun, on sekiz yaşında bir kızdı Persa. İnsanlar onun için "Persa korkmayı bilmiyor" derdi... Mart ayındaki ileri harekât zamanında, Javorica çatışmasında, bütün gün süren saldırının ardından Persa düşmanın siperlerine ilk giren Partizan olmuş, öldürülünceye kadar düşmanla boğaz boğaza savaşmıştı. [...] Sirac'ta, düşman siperlerine yapılan sayısız saldırıların birinde, okulun yanında vuruldu Persa. Vücuduna çok sayıda kurşun girdi. Düşmesi gerekiyordu ama düşmedi. Korkmasını bilmiyordu o!

[...] Javorica'da, Bilogora'dan bir kız, Katica Hacman, Persa'nın yanında saldırıya katıldı. Çok iyi arkadaşlıklar ve her zaman yapışık dolaşırlardı. Son saldırıda, bir düşman mermisi Katica'yı buldu ve ağır yaralandı kız. [...]

Savaşta ve çetin koşullarda insanlar kolaylıkla kabalaşır ve acımasız olur. Bu kız savaşçılar da erkeksi kadınlar olup çıkacak mıydı acaba? Belki karşı karşıya kaldıkları bu savaşın dehşeti, bir kadını kadın yapan o şahane meziyetlerden, sevdiğimiz kadınlarla birlikteyken hissetmeyi istediğimiz niteliklerden onları yoksun bırakıyordu."

Sibl 2, s. 308-311.

? Partizanlar için kadının aktif rolüne işaret etmenin neden önemli olduğunu düşünüyorsunuz? Aynı şey Ustaşalar için neden önemli değildi? Size göre, kadın Partizanlar gerçekten erkeklerle eşit miydi? (Sibl yalnızca birkaç seçilmiş örnekten bahsediyor.) Sibl'nin savaştaki kadınlarla ilgili söylediği son cümlelerin anlamını açıklayın. Kadının rolünü nasıl görüyordu Sibl?

II-21. Grevena (Yunanistan) köyünün kadınları, direniş hareketine katıldıktan sonra, daha fazla saygı ve kamusal işlere daha fazla katılma hakkı istiyor

Okul öğretmeni: "Siz kadınları kendi kimlikleri olmayan, erkeklerin kuklaları gibi görüyordunuz; ama şimdi onlar şöyle diyecekler: 'Evet ben kendi başıma bir şeyim; yapabileceğim bir şey var.' Onlar artık yemek yapmaktan, çamaşır yıkamaktan ve emirleri yerine getirmekten daha başka şeyler de yapabileceklerini düşünmeye başladılar. Bu kırsal yöredeki kadınların ilk büyük uyanışıydı ve bu onları derinden etkiledi." Köylü kadın: "Bunu sevdik ve bunu çekici bulduk. Bu yüzden gittik (toplantılara). Sadece sonu gelmez emirleri dinlemenin ötesinde bir şeyler yapmak istedik. Erkekler bugünlerde böyle oldular... nasıl derler, diktatör gibi [sic]..."

Köylü kadın: "Biz sadece kadınlar için biraz özgürlük, konuşma hakkı, erkeklere bağlı... çalışan ve dövülen biri olmamak istedik. Kendimiz için biraz özgürlük istedik. Burada dağlara çıktık, sırtımızda cephane taşıdık, makineli tüfekler için yuvalar yaptık, gece gündüz çalıştık... hatta kadın olmamıza rağmen, ulaklık yaptık, bağlantılar sağladık. Ve bütün istediğimiz bizim için de bir şeylerin düzelmesiydi. Bir parça özgürlük, kölelik değil, nasıl diyorsunuz... ağzımızı açabilmek..."

Van Bouschoten, s. 101-102.

? Kadınların direniş hareketine katılma nedenleri neydi? Bu nedenler hakkında ne düşünüyorsunuz?

II-22. Bu şarkı İkinci Dünya Savaşı günlerinde, bilinmeyen bir yazar tarafından yazıldı ve Makedon ulusal ezgisi olarak kabul ediliyor.

GENÇ KADIN PARTİZAN

Genç bir Partizan olduğum için
Mutluyum ve sevinçliyim,
Genç bir Partizan olduğuma
Pelister Dağı'nda.

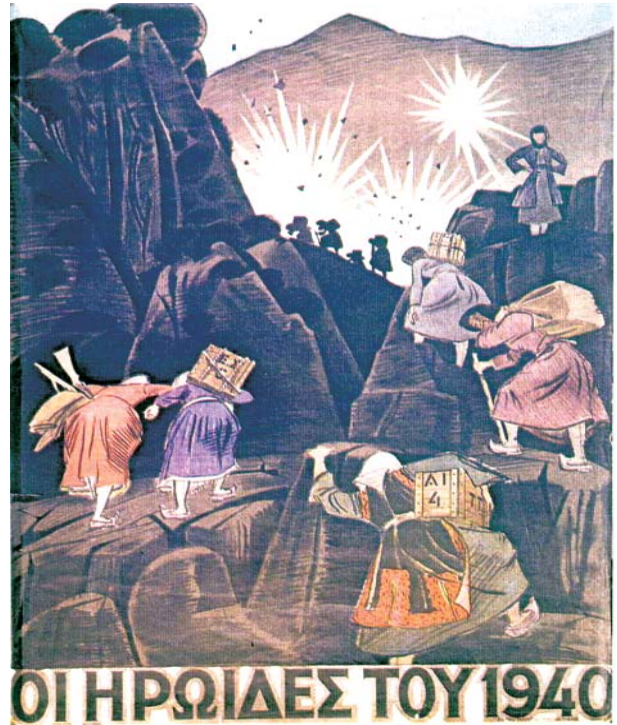
Elveda ve affet beni, ülkem,
Savaşa, savaşa, savaşa gidiyorum ben...
[...]

Orada yemin ettik biz
Faşistlerle savaşmaya
Özgürlüğümüzü kazanmaya
Makedonya'mız için
Elveda ve beni affet.

Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda Makedonyalı Kadınlar, s. 56.

? Bu türden şarkılar yazmanın nedenlerini açıklayınız. Bunlarda propaganda unsuru görüyor musunuz?

■ G20. 1940 yılının kadın kahramanları

IEEE, To epos tou '40. Laiki Eikonografia, s. 55.

Key Bu taşbaskı resim, 1940-1941 yılları arasında Yunan-İtalyan Savaşı'nın gerçekleştiği Yunanistan-Arnavutluk sınırında bulunan Pindus Dağı'nda sırtlarında cephane sandıkları taşıyan kadınları temsil ediyor.

➤ **G21. Partizan gazeteler: Posta erinin cep gazetesi, Zadar (Hırvatistan), 1944**

Hırvatistan Tarih Müzesi

? Bu çizgi resim neyi gösteriyor? Partizanlar diğer antifaşist güçlerle (burada bayraklarıyla temsil edilenler) ilişkilerinde kendi konumlarını nasıl görüyorlardı? Size göre, Büyük Britanya, ABD ve Sovyetler Birliği Partizanlara eşit ortak gözülle bakıyorlar mıydı?

II-23. Yugoslavya'da Almanlar ve onların işbirlikçilerine karşı verdikleri amansız savaşta Partizanların yorulmak bilmezliği

Zivko Rodić'in tanıklığı

Savaşçılarımıza ateş etmek yerine onları korkutup kaçırmak isteyen düşman tanklarına baktım. Ovadaydılar ve dolayısıyla tankların manevrası kolay, savaşçılarımızın çekilmesi de zordu. Savaşçılarımızdan biri tankın önünden koşarak geçti ve bir saman yığınının arkasına saklandı. Ardından, tank da ona döndü ve saman yığına yöneldi.

Eylemden sonra bütün müfreze el ele verip, yaralıları sedyelerle taşıdık Biz genellikle geceleri düşmana saldırırdık, gündüzleri de düşman bize. Yorgunluk öyle had safhadaydı ki, ölsek daha iyi diye düşünürdük; çünkü elimizi kolumuzu kaldıracak halimiz yoktu. Yiyecek mesele değildi çünkü vardı yiyeceğimiz; cesaret de mesele değildi çünkü korku nedir bilmezdik ama yorgunluk her şeyden beterti. İşte o zaman, bizim müfrezenin komutanı, güzel, cesur ve kahraman insan Petar Marin, sadece ve sadece yorgunluk yüzünden vurularak öldürüldü. Ayakta uyuyakalmıştı öylece ve vuruldu.

Albahari vd. (der.), s. 171 ve 218.

? Kendinizi Partizanların yerine koymaya çalışın. Ayakta uyuyabileceğinizi hayal edebiliyor musunuz?

II-24. Meşhur bir Bulgar gerilla komutanı olan Dencho Znepolski'nin gruptaki kadın erkek ilişkileri ve İngilizlerden gelen olağan-dışı yardım paketleri hakkında yazdıkları

Tiran gerilla karargâhında, tıpkı bizler gibi Sırp-lar da ahlak konusunda son derece katıydılar. Gizli ilişkilere izin verilmiyordu; birliğimizdeki genç kadınları kutsal birer varlık gibi her türlü tacizden koruyorduk. Ama Sırp-lar, içinde bulunduğumuz bu devrim koşullarında daha da katıydılar. Başka türlü de olamazdı zaten!... Çok sonra, Üç Büyükler'in Tahran Konferan-

sı kararları uyarınca, İngilizler Tiran gerillaları için silah ve cephane, kendi elemanları için de her türlü gündelik malzeme atmaya başladıklarında, bunlar arasında oyun kartları ve prezervatifler de vardı. Sırlar da böyle paketler aldılar elbette. Önceleri öfkeleri inanılmazdı ve hemen bana ve Vlado Triçkov'a geldiler (ben o tarihte Tiran gerilla karargâhının da komutanıyım) ve küfürler savurarak İngilizleri döveceklerini söylediler. Neler olup bittiğini öğrendiğinde, çok bilgili ve görgülü biri olan Vlado Triçkov anlayışla güldü ve onlara her şeyi açıkladı. İngiliz ordusundaki her askerin Birinci Dünya Savaşı'ndan beri, biz nasıl elbise, çorap vs. alıyorsak, böylesi koruyucu malzemeyi zorunlu olarak aldığını ve tıpkı prezervatifler ve oyun kartları gibi, bizim ilk gönderilen kişisel tıbbi malzemeleri aldığımızı anlattı. Ve tıbbi malzemeleri dağıtacağımızı ve gereksiz gördüğümüz her şeyi de bir kenara ayıracağımızı, bütün meselenin bundan ibaret olduğunu söyledi. İnsanları sakinleştirmeyi başarmıştı Triçkov ama yine de Barko, İngiliz görev birliğine gitti ve küçük paketleri onlara doğru fırlatıp alaysı bir şekilde şöyle dedi: "Teşekkür ederiz ama bizim bunlara ihtiyacımız yok! Biz askeriz!"

Znepolski, s 112-113.

 Bulgar ve Sırp gerillalar arasındaki ilişki nasıldı? İki grup da garip İngiliz paketlerine nasıl tepki gösterdi? Barko'nun tepkisini yorumlayınız.

II-25. Subay Victor Budescu bizzat katıldığı Don Havzası-Stalingrad çatışmalarını anlatıyor

11 Aralık sabahı Ruslar, bütün cephe boyunca karşı saldırıya geçti. Düşmanın top ve el bombası saldırıları yüzünden, günler ve geceler boyu askerlere ne su ne de ekmek verilebildi. Günler boyu elleri silahlarına kenetlenmiş halde, karşılarında ölü bedenleri kendilerine siper ederek mevzilenmiş düşman hatlarına ölüm saçıyorlardı. Sürekli gerilim içinde ve kudur-

muşçasına savaşıyorlar on gün ve bir o kadar da gece geçirmişlerdi ve sanki birden, azgın Rus öfkelerini dizginlemek için işlerinden başka bir şey düşünmeyen askerlerin ve komutanlarının kafalarındaki bütün endişeleri yok edecek zafer emareleri belirmeye başlayacakmış gibi görünüyordu.

Ama öyle olmadı. Cephenin gerisinden gelen yeni ve taze güçlerle, Ruslar eskisinden daha büyük bir öfkeyle yeniden saldırdılar. Büyük kayıplar nedeniyle, bizim cephe daha fazla dayanmadı. Çok büyük kayıplar pahasına kaybettiğimiz mevziimizi terk ettik ve o andan itibaren bizim Don steplerinde felaketimize neden olan geri çekiliş başladı. Step denilen şeyi ancak kış ortasında ve savaş koşullarında, onu geçmeyi deneyen bilebilir.

Önce, don vardı, ısırın don ve beraberinde öylesine acımasızca yüzünüze çarpan rüzgâr. Bu çorak toprakların üzerine genellikle ağır ve yoğun bir sis çöker; sanki burayı sonsuza dek bir uçuruma gömmeye gelmiştir. Ve hepsinin üzerinde, tam ve mutlak bir sessizlik, donmuş durağanlığa erişmiş her şeyin ağırlaştırdığı, bozkırı hayatın tam karşısına, düşmana ve insanlık dışı bir şeye dönüştüren sessizlik, hüküm sürüyordu.

"Magazin istoric", Ekim 2002, s. 93.

 Don Havzası-Stalingrad çarpışmaları İkinci Dünya Savaşı'na katılan Rumen askerler için en kötüsüyü; burada hem düşmana hem de ağır iklim koşullarına karşı savaşmak zorunda kalmışlardı.

 Ön cephede savaşan askerlerin savaşa karşı tutumları nedir? Şan şeref düşünüyorlar mı? Savaşmaktan mutlular mı?

II-26. Bir tarihçi ve saygın bir diplomat olan Neagu Djuvara (Haziran 2002'de) Doğu Cephesi'nde katıldığı savaşı hatırlıyor

"On günlük istirahat döneminin ardından cepheye geri geldiğimde, şansına Odessa düştü ve ben

de en kötüsünden kurtulmuş oldum; orada yakaladıklarını doğramışlar. Albayın yaveri olan askeri okuldan eski bir arkadaşım bana, bizzat albayın elindeki Odessa'nın, düşmesinden birkaç gün öncesindeki mevcutlar listesine dayanarak, başlangıçta 1800 kişi olan ve sonra gelen acemilerle sayısı 3000'e çıkan alaydan geriye yalnızca 92 kişi kaldığını söyledi. Bu, Odessa'nın Antonescu tarafından alınmasının ne anlama geldiğini gösteriyor. Bu, her fırsatta TV'de söylediğim şeydi çünkü kavga tamamen saçmaydı; Almanlar bize, Rus ordusu oradan dışarı çıkamasın diye, 'Odessa'yı kuşatın' demişlerdi ama ısrar da etmemişlerdi. Romanya Genel Kurmayı ve Antonescu Odessa'yı ele geçirmek istedi (göründüğü kadarıyla, bu fikir Antonescu'ya ait değildi ama benimsemişti bunu); böylelikle onlara kim olduğumuzu, ne kadar büyük olduğumuzu gösterecekti. Ne var ki, biz büyük bir şehri alacak araç gereçten yoksunduk. Ne pahasına olursa olsun sonuna kadar giderek de bir şehri alabilirsiniz... Biz Odessa'yı almayı başardık; çünkü Ruslar terk etmişti. Güzel bir günün sabahı, çevresinde binlerce insan her gün ölüp giderken, hiçbir direnişle karşılaşmadan girdiler şehre; çünkü şehirde kimse kalmamıştı. Odessa'yı savunan herkes boşaltmıştı şehri. Bu Antonescu'nun yaptığı ilk hatalardan biriydi; ama bizler, genç kuşaktan olanlar... dürüst olarak itiraf edeceğim... savaşımayı bıraktıysak, Besarabya ve Bukovina'yı, sonra Transilvanya'yı ve sonra da Quadrilater'i tek bir silah atmadan bıraktıysak, bunu büyük bir gönül rahatlığıyla, o yıl alınımıza sürülen lekeyi temizlemek için yaptık."

Neagu Djuvara, Sespre cucerirea Odessai
(Odessa'nın fethi üzerine).

<http://www.memoria.ro/index.php?option=articles&artid=381>

? Bu metin bir kahramanlık gösterisi mi? Romanya ordusunun Odessa'yı fethetme hırslının bedeli ne oldu? Anlatıcı'nın bakış açısında (savaş dönemiyle günümüz arasında) bir kayma var mıdır? Yüreği kahramanlık aşkıyla atan gençle, göreceli politik kazanımları ve aynı zamanda insan kayıplarını da hesaba katan, daha olgun bir kişinin bakış açısı arasındaki farkı yorumlayın.

➤ G22. Savaşa şarkı yakanlar

Epopeja e Luftes Antifashiste Nacionalçlirimtare e Popullit Shqiptar, 1939-1944.

Key Andon Lakuriqi'nin bu tablosu, savaşta Partizan müfrezelerine katılan farklı yaş grubundan insanları gösteriyor.

? Bu resmi III-2 metniyle karşılaştırın.

II-27. Savaşçıların sivil hayata alışmadaki zorlukları

Dragomir Radisiç'in tanıklığı: 11. Alay'ın 1. Tabur'u, herkesin beklediği gibi, Zidani Most⁴⁰ yakınlarında savaşı bitirdi. Orada durduk ve sonra Brestanica'ya döndük. Tarih 12 Mayıs 1945'ti. Birkaç gün daha tutulduktan sonra 15 Mayıs'tan 17 Mayıs'a kadar kalacağımız Zagreb yakınlarındaki Sveta Nedjelja'ya hareket ettik ve orada ülkemizin kurtuluş gününü kutladık. Savaş bitmişti artık. Gerçek bir barış havası esiyordu; ama bu uzun

⁴⁰ Slovenya'da bir bölge.

sürmedi. Ardından bir hüznün kapladı içimizi. Artık eylem yoktu, savaş yoktu ve bu askerleri hasta ediyordu. Aslında, bize öyle geliyordu ki, dünya-daki en büyük mutluluk savaşçılarla birlikte olmak ve savaşa girmektir; ama biz artık barışçıl hayatın hüküm sürdüğü özgür Sibenik'te⁴¹ yaşıyorduk ve buna alışamamıştık; daha doğrusu, biz bu tür bir hayatı unutmuştuk.

Zgonjanin vd. (der.), s. 399.

? Bu asker neden “Hüznün kapladı içimizi” diyor? Bütün askerlerin benzer bir duyguya kapıldığını düşünüyor musunuz? PTSS'nin (Travma Sonrası Stres Bozukluğu) ne olduğunu biliyor musunuz? Bu kaynağın, savaşın genel bir sonucu olan fanatizm unsurlarını yansıttığı fikrine katılıyor musunuz? Nedenini açıklayın.

► G23. Yugoslav Makedon birliklerin 1944'te çıkardıkları gazetelerin kupürlerinden bir kolaj

⁴¹ Hırvatistan'ın Adriyatik kıyısındaki bir yerleşim alanı.

II-28. Zdravko Lazariç'in arkadaşının korkunç hatası

“Osijek’e hareket ettim ve orada 1945’in Nisan ayı başında Partizanların kasabayı ele geçirmesine tanık oldum. Çok geçmeden askere alma komisyonunun karşısına çıkarıldım ve listeye eklendim. Bir arkadaşım, İvan Kosovel, komisyon karşısında o kadar korkmuştu ki, bilinçdışı bir hareketle ellerini kaldırdı ve onları ‘Spremni’ (Ustaşaların selam tarzıyla selamladı. Bu yüzden ‘zihinsel özürlü’ kabul edildi ve birkaç gün sonra gözaltına alınarak 6-7 ay kalacağı Brod’a sevk edildi. Buna rağmen, ertesi yıl Osijek’teki subay eğitim okuluna kabul edildi ve yedek subaylığa terfi etti.”

Prcela-Zivic, s. 329.

Partizan birlikleri öncelikle gönüllülerden oluşuyordu. Ancak savaşın sonlarına doğru düzenli askere alma başlatıldı. Birçok genç zorla Partizan saflarına katıldı. Bunlardan biri de Zdravko Lazariç’ti.

Lazariç’in arkadaşı neden böylesine feci bir hata yapıyor? Otorite değişimine (bilinçdışı da olsa) nasıl tepki veriyor? İnsanlar şiddet içeren otorite değişikliklerine genel olarak nasıl tepki gösterir?

II. Kültür ve Eğitim

II-29. Manastır Bölge Eğitim Müfettişliği'nin öğretmenlere tavsiyeleri

"1) Öğrenciler arasında ve bütün nüfusta, bulunan milli Bulgar olma duygusu belirgin hale getirilecek ya da Bulgar halkının geçmişine ve kültürüne vurgu yapılarak kuşaklara milli birlik ve devlet bütünlüğü ilkesi benimsetilecek;

2) Genel olarak nüfusa ve özellikle de öğrencilere, uzun kölelik dönemi yüzünden, gerek milli Bulgar olma duygularının gerek Bulgar milletine ve devlete bağlılığın güçlendirilememiş olduğu anlatılacaktır. Onlara, milletle devletin ayrılamayacağı ve Bulgar milleti için nasıl fedakarlık yapmışlarsa devlet için de aynı fedakarlıkların yapılması gerektiği bildirilecektir;

3) Onlara, Makedonya'da, Bulgar halkının birliğine giden tüm kültürel yolların geçmişte tahrip edildiği açıklanacaktır. Bulgar kitapları, okulları, kilisesi, dernekleri, anıtları, bayramları, özellikle de Bulgar halk şarkıları, gelenekleri ve mitleri, Türk yetkililer tarafından tahrip edilmiştir ve bunun sonucu olarak da Makedonya'daki nüfusun bir kısmında Bulgar olma duygusu kaybolmuştur;

4) Bu koşullar altında, Makedonya'daki Bulgar halkın geçmişi hakkındaki her türlü bilginin kaybolduğu, öte yandan Bulgar halkının özgür kısmının Bulgar devletinin önderliğinde kazandığı büyük başarılar vurgulanacaktır;

5) Öğretim sürecinde, Bulgaristan'ın düşmanlarından kaynaklanan bazı suç unsurlarıyla ilgili, milli talim ve terbiye karşıtı gerici güçlere dikkat edilmelidir. Cephedeki askeri duruma ilişkin gelişmeler açıklanacak ve savaşın başarıyla sona ereceği duygusu aşılanacaktır."

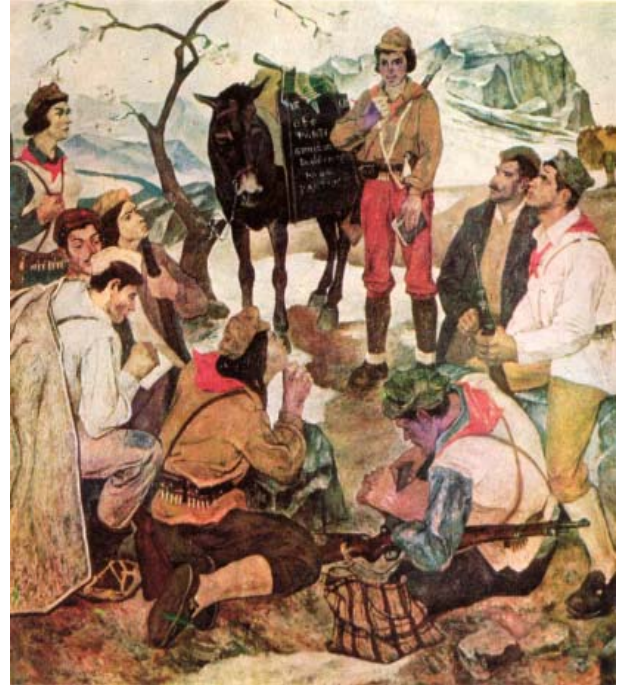
Terzioski, s. 78.

Key: Aynı şekilde, Yugoslav Makedonya'sı da Bulgar yetkililer tarafından iki yerleşim bölgesinin adını, Üsküp ve Manastır, alan iki yönetim birimine bölünmüş ve eğitim sistemi de buna paralel olarak Manastır ve Üsküp Eğitim Müdürlükleri şeklinde düzenlenmiştir. Bu kaynak bize, Manastır Bölgesi Eğitim Müfettişliği'nin, öğ-

retmenlere tavsiyeler biçimde, iki amaca erişilmesini gözettiğini gösteriyor (elbette, öteki eğitim bölgelerinde de durum farklı değildi).

? Yugoslav Makedonya'sındaki öğretmenlere ne tür tavsiyelerde bulunuluyor? Balkan Savaşları'yla Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Osmanlı Makedonya'sına ne olduğunu biliyor musunuz?

➤ G24. Partizan Okulu

Epopeja e Luftes Antifashiste Nacionalçlirimtare e Popullit Shqiptar, 1939-1944.

Key: S. Capo'nun bu tablosunun adı *Partizan Okulu*'dur. Partizan savaşında eğitimin rolünü göstermesi bakımından ilginçtir. Okuma yazma bilenler, bunu bilmeyenlere öğretirlerdi bu okullarda.

II-30. Makedonya'daki merkez kültür kulübünün –"Kliment Ohriski"- tüzüğü

- "1) Makedon nüfus arasında Bulgarlığın güçlendirilip pekiştirilmesiyle ilgili bütün kuvvetleri birleştirmek;
2) Halk arasında, imparator ve anavatan olarak, Bulgar devletini tanıma yolunda eksiksiz bir bilinç yaratmak;
3) Etnik, tarihsel ve organik sınırlarıyla Büyük Bulgaristan'ı yaratmak için bütün Bulgarların birleştirilmesi görevini yerine getirmek;
4) Makedonya'da mükemmel bir Bulgar kimliğinin oluşumuna çalışmak ve gençliği sağlıklı bir milli ruhla eğitmek; [...]
6) Pozitif duygularla ve aşamalı olarak, Makedonya'nın kelimenin tam anlamıyla hızla Bulgaristan bünyesine katılmasına özen göstermek;
7) Bütün sınıfların milli ve ekonomik birlik içinde eritilmesine çalışmak;
8) Bulgar milli tarihi, Bulgar milli mirası, halkın geleneklerini ve milli özü korumak gibi, Bulgar olan her şeye sevgi beslemek."

Terzioski, s. 198-9.

 Yugoslav Makedonya'sının Bulgaristan'a ilhak edilmesinin ardından, Milli Propaganda Başkanlığı bütün büyük yerleşim birimlerinde "Kültür Komiteleri" adıyla bir ağ oluşturdu. Bu kuruluşlar güya "halk üniversiteleri"nin oluşması yönünde bir adım olacak, okuryazarlığın yaygınlaşması için akşam kursları düzenlemek, okuma odaları açmak gibi faaliyetler yürütecekti. Ama çok geçmeden bu komiteler, "Kültür Kulüpleri" adı altında, kasaba, belediye, bölge gibi her düzeyden yerleşim biriminin düzenli unsurları haline geldiler. Merkez Kültür Kulübü -"Kliment Ohriski"- de Üsküp'te kuruldu. Bu kulübün tüzüğü bize Makedonya'daki Kültür Kulüpleri'nin rolünü gösteriyor.

II-31. Antonescu Hükümeti, Romanya halkı için yeni bir eğitim sistemi yaratma amacını ilan edişinin ardından, kahramanlık kültürünün önemli bir rol oynadığı, vatansever okul politikaları geliştirmeye girişti

Okullarda kahramanların kutsanmaları

Yaşayan modeller olarak okulların çocuklar ve gençlik için bir milli eğitim yuvası haline gelmesi amacıyla, her okul, kahraman öğretmenlerin, hem savaştaki hem de okuldaki başarılarının anlatıldığı bilgi notunu da içeren resimlerini temin edecektir. Ayrıca okullarda, savaşta şehit düşen köylülerin, anavatan için yaptıkları fedakarlıkları ve bu yöndeki inançlarını hem göstermek hem övmek amacıyla, resimleri bulunacak ve her resmin altında bu insanların savaş alanlarında nasıl cesaretle savaştıkları anlatılacaktır. Bu şekilde, halkımızın kahramanlarını okullara yerleştirerek ve onları onurlandırarak, öğrenciler için ilk milli tarih kitabı yazılmış olacaktır. Kahramanların yaptıkları sürekli olarak çocukların bilincine işleyecek ve hem onların moralleri hem de milli oluşum üzerinde en güçlü etkiyi yapacaktır...

Çocuk evleri ve ilkokullar bu kült için her hafta bir saat ayıracaktır.

Kahramanların kutsanacağı bu ders programlarında, aşağıda belirtilen yollarla, köydeki savaşçıların anmalarına yer verilecektir:

Yöresel kahramanların resimleri...

Evlerine dönen köylü kahramanların yapacağı konuşmalar...

Bolşevizme karşı savaşla ilgili (çocukların yapacağı) resimler...

Kahramanlar Avlusu: Okul bahçesinin bir köşesine kahramanların isimlerinin verildiği ağaçlar dikilerek oluşturulacaktır. Bu ağaçlar yöresel kahramanların koruluğunu ya da avlusunu oluşturacak ve öğrenci grupları bu ağaçların yetiştirilmesinden sorumlu olacaktır.

Her okul, o yöredeki kahramanların anısına bir köşe düzenleyecektir.

Kahramanların mezarlarına ziyaretler düzenlenecek ve törenler yapılacaktır.

"Universul", 44/15.02.1942.

Alıntıda özet olarak verilen, Antonescu'nun bakış açısından, eğitimin amaçları nedir? Kahramanların kutsanması yoluyla ne amaçlanıyordu? Çocuklar için öğretmenlerinden başka modeller var mıdır? Okuldaki "kahramanların kutsanması" ve genel anlamda "kahramanlar kültü" konusunda ne düşünüyorsunuz? Onların savaşları bugünkü inançlarınızı yansıtıyor mu? Bugünlerde okullarda buna benzer projeler oluyor mu?

II-32. Yunanistan'ın kurtarılmış bölgesinde (komünistlerin öncülüğündeki) Ulusal Kurtuluş Cephesi tarafından ilkokullarda okutulmak üzere bastırılan bir ders kitabından alıntı

"Komşunuz" kim?

Bugün uyandığında Kiki'nin ateşi çok yüksekti. Bütün gece boğulurcasına öksürmüştü. Boğazı acıyordu.

Annesi, yolu doktorun evinin bulunduğu sokaktan geçecek olan komşusunu durdurup, ondan doktoru çağırmasını istedi.[...]

Anne huzursuzdu; kaldırımında ne zaman bir adım sesi duysa pencereye koşuyordu.

Sonunda doktor geldi, çocuğu muayene etti ve "Çocuğa çok iyi bakmalısınız, madam. Başka çocuğunuz var mı? O çocukları ayrı yerde tutun çünkü bu hastalık bulaşıcı. Şu ila-

cı mümkün olduğu kadar çabuk, on beş dakika içinde, alın" dedi.

Doktor gider gitmez anne şalını sarındı, cüzdanını aldı ve eczanenin yolunu tuttu. [...]

"Tassia Ioannidou" diye bağırdı eczacı, "ilacınız hazır, 55 dramhi tutuyor." Kadın cüzdanını açtı; 35 dramhisi vardı. Ne yapabilirdi? Tezgâha yaklaştı.

"Size şimdi bütün paramı versem ve ilacı alsam olur mu? Geri kalanı bugün öğleden sonra göndereceğim."

"Olmaz, bayan" diye bağırdı eczacı. "Benimle oyun mu oynuyorsun. Getir parayı, al ilacı!"

Anne utanmıştı, ağlamaya başladı. "Geç kalacağım. Çocuğumun bu ilacı alması gerek. Hayatı tehlikede."

Ama eczacı dinlemedi bile. Oradaki insanlar ise kadına şüpheyle bakmaya başladılar.

O anda bankta oturan bir işçi ayağa kalktı. Üstü başı dökülüyordu; yüzü de solgundu.

"Ne oldu bayan? Böyle yapmayın. Biz de insanız. İşte, alın, ihtiyacınız olan para!" dedi.

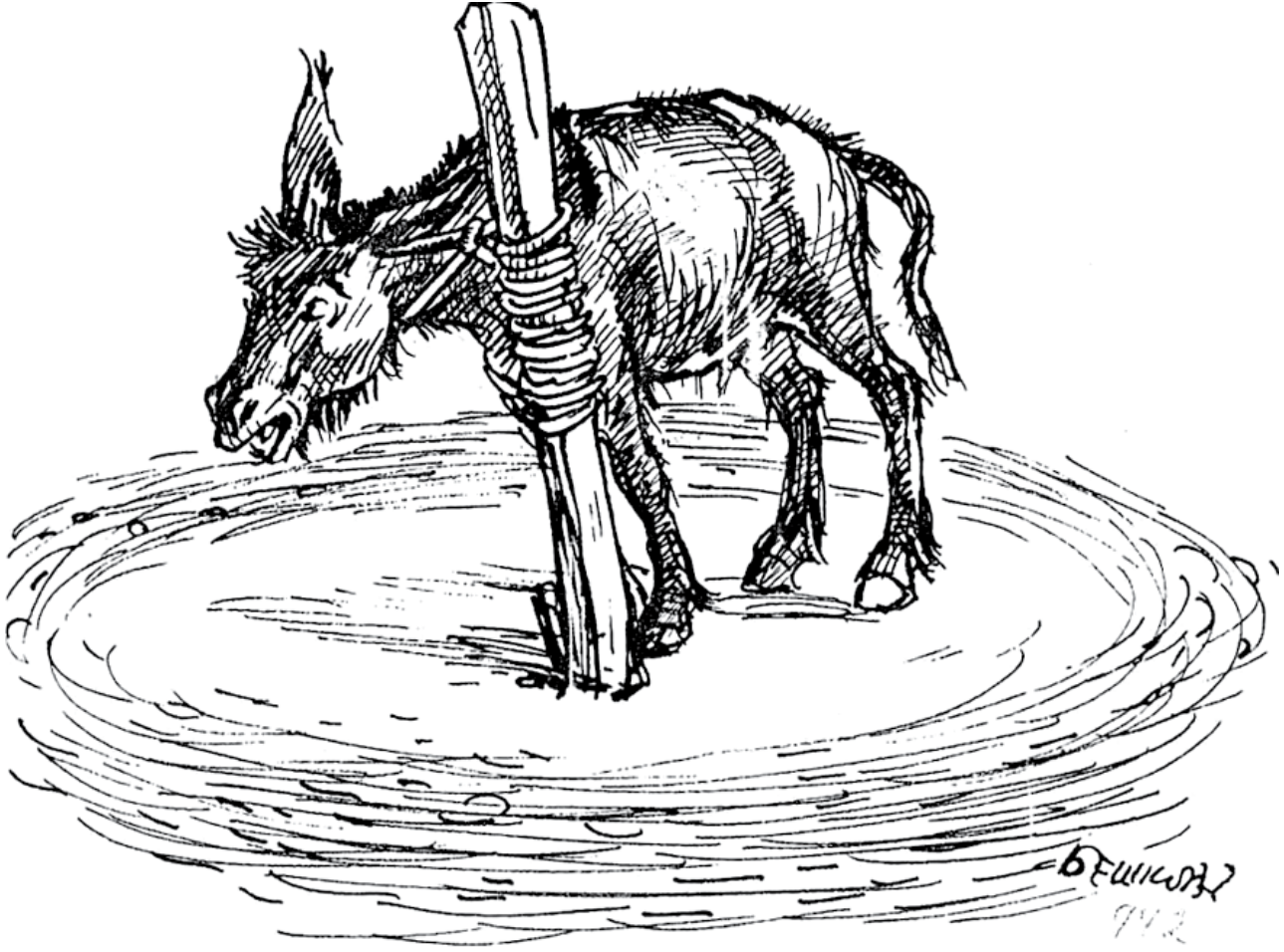
Kadın eğilip işçinin elini öpmeye kalkıştı. Ama işçi hiçbir şey olmamış gibi, aceleyle dönüp yerine oturdu.

Ta aetopoula, 97-98, anatyposi ASKI.

Bu kaynakta işçi nasıl sunuluyor? Böyle bir sunuşun amacı nedir?

➤ G25. Ilia Beshkov: Yaşama alanı kalmayınca, 1942

Ilia Beshkov (1901-1958) Bulgar sanatçıların, karikatüristlerin ve ressamların en meşhurlarından biridir.

Bu karikatürle ne tür bir mesaj verilmek istenmiştir?

II-33. İstanbul'daki Amerikan Büyükelçisi Samuel Honaker'in ABD Dışişleri Bakanı Cordell Hull'a Bulgar okullarındaki propaganda ile ilgili 162 Numaralı gizli raporu

İstanbul, 4 Kasım 1942

Kamuoyunu biçimlendiren ve bundan böyle

insanların duygularını da biçimlendirecek özellikle güçlü bir unsur, okullarda yürütülen nasyonal sosyalist propagandadır. Bu propaganda asıl olarak Bulgar coğrafyası, tarihi ve edebiyatı öğretilirken hayata geçiriliyor. Her Bulgar yazar ve öğretmen Bulgar milliyetçi tutumun bir propagandacısı gibi hareket ediyor. 14 yaşında ilkokul eğitimini ya da 19 yaşında ortaöğrenimini bitiren her Bulgar genci Balkan haritasını ezbere biliyor ve Bulgarların Balkan topraklarındaki hak iddialarını en ince detayına kadar öğrenmiş oluyor. Ayrıca bu iddiaların temellerini de kavriyorlar. Her okulun duvarlarında tarihin çeşitli dönemlerine ilişkin Bulgaristan haritaları var ve bunlar her çocuğun kafasına kazınıyor. Böylece, toprak iddiaları milli davanın bir parçası haline geliyor. Bunlar sadece kraliyetin ve hükümetin değil, bütün halkın konumunu ve fikrini

gösteriyor bize. Bu şekilde, okulda çeşitli biçimlerde verilen milliyetçilik eğitimi propaganda bakımından çok büyük bir önem kazanmıştır.

Bulgaria-the Unmanageable Ally of the Third Reich, s. 91.

? Okullarda propaganda programları hayata geçirmek neden bu kadar önemliydi? Size göre, bugün tarih, coğrafya ve edebiyat ders kitaplarında da benzer şeyler var mı? Nedenini açıklayın.

➤ G26. Rumen gazetesinden bir fotoğraf ve kadın modasına ilişkin bir makale (1942)

“Universul”, no. 30, 1 Şubat 1942.

? O zaman böyle bir makaleyle ilgilenecek çok insan olduğunu düşünüyor musunuz? Nedenini açıklayın.

➤ G27. Dragoljub Aleksić'in *Korunmasız Masumiyet* isimli sinema filminden bir sahne

Jugoslovenska Kinoteka, Belgrad [Yugoslavya Film Kütüphanesi].

🔑 Bu film işgal sırasında Belgrad'ta yasa-dışı olarak çekilmiştir. Bir sirk oyuncusu olan Aleksić'in hiç film yapma deneyimi yoktur ve arkadaşlarının çoğu da aynı durumdadır. Film yine de sansürcüler tarafından onaylanır. Gerek Alman gerek öteki Mihver ülkelerinin filmlerini gösteren yerli sinema salonlarında yer bulan tek Sırp filmi olarak seyirci sayısı bakımından büyük başarı kazanmıştır

II-34. Romanya'da Yahudilerin eğitimini düzenleyen yasa maddeleri (11 Ekim 1940)

Madde 1: Yahudiler, özel eğitim çerçevesinde, kendi ilk ve orta dereceli okullarını kurmakta özgürdür.
Madde 2: Bir önceki maddeyle kurulan Yahudi okulları yalnızca Yahudi personel çalıştırabilir ve yalnızca Yahudi öğrenci kabul edebilir.
Madde 3: Hem annesi hem de babası Yahudi olanlar ya da babası Yahudi olanlar, hangi dinden olursunlar

larsa olsunlar, Rumen ilk, orta ve yüksek okullarına, özel okullarına ve diğer Hristiyan etnik grupların okullarına kabul edilemez, bu okullarda öğrencilik, öğretmenlik ya da yöneticilik yapamazlar. İstisnai olarak ve durumlarına bakılarak, Milli Eğitim, Kültür ve Sanat Bakanı, öteki etnik gruplardan sonradan Hristiyanlığı kabul etmiş Yahudi baba ve Hristiyan anneden olma çocukların özel ve profesyonel Hristiyan okullarında çalışmalarına ve okumalarına, 2 yaşına kadar vaftiz edilip Hristiyanlığı kabul etmiş olmaları şartıyla, izin vermeye yetkilidir.

Evlatlık çocuklar annelerinin yasal durumuna göre değerlendirilir. [...]

Madde 5: Milli Eğitim, Kültür ve Sanat Bakanı mevcut yasanın 3. Madde hükmüne uyan bütün kişilerle ilişkisini kesecektir.

Evreii din România între anii 1940-44.

c. 1: Legistaie antievreiasca, s. 70-71.

❓ Yahudi öğrenciler ne tür bir ayrımcılığa tabi tutuluyordu? Bugün de Yahudilere ya da herhangi bir başka etnik/dini gruba karşı benzer bir uygulama söz konusu mu?

II-35. İtalyan işgali süresince Arnavutluk'ta, okul müfredatındaki değişiklikler

Eğitim Bakanlığı, yüksek okul ders kitaplarının basımı için geniş bir hazırlık programı uygulamaya başladı. Bilindiği gibi, yüksek okullarda ders kitabı neredeyse hiç yoktu ve not tutma sistemi kullanılıyordu. Bu yüzden, Eğitim Bakanlığı bu konuyu ele aldı ve söylendiğine göre, gelecek akademik yılın başından itibaren, kullanıma hazır birçok ders kitabı olacak. Şu anda birçok yazar ve çevirmen bunun için çalışıyor. Bu amaçla hazırlanan kitapların ilki hemen basıldı: "Faşizm Öğretisi", yazar Benito Mussolini. Okullar için Salvatore Valittuti bir giriş yazısı kaleme aldı ve kitabı Prof. Kole Shiroka çevirdi.

Eğitim Bakanlığı Yayınları, "Tomori", 6 Ağustos 1940, 2.

► G28. Eylül 1942 ortalarında, Belgrad sinema salonlarında oynayan filmlere ilişkin duyurular

"Novo vreme" ["Yeni Zaman"], Belgrad, 16 Eylül 1942.

🔑 Başlıklardan görüleceği gibi, Alman, İtalyan ve Macar filmleri gösterilmektedir. Nisan 1941'de, Sırbistan'ın işgalinin başlangıç günlerinde, bütün sinema salonları ve film dağıtım şirketleri sıkı bir denetim altına alındı ve sansür yönetimi başlatıldı; bu arada sahibi Yahudi olan sinema salonlarına el kondu. Alman propaganda filmleri, yerli ve işbirlikçi haber filmleri programın zorunlu bir parçasını oluşturuyordu.

➤ G29. Hasan Priştina İlkokulu'na giren öğrenciler

Key Bu resim, İtalyan işgalinden sonra okullardaki değişimi göstermesi açısından önemlidir. Resimde Hasan Priştina İlkokulu'na giren öğrenciler görülüyor. Kolayca fark edileceği gibi, çocukların giydiği üniformalar faşist İtalyan gençlerinin giydikleriyle aynı. İşgal süresince Arnavutluk okullarında faşist dalganın yayılmasında kullanılan yollardan biri de buydu.

II-36. Arnavutluk'ta faşistlerin örgütlediği birçok merkezden biri olan *Italo Balbo*⁴² Gençlik Kampı'nda yaşam

Ziyaretçiler, ilk kez burada güneşli bahçelerde eğlenerek, her gün iyi bir fiziksel ve ahlaki eğitimden geçerek, faşizmi ve Duçe'yi sevmeyi öğrenerek, faşist misafirperverlikle tanışma ayrıcalığı yaşayan şanslı gençleri görmeye giderler. Gençler, gün boyunca tepede, temiz hava ve güneşte, idmanlar yapar, suya girer, oyun oynar, dans eder, sportif ve eğlence amaçlı çeşitli etkinliklere katılırken, aynı zamanda Arnavutluk'un parçası olma ve hükmüne girme

şansına eriştiği İmparatorluk, İmparatorluk'un Kurucusu'nun hayatı ve merkeze ismini veren Italo Balbo'nun kahramanlıkları hakkında eğitilirler.

"Tomori", 11 Ağustos 1940, 2.

? Size göre, böylesi kamp merkezlerinin ana amacı neydi? Eğlence aslında hangi amaçlarla kullanılıyordu?

➤ G30. NDH (Bağımsız Hırvatistan Devleti) Milli Futbol Takımı

Vojinoviç, Nije sramota biti Hrvat ali je peh.

? Futbolcular ellerini neden kaldırmışlar? Bu hareket bugün neyi simgeliyor? Size göre sporcular, eğer ülkelerindeki hükümetin eylemlerini benimsemiyorlarsa, ülkelerini temsil etmeli midirler?

⁴² 1913'te, Balkan Savaşları sırasında, Arnavutluk'ta savaşan bir İtalyan gönüllü.

► G31. 1942 yılında, Romanya ile Hırvatistan arasındaki futbol maçına ilişkin Rumen gazete haberi

UNIVERSUL

CRONICA SPORTURILOR

In prima lor întâlnire

Croația și România au terminat la egalitate 2-2 (2-1)

Oaspeții au fost mai buni în prima repriză, dar românii și-au revenit după pauză și i-au întrecut în însuflețire

Prima întâlnire dintre echipele naționale ale României și Croației s'a desfășurat Duminică după amiază pe stadionul A. N. E. F. și s'a bucurat de adevărată strălucire. Pe lângă spectatori au poposit tribunele stadionului frumos pavate cu drapele celor două țări amice și aliate. Jocul a avut două aspecte așezate diferite și s'a terminat la egalitate, fiecare dintre cele două echipe înscrind câte două puncte. Partida s'a desfășurat într-o perfectă notă de sportivitate, doborânde rare dintre jucători fiind involuntare inerente într-o întâlnire în care fiecare ține la un rezultat cât mai bun. Publicul nostru a făcut și de dată aceasta dovada obiectivității apăsându-și fără rezervă echipa noastră sau pe oaspeții când merita.

ASISTENȚĂ
În tribuna oficială am putut remarca în numeroasă acțiune pe d-nul Benzon ministru Croației la București, gen. N. Păleanu prefectul poliției Capitalei, general Arhip, general Victor Iliescu subsecretar de Stat al educației extracurculare, Zebici șeful sportului croat, colonel Medeleanu șeful sportului românesc, general von Staru, Al. Băduț secretar general al ministerului Propagandei, dr. Mizeră, Nărocușcu președintele F. R. F. H. colonel Răducu, colonel Ionel Mihăilescu vicepreședintele Clubului Sportiv Studențesc, dr. Lepe, Comandache, av. Octav Locheide secretar general F. R. F. H. insp. g-ral Paul Roman, G. Păduraru, locotenent Ionel Popescu, judecător V. Bănter, col. dr. G. Breznea, maior Bărbăneanu, av. Al. Căpâlnă, Tudor Voinea, C. Dinescu, etc.

UN REZULTAT REAL
După cum am spus partida s'a terminat cu rezultatul de 2-2, care reprezintă fidel desfășurarea jocului pe teren. Într-adevăr în prima parte oaspeții ne-au fost superiori când au și luat conducerea, iar după pauză românii s-au întrecut, dominând mai mult, egalând situația și fiind câștigătorii pe punctul de a obține victoria. Apărarea bună a croaților ne-a privat însă de un rezultat care ar fi însemnat al primul succes internațional din acest an.

OASPEȚII AU FOST SUPERIORI

constituit o bună linie de fund muncind din răsputeri pentru stăvirea atacurilor adverse. Din linia intermediară cel mai bun a fost Constantinescu, urmat de Wetzler. Lupaș mai greu decât ne obișnuim să-l vedem, iar Drăgan a acționat către sfârșitul reprizei.

În atac Filotti s'a mișcat mai în viteză pe extremă decât co. luter. Beraru a jucat bine și nu putea face mai mult. Mihăilescu a desfășurat o activitate intensă, dar n'a dat ceea ce se aștepta de la el. După intrarea în joc, Florian a doborât frumose călări în centrul liniei de atac iar Marian s'a comportat conform așteptărilor, dând „viteză” înaintării.

La oaspeți Mender în poartă a apărut bine făcând însă greșala la punctul înscris de Bogdan. Brozovici și Duhaș au știut să scrie aproape toate atacurile noastre. Linia de mijloci Kokotović, Jazbinski, Pukiet

a alimentat înaintarea și a marcat jucătorii adversari. În atac Zimermanici a însemnat prin viteză. Wolfi prin prisma Kacian prin pătrundere. Antoković și Piese au fost la fel de buni iar Rodina mai slab.

ARBITRUL ȘI ECHIPELE
D. Atanasoff (București) a jucat la tute de d-nul Tici Iliescu și Mica Petrescu, a condus fără greșală A. Păntuș și stăpânindu-și jocul și la urmări cu atenție. D-na a arbitrajului mamăie urzătoare.

ROMANIA: Pavlović, Moldoveanu, Negrescu, Constantinescu, Drăgan, Wetzler, Lupaș, Beraru (Filotti), Mihăilescu (Marian), Florian, Filotti (Mihăilescu), Bogdan, Brozovici, Duhaș, Kokotović, Jazbinski, Pukiet, Zimermanici, Wolfi, Kacian, Rodina (Piese), Piese (Antoković), N. MATESCU

Echipele României și Croației înainte de joc

mășală în careul nostru. Toti atacanți adversi trag la poartă însă mingea este respinsă pe rând de Moldoveanu, Negrescu și Pavlović.

Croații domină mai departe obținând o lovitură de colț în minutul 9 dar Negrescu respinge și de astă dată o nouă lovitură de colț a oaspeților au aduce modificarea rezultatului.

Jocul se mută la poarta lui Mender unde Bogdan bate o lovitură de colț, mingea fiind respinsă de Duhaș. Antoković trage frumos în minutul 14 dar pe lângă bară. Trei minute mai târziu Wolfi trece mingea lui Zimermanici la o lovitură liberă, dar acesta o trimite pe lângă poartă.

În minutul 18 Florian trage puternic dela aproximativ 30 m. Mender prinde mingea însă.

ROMANIA EGALIZEAZĂ
În minutul 21 Moldoveanu scapă de ineficiența instanțelor trece la atac. Picătește la rând pe Pukiet și Duhaș și trimete mingea în careu pe partea lui Bogdan. Acesta o oprește și din apropiere o trimete în plasă. Croația, România 2-2.

Românii atac acum mai organizați reușind să domine timp de câteva minute.

În minutul 25 Filotti execută două lovituri de colț la rând, dar apărarea croată respinge mingea.

Două minute mai târziu Piese trage frumos dar balonul întâlnește bara.

În minutul 36 Zimermanici scapă pe extremă, dar trage și el pe lângă bară. După două minute Pavlović respinge în corner o mingie trasă de Piese.

În minutul 38 Marian este trănit în afara careului și tot el execută lovitura trimetând mingea în „and”.

Un minut mai târziu Filotti trece frumos de adversari și centrează trimetând mingea lui Florian. Acesta trage pe jos însă Mender apără.

Cu cinci minute înainte de sfârșit Filotti execută o lovitură de colț dar rezultatul rămâne neschimbat.

Dacă la sfârșit mai este de remarcat pierderea terenului de către Pukiet și partida se termină cu rezultatul 2-2.

Pavlović în poarta noastră a intervenit de câteva ori cu succes, deși n'a putut mai puțin sigur decât aludată. Moldoveanu și Negrescu au

Masa oferită în cinstea d-lui Zebici Misko, șeful sportului croat

Duminică seara la Capșa, O. S. R-ul a oferit o masă în cinstea d-lui Zebici Misko, șeful sportului croat. La această masă au mai luat parte, d-nii: Zdravko Sentić, președintele federației croate, colonel Medeleanu, șeful sportului românesc, toți președinții de federație și directorii la O.S.R.

A vorbit d. colonel Medeleanu, șeful sportului românesc, subliniind înfrățirea sportivă dintre reprezentanții sportului celor două țări amice. A răspuns d. Zebici Misko, șeful sportului croat, care a arătat cât de sincere se pretăuase munt aceste legături de prietenie sportivă româno-croată. În același sens a mai vor-

bit ministrul plenipotențiar al Croației d. Branko Benzon.

La sfârșit, șeful sportului croat, d. Zebici Misko, a oferit d-lui colonel Medeleanu șeful sportului românesc, un cadou: o mapă de birou cu copertă țesută în culori și motivele naționale croate.

*

Duminică seara la orele 8 a fost o masă oferită în cinstea oaspeților croați, de Federația Sportivă română. Cu acest prilej a fost înmănată echipei naționale a Croației o frumoasă cupă oferită de d. prof. Mihai Antonescu, vice-președintele consiliului de miniștri.

MOTOCICLISM

PRIMA CILDE ÎN ÎNDEA

“Universul”, no. 281, 14 Ekin 1942.

Savaş dönemindeki spor karşılaşmaları hakkında ne düşünüyorsunuz? Bu resmi, 30 numaralı resimle karşılaştırın.

II-37. Romanya Milli Eğitim Bakanlığı, insanlara, 1940 Sovyet işgalini hatırlatan haritaları yasaklıyor

Okullarda ateşkes anlaşmasının uygulanması
Milli Eğitim Bakanlığı, ülkedeki bütün okullara ve bakanlığa bağlı bütün kültür kurumlarına, Ateşkes Anlaşması'nın 16. Madde'sindeki düzenlemeler uyarınca, Romanya sınırlarını Kuzey Bukovina ve Besarabya'yı ülkenin bir parçası olarak gösterecek şekilde çizen, 28 Haziran 1940 öncesi haritaların basımını, yayımını, dağıtımını ya da gösterilmesini yasaklamıştır. Aynı şekilde, eğitim malzemelerini inceleyen ve Romanya ile Birleşmiş Milletler arasındaki dostane ilişkileri zora sokacak

içeriği olanları kabul etmeyecek olan Bakanlık'ın oluşturduğu kontrol komisyonları tarafından onaylanmayan ve bu komisyonların belirlediği ölçütlere uygun olmayan her türlü materyalin okullarda kullanılması yasaktır. Ateşkes Anlaşması şartlarına uymayan bölümler içeren ve Birleşmiş Milletler tarafından belirlenmiş ateşkes ilişkilerini zedeleyen kitapların okullar ve üniversite kütüphaneleri aracılığıyla dağıtılması yasaktır.

"Universul", 318/26 Kasım 1944.

? Kraliyet Duyurusu'nda vaat edildiği gibi yeni rejim Romanya'ya demokrasi getirmiş midir? Metinden, yanıtınızı destekleyen ifadeler bulunuz. Size göre, bu yasakları getirenler kimdir? Bu tavrı takınmalarının nedenleri nedir?

II-38. Stara Gradiska'daki (Hırvatistan) Ustaşa kampında tutulan mahkûmlardan biri olan Ilja Jakovljeviç, Paveliç'in dilsel aralık hakkındaki tutumunu anlatıyor

"En bilinen Ustaşa parti gazetesi Hırvat Halkı'nda, birileri dikkatsizlikle 'pogreb' (cenaze için kullanılan Sırpça bir sözcük) sözcüğünü kullanmıştı. Gerek Poglavik (Paveliç'in lakabı) gerek 'saray efradı' şaşkındı; özel kalemi ise dehşet içindeydi. Herkes diken üzerinde bekliyordu. Kimdi bu suçlu

işleyen? Hırvat Halkı birinci sayfadan, iki kez üst üste Poglavnik'in özel kaleminden gelen kınayıcı bildiriye, Poglavnik'in bu işin failinin cezalandırılacağı uyarısıyla birlikte bastı. [...] Ben tutuklu bulunduğum kampta bu suçluya ('pogreb' sözcüğünü kullanan kimse) 'Hello' demeyi umuyordum. Ama bu suçlu, Paveliç'in kişisel stenografı ya da 'katibi' çıkmaz mı? Hemen affedildi ve biz de bir skandaldan mahrum kalmış olduk."

Jakovljeviç, s. 205-206.

Key Ustaşa hükümeti, baskıcı yaptırımlar kullanarak, Hırvat dilini yabancı dillerin, özellikle de Sırpça'nın etkisinden "arındıracak" önlemler aldı. Bu iki dilin benzerliğini düşündüğümüzde, Ustaşalar (yapay bir biçimde), savaş öncesinde halkın konuştuğu dilden çok farklı bir Hırvat dili yaratmaya çalışıyorlardı .

? Jakovljeviç'in Paveliç'e karşı takındığı tutumu anlatın ve açıklayın. Jakovljeviç'in yorumundan –özellikle Sırpça "pogreb" sözcüğü hakkında anlattığı olayla bağlantılı olarak– nasıl bir Paveliç portresi ortaya çıkıyor? Devlet başkanlarının dil sorunlarıyla meşgul olmaları gerekir mi? Bu kaynaktan edindiğiniz Paveliç izlenimini, I-2. numaralı metindekiyle kıyaslayınız.

? II'd alt bölümünün tamamına ilişkin sorular:

Bu bölümde, II. Dünya Savaşı'nda eğitim alanındaki propagandanın birçok örneğini gördük. Farklı ülkelerdeki propagandaların farklı amaçlarının bir listesini yapın ve aralarındaki benzerlikleri bulmaya çalışın. II. Dünya Savaşı'ndan sonra propaganda, eğitim sistemlerinden temizlendi mi? Ülkenizden bir örnek verebilir misiniz?

III. BÖLÜM: SAVAŞ KORKULARI

İkinci Dünya Savaşı'nın dehşet ve vahşetine birçok unsur, koşul, tutum ve güdüleyici fikir karmaşık bir bütün olarak neden oldu. Bu karmaşıklık ve silsileden dolayı, burada yalnızca birkaçı ele alınabilecek ve irdelenebilecektir. Bunları şöyle sıralayabiliriz: Sınırlar arasındaki hattın ve bu hat gerisinin yerle bir edildiği olayların ardından, sivil mağdurların yaşadığı felaket; işgal edilen toprakların temizlenmesinin doğal sonucu olarak, Almanya'nın daha fazla yaşam alanı yaratma planları; ırkçılık ve Yahudi düşmanlığına (antisemitizm) dayanan Alman ideolojisinin hayata geçirilmesinin ayrılmaz bir parçası olarak vahşet; masum sivil halkın acımasızca ve vahşice cezalandırılması yoluyla işgal altındaki toprakları kontrol altında tutma; ve nihayet, Nazi/faşist işgallerin içten içe kaynayan etnik gerilimlerin su yüzüne çıkmasındaki rolü. Bu son nokta, Güneydoğu Avrupa ülkelerinin bazılarında çıkan iç savaflara neden oldu; işgalci güçlerin kışkırtmalarıyla bütün taraflar akıl almaz boyutta şiddetli savaflara tutuştular.

İkinci Dünya Savaşı, kelime haznemizi iki yeni sözcükle "zenginleştirdi": Soykırım ve Holocaust (Yahudi soykırımı). Nazi ırk fikirlerine göre, *Untermenschen* [Alt İnsan] yaftası yalnızca Yahudilere değil, Çingenelere, Polonyalılara, Ukraynalılara, Ruslara da yapıştırılabilir olsa da, dehşet verici sistematik bütünlüğü yüzünden ayrıca incelenmesi gereken, *Final solution* [Nihai Çözüm] öyle değildi. Bu nedenle, *Final solution* kendi başına, özgün doğasıyla, savaşın amaç ve dinamiklerinden çok farklı olan kendi güdülenim ve amaçlarıyla ayrı olarak ele alınacaktır. Ne yazık ki, Güneydoğu Avrupa'da *Final solution* öylesine acımasız ve etkin bir biçimde hayata geçirilmiştir ki, Yahudilerin sayısı 900.000'den 50.000'e düşmüştür.

Sözü edilen vahşet olaylarından bazıları aşağıdaki kaynaklarda anlatılmıştır; bunlar savaş meydanlarındakilerden, sivillere karşı Alman ve İtalyan misilleme operasyonlarına, toplama kamplarına, zindanlara, savaştan sonra Partizanların intikam eylemlerine kadar uzanıyor.

IIIa. Cephe Hattı

III-1. Arnavut Partizanlar tarafından uygulanan askeri yasalar

"Bir kez bazı İtalyanlar esir alınmıştı; bu olağandışı olay Shtab tarafından büyük bir gururla herkese duyuruldu ve ben de onları görmek üzere davet edildim. Dört İtalyan subayın ve dört de askerin tutulduğu Vithkuq'ta bir eve gittim. Adamlar kaderlerine boyun eğmiş görünüyordu; en azından, subayların kurşuna dizileceklerinden kimsenin kuşkusu yoktu. Takdire şayan bir biçimde soğukkanlıydılar ve isimleriyle İtalya'daki aile fertlerinin adresleri dışında başka bir bilgi vermeyi kabul etmiyorlardı. İçim burkuldu daha çok; çünkü savaş esirlerinin

kurşuna dizilmesi bana iğrenç geliyordu. Esir almayı reddetmek başka bir meseleydi; İtalyanlar bir keresinde esir alınan her İtalyan için on Arnavut rehineyi öldürecekleri tehdidini savurdular ki, bu, merhameti cesaretlendiren bir yaklaşım değildi. Gerilla savaşında, bir esir demek bela demektir. Çünkü beslenmeli ve kaçmasın diye gözetilmeliydi; bu yüzden belirgin politika, esir almamaktır. Gerillalar normalde anında öldürür ya da muhtemelen işkence yaptıktan sonra infaz ederlerdi; dolayısıyla gerilla savaşında, esir almama yaklaşımının yerleşik bir uygulama olduğu söylenebilir.

Smiley, s.66.

? İtalyan subayların tavrını yorumlayınız: Savaşta saldırgan taraftan oldukları düşünüldüğünde, bu tavırlarına kahramanca denebilir mi? Arnavut gerillalar neden esir almıyorlardı? İtalyan politikası bu tavrı nasıl etkiledi?

III-2. Arnavut Milliyetçilerin esirlere muamelesi

“Ordunun köyde konaklamasına neden olan en dikkate değer olay, iki Partizan’ın yakalanmış olmasıydı; bunlar harekâta alınan ilk esirlerdi. Esirler çok küçük, on iki ve on yaşlarında, iki çocuktu ve Shupal’dan çekilme sırasında, uykusuzluk ve açlıktan halsiz kalıp, esir düşmüşlerdi. Biraz sonra yemeklerini yemiş, dinlenmiş halde gördük onları ve hâlâ ürkek olmakla birlikte konuşmaya hazırıldılar. Komünist ağızyla konuşuyorlardı çoğu kez. Bize anlattıklarına göre, Valona yakınlarındaki evlerinden kaçıp Partizanlara katılmalarının üzerinden neredeyse bir yıl geçmişti. İddiaya göre, ikisi de Ballistlere ve Almanlara karşı eylem içinde görülmüştü.”

Amery, s. 222-23.

? Yakalanan Partizanların yaşları hakkında ne düşünüyorsunuz? Çocuk askerler hakkındaki düşünceleriniz nelerdir? Onları askere alıp kullanan ordular hakkındaki fikriniz nedir? Bugün de çocuk asker var mıdır dünyamızda? Bu metni 22 numaralı resimle karşılaştırın. Bir önceki kaynaktaki esirlere karşı tavırla bunu karşılaştırın. Yalnızca bu iki kısa alıntıya bakarak genel bir sonuç çıkarmamız mümkün müdür? Açıklayın.

➤ G32. 1944’te, Karadağ’daki 4. Partizan Birliği

Dedijer, Dnevnik.

➤ G33. Kafkas Savaşları sırasında develer üzerindeki Rumen askerler

PRIN NISIPURILE CAUCAZULUI

Soldaşi români folosea cãmilele ca mijloc de transport (P. P.)

“Universul”, no 272, 5 Ekim 1942.

? Rumen askerlerin çoğunlukla köylü olduklarını göz önünde bulundurarak, askerlerin –Romanya ordusu için oldukça egzotik tarzda bir seyahat aracı olarak- develere olası tepkileri konusunda kısa bir yorum yapınız. Savaş –zorunlu olarak kötü bir şey değil de- yeni deneyimler kazanmanın bir yolu olarak düşünülebilir mi?

IIIb. Acımasız Tutumlar

III-3. Yunanistan'da Alman ordu komutanlarının, Yunanlara duyuruları (1943)

“DUYURU

Telefon hatlarını tahrip eden ya da onlara zarar verenler kurşuna dizilecektir.

Bu ceza kadınlara ve çocuklara da uygulanacaktır.

Eğer fail yakalanmamışsa, yakın köylerden beş kişi yakalanıp kurşuna dizilecektir. Bu kişilerin ait olduğu cemaatlerin mallarına el konacaktır.

Bu düzenleme yayımlandığı tarihten itibaren uygulanmaya geçirilecektir.

Kerkyra, 23 Ekim 1943

Kerkyra Adası Komutanı.”

“GREV YASAĞINA İLİŞKİN DUYURU

Her türlü grev, doğrudan askeri bir niyet taşımasa bile, İşgal Otoriteleri'ne karşı düşmanca eylem olarak değerlendirilecektir. Aynı şey grev kışkırtıcılığı ve grev teşebbüsleri için de geçerlidir.

Bu tür girişimleri ciddi anlamda engellemek için elimden gelen her şeyi yapacağım.

Gelecekte, endişe verici ihlaller ölümle cezalandırılabilir. Ölüm cezası özellikle kışkırtıcılar ve liderler için uygulanacaktır. Grevin diğer iştirakçileri ağır hapis ve kürek cezasına çarptırılacaktır.

Atina, 10 Eylül 1943

Yunanistan Askeri Komutanı.”

Fleischer, c. 2, s. 169.

III-4. Yunanistan'daki ilk misillemeler dalgası (Ekim 1943) ardından dağıtılan Alman bildirisi

DUYURU

EPIR HALKI!

Alman ordusu köyünüzü yıkmak zorunda kalmıştır; çünkü sizler, askerlerimizi öldüren gerillalara yardım ettiniz.

Gerillaları, Alman askerlerine saldırmaktan alıkoyarak size kalmış bir şeydir.

Gerillaların varlığını, en yakın Alman ordu merkezine bildirmek sizin görevinizdir.

Bu şekilde Alman ordusu sizin, ailenizin ve mülkünüzün güvenliğini sağlayabilecektir.

Alman ordusu, Yunan halkının düşmanı olarak Yunanistan'da bulunmamaktadır. Bizim tek düşmanımız, ülkedeki düzeni ve barışı bozan gerillalardır. [...]

Bundan böyle yasa ve düzeni yeniden temin etmek için, özellikle de kişisel çıkarlarınızın korunması için, Alman ordusuyla iyi ilişkiler kurmakla yükümlüsünüz.

ALMAN KOMUTA MERKEZİ.”

Fleischer, c. 2, s. 223.

Yıkılan köylerin sakinleri, gerçekten gerillaların Alman askerlerine saldırılarını engelleyebilirler miydi? Alman ordusunun Yunanistan'daki amacı, bu bildiride iddia edildiği gibi, yerel halkın can ve mal güvenliğini korumak mıydı? Sözü edilen türden eylemlerde, kadınlara ve çocuklara ölüm cezası verilmesi hakkında ne düşünüyorsunuz?

III-5. Hitler'in, Güneydoğu Avrupa'da işgal ettiği topraklarda ordusunun tavrıyla ilgili olarak (Eylül 1941 tarihli) verdiği emir

“Tabandan gelen ayaklanmaları bastırmak için, ilk fırsatta ve tereddüt etmeksizin, en sert önlemler alınmalıdır ki, işgal güçlerinin otoritesi yerleşsin ve böyle bir fikrin yayılmasının önüne geçilsin. Bunu yaparak, bu ülkelerde insan hayatının değeri olmadığını akılda tutmalı ve korku etkisi hiç tavizsiz yaratılmalıdır. Bir Alman askerinin hayatına karşılık 50 ila 100 komünist ölüm cezasına çarptırılmalıdır. İnfaz biçimleri korkutucu bir etki yaratacak şekilde olmalıdır.”

Krizman, s. 520.

Yasal bir düzenleme gereği, Alman ordusu bu tür infazları suç olarak görmüyordu. Bu tutumu destekliyor musunuz? Kurallar ve yasa hükümleri neyin suç olup neyin olmadığını eksiksiz olarak belirleyebilir mi?

■ **G34. Alman ordusunun Yunanistan'da yaptığı misillemeler: 1943 Agrinio Kitle Katliamı'nın fotoğrafları**

Fleischer, c. 1, s. 347.

III-6. Arnavutluk işgali sırasındaki Alman vahşeti (Temmuz 1943)

“Dönüş yolumda yanan öteki köylerin dumanlarını gördüm ve bunların İtalyanlar tarafından misilleme olarak ateşe verildiklerini düşündüm. Ne var ki, yanılmışım; çünkü Safet Butka ve onun Balli Kombetar çetesiyle karşılaştım yolda ve bana yanan köyün Barmash olduğunu ve Almanlar tarafından ateşe verildiğini söylediler. Kadınları ve çocukları evleriyle birlikte canlı canlı yakmışlar ve kaçmaya çalışanları da vurmuşlar; ayrıca bir Alman birliğinin de Florina'dan Görice'ye yeni geldiğini bildirdi bana. Bu Arnavutluk'ta Almanlarla ilgili duyduğumuz ilk haberdir.”

Smiley, s. 52.

Alman askerlerin yakaladıkları İtalyan askerlere karşı tavırları (Ekim 1943)

“Orada yine bir gecikme yaşadım; çünkü köylüler Almanların kendilerine zorla gömdürdüğü altmış beş İtalyan subayın mezarını gösterme konusunda ısrar ettiler.

Almanların onları öldürdüklerini gözleriyle görmüşlerdi; anlattıklarına göre, İtalyanları ellerini bağladıktan sonra sıraya dizmişler, makineli tüfekle taramışlar ve yaralı kalanları da süngüyle öldürmüşlerdi. Gördüklerinden sonra Almanlardan çok korkmuşlar. Benim gidişime şahit olmak sanırım onları rahatlatacak.”

Smiley, s. 93.

Alman ordusu böylesine acımasız davranmakla neyi amaçlıyordu? İkinci olay ne zaman gerçekleşmiş olabilir? Sizin ülkenizde de, Almanlar tarafından gerçekleştirilen benzer bir vahşet örneği var mı?

III-7. Don Pietro Brignoli:⁴³ *Mahvolmuş insanlarım için ayin* (günlükten bir bölüm)

25 Ağustos. Çaresiz kadınlar. İçlerinden biri adalet istiyor.

Köyde, gelir gelmez, başka yerlerde yaptığımız gibi, hepsini bir yere hapsettik. Operasyonların başında, insanlar yetişkinleri hapsettiğimizde endişeye kapılmıyorlardı; çünkü olacaklardan habersizdiler. Yapılanlar⁴⁴ kulaktan kulağa yayılınca, bir tür çaresizlik dalgası sardı her yanı. Aynı şey bu “özgürleştirilmiş” köyde de söz konusuydu.

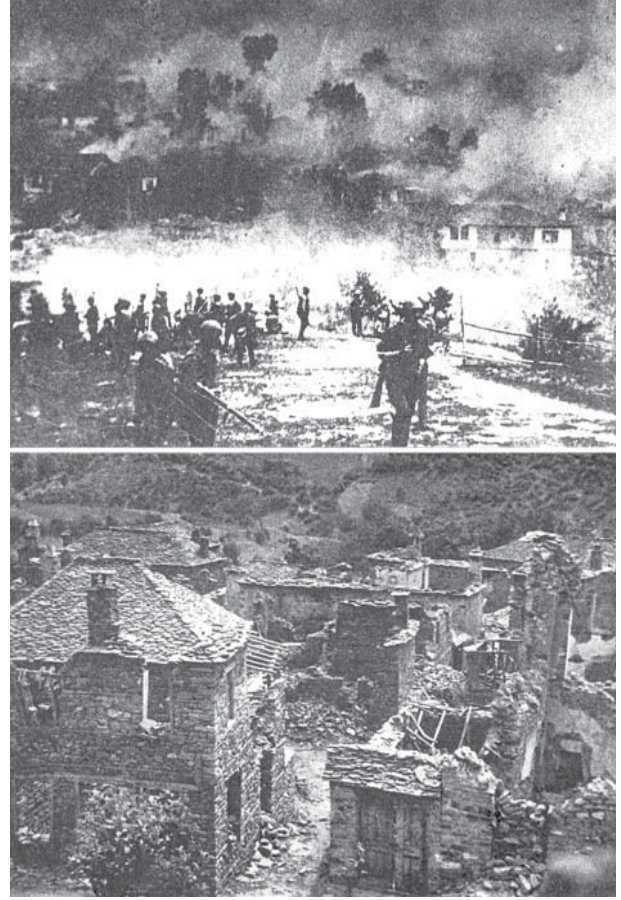
Erkekleri toplayıp bir çayırdaki nezaret altına aldıkları için, kadınlar da yakında toplanmışlar ve erkekler için yalvarmaya, ağlayıp dövünmeye başlamışlardı; en duygusuz asker bile etkilenmişti bundan. Arada bir askerlerden biri bu sefil gruba yaklaşıp, eğer yalvarıp yakarmayı kesmezlerse bütün erkeklerin kurşuna dizileceği tehdidini savuruyordu. Bir an için seslerini kesiyorlardı; ama sonra yine, önce bastırılmaya çalışılan hıçkırıkları duyuluyordu, sonra da, eskisinden daha güçlü yırtınıyorlardı umutsuzca...”

Repe, Nasa doba, 1996, s. 201.

Bu günlüğün yazarı, anlattığı olaya tanık olmakla kalmamış içinde de yer almış. Sözcüklerinde herhangi bir şefkat ifadesi var mı?

➤ G35. Misilleme olarak yakılıp yıkılan köylerin fotoğrafları

Fleischer, c. 2, s. 497.

III-8. Cveto Kobal'la⁴⁵ yapılan söyleşiden bir bölüm

“Birkaç gün sonra bizi nakletmek üzere topladılar. Yaklaşık 1000 insan tek bir trenle nakledildi. Yol iki gün sürdü. Yol boyunca bizim vagondan ölenler

⁴³ Don Pietro Brignoli, Slovenya ve Hırvatistan'daki işgalci İtalyan ordusunda yardımcı papazdı. Savaş sırasında günlükler tuttu ve bunlar altmışlarda yayımlandı. İtalya'ya sadık bir kişiydi ama İtalyan askerlerin Slovenya ve Hırvatistan'da sivil halka yaptıkları kötü muameleyi anlatmaktan ve kınamaktan da geri durmadı. 1942 yılının yaz ve güz aylarındaki İtalyan saldırısı günlerinde... köylerin yakılması, rehinelere kurşuna dizilmesi, toplama kamplarına sürgünler ve yağma yer alıyordu günlüklerde... Brignoli şahit olduğu bütün bu dehşet karşısında savaşı lanetledi ve evrensel bir günah olan savaş sırasında hissettiği kedere bir açıklama bulmaya çalıştı çaresizce.

⁴⁴ Rehinelere kurşuna dizilmesi ve insanların toplama kamplarına gönderilmesi.

⁴⁵ Cveto Kobal 15 Aralık 1921 tarihinde doğmuştur. 1941'de, Slovenya'da direniş hareketinin bir üyesi oldu. Ocak 1941'de yakalandı ve önce Auschwitz sonra da Mauthausen Toplama Kampları'na gönderildi. 1944 baharında Linz'deki (Avusturya) bir çalışma kampından kaçarak Slovenya'da Partizanlara katıldı. 1944 Haziran'ında, illegal bir Partizan matbaası Mauthausen hakkında yazdıklarını bastı. Bunlar en dehşet verici toplama kamplarından biri olan Mauthausen hakkında yazılan ilk tanıklıklardı (resme bakınız.)

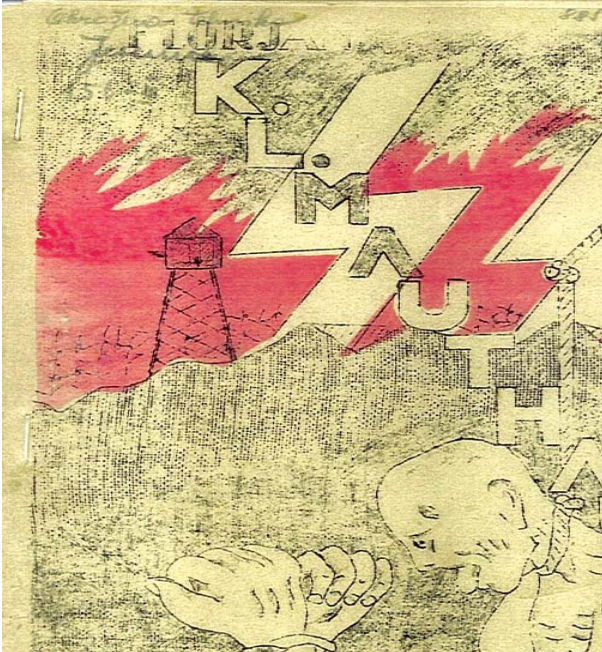
oldu. Korkunç bir sıcak vardı ve koşullar dayanılmazdı. Vagonlar sığır vagonuydu ve tuvalet namına bir şey yoktu. Sonra ölü bedenleri, demiryolu istasyonundan toplama kampının bulunduğu tepeye kadar taşıdık. Mauthausen'e daha girmeden mahkûmlardan biri, yere düşmüş ham bir elmayı aldığı için kurşuna dizildi...

Yaşadığım deneyimi anlatırken, bu vesileyle, genç kuşaklara her türden şiddete karşı durmanın ne kadar zorunlu olduğunu söylemek istiyorum. En iyi niyetlerle yapılmış olsa bile, şiddet hiçbir zaman haklı görülemez..."

Repe, Cveto Kobal'la mülakat (video).

? Mauthausen Toplama Kampı'ndan sağ kurtulan Cveto Kobal şiddet hakkında ne düşünüyor? Onun fikrine katılıyor musunuz?

■ G36. Mauthausen'i anlatan broşürün kapağı

Key Bu broşür, Haziran 1944'te, Cveto Kobal tarafından yazıldı ve en korkunç toplama kamplarından biri hakkındaki ilk basılmış metin olma özelliği taşıyor.

III-9. Hitler'e bir mektup⁴⁶

Paracin, 25 Mart 1941

Adolf Hitler'e
Berlin

Adaletin terazisi bozuldu. Öfke ve şiddet kapladı her yanı. Büyükler küçükleri eziyor ve kibirle Tanrı'yı unutuyorlar; ruhları yok artık. Kana susamış Hitler, yeryüzünün her karış toprağına üzüntü ve sefalet ekmek için koşuşturuyor. Bizim vatanımız da bunlardan biri oldu. Biz sana dürüst ellerimizi uzattık ama sen bizim yüreklerimizi istiyorsun. Ezip zapt etme arzunla, bütün kölelik yılları boyunca, asırlardır bizim en kutsal saydığımız varlıklarımızı, özgürlüğümüzü ve onurumuzu, ayaklar altına alıyorsun; gururumuzu çiğniyorsun. Sana, Hitler, Kabil'in Oğlu, biz, atalarımızın çocukları, bağırıyoruz... Artık yeter! Eğer dinlemiyorsan, güçlü kollarımız seni bulacak. Senin kanını dökceğiz ve bir daha asla ayağa kalkmaman için ejderin kolları boğazını sıkacak. Unutma, belki Tanrı senin bütün yaptıklarına karşılık vermek için yarattı bizi. Sakın unutma.

İmza

Svetolik, Dr. Dragacevac
Emekli Bölge Müdürü

Reich Berlin, Emniyet Genel Müdürü
16 Mayıs 1942

Güvenlik Polisi ve Güvenlik Servisi (SD) Komutanlığı
Belgrad

⁴⁶ Belgede Sırpça yazılmış bir not ilişiktir: "Kişi 14 Ocak 1942 tarihinde toplama kampında ölmüştür." Bu mektubun yazıldığı gün Yugoslavya, Mihver ittifakına sokulmuştu. İki gün sonra, Yugoslav hükümeti bir askeri darbeye devrildi ve 6 Nisan'da da Alman işgali başladı. Bu yüzden, biz bu mektubu yazan kişinin başına gelebileceklerin tamamen farkında olduğunu varsayabiliriz.

Konu: Bölge Müdürü (emekli) Svetolik Dragacevac, Paracin, Yugoslavya
Führer'in Özel Kalemî, NSDAP, yukarıda adı belirtilen emekli Bölge Müdürü'nün mektubunu bir çevirisiyle birlikte kapalı zarfta gönderiyor. Bu mektup Führer'e en galiz hakaretler ve suçlamalar içermektedir. Sizden, bu mektubun yazarı hakkında gerekli işlemlerin yapılmasını ve emir gereği tutuklama yapılır yapılmaz bunun tarafıma bildirilmesini istiyorum.
(İmza) Bastz

Istorijski Arhiv grada Beograda
(Belgrad Belediye Tarihi Arşivi), BDS, d-77.

❓ Böyle bir mektubun yazılmasının ardında yatan güdüleri anlamaya çalışalım. Size göre, Svetolik Dragacevac böyle bir mektubu yazarken olası tehlikelerin farkında mıydı? Cevabınız evetse, bu tehlikelere rağmen sizce neden yazdı bu mektubu?

III-10. Sırbistan'daki ayaklanmayı bastırmak için Alman önlemleri

“...Başarısızlık silahlı kuvvetlerin şöhretine telafisi zor zararlar vereceğinden...sırf prestij için olsa bile, en azından tek bir yerde, olayı son derece acımasızca halletmenin zorunlu olduğunu, böylece Sırbistan'ın başka bölgelerinin bu örneğe bakarak korkacaklarını düşünüyorum. [...] Kadın ve çocuklar kurye olarak kullanılıyorlar ve aynı zamanda erzak tedariki yapıyorlar. Bu yüzden, cezalandırma yalnızca erkekler için değil, nüfusun tamamı için söz konusu olmalıdır...”

General Böhme, Sırbistan'a ayak basar basmaz, bizzat bir bildiri yayımlayarak, “Sert önlemler, Sırbistan'ın tamamında kısa sürede duyulacak, caydırıcı örnekler teşkil etmelidir” demiştir. Böylesi bir politika, Hitler'in ana karargâhından, “en

üst yer”den, gelen, işgal altındaki ülkelerde direniş hareketlerinin bastırılması emirlerine dayanarak yürütülüyordu. Mareşal Keitel, 16 Eylül 1941 tarihinde, Hitler'in talimatıyla, bu emirleri ilgili birimlere ilettili. Emirnamenin bir yerinde şu vurgulanıyordu: “Hareketin daha en başından bastırılması için, en sert önlemler uygulanacaktır... Buna bağlı olarak, bu ülkelerde insan hayatının hiçbir değeri olmadığı ve korkutucu etkinin ancak olağandışı şiddet yoluyla yaratılabileceği unutulmamalıdır.”

Bozoviç, s. 23.

Bu metin, 1941 yazında Sırbistan'da patlayan silahlı ayaklanmayı özetliyor. İsyanı güçlere sağlanan halk desteğinin, işgalci kuvvetlerin uğradığı kayıplarla birleşmesi, aynı yılın güz aylarında bütün Sırbistan'a yayılan sistematik bir misilleme dalgasını tetikledi. Eylül 1941'de, Alman işgal yönetiminin başkanı General Turner ayaklanmayı bastırmak için (Sırbistan'daki askeri komutan) General Böhme'ye bazı yaptırım önerilerinde bulundu.

III-11. Kragujevac'ta⁴⁷ sivil rehinelere katledilmesi

20 Ekim günü, sabahın 7'sinde, Yüzbaşı Koenig komutasındaki Alman kuvvetleri şehri kuşattı.

“Sonra çember giderek daraldı ve Alman askerleri hiçbir ayırım gözetmeksizin bütün erkekleri bir araya topladılar... İnsanlar sokaklardan, evlerden, dükkânlardan, barlardan, kiliseden ve bütün kurum ve kuruluşlardan alınıp getirilmişti. Adliyelerden yargıçlar, katipler, davacılar, davalılar; okullardan profesörler, öğretmenler ve öğrenciler... hatta bazı evlerden hastalar da yataklarından kaldırılıp getirilmişti.

Böylece 8-9 bin erkek gibi muazzam bir sayıya erişmişler ve hepsini top hangarlarına doldurmuşlardı...”

⁴⁷ Kragujevac, Kraljevo ve Sırbistan'ın bütün diğer şehirlerinde Wehrmacht tarafından uygulanan ve binlerce kişinin ölümüyle sonuçlanan Ekim tasfiyeleri işgal sisteminin gerçek ve çıplak özünü gösteren en çarpıcı örnektir. 1941 yılının Ağustos ayı başından 1942 yılının Şubat ayı ortalarına kadar 7.776 kişi çatışmalarda ölmüş ve kurşuna dizilmiş; yanı sıra ölüm mangaları bu dönemde misilleme olarak 20.149 insan öldürmüştür.

Kurşuna dizme işi 21 Ekim sabahı başladı: “Tutsakları şöyle öldürüyorlardı: İnsanları gruplar halinde alıyorlar... ve sonra sıkı muhafaza altında onları Susica Creek, Sumarice ve top hangarlarının yakınındaki infaz yerlerine getiriyorlardı. İnfaz yeri onlarca kilometrelik bir alana yayılmıştı. Orada insanları makineli tüfekler, otomatik tüfekler ve yaylım ateşiyle öldürdüler... Bu zaman zarfında, infaz yerine hareket etmek için sıralarının gelmesini bekleyen insanlar makineli tüfeklerin, otomatik tüfeklerin, tek tek atışların seslerini duyabiliyordu. O sırada infaz yerine ulaşmak üzere yolda olanlar da, kendileri öldürülmeden bütün bunları gözleriyle görebiliyorlardı.”

“Onlar (Almanlar) dağıttıkları bildirilerde 2.300 Sırp öldürdüklerini iddia ettiler ki, bu da aynı şekilde doğru değildir. Çünkü yalnızca Kragujevac’ta, çevre köylerde öldürülenleri saymazsak, 7.100-7.300 Sırp öldürdüler.”⁴⁸

Bozoviç, *Poruke streljanog grada*, s. 50.

Kragujevac’ta sivil tutsakların katledilmesi, Partizan birliklerinin Ekim ortalarında Gornji Milanovac kasabası yakınlarında düzenledikleri ve 10 Alman askerinin yaralanması, 26 askerin de ölmesiyle sonuçlanan saldırının ardından (öldürülen her bir işgal yetkilisine karşılık 100 rehine ve yaralanan her işgal yetkilisine karşılık 50 rehine alınmasını emreden “Sırbistan için çözüm” uyarınca) gerçekleşti. Yerli işbirlikçi birimler (“Sırbistan Gönüllü Müfrezeleleri”) rehinelere yakalanması ve gözetim altında tutulması hususunda yardımcı olmuştu.

Bu metin, yerli işbirlikçi yönetimde, yüksek rütbeli bir polis olan ve katliamdan birkaç gün sonra Kragujevac’a giden Danilo Mihailoviç’in anlattıklarına dayanmaktadır.

Alman ordusu askeri yasalara saygı gösteriyor muydu? Ülkenizde yaşanmış benzer bir olay biliyor musunuz?

III-12. 1942 yılı yaz ve güz aylarında, Lika bölgesindeki İtalyan-Çetnik eylemlerine ilişkin bir Partizan raporu

“Çetnikler yakalayabildikleri bütün Hırvatları, özellikle de NOB⁴⁹ yandaşlarını, soyup öldürdüler. Bu şekilde, Glibodol’dan, dokuz çocuk babası İvan Sebelj’i, Lipac’tan Mijo Mesic’i, Mijo Fertic ve karısını, Plasko’dan Mühendis Saric’i, Dreznik’ten mühendis Denisov’u öldürdüler. Öldürme ve soygun eylemlerinin çoğunda, bu suçlardan Partizanların sorumlu tutulması için Partizan şapkaları giyerek kendilerini gizlediler. Eylül 1942’de, İtalyanlarla birlikte, Ponikve köyüne ve çevresine bir operasyon düzenlediler; Sırlara ait 96 evi yağmalayıp yaktılar. [...] Çetnikler genellikle İtalyan güçlerinin böyle yapmaları için emir verdiğini söyleyerek bahane üretmeye çalıştılar ve yanan Sırp evleri için pişmanlıklarını dile getirdiler; öte yandan, Hırvatlara ait daha çok sayıda evi yaktıklarını da ekliyorlardı hemen.”

Jelic-Butic, s. 161.

Çetniklerin nihai amaçları, Hırvatistan ve Bosna ve Hersek topraklarını içine alan Büyük Sırbistan’ı kurmaktır. Bunu başarmak için, istenen toprakların Sırp olmayan unsurlardan “temizlenmesi” gerektiğini düşündüler. Çetnik eylemleri genellikle, ISC’nin⁵⁰ batı bölgesini kontrol altında tutan İtalyan işgal ordusunun eylemleriyle eşgüdüm içinde yürütülüyordu.

⁴⁸ Bu sayı uzun süre resmi olarak kabul gördü. Sırp tarihçi Venceslav Glisiç 1970 başlarında ve daha sonraki tarihlerde başka yazarlar, kurbanların sayısının abartılmakla birlikte 2.300’den daha fazla olduğunu ortaya koydular.

⁴⁹ Narodno o slobodilacka borba (Ulusal Kurtuluş Kavgası), antifaşist direniş hareketinin Partizan adı.

⁵⁰ Nezavisna Drzava Hrvatska (Bağımsız Hırvatistan Devleti).

? Çetnikler işledikleri suçları ne şekilde haklı göstermeye çalışıyorlardı? Çetnikler kurbanlarını hangi kritere göre seçiyorlardı? Kendi vatandaşlarının evlerini neden ve hangi durumlarda yakıyorlardı?

III-13. Saraybosna'daki Ustaşa hapishanelerinde yaşanan dehşet. Bu örnekte, kurban genç bir komünist Hırvat kızdır.

Stefica Belak-Pavičić'in tanıklığı

Benim için en kötüsü, Aralık ayında, tutulduğum Ustaşa gözetim evinin bodrumunda, buz gibi soğuk suyun altında, görevli memurların sırayla attıkları dayaklara dayanmaktı. Çıplak bedenimden yükselen buharı, duştan akan soğuk suyun bedenimi nasıl kastığını ve düşmemi engellediğini unutamıyorum. Botlarıyla, coplarıyla ve kamçılarıyla bana vuruyorlardı; her yerimi kanlı siyahlıklar ve morluklar kaplamıştı. Hücrelerimizde ellerimiz ayaklarımız bağlı bir halde beton zemine yatırılıyorduk. Böylesi şiddetli bir dayağın ardından yükselen ateşten ötürü abuk sabuk şeyler söylüyorduk. Coplarla ayak tabanlarımıza vuruyorlardı. Çoğumuz benzer işkencelerden geçtik. Bazılarımız dayandı; bazılarımız dayanamadı.

Albahari, s. 431.

? Stefica Belak-Pavičić bu dehşet verici işkencelerden sağ kurtulmuş. Herhangi bir soruya ihtiyaç yok burada; yalnızca böylesi bir işkencenin kurtulan kişinin hayatında ne gibi sonuçlar doğurabileceğini düşünün.

► G37. Belgrad'ın ana meydanının fotoğrafı, 17 Ağustos 1941

Istorijski Arhiv Beograda, Zbirka fotografija
(Belgrad Tarih Arşivi, Fotoğraf Koleksiyonu).

🔑 İşgal altındaki şehirden, bir “normallik” yanılsaması yaratan, alışıldık manzara- lar (yazlık kıyafetleriyle dolaşan insanlar, şehrin hipodromunda insanları at yarışına davet eden bir afiş ve Almanların insanları bir tatil eğlencesine çağıran “Kraft durch Freude” [Neşeyle Güçlenin] sloganı) 17 Ağustos 1941’de, Terazije şehir meydanında, asılmış tutsakların bedenlerini sergileyen işgal kuvvetlerinin vahşetiyle bir arada yaşanıyordu.

III-14. Rumen polis otoritelerinin Transnistria’ya sürgün edilen Çingenelerin durumuna ilişkin rapor

*Jandarmanın zihinsel durumu hakkında
Jandarma Müfettişliği’nin Odessa bülteni
Eylül 1943*

Çingeneler, toplam 2.441 Çingene, Berezovca ve Oceacov bölgelerine yerleştirildi. Bu ay da, Çingenelerin tarım işlerinden kaçma eğiliminde oldukları belirlendi.

Hepsi Transnistria’ya göçmüş olmaktan derin üzüntü duyuyor. Hepsi, her yolu deneyerek, ül-

keye dönmek istiyor. Sahte kimlikler ve yetki belgeleriyle ülkeye dönmeye çalışan küçük Çingene grupları yakalandı. Çingenelerin kaçmalarını önlemek için sıkı ve sürekli bir jandarma gözetimi gerekmektedir.

Bu insanların üstlerinde başlarında bir şeyleri yok ve neredeyse çıplak olduklarını söyleyebileceğimiz bu insanlar yaklaşmakta olan kışı korkuyla bekliyorlar. Bu gerçekler ışığında, kışın ya soğuktan ya da yetersiz beslenmeden, geçen kış olduğu gibi, toplu ölümler yaşanacaktır ve gelecek bahara, onların ortadan kaybolmasıyla, Transnistria'da Çingeneler sorunu diye bir sorun kalmayacaktır.

Minoritati etnocolturale. Marturii documentare. Tiganii din Romania (1919-1944), b. 339.

? Sürgüne gönderilen Çingenelerin ölüm nedenleri neydi? Yetkililer sürgün edilen insanları korumak için herhangi bir önlem almaya niyetlenmişler miydi? Yetkililer Çingene "sorunu" nasıl çözmeyi planlıyorlardı?

➤ G38. Slovenya'daki Alman işgal bölgesinde öldürülen tutsakların isimlerinin yazılı olduğu poster

III-15. Ilija Jakovljević, Stara Gradiska Toplama Kampı'ndaki hayatı anlatıyor

"Hücrenin altında, bahar aylarında Sava Irmağı'ndan kanal yoluyla gelen ve kanalizasyonla karışan suyla dolu bir mahzen vardı. Kanal, söylendiğine göre, Sava'yla bağlantılıydı. Sava yükselmeye başlamadan önce, su içeri girmesin diye kanal kapağının kapatılması gerekiyordu. [...] Hapishaneyi ele geçirdikten sonra, bundan haberi olmayan Ustaşalar baharda kapağı açık bırakmış, böylece Sava, kanala akmış ve mahzen suyla dolmuştu. [...] Susuzluklarını dindirmek isteyen o perişan insanlar⁵¹ ayakkabılarını hücre penceresinden mahzene sarkıtıyorlardı. [...] Böylece kendilerine su temin ediyorlardı. [...] Ayakkabılar pis suya ulaşmak için baca deliği boyunca da çekilmek zorundaydı. O hücrelerin bulunduğu koridoru temizlemekle görevli bir mahkûm bana şunları anlattı:

'Kampta, böylesi koşullarda, yaptığım bütün işler içinde, en berbatı buydu. Bir bakraç suyu getirip koridora döküyordum. Lanet hücrenin kapısının altından parmakları görebiliyordunuz. Bazıları ellerini ıslatıp emiyordu. Orada burada bir kaşık göze çarpıyordu. Zavallı bir sefil bir damla pis suya erişmeye çalışıyordu. Bazıları ayakkabılarını yere sürüyordu; bazıları da pis suyu yalamak için yere uzanıyordu. Kapı altındaki boşluk azdı; bu yüzden suyu döktüğümde çok azı hücreye giriyordu. Bazıları içeri giren her bir damlayı yakalamak için çırpınıırken, bazıları bağıırıyordu: *Dökme, dökme! Biraz dur, suyun akarken çıkardığı sesi dinleyelim!*' "

Jakovljević, s. 164-165.

🔑 Savaş öncesi bir politikacı ve Hırvat Köylü Partisi'nin bir üyesi olan Ilija Jakovljević, Stara Gradiska Kampı'nda mahkûm olarak tutuldu. Bu kamp, Ustaşaların, sevmedikleri azınlıkları (Rumenler, Sırplar, Yahudiler) ve milliyet farkı gözetmeksizin tüm politik muhaliflerini toplamak için, faşist akıl hocalarının örneklerini izleyerek kurdukları kamplardan biriydi.

⁵¹ Susuz bırakılarak işkence edilen tutsaklar.

III-16. Stara Gradiska Toplama Kampı'ndan gönderilen bir mektup

"Ertesi gün odamda hüngür hüngür ağlıyordum. Bir tür ilanı aşk etti bana, biliyor musunuz? Şimdi bunları bir kenara bırak, dedim. Burada böyle bir şey umurumda olmaz. Önce benim saygımı kazanmalı, yaptığı yanlışları düzeltmeli, insanlara yardım etmeliydi. Bana iyi olacağına dair söz verdi. En tehlikeli anlarda bile beni yalnız bırakmayacağını söyledi. İnandırıcıydı... O burada olduğu sürece, kimse bana işkence etmeyecek. Eğer infaz emrim gelirse, kendisi bizzat gelecek ve enseme bir kurşun sıkarak kendi elleriyle infazımı gerçekleştirecek. Canımın acımayacağını ama bunu yapmaktan hoşlanmayacağını söylüyor. İşte böyle şeyler konuştuk. Onun sayesinde şimdiden bazı bağlantılar kurabildim. Falcı haline geldim. Kartlara bakarak onların (Ustaşalar) geleceklerini okuyorum; gördüğüm şeyler şahane. [...] Başka çıkar yol yok; siz dışarıya çıkmakta özgürsünüz; ben ise kapalı bir yerde bile kımıldayamıyorum. İyi yolculuklar, üç kez. Halkımıza söyleyeceğin her şeyi hatırlıyor musun? Anneden küçük kıza bir öpücük vermeyi unutma."

Jakovljević, s. 304.

Bu mektup, Jakovljević'e, aynı kamp-
ta kalan, Dika adında, Partizan direniş
hareketinin bir kadın üyesi tarafından gizlice
verilmiş. Jakovljević'in yakında salıverilmesi
bekleniyordu. Mektubun ekinde, Dika kamp-
ta Jakovljević'in Eminence lakabıyla tanıdığı bir
tutsaktan söz ediyor. Eminence bir Ustaşa ol-
duğundan, kamptaki diğer tutsaklardan (Komün-
istler, Yahudiler, Romanlar, Sırplar) daha iyi
muamele görüyordu.

İlk parçada, Ustaşaların susuz bırakarak tut-
saklara nasıl işkence yaptığı anlatılıyor. Böylesi
bir işkencenin anlaşılabilir bir nedeni olabilir mi?
Bu savaşta taraf olunan güçle, karakterle, huy-
la vb. bağlantılı bir şey olabilir mi? Eminence'in
tavır hakkında ne düşünüyorsunuz? Eminence'in
mahkûmlara, öldürülmelerine ve genelde kampta
tutulmalarına karşı tavrı nedir?

III-17. Bir Ustaşa askeri acımasız eylemlerini anlatıyor

"O (Eminence) günlerini dükkânda -söylediğine göre, büyük bir firmada müdürlük yapıyordu- gecelerini ise barlarda ve gece kulüplerinde geçiriyor ve yeni hayatına başlamak için gün sayıyordu. [...] Eminence bir politikacıdan öte biriydi. Doğuştan koordinatördü; hem de her alanda. Stratejik yeteneği olağanüstü olmakla birlikte askeri anlamda aktif görev alamıyor oluşu onun için özellikle zordu. Ülkeyi çabucak bütün düşmanlarından temizlerdi ona kalsa. Düşünün bir; Bosna'da sorumlusu olduğu işi nasıl başarıyla çabucak halletmişti! Macarlar, düşüşten sonra, (Yugoslav ordusundan) gönüllüleri başlarından defedince, hepsi doğdukları yer değil, eski zamanlarda vatanları olan Bosna'da almışlardı soluklarını. Bu insanlar kütüğe geçirilmeliydi. Bunu nasıl yapardınız siz olsanız?"

Kolay! Onlara gelin dedim, onlar da davetimi kabul ettiler. Onlara, güven altında olacakları teminatı verilen bir köye gitmeleri söylendi. Kayıt işleminden sonra onları beslemek de bana düştü. Sonra kapalı yük vagonlarıyla onları yolladım.

Nereye mi?

Daha küçük bir istasyona. Bütün bu operasyon için yalnızca iki düzine oğlan çocuğuna ihtiyaç duyulduğu hakkında hiçbir fikriniz yoktur. Devrim devam ediyordu; kaçaklar akıllarını yitirmişti. Tasfiye işini Çingeneler halletti. Ondan sonra, o pislikten de kurtulduk. Üzgünüm ama, o Çingenelerin dışında, bu işe bulaşmış kendi adamlarımızdan birkaçını da öldürmek zorunda kaldım. Bunu kendi inisiyatifleriyle yaptılar ve Ustaşa yetkilileri onların kaptislerini çekecek değildi. Bir kayıp olduğu doğru; ama anavatanımız en iyi oğullarını kurban olarak ister. Bizi kolladılar; suçlular cezalandırıldı. Skor bire karşılık yüzdü.

[...] Nefret ve duygusallık yerine, eylemleri için başka, daha yüce saikler göstermeyi severdi. Hırvat yurdunu, Sırplardan ve Hırvat ekonomisini Yahudilerden temizlemek için işte bu saikleri arıyordu ve muhtemelen buldu da."

Jakovljević, s. 54, 57.

ISC'nin Ustaşa yetkilileri belli etnik azınlıklara –Romanlar, Yahudiler ve Sırlar– baskı uyguladı. Bu etnik grupların mensupları malları mülkleri ellerinden alındıktan sonra, kamplara sürüldüler ve öldürüldüler. Ustaşa rejimine karşı çıkan Hırvatlar da aynı muameleye tabi tutuldular. Yahudilere karşı politika, Nazi Almanya'sının politikasından farklı değildi. “Aryan kanı ve Hırvat milletin onurunun korunmasıyla ilgili yönetmelik” hükümlerine göre, Yahudiler bütün medeni haklardan yoksun bırakılmış ve Yahudilerle “Aryan” ırkına mensup kişilerin evlenmesi yasaklanmıştı. Bu, yukarıda sözü edilen Ilija Jakovljeviç'in Stara Gradiska Kampı'nda (yine yukarıda sözü edilen) *Eminence* lakaplı bir Ustaşa üyesiyle yaptığı sayısız konuşmadan biridir.

Eminence, bir suç işlediğini düşünüyor muydu? Eylemlerini ne şekilde mazur gösteriyor ve insanları öldürmeye kendini nasıl motive ediyordu? Kendi insanlarını öldürmeyi ne şekilde mazur gösteriyordu?

III-18. Bleiburg'ta Partizan suçları. Kraliyet İrlanda Birliği'nden Colin Gunner önünden geçen mahkûmların durumunu anlatıyor

“...Tito askerlerinin ölüme götürdükleri Ustaşalar. Bunlar aslında savaşın başından beri Almanların tarafında savaşan Yugoslavlardan başkası değiller. Şimdi, Tito'nun Komünist zaferinden sonra, doğranacaklar; kelimenin tam anlamıyla böyle olacak. İnsan zincirinin ucu bucağı yoktu ve Drava Köprüsü'nden Yugoslav tarafına geçiriliyorlardı. Kadınlar, erkekler, çocuklar, kucakta bebekler... hepsi aç ve perişandı; ellerinde bir vuruşta insanın yüzünü yırtabilen uçları çelik, “nagajka” adlı kötü şöhretli Kazak kamçıları, katırlara binmiş Tito yandaşlarının önü sıra sürükleniyorlardı. Adamlar kırbaçlarını fütursuzca kullanıyordu...”

Bleiburg, s. 141-142.

Yugoslav Partizanları kendilerinin savaş kanunlarına saygı gösteren ve suçtan uzak duran savaşçılar olduğunu düşünüyorlardı. Bu yönleriyle de suç makinesi faşist ordulardan farklı olduklarını iddia ediyorlardı. Buna rağmen, işgalci güçlerle ya da Ustaşa yetkilileriyle işbirliği yapanlara (ya da yalnızca işbirliği yaptığından şüphelediklerine), asker ya da sivil, ölüm cezası vermekte tereddüt etmiyorlardı.

Mayıs 1945'te, Partizanlar, farklı faşist orduları Yugoslav toprağından kuzeybatıya püskürtüyordu. Hırvatistan'dan bir miktar siville birlikte Ustaşalar, Partizanlar yerine Britanya ordusuna teslim olmak için, şimdiki Slovenya-Avusturya sınırına doğru kaçıyorlardı. Ancak Britanya ordusu onları teslim almayı reddedince, zorunlu olarak Partizanlara döndüler. Birçok savaş esiri muzaffer ordunun askerleri tarafından işkenceyle öldürüldü. Bu muamele, Bleiburg (Avusturya) adlı küçük bir kasabada başlayıp, tutsakların Yugoslav toprakları içinde güneye sürgün edildikleri süre boyunca devam etti (daha sonra bu yürüyüşe “Haç Yolu” adı verildi).

Savaş sonunda kitlesel misillemelere neden gerek duyuldu? Başka savaşlardaki benzer “zafer çılgınlığı” gösterilerini (Hiroşima, Dresden, Alman Südetler, Fransız işbirlikçiler vb.) bu örnekle karşılaştıran.

⁵² Savaş sonunda işlenen suçlar uzun yıllar Yugoslavya'da bir tabu olarak kaldı ve hakkında hiç konuşulmadı.

III-19. Mayıs 1945'teki Partizan suçlarına⁵² ilişkin Tito'nun yorumu

"İçeride, her milletten kısırılan o hainlere gelince, bu tarihin bir gerçeği. Adaletin pençesi, halkımızın intikam pençesi, çoğunu yakaladı; ancak az sayıda hain, ülke dışındaki koruyucularının kanatları altına gizlenmek üzere kaçmayı başardı."

Bleiburg, s. 41.

"İntikam pençesi" zorunlu olarak "adaletin pençesi" midir? Bu kaynakta belirtildiği gibi, ikisi aynı şey midir? Şu önermeyi açıklayın: Bir kişi için suç olan bir şey başkası için adalettir.

► G39. Vladimir Filakovac'ın *Kurbanlar* isimli yağlıboya tablosu, Zagreb 1943

Hırvat Tarih Müzesi

Savaşın vahşetinin bir sanat yapıtına konu edilmesi hakkında ne düşünüyorsunuz? Sanatçının resmini yaptığı vahşet karşısındaki tavrı hakkındaki fikriniz nedir?

IIIc. YAHUDİ SOYKIRIMI (Holocaust)

III-20. Ulusun Korunması için Bulgar Yasası

24 Aralık 1940

Madde 21: Yahudi kökenli kişiler,

a) Bulgar yurttaşı olamaz. Yahudi kökenli kadınlar kocalarının yurttaşlığını alırlar;

b)Yalnızca Yahudi kökenli kişilerin örgütleriyle ilgili seçimler dışında, genel seçimlerde ya da kâr amacı gütmeyen her türlü birlik seçimlerinde, oy kullanamazlar ya da seçilemezler.

c)Yalnızca Yahudi kökenli kişilerin örgütleri hariç olmak üzere, herhangi bir devlet, belediye ya da başka bir kamu kuruluşunda görev alamazlar;

e) Bulgar kökenli kişilerle evlenemez ya da birlikte yaşayamazlar; Bulgarlarla Yahudi kökenli kişilerin

evlilikleri, bu yasanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren, geçersiz kabul edilmiştir;

Madde 23: [...] Yahudi kökenli bireylerin gelecekte Sofya'da ikamet etmelerine izin verilmeyecektir.

Madde 24: Yahudi kökenli bireylerin, tatil beldeleri hariç, köylerde, ne kişi olarak ne de vekilleri aracılığıyla, gayrimenkul edinmeleri ya da kiralamaları yasaktır; bu kişilerin herhangi bir binaya sahip olmaları yasaktır.

Madde 26: Ticaret, Endüstri ve Çalışma Bakanlığı'nın bir raporuna dayanarak, Bakanlar Kurulu Yahudi kökenli bireylerin ticaretin, endüstrinin ve zanaatların bazı kollarına kişisel olarak ya da sermaye katılımı yoluyla girişlerine, kısmen ya da tamamen, kısıtlama getirme hakkına sahiptir.

Bu yasanın yürürlüğe girişini takiben bir ay içinde, Yahudi kökenli bütün bireyler taşınır ve taşınmaz tüm malvarlıklarını beyan etmekle yükümlüdür.

Hayatta Kalış. Belgelerden bir derleme, 1940-1944, s. 157-161.

O döneme ilişkin sizin ülkenizden de benzer bir belge var mı? Güneydoğu Avrupa ülkelerindeki antisemit politikalar yalnızca Almanların etkisiyle mi uygulanmıştı? Almanya'nın müttefiklerinin bir seçim hakkı var mıydı? Bu yasanın ismi üzerinde de durulmalıdır: Bulgarların (ya da başka bir milletin) gerçekten kendilerini Yahudilere karşı korumaları gerekir mi?

III-21. Bulgar vekiller Yahudilerin sürgüne yollanmasını protesto ediyor

[...] Bulgar hükümetinin bu insanları ülkeden sürgün etme niyetinde olduğuna ilişkin söylentiler dolaşmaktadır. Bu söylentiler temelsizdir ve kötü niyetlidir; çünkü bu insanlar Bulgar vatandaşlarıdır ve sürgün yalnızca Bulgaristan'ın milli karakterinde bir leke olmakla kalmayacak, aynı zamanda gelecekte uluslararası ilişkilerimizi de etkileyecektir.

Küçük bir ulusun, ahlaki kaygıları bir kenara atma özgürlüğü yoktur. Güçlü bir ahlaki karakter, bizim gelecekteki adaletsizlikler karşısında en güçlü silahımızdır. Bu bizim için büyük önem taşıyor çünkü siz, Sayın Başbakan, kesinlikle hatırlayacaksınız ki, biz de çok yakın bir geçmişte sorumsuz kişilerin kaleme aldığı ahlaki olarak sapkın bir kısım yasaların ahlaki ve politik sonuçlarına katlanmak durumunda kaldık.

Gelecekte böyle bir sorumluluğun altına girmesini isteyeğimiz bir Bulgar hükümeti olabilir mi?

Bulgaristan'da Yahudi nüfus azdır; devletimiz güçlüdür ve nereden gelirse gelsin, her türlü suç eylemini bastıracak birçok yasal olanağa sahiptir. Bu yüzden, gelecekte Bulgaristan'ın bir kitle katliamına katıldığı suçlamasına yol açabilecek yeni ve olağandışı acımasız önlemlere başvurmamak gereksizdir. Mevcut Bulgar hükümeti böylesi suçlamalara katlanabilir; ama bu suçlamalar şimdi ve gelecekte Bulgar halkının alınına sürülmüş kara bir leke olacaktır. Böylesi politikaların sonuçlarını kestirmek

zor değildir ve bunlara kesinlikle izin verilmemelidir. Bunun her türlü sorumluluğunu paylaşmak bizim için imkânsız olacaktır. [...]

Hayatta Kalış. Belgelerden bir derleme, 1940-1944, s. 216-218.

Bu, Bulgar Milli Meclisi'nin 25. Oturumu'nun Başkan Yardımcısı D. Peshev ve 42 vekilin, 26 Aralık 1943 tarihinde, Yahudilerin Bulgar sınırları dışına sürgün edilmesine karşı Başbakan'a verdikleri bir protesto bildirisi. Vekiller, yeni Yahudi karşıtı önlemlerin gerçek politik çıkarlar ve Bulgar halkının etnik görüşleri temelinde olması gerektiği hususunda ısrar ediyorlar ve hükümetin bir yabancı güce hizmet için kendi masum vatandaşlarının sürgüne gönderilmesinin muazzam, tarihsel sorumluluğunu alıp almayacağı sorusunu gündeme getiriyorlar.

Şu cümle hakkındaki fikrinizi yazın: “Küçük bir ulusun, ahlaki kaygıları bir kenara atma özgürlüğü yoktur.” Bu, “büyük” ulusların böyle bir özgürlükleri olduğu anlamına mı gelir? Protesto bildirisini kaleme alanlar gelecekle ilgili ne gibi kaygılar taşıyordu?

III-22. Askeri Komutanlık'ın yayımladığı bir emirname, Belgrad

25 Nisan 1941

EMİR

1) Belgrad'ta ikamet eden bütün Yahudiler yiyecek ve her türlü ihtiyaçlarını yalnızca sabah saat 10:30'dan sonra meydanlardan ve pazaryerlerinden alabilirler. Satıcılar o saatten önce onlara satış yapamaz.

2) İnsanların sıraya girdiği çeşme ve benzeri kamu yerlerinde, Yahudiler ancak Aryan yurttaşlar ihtiyaçlarını gördükten sonra kuyruğa girebilirler.

3) Bütün tüccarların Yahudilere yüksek fiyatlarla ve genellikle yasadışı olarak yiyecek ve diğer ihtiyaç malzemelerini satmaları yasaktır.

4) Yukarıdaki yasağa aykırı hareket eden Yahudiler, 30 gün hapis ve 10.000 dinar para cezasına çarptırılacaktır. Hesabın durumuna göre, bu durumdaki Yahudiler toplama kamplarına da gönderilebilir.

Mevcut yasanın 3. Madde'sinde sözü geçen tüccarlara da aynı ceza uygulanır.

5) Beograd polisi, karakol polisleri, bu emirnamede belirtilen cezaları yerine getirmekle yükümlüdürler.

Bu yasa yayımlandığı tarihte yürürlüğe girmiştir.

25 Nisan 1941, Belgrad

Albay ve Komutan
von Kaisenberg

Bozoviç, Beograd pod komerarskom upravom 1941, s. 54.

Yahudilere 10:30'dan önce yiyecek almak neden yasaktır? Bu yasaya itaatsizliğin cezası nedir?

III-23. Ion Antonescu, Yaş'taki Yahudi soykırımını (pogromu) suçluyor⁵³

4 Temmuz 1941

Devlet Başkanı Ion Antonescu'nun, Yaş'da Yahudi halka karşı kanlı misilleme eylemi hakkında, tüm ülkedeki asker ve jandarma birliklerine, 255 Numaralı emri

Birkaç gün önce Yaş'da meydana gelen karışıklık, askeri ve otoriteleri son derece elverişsiz bir konuma sokmuştur.

Besarabya'nın boşaltılması olayında, ordu güçlerinin Yahudiler ve Komünistlerden gelen aşışılama ve saldırılar karşısında sessiz kalmaları gerçek bir utançtı. Başına buyruk bırakılan askerlerin, Yaş'da olduğu gibi, uzun süre Yahudi halkı soyması, onlara kötü muamele etmesi ya da saldırması ve rasgele öldürmesi daha büyük bir utanç kaynağı olmuştur.

Yahudi halkın yüzlerce yıldan beri Rumen halkının gelişmesini engellediği, üzerinden paralar kazandığı, onları yoksulluğa ittiği ve yoldan çıkardığı doğrudur. Biz Rumenleri bu beladan kurtarma gereği tartışılmaz; ne var ki, ancak hükümetin gerekli önlemleri alma hakkı vardır. Bu önlemler uygulamaya konmuştur ve karar vereceğim normlar ışığında uygulama devam edecektir.

Her yurttaşın ya da her askerin çalma ve katliam yapma yoluyla Yahudi sorununu çözme görevini üstlenmesi mümkün değildir.

Böylesi yollara başvurmak, bizi disiplinsiz ve medeniyetsiz bir halk olarak gösterecek ve gerek devletin otoritesine gerek prestijine büyük zarar verecektir.

Bu yüzden, bireysel girişimle başlatılan her türlü eylemin son bulmasını emrediyorum ve gerek askeri gerek sivil otoriteleri bu emri eksiksiz yerine getirmeye memur ediyorum. Yukarıdaki hususlara uymayanlar ya da buna sebep olanlar mahkemeye çıkarılacak ve yasanın öngördüğü en ağır cezaya çarptırılacaktır.

General Ion Antonescu

Evreii din România între anii 1940-1944, c. II, b. 98.

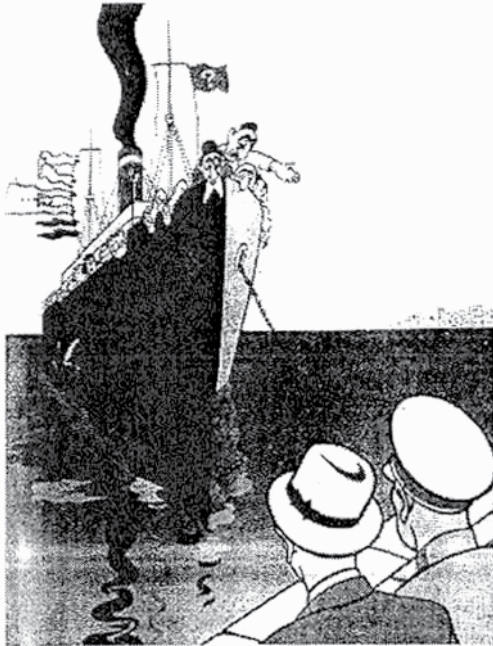
⁵³ 30 Haziran 1941'de, Rumen Hükümeti Yaş'ta 500 "Yahudi Komünist" in infaz edildiğini çünkü bu insanların Rumen ve Alman askerlerine ateş açtığını duyurdu. Aslında, askerlere 28-29 Haziran tarihlerinde ateş açılmıştı. Ölen ya da yaralanan yoktu ama Yahudi-Komünistlerin askerlere arkadan saldırmaya niyetlendikleri söylentisi yayıldı. Yüzlerce Yahudi tutuklandı, bazıları öldürüldü. 14. Rumen Bölüğü'nün komutanı sürgüne göndererek onlardan kurtuldu. Resmi sayılara göre, 4.430 kişi, iki trenle sürgüne gönderildi; bunlardan yarısı sağ çıkabildi ancak.

Ion Antonescu'nun Yaş'taki pogromla (soykırım) ilgili resmi tutumu nedir? Yaş'taki kargaşayı kınaması Yahudi-yanlısı bir tavır mıdır? Romanya'daki Yahudi sorununu çözme hususunda kimin sorumlu olduğu ilan ediliyor? Antonescu, Yahudi azınlığı Rumen ordusuna karşı eylemlerde bulunmakla suçlarken, kendisini Yahudi sorununda "Nihai Çözüm"e karşı birisi olarak ilan ediyor. Bunun yalnızca hırsızlık ve suç işleme gibi bireysel eylemlere karşı bir tepki olduğu fikrine katılıyor musunuz? Devlet başkanından gelen böylesi bir tavrın sonuçları ne olabilir? Kolektif suç hakkındaki fikriniz nedir?

➤ G40. Türkiye'den bir karikatür

Gazetelerden: Bir vapur dolusu Yahudi muhaciri İzmir limanından geçti...

Yahudi - Açız, parasiziz.. Allahaşkinize beş dakika karaya çıkmamıza izin verin da zengin olup yelelim!..

Akbaba, 24 Ağustos 1939

Akbaba, 24 Ağustos 1939

➤ G41. Türkiye'den bir karikatür

Bali, Cumhuriyet'in Yurttaşlar?

Dünyayı saran ahtapotun kolları Yahudileri temsil ediyor (bu karikatür Türkiye Siyonistlerle Mücadele Derneği tarafından yayımlanmıştır): "Dünyayı saran tehlike-Dünya Yahudiliği-Siyonizm. Bu musibet durduğu sürece Dünya'da rahat yok."

III-24. Sajmiste Toplama Kampı, Belgrad

Judenlager Zemlin (Sajmiste) Kampı'nda mahkûm olarak tutulan Hedviga Schönfein'in ifadesinden Kampa varışımızdan hemen sonra, Almanlar bize, buraya Fuar'daki Komünistleri yerleştirecekleri için, kampın aşamalı olarak boşaltılacağını söylediler ama bizi nereye götüreceklerinden bahsetmediler [...] İlk nakil için gönüllüler istediler ve ilk çağrılanlar benimle birlikte gelen grup, yani Kosmet'li Yahudilerdi. [...]

Nakil için çağrılanlara, üzerine basa basa ve nazikçe, en değerli eşyalarını yanlarına almaları, geriye kalanları güzelce paketleyip üzerlerine tam adreslerini yazmaları emredildi. [...]

Böylece, neredeyse her gün bu tür nakiller yapıldı. Pazarları ya da tatil günleri nakliyat, taşınma falan kesinlikle olmuyordu; ama bazı günler araba iki sefer yapıyordu. Gri arabanın sürücüsü genellikle kampa yalnız giriyor, çocukları etrafına topluyor, onları okşuyor, kollarına alıyor ve onlara şekerler veriyordu. Çocuklar onu seviyordu ve ne zaman kampa gelse, şeker almak için ona doğru koşuşturuyorlardı. Kampta kimse insanların ölüme götürüldüklerinden kuşkulandı. Herkes naklin bir çalışma kampına olduğuna inanıyordu.

Zlocini fasistickih okupatora i njihavih pomagaca protiv Jevreja u Jugoslaviji, s. 33, 34.

Sırbistan'ın işgal altındaki topraklarında 17.800 Yahudi yaşıyordu. Bunlardan yaklaşık 14.000'i öldürüldü. 6.320 Sırp Yahudi Belgrad'daki Sajmiste Kampı'nda imha edildi. Bu iş için Almanya'dan özel bir gaz odası sistemi Sajmiste Kampı'na getirilmişti. Bu kamp dışında, çoğu erkek Sırp Yahudi, diğer Sırp ve Çingenelerle birlikte, 1941 ve 1942'nin ilk yarısındaki kitlesel tutsak infazlarıyla öldürüldü. Bu suç eylemi, Alman ordusu (özellikle Alman düzenli ordusu Wehrmach) tarafından sistematik olarak örgütlendi ve hayata geçirildi.

Gri arabanın sürücüsünün davranışı hakkında neler söyleyebilirsiniz? Orada olup bitenlerden haberi var mıydı sizce?

G42. Slovenya'da, Celje yakınlarında, sürgüne gönderilmeyi bekleyen, isimsiz bir kız

III-25. Saraybosna'lı genç bir Yahudi kızın çektikleri

Hiba Zildziç-Cehajiç'in tanıklığı

Savaşla birlikte gelen dehşet verici olaylar, Saraybosna'lı binlerce gencin fizyonomisini kesinlikle değiştirdi, özellikle de genç kızların. On altı yaşındaydım ve 6. sınıfa gidiyordum. Önce şehirdeki bütün okullar boşaltıldı ve okul binalarına askerler dolduruldu. Yörede çok sayıda Yahudi yaşıyordu. Benim çok yakın Yahudi bir arkadaşım vardı; adı

Regina Finci'ydi. Annesi Başçarşıya'nın köşesinde küçük bir tütün dükkânı işletirdi. Ben her gün onları ziyaret ediyor ve her mırıltıda, her adım sesinde, toplama kampına götürülmek üzere sürgüne gönderilecekleri beklentisiyle nasıl korku içinde yaşadıklarını gözlerimle görüyordum. Eşyalarını zaten toplamışlardı. Günlerden birinde toplama kampına alındılar ama Regina kaçmayı başarmıştı; bizim evde saklanıyordu. Ne yazık ki, onu dilediği kadar saklayacağımıza dair söz vermemize rağmen, ailesinden ayrı yaşayacak kadar güçlü değildi. Bu yüzden, ailesiyle aynı kaderi paylaşmak üzere toplama kampına döndü yeniden. Bizzat tanık olduğum Yahudi halkın uğradığı bu katliam ve ailelerin yaşadığı korku atmosferi o günden beri kurtulmadığım güçlü bir duygu olarak yerleşti yüreğime. Gradishka ve Jasenovac'taki toplama kampları ve gerek Komünistlere gerek yurtseverlere yapılan işkencelerle sürgünler hakkındaki söylentiler kasabaya kadar gelmişti. Köylerde Sırp halkın acımasızca katledildiği, cesetlerin mağaralara ve uçurumlara doldurulduğu, köylerin yakılıp yıkıldığı haberleri dolanıyordu; sonra Çetniklerin Drina civarında Müslümanları kestiği, nehrin kızıla boyandığı, canını kurtarmak için insanların yanlarına hiçbir şey almadan oradan oraya kaçtığı haberi duyuldu. Foça, Rogatica, Vishegrad'dan mülteciler gelmeye başladı kasabaya. Müslüman aileler, neredeyse çıldırmış durumda olan anasız babasız çocukları aldılar. O dehşet ortamının yalnızca bir kısmını anlatıyorum ben. Kısaca, yaşadığımız şey, bütün acımasızlığı ve dehşetiyle faşizmdi.

Albahari vd. (der.), s. 495-496.

Regina'nın davranışını değerlendirin. Onun yerinde olsanız siz ne yapardınız? Verdiği kolay bir karar mıydı sizce? Bu kaynak, son derece baskıcı bir rejimin kuşatması altındaki insanların azimleri hakkında neler söylüyor?

III-26. Yunanistan'daki Yahudi-karşıtı önlemler

Yunan Yahudilerinin Mevcut Durumu Üzerine Notlar
A.L. Molho

Kahire, 12 Ekim 1943

Yahudi-karşıtı Önlemler ve İşbirlikçi Hükümetler

[...] Bu yılın Şubat ayına kadar Yunanistan'da Yahudilerin, hem yasalar önünde hem de gündelik hayatta, her Yunan vatandaşıyla aynı statüyü paylaştığı bir gerçektir. Yukarıda belirtilen tarihten itibaren Selanikli ve bütün Makedonyalı Yahudilere karşı uygulamaya sokulan önlemler tek başına Alman işgal güçlerinden kaynaklanmıştı. Onlar, kendi ikrarları doğrultusunda, yukarıdan aldıkları kesin emirlere uygun olarak hareket ediyorlardı. Yunan yetkililer bu önlemlere bulaşmayı inatla reddettiler. Atina Başpiskoposu'nun Alman yetkililere memorandumuyla, Ortodoks Kilisesi bu önlemlere karşı sesini yükseltti. Mesleki ve halk örgütleri yanında politik dünyamızın önde gelen simaları da doğrudan, protestonun bir parçası oldular. Yunan kamuoyunun baskısı o kadar güçlüydü ki, İşbirlikçi Başbakan Bay Ioannis Rallis, Yahudi unsurlar adına müdahale edeceğini ilan etmek mecburiyetinde kaldı. Sözünü tutup tutmadığı bilinmiyor. En azından, resmi düzeyde ortada görünen bir şey yok.

Yunan Yahudilerinin Tarihi Üzerine Belgeler, s. 280.

Yunanistan'da Yahudilere karşı yaptırımlar gündeme geldiğinde, Kilise, Atina Polis Teşkilatı ve Komünistler gibi, çok çeşitli örgüt ve kurumlar hem Yahudilere destek hem de uygulamayı protesto faaliyetlerine girişti. Bütün Yunan direniş örgütlenmeleri içinde en güçlüsü olan EAM, saklayarak ya da kaçırarak Yahudilerin hayatlarını kurtarıyor ve böylece yardımın en etkili unsuru olarak çalışıyordu. Atina'daki Yahudi cemaatine ait kayıtları tahrip ederek ve aynı zamanda hahambaşının EAM bölgesine kaçmasına yardım ederek, Nazi planlarını bozdu. EAM Yeraltı Basını sürekli çağrılar yaparak yurttaşları Yahudilere yardım çağırıyor, bu arada da Yunan Yahudilerinin

Ortadoğu'ya geçişlerine yardım ediyor ya da gönüllüleri kendi saflarına katıyordu. Ortodoks Kilisesi de Yahudilerin sürgüne gönderilmelerini engellemeye çalıştı. Başpiskopos Damaskinos, Reich'ın Yunanistan Bölge Valisi'yle buluşarak, ona Selanik'te Yahudilere karşı alınan önlemler hakkındaki şikâyetlerini sert bir dille ilettiler (bkz., b. 1-40).

Yunan yetkililer Selanikli Yahudilere uygulanan yaptırımlara tepki gösterdiler mi?

III-27. Selanikli bir Yunan Yahudi'sinin anılarından (1941-1943)

"1942 Temmuz'unun ilk günlerinde, Selanik gazeteleri Selanik ve Ege Alman Askeri Komutanlığı'nın resmi bir duyurusunu bastılar; buna göre, yaşları 18-45 arası tüm İsrailoğulları, 12 Temmuz Salı sabahı Platia Eleftherias'a gönderilmek üzere toplanacaklardı; emre uymayanları ağır cezalar bekliyordu. İşgalin başlangıcından beri, bu Selanik'te ilk antisemitik politik uygulamaydı. [...] Toplandığımız bu yerde Alman subay ve askerler Yahudilere çeşitli tacizlerde bulundular. Geç kalanların bazıları tekme tokat ya da kırbaça acımasızca dövüldü. Alman denizcilerden bir grup özellikle bu tür kötü muamelenin başını çekiyordu. Alman askeri polisinden (F.G.) görevliler sigara içmeye ya da kızgın Temmuz güneşinde başını örtmeye cüret edenlerin üzerine buldog köpeklerini salıyordu. Saatlerce ayakta beklemekten bitap düşüp yere oturanlar Gestapo üyeleri tarafından ağız ve burunlarından kan gelinceye kadar dayaktan geçiriliyordu. Diğer İsrailoğulları saatler boyu zor fiziksel hareketler yapmaya zorlanıyor, durmaları halinde yine feci şekilde dövülüyordu. Nihayet, Almanlardan bir grup, Yahudilere, meraklı Hristiyan gözlerin önünde, aşağılayıcı hareketler (takla atmak gibi) yaptırmaya başladı. Bütün bu şovun Almanlar ve muhabirler tarafından fotoğrafları çekildi ve ertesi gün bu fotoğraflar tipik Yahudi karşıtı tanımlamalarla birlikte Yunan gazetelerinde boy gösterdi. [...]

Zaman içinde, on beş dükkân sahibinin (manav, bakkal, kasap vb.) Vas. Irakliou Caddesi'nden zorla çıkarılmaları ve yerlerine şehrin başka bölgelerinden getirilen Hristiyan esnafın yerleştirilmesi gibi, Yahudilere karşı keyfi eylemlerin birçok örneği görüldü. Hristiyan dükkân sahiplerinin çıkarına hizmet eden bu yöntem Yahudilere rakip diğerlerinin de iştahını kabarttı doğal olarak ve Almanlar düzenli bir şekilde merkezi yerlerdeki Yahudi işyerlerini zorla boşaltmaya ve buralara ya Almanlara dostça davrananları ya da iyi bilinen araçlar eliyle cömert rüşvetler verenleri yerleştirmeye başladılar."

Giakoel, s. 57-58, 98-99.

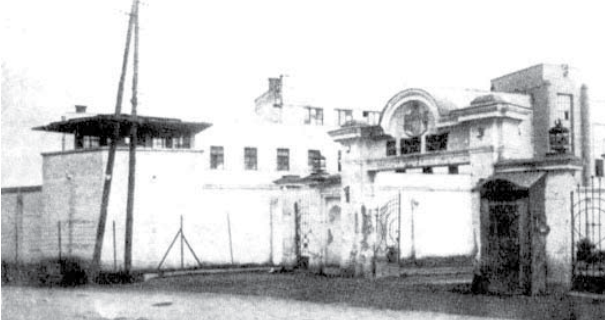

Yunanistan'daki hayatta kalan, farklı Yahudi cemaatlerinden Yahudilerin sayısını etkileyen unsurlara bakacak olursak, Direniş hareketinin kontrolündeki bölgelere uzaklık ve etkili bir antifaşist hareketin mevcudiyeti, asimilasyon ve toplumca kabullenme oranı ile yerel yetkililerin kapasiteleri ve gönüllülükleri dikkate alınmalıdır. Hayatta kalan Yahudilerin çoğu Yunan Ortodoks nüfusla aynı yörede yaşayan Yunan kökenlilerdi. Asimilasyon oranları hem onların tespitini çok zorlaştırıyor hem de halkın geri kalanının onlara yardım arzusunu artırıyor. İkinci Dünya Savaşı boyunca, Naziler tarafından katledilen Yunan Yahudilerin çoğunun, Selanik kökenli oluşunun başlıca iki nedeni vardı: Birincisi, Yunanistan'da yaşayan Yahudiler içinde Selanikli Yahudiler sayıca uzak ara öndeydi. (Yunanistan'daki yaklaşık 73.000 Yahudi'den 50.000'i Selanik'te yaşıyordu). İkincisi, Selanik Yahudileri İspanyolca "Sefarad" (Ladino) dili konuşuyorlardı ve Yunan Ortodoks nüfustan ayrı bölgelerde oturuyorlardı. Selanik'in Yahudi nüfusu ağırlıklı olarak Auschwitz'e sürgün edildi. Savaş öncesi Yunanistan'da yaşayan Yahudilerin ancak yüzde 17'si Nazilerin elinden kurtulup hayatta kaldı.

Eskiden Yahudilere ait olan dükkânlara yerleşen Hristiyan esnafın tavrı hakkındaki görüşünüzü açıklayın.

■ G43. Banjica'daki Belgrad Toplama Kampı

Ziocini fasistickih okupatora, s. 211.

■ G44. Ustica Toplama Kampı, 1942

Matausić, Jasenovac, 1941-1945.

Ağlama Evi (Kuca leleka) önünde bir grup kadın ve çocuk.

Fotoğrafı yorumlayın. Tutsakların yüzlerinden okuyabildiğiniz duygular nedir? Ağlama Evi sizin için ne ifade ediyor?

III-28. Rozalija Kremer'in Paveliç'in özel kalemine mektubu, 20 Ekim 1941

"Ben, bizim Beluşka diye hitap ettiğimiz, Bela isimli 17 yaşında bir kızın annesiyim. Kızım 1 Temmuz 1941 tarihinde herhangi bir neden gösterilmeksizin, küçük bakkal dükkânımızın bulunduğu Kustosija'daki diğer Yahudilerle birlikte tutuklanmıştır. Kızım birkaç gün, kendisine yiyecek götürdüğüm, Petrinjska Sokağı'ndaki polis merkezinde tutuldu.

Yine ona yiyecek götürdüğüm bir gün, bana yiyeceği alamayacaklarını çünkü kızımın artık polis merkezinde olmadığını söylediler. O günden beri kızımın nerede olduğunu öğrenemedim; kızım hiçbir iz bırakmadan kayboldu.

Bildiğim kadarıyla kızım kampların birinde değil; öyle olsaydı bir şekilde haberini alırdım. Bu yüzden kızımın hayatından endişe ediyorum.

Bilinmelidir ki, benim kızım politikayla hiçbir ilgisi olmamıştır; çocukluğundan beri Kustosija'da benimle birlikte yaşıyor ve dükkânda bana yardım ediyor. Benim kızım daha küçük yaştadır ve çok iyi bir kızıdır; Kustosija'da herkes onu çok sever çünkü insanlara karşı çok naziktir, güler yüzlüdür ve her zaman yardım etmeye hazırdır.

Kızıma ne olduğunu bana bildirmenizi talep ediyorum; hayattaysa ve kamplardan birindeyse, bana hangi kampta olduğunu bildirilmesini istiyorum ki, ona kışlık giyecekler göndereyim; çünkü onu alırlarken üzerinde bulunan yazlık giyeceklerle bu kışı geçiremez.

Bilmenizi istiyorum ki, kocam kalp krizi geçirdi ve benim için zahmet ve endişe kaynağı olan iki küçük kızım daha var; bütün bu yükleri tek başıma kaldırmam imkânsız. Kızım benim tek dayanağımdı."

Goldstein, s. 365-366.

Bu mektubun yazıldığı tarihte, Bela öldürülmüştü.

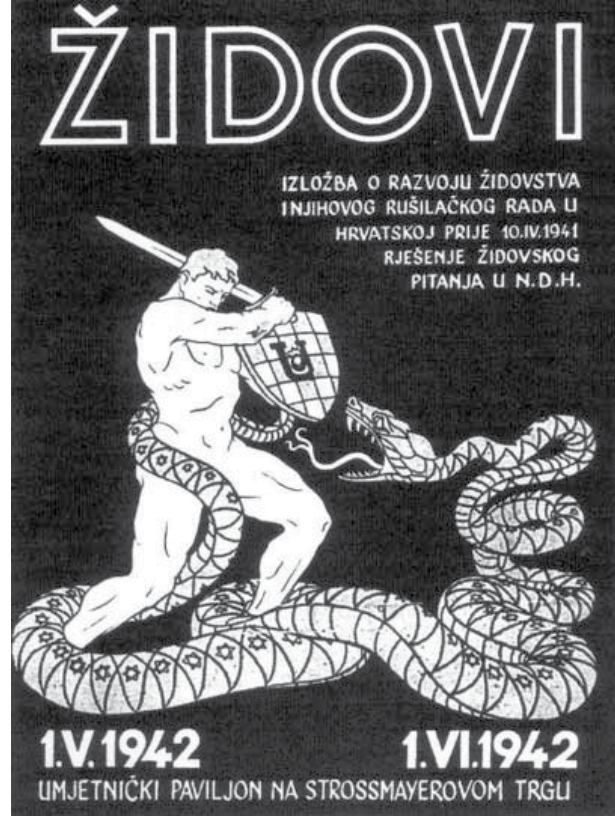
Bayan Rozalija talebini nasıl dile getiriyor? Neden doğrudan büyük bir haksızlık yapıldığını, diğer deyişle, bir suç işlendiğini söy-

lemiyor? Bazı durumlarda bizzat kurbanların son derece vahim bir suç eylemini normal bir şey olarak kabul etmeye başladığı olur mu? Aynı soru suçları işleyenler kadar bu suçlar karşısında sessiz kalanlar için de geçerlidir.

Çeviri: Judaizm'in evrimi ve onun 10 Nisan 1941 öncesinde, Hırvat halkını tahrip faaliyeti hakkında sergi. NDH'de (ISC) Yahudi sorununun çözümü.

? Katalog üzerindeki resmi ve anlamını betimleyiniz. Sizin ülkenizde de böyle bir Yahudi karşıtı sergi düzenlendi mi? Bunun nasıl bir şeye benzeyebileceğini hayal edebiliyor musunuz?

➤ G45. 1942 yılında, Zagreb'deki bir Yahudi karşıtı serginin katalogunun kapağı

IV. BÖLÜM: İNSAN DAYANIŞMASI

Bu bölüm, savaşın iç karartıcı manzarasına bir parça iyimserlik ışığı tutmayı ve insanlık tarihinin en acılı dilimlerinde bile insanlıktan geriye bir şeylerin kaldığını göstermeyi amaçlıyor; çünkü en dehşetli savaş ortamlarında bile, yardım etmeye, her şeyi göze alıp kendi canını ve güvenliğini tehlikeye atmaya hazır insanlar vardı.

Bundan başka, bu bölümde savaş zamanı gündelik hayatlar içinde olağandışı, beklenmedik davranış örnekleriyle ilgili kaynaklar bulacaksınız. Bu kaynaklar, ahlaki bir bakış açısından kolayca karara varamayacağımız durumlara ışık tutuyor; bunlar çok açık örnekler değildir ve özellikle bu nedenle bu örnekler bize tartışma ve çözümleme fırsatı verir (örneğin IV-1 ve IV-2). Bu konuya daha iyi yaklaşmak açısından, ilgili kişiyle özdeşleşme yöntemi, diğer deyişle, öğrencilerin gerçek durumlardaki gerçek insanların rollerini oynamaları ve anlatılan durumda onların davranışını kestirmeye ve duygularını anlamaya çalışmaları yararlı olabilir.

IV-1. Partizan-Ustaşa sohbeti

“ ‘Neden cephanemi boşa harcatıyorsun bana, seni orospu çocuğu Ustaşa!’

Anlaşıyor ki, Ustaşa'nın kullandığı cephanenin zaten kendisinin malı olduğunu düşünüyor ve harcanan her kurşun için pişmanlık duyuyordu.

‘Gel, gel de al onu; korkma, piç kurusu!’ diye yanıtladı Ustaşa.

Ama bu, asıl olarak ‘politik’ içerikli uzun bir konuşmanın sadece bir başlangıcıdır. [...] Ustaşalar Partizan diye bir şeyin varlığına inanmazdı; onlara göre biz hepimiz Çetnik’iz. Çetnik ya da it kopuk takımı, hepsi birdir onlara göre ve hepsi Sırplarla Yahudileri kollamak için Hırvatlara karşı savaşır. O (Ustaşa), Svrabo’dan Çetnik olmadığını kanıtlaması için Kral Petar ve Kraliçe Marija’ya küfür etmesini istedi. Svrabo büyük bir memnuniyetle bu isteği yerine getirdi ama o da hemen ardından Ustaşa’dan Paveliç’e küfür etmesini istedi. [...] Paveliç’e küfür etmeyi istemeyen, istemediği gibi edemeyen bu Ustaşa'nın sesi soluğu kesildiği sırada tam konuşmaya başlayacakken, kışkırtıcının teki makineli tüfeğini ateşledi. Onu vurmak istemiyordu ama sesini kesti ve Svrabo siperine geri çekildi.

‘Yaralandın mı?’ diye sordu Ustaşa, merakla.

‘Hayır, yaralanmadım’ dedi Svrabo.

‘Ne diye ateş ediyorsun, piç kurusu? Görmüyor musun, adamla konuşuyorum’ diye gürlledi Ustaşa, ateş ederek konuşmalarını kesen arkadaşına. [...]

‘Onu yakalarsam, söz, bırakacağım gitsin’ diye bağırdı Svrabo, cömertlik göstererek. Ama bu sözlerinin doğruluk payı hiç yoktu. Balık kavağa çıkarsa ancak Svrabo da bir Ustaşa’yı serbest bırakırdı.”

Sibl 2, s. 203-204.

Ivan Sibl, bu kısa metinde, Hırvatistan’da birbiriyle savaşan orduların askerleri arasındaki anlık ve plansız ortaya çıkan karşılıklı saygı durumunu anlatıyor. 1943 başlarında Hırvatistan’da şiddetli çatışmalar yaşandı. Vocin yakınlarındaki üslerinde, düşman orduları (Partizanlar ve Ustaşalar) birbirlerinden kabaca 60 metre uzaktılar ve hiç sorunsuz iletişim kuruyorlardı. Sibl’ın Partizan yoldaşı Milan Svrabiç-Svrabo sık sık Ustaşalardan biriyle konuşuyordu. Bu, o konuşmalardan biridir ve Ustaşa tarafından açılan bir ateş üzerine başlamıştır.

? Size göre, bu tür konuşmalar başka muharebelerde ya da başka savaşlarda görülen bir şey miydi; yoksa bu canı sıkılan askerlerin sırf eğlence olsun diye yaptıkları sıradışı bir şey miydi? Böyle konuşmaları onaylıyor musunuz? Savaşın iki asker arasında yakınlaşma doğması hakkında ne düşünüyorsunuz? Samimi oldukları söylenebilir mi? Bu yakınlaşma nereye kadar gidebilir? Bu iki askerın gerçekten diğerinin hayatını kurtarmak için bir şey yapmaya hazırlandığını düşünüyor musunuz? Sıbl, son yaptığı yorumda, böyle bir şeyin mümkün olmadığını söylerken haklı mıdır?

► G46. Rumen gazete ilanı: Yetimlere yardım edin

"Universul", no. 249, 12 Eylül 1943.

? Bu ilanla yetimler için yardım toplanmaya çalışılıyor. Yetimlerin varlığına neden olan temel olaylar hangileriydi? Politikacıların bu nedenlerle ilgili herhangi bir önlem aldığını biliyor musunuz?

IV-2. Toplama kampında bir İsim Yortusu kutlanması

"İki gün önce, Patron, (kampın) aşçılara laf arasında, 'Onun İsim Yortusu'nda ne hazırlayacak bakalım' dedi. Bir 'adam' ya da 'sarsak bir ihtiyar'a dönüşmek bana kalmıştı. [...]

Hücremi temizledim, masamı temizledim, pencerenin kenarındaki boşluğu düzelttim ve sobaya odun kıymıkları, koli kağıdı doldurdum ve mutfaktan birkaç bardak ödünç aldım; bir de Paveliçlerin resmini koyarsam, hücre seçkin konukları kabul edebileceğim bir yer olacaktı. [...] Goan'la, seçkin konuklar gittikten sonra gelmesi konusunda anlaştık, böylece içki içip rahatça konuşabilecektik. Yahudi olduğu için bu pislikler onunla aynı masaya kesinlikle oturmazlardı. [...]

Saat on civarında, kapı açıldı ve dört tanesi başlarını eğerek hücreye girdi.

'Spremini! ("Kolay gelsin" anlamında bir Ustaşa selamı.) Kutlarım, doktor!'

'Teşekkürler, sevgili Ante, sevgili dostum, odama bir Sultan gelmiş kadar mutlu oldum.'

[...] "O şeref bize ait; geldiğimize mutlu olduk! Böylesine büyük bir adam için yoksul bir İsim Yortusu olacak!" [...]

Bardaklara şarap doldurdum; tam bir Hırvat gibi, şerefe kaldırdık bardaklarımızı. 'Tanrı bize yardım etsin de, gelecek yıl Zagreb'de buluşup krallar gibi içelim, bir eğlence yerinden diğerine gezelim.'

'Doktor, dışarıda içmeyi seversin, değil mi?'

'Kim sevmez? En kötü adam, parasından ayrılmayı bilemeyendir. Paran olduğu müddetçe, onu harcıyıp eğlenmeli, hayatını yaşamalısın! Tanrım, bu ziyaretinizi hiç unutmayacağım. Gelecek yıl yeniden bir araya gelmeliyiz ama mümkünse burada değil. Bir Çingene tutarız, o şarkı söyler, oynar; müzik ve şarkı olunca siz hep daha iyi içersiniz.'

'Çingene nerde, şeytanın çocuğu? Artık Çingene

kalmadı' dedi Patron gülerek.

'Ne? Müzisyenleri de öldürdünüz, öyle mi? Buna katlanamam. Emsalsiz örnekleri bağışlamak gerekirdi; iyi bir Çingene müzisyenin yerini kim tutabilir?'

Böylece sohbetin konusu soykırım oldu.

'Çingeneler sizi niye rahatsız ediyor?' (diye sordu Jakovljeviç konuklarına) 'Gerçekten hiçbirinin politikayla uzaktan yakından ilgisi yoktur.'

'Çingenelere niye gerek duyalım ki?' (diye yanıtladı konuklardan biri) 'Ne çalışır ne de orduya katılıp askerlik yaparlar. Gerçekten bilmek istiyorsan, bir Vlach'ı (bu durumda, bir Sırp anlamına geliyor) sağ bırakmak isterim. En azından adam çifte koşulur, tarlada çalıştırılır... Ama Çingenelerin sayısı azalacak olsa, hiçbir tehlike doğmaz.

Sonra Jakovljeviç, bir edebiyat adamı olarak, konuklarına şiirler okudu. O arada mahzenden de sesler yükseliyordu: Ustaşalar tutsaklara işkence yapıyordu.

Tıkanmamak için nefesimi kontrol etmek zorundaydım. Şairin özgürlük için iç çekişlerini tekrarlarken nefessiz kalıyordum ve aynı özgürlük aşkına, tam o an yeni bir suç işleniyordu burada. [...] Ben ise alt kattaki odada neler olup bittiğini bilmiyormuş gibi davranacak, aptalı oynayacaktım."

Jakovljeviç, s. 173-179.

Daha önce sözünü ettiğimiz, Stara Gradiska'da bir tutsak olan Jakovljeviç'in kampta özel bir statüsü vardı. Savaş öncesinde "çizgiyi az biraz aşmış" olmakla birlikte gelecekte Ustaşalara katılması muhtemel bir Hırvat yurtseveri olarak hapishane gardiyanlarından özel muamele görüyordu. Buna rağmen, her an gözden düşebilir ve birçoğunun başına geldiği gibi, anında işi bitirilebilirdi. Bu nedenle, gardiyanlar ve kamp yönetimiyle görünüşte de olsa dost geçinmek zorundaydı. Bu örnekte, İsim Yortusu'nu kutlamak için, bütün kamp yönetimini odasına davet etmek zorunda kalmıştı.

"Hapishane personeli"nin tutumunda olağandışı ve beklenmedik bir şey buluyor musunuz? Size göre, diğer tutsaklara da aynı şekilde mi davranıyorlardı? Jakovljeviç'in kampta bazı ayrıcalıklardan faydalanma nedeni neydi? Tutsakla konukları arasındaki bu "senlibenli konuşma" hakkındaki fikriniz nedir? Ustaşalara gayet normal gelen bir bakış açısı Jakovljeviç'i dehşete düşürmüştü; ama bunu gösteremiyordu. Bu tutum hakkında ne düşünüyorsunuz? Onun yerinde olsanız siz ne yapardınız?

IV-3. I. Antonescu'ya hitap eden entelektüellerin anısı (Nisan 1944)

Şu anda, büyük bir felaketin halkımızı tehdit ettiği bugün, biz, Rumen Akademisi'nin üyeleri ve Bükreş, Yaş ve Cluj Üniversiteleri'nin profesörleri, halkın göçe zorlanmasına, Rumen köylerinin ve kentlerinin harap edilmesine ve savaş meydanları haline gelişine tanık olup, üzerinde uzun uzun düşündükten sonra, size bu talebimizi iletmeye karar verdik.

Mevcut koşullar altında, susmamız suç olacaktı. Devletimizin lideri önünde samimi düşüncelerimizi dile getirmek görevimizdir; bu nedenle, Rusya, Büyük Britanya ve Amerika Birleşik Devletleri'yle yürüttüğümüz savaşa hemen son vermeliyiz...

Sayın Başkan,

Başkent'in bombalanması, öteki kentlerin tahrip edilmesi, Londra, Washington ve Moskova'dan gelen uyarılar ve Moldovya'nın bir savaş meydanına dönüşmesi, yaşayacağımız felaketin birer işareti. Varını yoğunu tüketip bu uzun savaştan bitap düşmüş Rumen halkı artık savaşamayacak bir hale gelmiştir. Sokağa inip yoldan geçenlere sorun, köylere ve şehirlere gidin, halkın sesine kulak verin. Her yerde insanların gözlerinde umutsuzluğu göreceksiniz ve aynı yanıtı alacaksınız: HAYIR. Ne için dövüşeceğiz? Devletimizin ve halkımızın yaşamsal çıkarları, ne kadar zor olursa olsun, savaşın hemen sona erdirilmesini gerektiriyor. Romanya'nın

şimdi yapacağı fedakarlık, savaşın sürmesi halinde yapacağından çok daha küçük ve az sancılı olacaktır.

Scurtu vd. s. 439-440.

Yürürlükte olan politik muhalefeti hoş görme politikası, birçok politikacı, kültür insanı ve diğerlerini protestolarını devlet başkanına duyurmaya sevk etmiş ve bu yolla, insanlar hükümetin yürütmekte olduğu politikalarından rahatsızlıklarını açığa vurmuştur. Bu eylemlerden sonra genelde bir baskı gelmemiştir.

Anlatılan bu anıdaki kişilerin toplumsal statüleri nedir? Bu yazarların 1944'te, Romanya'nın temel politik sorunlarına karşı tutumları nedir? Bu tutum yalnızca yazarlara mı aittir? Yazarlar bu mektubu yazarak kendilerini tehlikeye atmış oluyorlar mıydı?

IV-4. Yunan Başbakanı'nın (7/10/43 tarihinde) Alman otoritelere yazdığı mektuptan alıntı

"Kabine Başkanı
Ref. No. E 312 1/10
GİZLİ

Yunanistan'da Reich'in Temsilcisi,
Dr. G. A. Altenburg
Atina, 7 Ekim 1943

Majesteleri,
Yunanistan'daki SS polis şefi bir emirname yayımlayarak, İsrailoğulları soyundan gelen bütün Yunan vatandaşlarının kendilerine gelip kayıt yaptırımlarını istemiştir. Bu emir, bizde Selanik Askeri Komutanlığı'nın Yahudilere karşı aldığı

önlemlerin burada da Yahudi kökenli Yunan vatandaşlarına karşı tekrarlanacağı izlenimi uyandırmıştır.

[...] Yunan topraklarında asırlardır yaşayan bu Yunan vatandaşların ülkelerinden alınıp bilinmeyen topraklarda yerleşmeye zorlanma ihtimali hem Yunan hükümetini hem de her Yunan vatandaşını büyük bir yasa boğmuştur.

Eski Yunanistan'ın (yani Balkan Savaşları öncesinin Yunanistan'ı) Yahudileri dilsel ve tarihsel olarak, yerli halkla kelimenin tam anlamıyla kaynaşmıştır ve Yunan ruhlarını yansıtan şiirler kaleme almışlardır.

Yasalara saygılı vatandaşlar olarak, onlar her zaman Yunanistan için savaşmış ve birçoğu savaşlarda üstün başarılar göstermiştir.

Kararlılıkları, kabiliyetleri ve görev duyguları sivil memurlar, özellikle de yargıç ve subay olarak, sivirmelerine yardımcı olmuştur. Zorlu devlet işlerinin üstesinden gelmeyi her zaman başarmışlar ve ülke çıkarlarını gözetmek için kararlılıkla mücadele etmişlerdir.

Yunan Kilisesi, Yunanistan'daki Yahudi cemaatini her zaman kollamış ve Yunan halkına inanç meselelerinde hoşgörü ve yüce gönüllülük vaaz etmiştir. Eski Yunanistan'ın Yahudi cemaati politik ya da kültürel herhangi bir gücü olmayan çok küçük bir azınlık teşkil etmektedir.

[...] Eski Yunanistan sınırları içindeki Yunan Yahudilerine böylesi yaptırımların uygulanması, ruhları büyük, Yunan ruhu geleneğiyle dolu bir halkın duygularını incitecektir..."

Enepekidis, s. 50-51.

Yunan Bakanlar Kurulu Başkanı talebini nasıl açıklamış? Neden doğrudan Yahudi Soykırımı'nın (Holocaust) büyük bir adaletsizlik ve suç olduğunu söylememiş? Bu mektubu yazarak kendini tehlikeye atmış mıdır? Başkan'ın durumunda olsaydınız, siz ne yapardınız?

IV-5. George Enescu,⁵⁴ Çingeneri korumaya çalışıyor

7 Kasım 1942

NOT

Duyduğuma göre, George Enescu, Mareşal Antonescu'ya müzisyenlerini Bug'a gönderdikleri takdirde kendisinin de gideceğini söyleyerek Çingene müzisyenlerden yana müdahalede bulunmuş.

Minoritati etnocolturale. Marturii documentare. Tiganii din Romania (1919-1944), b. 281.

? Size göre, Enescu neden Çingenerlerden yana bir müdahalede bulundu? Bunu niye yaptığını tahmin edebilir misiniz?

IV-6. Bir grup berber ve kuaförün Milleti Koruma Yasası ile ilgili olarak Başbakanlık'a verdikleri dilekçe

11 Kasım 1940

Sayın Yetkili,
Bütün Bulgar halkının birliğine ihtiyaç duyan, yaşadığımız şu sıkıntılı günlerde, Yahudilere karşı, sadece Bulgar halkının iradesine karşı olmakla kalmayıp çok vahim sonuçlar da doğuracak olan, bazı kararlar alınmıştır. Bu kararlar Milleti Koruma Yasası'na dayandırılmıştır. Bizim haklı sesimize, halkımızın refahı için bugüne kadar malını ve canını esirgememiş bir kesimin sesine, kulak verip vermeyeceğinizi bilmiyoruz. Bugün, ortak yurttaşlık bağıyla bağlı olduğumuz Yahudilerle birlikte çalışıyoruz ve eğer gerekirse, bizim kuşaktan insanların ve atalarımızın yaptığı gibi, cephe de birlikte ölürüz. Biz bunda yanlış bir şey görmüyoruz; ama siz onları bütün haklarından mahrum ederek bizim bünyemizden atmak istiyorsunuz. Eğer amaç Yahudi fırsatçıların işini bitirmekse, Bulgar fırsatçıların işini de bitirin.

The Struggle of the Bulgarian People
[Bulgar Halkının Mücadelesi], s. 49.

? Sizin ülkenizden de benzer bir belge biliyor musunuz? O tarihte siz de Bulgar berberlerden biri olsaydınız, bu dilekçeyi imzalar mıydınız?

IV-7. Yunanistan'a Türk desteği ve yardımı

Yunanistan'dan teşekkürler

Aşağıda, İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki işgal döneminde açlığa mahkûm edilmiş Yunanistan ve Ege adaları halkını desteklemek için, şahsım ve Bakanlığımızın şemsiyesi altında, benim başkanlığımdaki komisyon aracılığıyla yürütülen yardım kampanyası ve çabalara karşılık olarak gönderilmiş mektupların tercümelerini size aktaracağım:

Atina Belediye Başkanı'ndan gelen mektup

"Atina şehrinin bu albümünü kabul etmenizi rica ediyorum. Bunu, Yunan tarihinin en dehşetli günlerinde Yunan halkına verdiğiniz çeşitli hizmetleriniz için bir armağan olarak size sunuyorum."

Sakız Adası Valisi'nden gelen mektup

"Kızılhaç'ın bir temsilcisi ve ülkemizin iyi bir dostu olan Mr. Courvoisier'den, Sakız Adası Kızılhaç'ına un göndererek yaptığınız yardımın ayrıntılarını öğrenmiş olmaktan mutluluk duyuyorum.

Bu bölgenin valisi olarak, bu küçük Sakız Adası'nın acı çeken halkına yaptığınız nazik yardımdan ötürü heyecanımı belirtmek ve teşekkürlerimi sunmak istiyorum.

Ayrıca, bütün Yunanistan halkı ve Yunanistan Hükümeti adına, komşu kıyılardan bizim kıyılarımıza gönderdiğiniz yardımlar için, teşekkürlerimizi kabul etmenizi rica ediyoruz. Türk bayrağı taşıyan Arslan adlı teknenin limanımıza yanaştığını görünce çok heyecanlandık.

Tarih içinde halklarımız yıllarca bir arada yaşadılar. Yakın dostluklar kurduk ve milletinizin bu işbirliğiyle onurlandık. Çünkü Türk milleti, savaşta ve barışta, ne zaman bir araya gelsek, bizi her zaman kar-

⁵⁴ George Enescu (1881-1955) Rumen'dir. Yirminci yüzyılın en üretken ve yetenekli müzisyenlerinden biridir; büyük bir kemancı ve besteci, seçkin bir orkestra şefi, başarılı bir piyanist, çok iyi bir çellist ve meşhur bir keman öğretmenidir.

deş, dost ve sevilen bir akraba olarak görmüştür. Geçirmiş bulunduğumuz bu acımasız ve dehşetli yokluk günlerinde, bize yardım elini uzatarak, asil Türk milleti hakkındaki fikrimizin pekişmesini sağladınız.

Mr. Courvoisier aracılığıyla size ulaştırdığım, bu küçük Sakız Adası armağanını kabul ediniz lütfen.”

Erkin, s. 130-131.

Erkin, İkinci Dünya Savaşı yıllarında, Türkiye Dışişleri Bakanlığı'nda bir memurdu. İlk ağızdan anlatılan bu hikâye bize, yiyecek sıkıntısı çeken Ege Adaları da dahil, Yunanistan'ın çeşitli bölgelerine yapılan Türk yardımını ve desteğini anlatıyor. Sözü edilenler, Yunan yetkililerden gelen teşekkür ve şükran mektuplarıdır.

Türk-Yunan ilişkilerinin tarihi hakkında ne biliyorsunuz? Sizce bu kaynaklar, iki ülke arasında artık klişe haline gelmiş nefret ilişkisini doğruluyor mu?

IV-8. Emekli Elçi Necdet Kent'in Marsilya'daki Yahudi Türkleri kurtarmasına ilişkin anlattıkları

Bir akşam, Konsolosluk'ta memur ve tercüman olarak çalışan Sidi İscan adlı İzmirli bir Türk Yahudi'si soluk soluğa bizim eve geldi. Almanların seksen Yahudi'yi topladığını ve onları, Almanya'ya göndermek üzere sığır vagonlarına dolduracakları demiryolu istasyonuna götürdüklerini anlattı. [...] Önce onu sakinleştirmeye çalıştım ve sonra mevcut en hızlı araçla Marsilya'daki Saint Charles İstasyonu'na yollandım. Oradaki manzara inanılmazdı. Ağlayıp yakınan insanlarla dolu sığır vagonlarına yaklaştım. Üzüntü ve öfke dışında tüm duygularımı yitirmiştim. [...]

Tren istasyonundan sorumlu Gestapo subayı benim orada olduğumu duyunca, yanıma geldi

ve çok şaşırmış bir ifadeyle orada ne aradığımı sordu. Kendimi tutup, olabildiğince nazik bir dille, ona bu insanların Türk vatandaşı olduklarını, tutuklanmalarının bir hata olduğunu ve derhal serbest bırakılmak suretiyle hatanın telafi edilmesi gerektiğini söyledim. Gestapo subayı aldığı emirleri yerine getirdiğini ve bu insanların Türk değil, doğrudan doğruya Yahudi olduğunu söyledi. Arkası boş olduğu müddetçe hiçbir işe yaramayacak olan tehditlerle bir yere varamayacağımı görerek, Sidi İscan'a döndüm ve “Haydi, biz de binelim trene” dedim ve yolumu kesmeye çalışan Alman askeri bir kenara ittim. Yanımda Sidi İscan'la vagonlardan birine bindik. Bu defa bağırma, hatta yalvarma sırası Gestapo subayındaydı. Söylediği hiçbir şeye kulak asımıyordum ve Gestapo subayının bağırış çağırışı arasında, tren hareket etmeye başladı. Aradan çok zaman geçtiği için tam olarak hatırlamıyorum ama, yanılmıyorsam ya Arles ya da Nimes'e gelince tren durdu. Birkaç Alman subayı vagona çıktı ve hemen yanıma geldi. Onlara çok soğuk davrandım, selam bile vermedim. Bana bir hata olduğunu, ben bindikten sonra trenin hemen hareket ettiğini, sorumluları bulup cezalandıracaklarını, trenden iner inmez benim için hazır bekleyen arabayla Marsilya'ya dönebileceğimi söylediler. Ben de ortada bir hata falan olmadığını, seksenden fazla Türk vatandaşının Yahudi oldukları iddiasıyla iki sığır vagonuna doldurulduklarını, bir vatandaş ve bir hükümet temsilcisi olarak, dinsel inançların böyle bir muamele için gerekçe olamayacağını, tek başına trenden ayrılmak gibi bir niyetimin olmadığını ve bu yüzden burada bulunduğumu söyledim. Subay nasıl bir hata yapılmışsa düzelterek söyledi, sonra, bu vagondaki herkesin Türk vatandaşı mı olduğunu sordu. Etrafımdaki herkes, kadın, erkek, çocuk, donmuş halde hayatları üzerine oynanan bu oyunu seyrediyordu. Çok büyük bir ihtimalle, benim uzlaşmaz tutumum nedeniyle, aynı zamanda Nazi subayların verdiği emirler neticesinde, hepimiz trenden indik. [...] Sonrasındaki manzarayı asla unutamam. Kurtulan insanlar, gözlerinde minnet ifadeleriyle, boynuma sarıldılar, elimi sıktılar. [...]

Shaw, s. 342-344.

Elçinin durumu nasıl idare ettiğini değerlendirip yorumlayın. O insanları kurtarmaya çalışırken, kendi hayatını tehlikeye atmış mıdır? Onun yerinde olsaydınız, siz ne yapardınız?

IV-9. Bulgar işgali altındaki bir Yunan bölgesi olan Batı Trakya’da bir Bulgar askerin hatıra defterinden

23 Mayıs 1941

Resmi geçit törenine katılmak için İskeçe’ye (Xanthi) gittik.

Buradaki durum da aynı Gümülcine’deki (Komotini) gibiydi. Nerede bir askeri kamp varsa, çevresinde her zaman ellerinde kaplarla bekleyen ihtiyar kadın ve erkekler oluyordu. Bizim yiyeceğimiz ne çok ne de çeşitliydi ama aç insanların karınlarını doyurmak için biraz fasulye ya da asker çorbası verebiliyorduk. Öğlen civarı çok sayıda çocuk deponun etrafında toplandı. Bugünkü karavana özel olarak hazırlanmıştı. Aç insanlara verilmek üzere bir ikincisi daha yapılmıştı. Pek çok asker yiyeceklerini çocuklara verdi. Ben deponun üst katına çıktım ve pencereyi açtım. Gözlerim siyahlara bürünmüş bir genç kadına, kim bilir belki de kıza, çarptı. Köşede durmuş, ellerindeki kaplara doldurdukları çorbayı dökmek için dikkatlice yürüyen çocuklara bakıyordu.

Bu kadının neden siyahlara büründüğünü tahmin etmek kolaydı. Belli ki, savaşta bir sevdiğini, bir baba, bir kardeş, bir koca ya da bir sevgiliyi kaybetmişti. Fakat orada, köşede ne bekliyordu öyle? Belki o da açtı ve bir parça ekmek istiyordu.

Birden, sanki hiçbir engel tanımamaya karar vermiş gibi, tellere doğru yürüdü. Bizim birlikten birkaç asker demir tellerin kenarında bekleyiyordu. Kadın onlara yaklaştı ve çekinerek, “Kirie (Efendim), ekmek...” dedi.

Kadın neredeyse ağlamaya hazırdı ve bizim çocuklar bunu fark etmişti. İçlerinden biri çantasına attı elini ve bir somun ekmek uzattı kadına. Bu somun

belki de, karşılığında değeri düşmüş Yunan drahmisinden tutun da yüzük ve bileziğe kadar, başka şeyler almak için karaborsada satılacaktı.

Kadın tam ayrılmak üzereydi ki, buyurgan bir ses durdurdu onu:

“Achtung! Halt!”

Dobri⁵⁵ ve Elena Djurov, s. 159-160.

Bu olayın nasıl sonlanacağını tahmin edebiliyor musunuz?

IV-10. Bükreş’teki Bulgar yetkili bakan Stoyan Petrov-Chomakov, İkinci Dünya Savaşı günlerinde Rumen askerler, Rus savaş esirleri ve Bulgar cemaati arasındaki ilişkilerle ilgili komik ve dokunaklı bir hikâye anlatıyor

Romanya’nın savaşa girmesinden aylar sonra, bir Pazar günü, bir Rumen askerin muhafızlığında bir grup Rus savaş esirinin gelişyle, kilisedeki ayine gelenlerin sayısı birdenbire arttı. Rumen asker, gerektiği ve beklendiği gibi, süngü takılı bir tüfek taşıyordu. [...] Bütün askerlerin yaptığı gibi o da tüfeğini bir ağaca yaslamış, yandaki balkonda kilim döverken, belirgin bir şekilde oyalanan bir kadının dikkatini çekmeye çalışıyordu. Belki de aldığı sinyallerden gayet memnun bir şekilde sonunda başarıya ulaşma şansını değerlendiriyordu; çünkü tutsakları toplayıp kampa götürmek yerine onları cemaatin içine girmesine izin vermiş ve onlarla konuşmuştu sohbet etmişti. .

Çok geçmeden iyi bir havanın oluştuğu anlaşıldı ve sonunda insanlar savaş esirleri için para toplamaya başladılar. Esirlere de bolca sigara ikram ettiler. Buluşma belli ki, askerle kız da dahil, herkes için çok başarılı geçmişti; çünkü izleyen Pazar günü gelen esir sayısı ikiye katlanmıştı. Aynı asker eşlik ediyordu esirlere ancak bu sefer yeni bir üniforma giymiş ve sinekkaydı tıraş olmuştu. Kız da yeni bir bluz giymişti ve aynı balkonda dikkatle bazı çamaşırları çitiliyordu. Bir kere daha, muhafızları tarafından alıp götürülmeden önce savaş esirleri

⁵⁵ Djurov, Dobri (1916-2002) : Gerilla birliği komutanı, ordu generali, savunma bakanı.

için para toplandı. Asker bu arada silahını neredeyse unutmuştu; çünkü yüzü kıpkırmızı kesilmiş kıza veda öpücükleri göndermekle meşguldü. [...] Ziyaretçilerin bundan böyle müfrezeler, bölükler, hatta taburlar halinde gelecekleri anlaşılmıştı. Kilise yönetimi üzülerken de olsa Rumen yetkililerden kiliseye gelenlerin sayısını yirmiyle sınırlamalarını ve gelenlerden de ancak yarısının sigara içenlerden oluşmasını istemek zorunda kaldı.

Petrov-Chomakov, s. 346-347.

Savaş sıradan insanların duygularını neden değiştirmez? Bu olayda milliyetin bir rolü var mı?

IV-11. Bir Yunan Yahudi, Alman işgali günlerinde, Ortodoks Yunanların kendisine ve ailesine nasıl yardım ettiğini anlatıyor

“Hapis tehditlerine rağmen, Yahudi olmayan çok sayıda insan Yahudi dostlarını evlerinde sakladı ve onların kaçmalarına yardım etti. Atinalı bir avukat olan Alfred Cohen, arkadaşlarının ve komşularının kendiliklerinden nasıl yardım ettiğini naklediyor: ‘Bir gece yaşadığımız korkuyu asla unutamam; ben ve ailem bu evlerden birinde saklanırken, Almanlar, gizlenirken yakalanan bütün Yahudilerin infaz edileceğini, onları gizleyenlerin de toplama kampına gönderileceğini duyuran bir emirname yayımladılar.

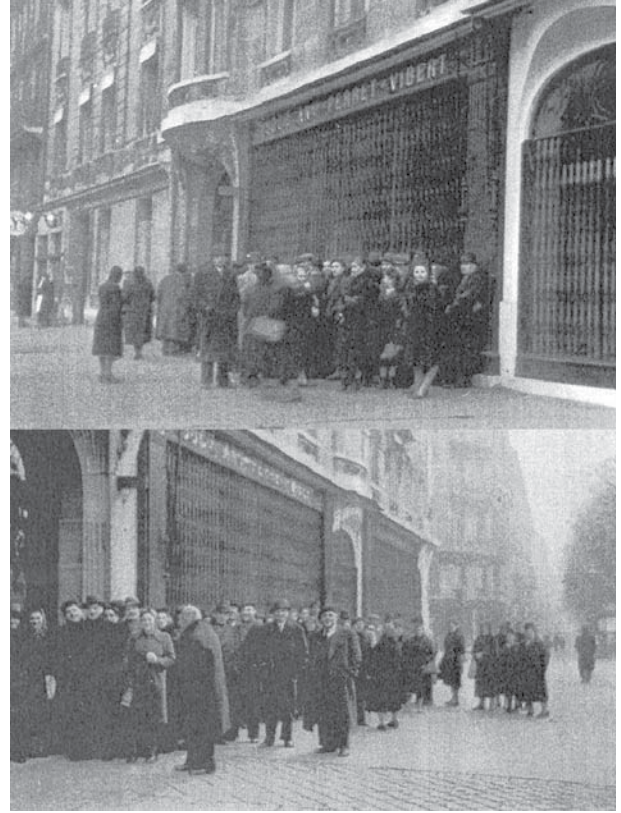
Bunu duyunca içimizden biri, bu evde kalmamızın ve yaşlı insanların, hatta kadınların hayatlarını ve huzurlarını tehlikeye atmamızın doğru olmayacağını söyledi. Yanıt geldi hemen: ‘Hayır, kalmalısınız, çocuğum. Bizim hayatımız sizinkinden neden daha değerli olsun ki!’”

Mazower, s. 287-288.

Sizin ülkenizde de benzer örnekler var mı? Böyle bir durumda siz ne yapardınız?

► G47. Yahudi Türkler 1943'te, Türkiye Büyükkelçiliği önünde, Türkiye'ye dönmelerine imkân verecek pasaportlarını ve vizelerini almayı bekliyor

Türkiye Cumhuriyeti ve Osmanlı İmparatorluğu'nda Yahudiler.

IV-12. Rumen yetkilinin Yahudilere insanca muamelesi

“Ben Başçavuş Prisacaru Gheorghe, şu an sizin de içinde bulunduğunuz Bacani bölgesinin komutanıyım ve bölgem adına size ‘hoş geldiniz’ diyorum. Bu savaş günlerinde, sevdiklerinizden ayrı olduğunuz düşünüldüğünde, ruhlarınızı ve yüreklerinizi ezen büyük acıyı biliyorum, neler çektiğinizi anlıyorum. Ve size tavsiyem şu: Cesaretinizi kaybetmeyin; çünkü gerçekte, nasıl dua ettiğimize bakmaksızın, hepimiz aynı Tanrı'ya inanıyoruz ve Rumen, Yahudi, Türk ya da Bulgar olarak doğmamız hiçbirimizin elinde olan bir şey değildi. Hepimiz insanız ve sizi temin ederim ki, bu günler geçecek ve şimdi insanların kafası-

nı bulandıran delilik hali de yok olup gidecek. Evlerinize ve ailelerinize döneceksiniz ve bu günleri hoş olmayan anılar olarak hatırlayacaksınız. Köydeki insanların sizi misafir etmeleri için gerekli önlemleri alacağım; çünkü açıkta, yerde uyuyamazsınız ve ayrıca benim bölgemde geride bıraktıklarınızla bağlantı kurmanıza da izin verilecektir. [...]"

Bu beklenmedik konuşmadan sonra, bizim bütün şikâyetlerimizi dikkatlice dinledi ve ben, böylesi bir tavırdan cesaret alarak, başka şeyler yanında, bütün şikâyetlerimi anlattım ona. Huşi'deki polisin insanlık dışı davranışından bahsettim; Tanrı bilir hangi gerekçeyle içimizden 12 kişiyi "Komünist şüpheli" yaftası yapıştırdıklarını ve o günlerin alışkanlıkları düşünülduğünde, onları neyin bekleyebileceğini söyledim. Bana bu bölgede iki üç hafta kaldıktan sonra, böyle bir sınıflandırmanın söz konusu olmayacağına dair söz verdi.

Bu mükemmel yaklaşımın çok geçmeden, bize gerçek birer dost gibi davranan hem yetkililer hem de Bogdana halkı nezdinde beklenen etkiyi yaratması anlaşılır bir şeydi. Evlerde konuk edildik, bize yiyecek verildi, kadınlar yıkandılar ve çamaşırlarını yıkadılar. Bir süre sonra, Bogdana'yı terk etmemiz emredildi; hepimiz çok üzüldük. İnsanlar bizimle birlikte gideceğimiz yer olan Bacani'ye kadar yürüdüler ve yanımızda getirdiğimiz eşya ve denkları at arabalarıyla hiçbir ücret almaksızın taşıdılar.

Istoria Romaniei in texte, s. 339-340.

Bu metin bize, Antonescu hükümeti tarafından uygulamaya sokulan antisemit politikalar sonucunda, Yahudilerin sürgün edilmesinin bazı yetkililerin, ordu ve Jandarma kadrolarının⁵⁶ insani duygularının yok olması sonucunu doğurmadığını gösteriyor. Romanya devletinin politikalarıyla, mağdur edilen insan-

lara insanca muamele eden resmi görevlilere ilişkin sayısız örnek vardır. Bu örnekte de, bir grup Yahudi, polis merkezinin avlusunda toplandıktan sonra Huşi'den çıkarılmıştır. Üç günlük yürüyüşün ardından (20-21 Haziran 1941) Tutova bölgesine varmışlar ve orada, kendilerine yukarıdaki konuşmayı yapan Bölge Jandarma Komutanı'na teslim edilmişlerdir.

? Sürgüne gönderilen Yahudilere yardım ederek Gheorghe Prisacaru herhangi bir risk almış oluyor mu? Eğer üstleri ne yaptığını duymuş olsalardı, ona ne olurdu? Onun yerinde olsanız, siz ne yapardınız? Daha fazlasını yapabileceğini düşünüyor musunuz?

IV-13. Bulgar diplomat Ivan D. Stanchov, Bulgaristan'da bir Alman subayın kendisini Gestapo'nun elinden kurtarışını anlatıyor

Şafak vakti beklenmedik misafir uyandırdı beni. İrkiyım bir Alman piyade subayıydı gelen. Selam verdi ve "Albay"ının kendisini şu bilgiyi vermek üzere bana yolladığını söyledi: "Sofya'yı hemen terk etmelisiniz. Kahverengiler –kahverengi üniformaları yüzünden Gestapo mensupları böyle adlandırılıyordu- seni tutuklamak üzere yola çıktılar." Ona, benim de tanıdığım, Bulgaristan'daki askeri istihbarattan sorumlu olan "albay"ının benim hakkımda neden endişelendiğini sordum.

"Weil Sie doch ein Offizier und ein Herr sind!" [Çünkü siz bir subay ve bir centilmensiniz!] dedi ve topuklarını vurarak sıkı bir selam verdikten sonra gözden kayboldu.

Varna'ya giden ilk trene attım kendimi ve yolda, Wehrmacht ile Naziler arasındaki böylesine bir düş-

⁵⁶ Antonescu hükümeti, Yahudileri, özellikle Besarabya ve Bukovina bölgelerinden, sürgün edip, birçok kamp kurduğu Nister'e (iki savaş arasındaki Romanya toprakları dışında bir yer) yerleştirdi. Eylül 1942'de, hükümet sürgüne gönderdiği Yahudi nüfusu geri toplamaya başladı ve bu izleyen zaman diliminde, Yahudilerin Filistin'e yerleşmelerine yardımcı oldu. General Antonescu Yahudi nüfusun Rumen topraklarından çıkarılması gerektiğini düşünüyordu ama bu, fiziksel olarak yok edilmeleri anlamına gelmiyordu; bu yüzden, göç ettirme uygun bir çözüm olacaktı.

manlığın bizim için ne büyük bir şans olduğunu düşündüm... Çok sonraları, kapıcım, ben gittikten bir saat sonra “bir grup Alman”ın geldiğini ve beni aradığını söyledi.

Stanchov, s. 172.

? “Alman”ı her zaman “düşman”la eşit görmek zorunlu mudur ve doğru mudur? Neden bazı Almanlar öteki Almanlara karşı harekete geçiyordu? Alman subayın Ivan D. Stanchov’a yardım etme gerekçesi neydi?

■ **G48. Slovenya’da, Cereno yakınlarında, gizli Partizan “hastane”si**

🔑 Kurtuluş Cephesi bünyesindeki gizli tıbbi hizmet birimi –savaş boyunca belki de en insani görev- son derece çetin koşullara rağmen, çok iyi örgütlenmişti. Ocak 1945’te, Cephe’nin 281 gizli ve 6 yasal hastanesi vardı (62 tane hastane kuruluş aşamasındaydı); hepsinde toplam 2.260 yatak bulunuyordu. Savaş süresince 11.321 yaralı ve hastaya 30 doktor, 652 hemşire ve diğer yardımcı personel tıbbi bakım veriyordu; savaşta 19 doktor hayatını kaybetti.

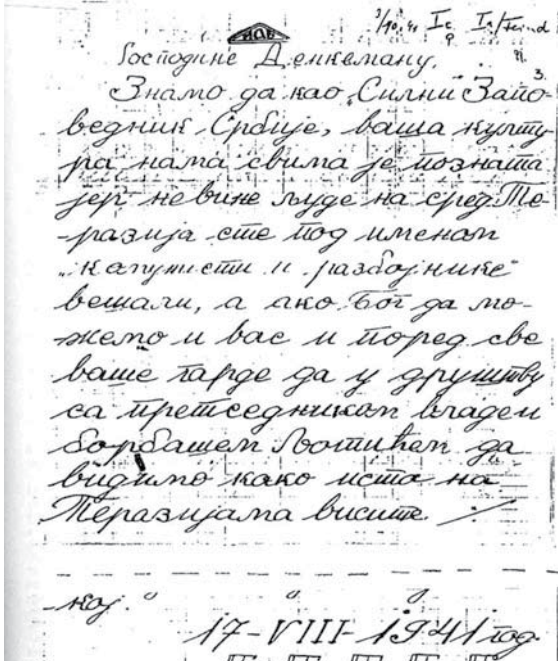
IV-14. Çikolata ve Şekerleme Fabrikası “Birliği” Müfettişi Alfonz Baron’dan Ustaşa polis merkezlerine, 7 Temmuz 1941

“Ivkanceva Sokağı, 7/III’te oturan bir Yahudi, Draga Gerber, bugün alıp götürüldü. Adı geçen Draga Gerber bu firmanın bir kasiyeridir. Kendisine bir ihtarnama verilmiş ve o ayrıldıktan sonra birkaç gün içinde yerine geçecek memura hesapları devretmesi ve ardından da firmayı terk etmesi istenmiştir. Buna rağmen Draga Gerber çalışma saatlerimiz dışında, oturduğu evden alınmış olduğundan, ne hesapları devredecek ne de kasanın anahtarını ilgili kişiye verecek vakit bulamamıştır. Anahtarların kaybolma ve yarın insanlar geldiğinde kasanın açılmaması tehlikesi vardır. Bu yüzden Draga Gerber’in olabildiğince kısa bir süre içinde kasanın anahtarlarını firmamıza vermesinin sağlanmasını rica ediyoruz.”

Goldstein, s. 370.

? Bu mektubu yazıp göndererek Baron aslında ne yapmak istiyor? Size göre, tutsağın belirttiği nedenle serbest bırakılmasını mı istiyor gerçekten? ISC yetkilileri başka hiçbir nedeni kabul etmediğinden, sadece bir hile (ya da bir teşebbüs) olabilir mi? Baron serbest bırakılmasını istediği tutsaktan (en azından geçici olarak) neden küçümseyerek bahsediyor?

► G49. İsimsiz bir Belgrad'lıdan Sırbistan'daki Alman askeri komutanına mektup

Istorijski Arhiv Beograda, Uprava Grada Beograda
[Belgrad Tarih Arşivi, Belgrad Şehir İdaresi],
SP III-48, k 157/15, 25 Eylül 1941.

🔑 Bu Sırbistan'daki Alman askeri komutanı General Heinrich Dankelmann'a, Belgrad'ın büyük meydanı Terazije'de 17 Ağustos 1941'de tutsakların asılması üzerine yazılan bir mektuptur. Mektupta, kendisinin ve yardımcılarının da önünde sonunda aynı akıbete uğrayacağı uyarısı yapılıyor.

❓ Bu mektubu yazmanın bir kahramanlık olduğunu düşünüyor musunuz? Açıklayın.

IV. Bölüm'ün tamamına ilişkin sorular:

Size göre, insancılık ve dayanışma tek başına cesur ve yüce gönüllü insanlara özgü bir tür ayrıcalık mıdır yoksa herkese özgü bir tutum mudur? Aynı kişi bir durumda bir savaş suçlusu, başka bir durumda da yüce gönüllü bir insan âşığı gibi davranabilir mi? Açıklayın. İnsanların genelde gerçekte olduklarından daha iyi insanlar olarak görünmek istendiklerini akılda tutarak, bu kaynakların (anıların) bazılarının güvenilirlikleri hakkında neler söyleyebilirsiniz?

V. BÖLÜM: SONUÇLAR

İnsanlık tarihinin en büyük savaşı olarak İkinci Dünya Savaşı geride sayısız derin ve silinmesi imkânsız izler bırakmıştır. Bu bölümün amacı birtakım kaynaklar yardımıyla savaşın sonuçlarına daha yakından bakmaktır; söz konusu kaynaklar, yaralı ve ölümlerin sayısından, savaş sırasında ve savaştan sonra zorla göçe zorlanan insanların sayısına, bu bölgedeki ülkelerin çoğunda yaşanan politik değişikliklere kadar uzanıyor.

Yerimizin darlığı yüzünden, savaşın bazı sonuçlarına sadece şöyle bir değinilecek, hatta bazılarının sözü bile edilmeyecektir. Bunlar arasında, nüfusun etnik yapısındaki değişim, savaş yıkımı ve savaş sonrası yeniden yapılanma, savaştan sonra işbirlikçilerin cezalandırılmaları, savaş sonrasındaki politik değişimler ve Yunanistan'daki iç savaş sayılabilir.

Va. Savaş Kayıpları, Savaş Mağdurları

V-1. Paris Barış Konferansı'nda Enver Hoca, Arnavutluk'taki insan kaybı ve maddi kayıp hakkında konuşuyor

“Halkımızın fedakarlığı çok büyüktür. Bir milyonluk nüfustan, 28.000 kişi öldürülmüş, 12.600 kişi yaralanmış, 10.000 tutsak alınıp İtalya ve Almanya'ya götürülmüş ve 35.000 kişi çalışma kamplarında zorla çalıştırılmıştır. Arnavutluk'taki 2.500 köy ve kasabadan, 850'si yakılıp yıkılmış ve yerle bir edilmiştir; bütün iletişim ağları, bütün limanlar, bütün maden ocakları ve elektrik santralleri tahrip edilmiş, tarımımız ve hayvancılığımız yağmalanmış ve bütün ulusal ekonomimiz çökertilmiştir. Öte yandan, düşmanın kayıpları da şöyledir: 53.000 Alman ve İtalyan öldürülmüş, yaralanmış ya da esir alınmıştır; 100 tank ve zırhlı araba tahrip edilmiş, 1.934 kamyon ve 2.855 makineli tüfek ele geçirilmiş ya da tahrip edilmiştir; bunun yanında ele geçirilen ya da tahrip edilen tüfek, cephane ve malzeme bunların dışındadır.”

O'Donnel, s. 13.

Bu, tam olarak güvenilir bir kaynak mıdır? Açıklayın.

► G50. 17 Kasım 1944

Epoqja e Lutes Antifashiste Nacionalçlirimtare Popullit Shqiptar, 1939-44.

Bukurosh Sejdi'nin bu tablosu Arnavutluk'un başkenti Tiran'ın, Partizanlar tarafından kurtuluşu anısına yapılmıştır ve o gün yaşananları gösteriyor.

TABLOLAR

1. Yugoslavya'da, milliyetlerine göre, öldürülen insanların sayısı

Milliyet	Kocoviç (1985)	Zerjaviç (1989)
Sırp	487.000	530.000
Karadağlılar	50.000	20.000
Hırvatlar	207.000	192.000
Müslümanlar	86.000	103.000
Slovenler	32.000	42.000
Makedonlar	7.000	6.000
Diğer	145.000	134.000
Toplam	1.014.000	1.027.000

Zerjaviç, s. 14, 57.

İkinci Dünya Savaşı'nda Yugoslavya'daki insan kaybına ilişkin ilk hesaplama, Yugoslav hükümetinin savaş sonunda kurduğu Tazmin Komisyonu'nun raporunda ortaya çıkmıştır. Bu hesaplamanın yazarı, bir matematik öğrencisi (!) olan Vladeta Vuckokiç'e önce bu zorlu görevi tamamlayıp bitirmesi için iki haftalık bir zaman tanınmış ve kendisine "sayılar net ve bilimsel-istatistik olarak temellendirilmiş olmalı" direktifi verilmiştir. Onun hesapladığı nüfus kaybı (ki savaşta öldürülenler yanında, savaş nedeniyle ortaya çıkan doğum oranlarındaki düşüşler ve göçler de buna dahildir) 1.7 milyondur; ancak son okumada başlık değiştirilerek, bu rakam

savaşta öldürülen insanlar anlamına gelen kurbanlar başlığı altına yerleştirildi.

Buradaki tablo Bogoljub Kocoviç ve Vladimir Zerjaviç'in (yazarların biri Sırp diğeri Hırvat'tır) daha yakın tarihli hesaplarına dayanmaktadır. Bu rakamların da doğruluğu tartışılabilir elbette. Örneğin, Sloven Çağdaş Tarih Enstitüsü bir araştırma projesinin ortalarına gelmiş ve Sloven kurbanların sayısının çok daha az olduğu tahmininde bulunmuştur. Bu çalışmayı yürüten akademisyenler (T. Tominsek, M. Sorn ve D. Dubaja) şimdiden 87.000 kurbanın isimlerini tespit etmişlerdir ve araştırmaları 2006'da bitecektir.

2. İkinci Dünya Savaşı'nda Yunanistan'ın kayıpları

	Kayıplar	Savaş öncesi rakamları	Kayıp yüzdesi
İnsan kaybı			
Ölümler (1940-1944)	475.000	7.335.000	6.5
Maddi kayıplar			
İşe sürülen hayvanlar	855.000	2.005.000	42.6
Koyun, domuz, kümes hayvanları	12.305.000	24.840.000	49.5
Ormanlar	5.000 km ²	19.189 km ²	25.0
Araçlar (yolcu, kamyon, otobüs)	11.300	17.200	65.7
Köprüler (6 m. ve üzeri)			90.0
Demiryolu işletme stoğu (makineler, vagonlar vb.)	6.080	6.502	93.5
Demiryolu köprüleri (10 m. ve üzeri)	96	96	100.0
Binalar	401.000	1.730.000	23.2
Ticaret gemileri (Nisan 1945'e kadar)	434	583	74.5

Yeniden Yapılanma Bakanlığı, Atina 1946 (Istoria, c. 16, s. 63).

3. İkinci Dünya Savaşı'nda Yunan ticari gemiciliğin kayıpları*

	1/9/1939 tarihli Yunan Filosu		2/9/1945'e kadar kaybedilen Yunan tekneleri		Kayıp Oranı	
		Groston		Groston		
Yük Gemileri	500	1.766.352				
Yolcu Gemileri	55	49.995				
Okyanus Kruvazörü	1	16.690				
Çeşitli	21	3.997				
Toplam	577	1.837.034	432	1.346.520	%74.8	%73.3
Yelkenli ve Petrol Tankerleri	713	55.057	551	52.634	%77.3	%95.4
Genel Toplam	1.290	1.892.091	983	1.399.154		

Savaşın başlarında Yunan Ticari Deniz Filosu dünyanın dokuzuncu filosuydu, dolayısıyla savaşın başlangıcından (28/10/1940) beri bu filonun bütünüyle Müttefikler yanında

savaşa girmesi önemliydi. Yunan ticaret filosu diğerlerine kıyasla en fazla tonaj kaybına uğrayan filoydu; onu Büyük Britanya savaş boyunca yüzde 54 kayıpla izliyordu.

Vb. Savaş Süresince ve Savaştan Sonra Göçler

V-2. Almanya İçişleri Bakanlığı'nın federal bir yetkilisinin Aşağı Styria'nın sivil yönetimine 30 Mayıs 1941 tarihinde Slovenlerin toplu göçü hakkında verdiği rapordan⁵⁷

Aşağı Styria'da çözülmesi en zor sorun ulusal bünye içindeki bu toprakların Almanlaştırma sürecine tabi tutulamayacak olan Slav unsurlardan temizlenmesidir. Eğer Aşağı Styria'nın yeniden Almanlaştırılması başarıya ulaştırılacaksa ve Alman Reich'inin bu güneydoğu kanadı her zaman kargaşa içindeki Balkanlar karşısında güvenilir bir duvar haline getirilecekse, yerel halk ırksal ya da davranışsal olarak Almanlaştırılmayı baltalayan her türlü içerikten kurtarılmalıdır.

Styrian Yurtseverler Birliği ancak zemin elverişli hale getirilip temizlendiğinde başarı elde etmiş olacaktır. Bu yüzden, yeniden bir nüfus yerleşimi (yer değiştirme) planı yapılmıştır; bu plan dört aşamada ve Reich'in yeniden kazanılan diğer topraklarındaki (özellikle de doğudaki) benzer uygulamalarda başarısı kanıtlanmış bir biçimde hayata geçirilecektir. Bu tür önlemlerin tarihsel gerekliliği, kesinlikle tartışma götürmez. Bu uygulamanın fiilen gerekli olduğu düşüncesi, Alman milli unsurlarının burada, Aşağı Styria'da, şimdi burayı terk etmek zorunda kalacak olanlar aracılığıyla maruz kaldığı acımasız zulüm düşünüldüğünde, Alman ulusunun doğasında bulunan bütün o insani kaygıların bir kenara bırakılma-

* Christos E. Ntounias'ın verdiği rakamlar.

⁵⁷ Almanya, iki savaş arası dönemde, Sloven topraklarını Alman toprağı kabul ediyordu ve işgalden sonra Reich'in güney sınırı olarak bu toprakları resmi olarak Almanya sınırlarına katmak istedi. Bu altı ay gibi kısa bir sürede (1941 sonuna kadar) yapılmalıydı. Sloven nüfus boşaltılmalı ya da Almanlaştırılmalı ve ülke Almanların ikame ettiği bir yer haline getirilmeliydi.

sını sağlamalıdır. Sırbistan'a ve Hırvatistan'ın bazı bölgelerine yapılacak sevkıyatlar 1.000 kişilik trenlerle gerçekleştirilecektir. Bu sevkıyatın başlangıç tarihi ve süresi (şimdilik günlük iki tren seferi düşünülmüştür) henüz belirlenmemiştir.

Ferenc, s. 43.

Nüfusun planlı yer değiştirmesi (göçe zorlanması) ile ne amaçlanmıştır. Bu planın sonuçları neydi?

V-3. Ljubljana Bölgesi Yüksek Komiserliği'nin bölgedeki faaliyetler programı üzerine 24 Ağustos 1942 tarihli raporu

16 Ağustos tarihli, 1362/2 Numaralı gizli belge çerçevesinde, bu bölgede uygulamayı amaçladığım programın bir özetini size bildirmeyi görev biliyorum. [...]

1. Sloven nüfus sorunu üç biçimde çözülebilir:
 - a. İmha yoluyla
 - b. Göç ettirme yoluyla
 - c. Yararlı ve adil bir işbirliğinin temellerini oluşturma amacıyla, sert ve açık bir politikanın hayata geçirilmesiyle ulaşılabilecek, muhalif unsurların ayıklanması yoluyla. Bu bize ancak zaman için başarılabilir olan asimilasyon imkânı verecektir. Dolayısıyla, hangi yolu seçeceğimize karar vermeliyiz.
2. Nüfusun toplu göç ettirilmesi için önceden hazırlanmış, bütün bölgede uygulanacak bir program dahilinde hareket etmemiz gerekecektir. Bu iş için, insanların tembel tembel oturdukları toplama kampları yerine çalışma kampları kurmak daha iyi olacaktır.
3. Sloven nüfusun yerine, İtalyan nüfus yerleştirme amacı çerçevesinde, aşağıdaki hususlar önceden belirlenmelidir:
 - a. Sloven nüfusun nereye göç ettirileceği;
 - b. Uygun İtalyan nüfusun nereden bulunacağı; bu çerçevede, Kuzey ve Orta İtalya bölgelerindeki nüfusun Sloven topraklarına yerleştirilmeye en elverişli nüfus olduğu dikkate alınmalıdır;

c. Eğer sınır boyu bütünüyle İtalyanlaştırılacak olursa, genişlik de belirlenmelidir (20 ila 30 km. arası);

d. Eğer Sloven nüfus tümünden göç ettirilecekse, bu işlem Slovenlerin İtalya yönetiminde yaşadıkları sınır boyunca uzanan bölgeden başlatılmalıdır.

Bana göre, Sloven nüfusun tümünden, hatta kısmen yeniden yerleştirilmesi savaş sürerken gerçekleştirilmesi pek mümkün olmayan bir plandır.

Ferenc, s. 73-74.

İtalyanların "yumuşak" işgal politikası başarısız olmakla birlikte, asker ve sivil yetkililer, Mussolini'nin emirleri uyarınca, işgal bölgelerinde Almanlarla aynı önlemleri aldılar. Yani, tutsakları kurşuna dizdiler ve Partizanların, Kurtuluş Cephesi'nin gizli eylemcilerinin ve tamamen masum oldukları halde kurtuluş hareketiyle bağlantısı olduğundan kuşku edilen bölge halkının toplu halde infazını gerçekleştirdiler (Ljubljana bölgesinin İtalyan silahlı kuvvetleri tarafından işgali boyunca en az 416 kişi tek başına, 1.153 kişi 238 grup halinde, kurşuna dizildi; bu sayıya Ljubljana Askeri Mahkemesi tarafından mahkûm edilenlerle kitlesel göçe tabi tutulanlar dahil değildir). Nihai amaç Sloven ulusal topraklarını "temizlemek" ve savaş sonrası İtalyan yerleşimine hazırlamaktı.

Alman ve İtalyan planları arasındaki benzerlikler ve farklılıklar nelerdir (bir önceki kaynakla karşılaştırın)?

➤ **G51. 1941 yılında, Sırbistan'da, Bosna'dan gelen sürgünler**

Miloseviç, Izbeglice i preseljenici, s. 246.

➤ Yugoslavya'nın her tarafından gelen 400.000'den fazla Sırp sürgün, işgal altındaki Sırbistan topraklarına yerleşti.

V-4. Savaş sonrasında Romanya'da Alman azınlığın uğradığı muamele

- 1- Yaşları 17-45 arasındaki bütün erkekler gözetim altına alınacaktır.
- 2 -Yaşları 18-30 arasındaki bütün kadınlar gözetim altına alınacaktır.
- 3- Yukarıda belirtilen sınırlar için, bebeği ve bir yaşından küçük çocuğu olan kadınlar ile çalışma kapasitesinden yoksun bırakacak derecede sağlık sorunu olanlar hariç, hiçbir istisna kabul edilmeyecektir [...]
- 6- Gözetim altına alınan herkes bağlı bulundukları Jandarma Komutanlığı'na teslim edilecek ve oradan polis ve yerel jandarma amirlerinin önceden hazırladığı toplama yerlerine gönderilecektir; bu toplanma yerlerinin zorunlu olarak tren yolu istasyonlarının yakınlarında olmalarına özen gösterilecektir.
- 7- Gözetim altına alınacak kişiler yiyeceklerini toplanma yerlerine kadar kendileri temin edeceklerdir; ondan sonra yiyecekler 2-6 gün boyunca, günde en az bir kere sıcak yemek olmak üzere,

Rumen otoriteler (polis ve jandarma) tarafından sağlanacaktır.

Deportarea etnicilor germani din Romania in Uniunea Sovietica (1945), s. 38-39.

➤ Romanya'nın Kızıl Ordu tarafından işgali, Romanya'daki Alman azınlığın da sürgün edilmesini beraberinde getirdi. Alman kökenli birçok insan SSCB'ye zorla göç ettirildi. Bu belge, Emniyet Genel Müdürlüğü'nün, Alman kökenli insanların gözetim altına alınmasıyla ilgili kriterleri belirleyen, 32.475-S Numaralı emridir (3 Ocak 1945).

❓ Sovyet işgali Romanya'ya özgürlük ve demokrasi getirdi mi? İnsanların yalnızca etnik kökenlerine bakılarak göçe zorlanmalarını normal buluyor musunuz? Göç ettirilen insanların hepsi suçlu muydu? Cezalandırılması gereken suçlu insanların diğerlerinden ayrılmasıyla ilgilenen olmuş mu? 20. yüzyılda gerçekleştirilen, "kolektif suç"a ilişkin başka örnekler biliyor musunuz?

V-5. Britanya Başbakanı Winston Churchill'in Britanya Dışişleri Bakanı'na yazdığı, Alman kökenli Rumen vatandaşlarının, Rusya'ya sürgünlerine ilişkin kişisel not (19 Ocak 1945)

Başbakan'ın kişisel notu
10, Downing Street,
Whitehall
19. L 1945
Series No. M. 91/5

DIŞİŞLERİ BAKANI'NA,
Bana öyle geliyor ki, Avusturyalıların, Saksonyalıların ve diğer Almanların ya da sözde Alman unsurların Romanya'dan çalıştırılma amacıyla Rusya'ya sürgün edilmesine karşı çok aktif bir tutum takınıyoruz. Rusya'nın bütün o çektiikleri, Romanya'nın Rusya'ya karşı planlı saldırıları,

Rusya'nın halihazırda cephede tuttuğu muazzam ordu ve Avrupa'nın birçok bölgesinde halkların perişan koşulları dikkate alındığında, Rusların 100 ya da 150 bin kişiyi yeraltında çalıştırmayı istemesinin neden bir hata olduğunu anlamıyorum. Yine unutmayalım ki, Romanya'nın kaderini asıl olarak Rusların eline bırakmaya söz veren biziz. Bütün bu olanları düşündüğümüzde, Rusların, hangi kökenden olursa olsun, herhangi bir Romanyalıyı alıp madenlerinde çalıştırmak istemesinde yanlış bir şey göremiyorum.

19.1.1945

*Deportarea etnicilor germani din Romania
in Uniunea Sovietica (1945), s. 31.*

? Winston Churchill'in tutumunu ahlaki açıdan değerlendiriniz. Bu tutum, Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilmiş İnsan Hakları kriterlerine uygun mu?

■ G52. Sloven Milli Muhafızları'nın (domobranci) dönüşü, Haziran 1945

Key Sloven Milli Muhafızları, Kurtuluş Cephesi'ne karşı savaşmak üzere, Eylül 1945'te Ljubljana'da kuruldu. Almanlar tarafından kurulan bu birimin üyeleri çoğunlukla Katolikler ve antikomünistlerdi. Milli Muhafızlar'a güvenmeyen Almanlar sadakatlerini Hitler'in doğum gününde (20 Nisan 1944) bir yemin töreniyle göstermelerini talep ettiler. Savaş sonunda, Milli Muhafız üyeleri, Alman ordusuyla birlikte, Avusturya'ya çekildiler ve burada Britanya ordusu tarafından Alman işbirlikçiler olarak

silahsızlandırıldılar. Haziran 1945'te, Britanya onları geri yolladı. 7.000 ila 11.000 arası muhafız, Slovenya'nın çeşitli yerlerinde öldürüldü. Bu katliamlar 1975 yılına kadar gizli tutuldu. 1980'li yıllarda, kitle katliamları konusu, sorumluları ve bunların Sloven halkı açısından acılı sonuçları, ülkenin aydınları tarafından açıkça tartışmaya açıldı. 1990'daki ilk demokratik seçimin ardından, en büyük toplu mezarların bulunduğu Kocevski Rog'da bir uzlaşma merasimi düzenlendi.

Vc. Politik Sistem Değişiklikleri

V-6. Churchill'in "Yüzdelik" anlaşma teklifi⁵⁸

Romanya	Rusya	%90	
	Diğerleri	%10	
Yunanistan	Büyük Britanya	%90	
	Diğerleri	%10	
Yugoslavya		50/50	
Macaristan		50/50	
Bulgaristan	Rusya	%75	%90
	Diğerleri	%25	%10

Bulgaria-the Unacknowledged Enemy of the Third Reich
[Üçüncü Reich'in Tanınmayan Düşmanı-Bulgaristan], s. 96.

■ G53. Atina halkı, kurtuluş sonrası Britanya ordusunun şehre girişini kutluyor

Istoria, c. 16, s. 101.

Yunan bayraklarının yanında Britanya ve Amerikan bayrakları, EAM ve Komünist Parti (KKE) sembolleriyle bir arada görülüyor.

V-7. Savaşın sonra Bosna ve Hersek'teki yetkililer üzerinde Komünist tekel kurulması yönünde bir adım

Federal Bosna ve Hersek'in yasama ve yürütme yetkilerine haiz ulusal bir temsilciler meclisi örgütlenmesi olarak Bosna ve Hersek Ulusal Kurtuluşu İçin Devlet Antifaşist Konseyi'nin kuruluş yasası hakkındaki karar önerisi.

1 Temmuz 1944

Paragraf 1

Bosna ve Hersek uluslarının özgürce dile getirilmiş iradeleri⁵⁹ ve 29-30 Kasım 1943 tarihlerinde Jajce'de Yugoslav Ulusal Kurtuluşu İçin Antifaşist Konsey'in ikinci oturumunda alınmış kararlar uyarınca, Bosna ve Hersek Ulusal Kurtuluşu İçin Devlet Antifaşist Konseyi'nin, Demokratik Federal Yugoslavya'nın eşit bir federal birimi olarak, Bosna ve Hersek'in en yüksek devlet organı olduğu kabul edilmiştir.

Zgonjanin vd.(der.), s. 399.

1944 yılında, Partizan-Komünist birlikleri, Bosna ve Hersek de dahil, bütün Yugoslavya'da otoritelerini pekiştirmişlerdi. Bosna ve Hersek Ulusal Kurtuluşu İçin Devlet Antifaşist Konseyi'nin aldığı kararlarda, savaş sonrası, yetkililer üzerinde bir Komünist tekel kurulması için nasıl sistematik bir çalışma yürütüldüğünü görebiliyoruz.

Bosna ve Hersek'te o tarihte serbest seçimler olmamasına rağmen, kaynağın "ulusların özgürce ifade ettikleri iradeleri"nden bahsetmesini yorumlayınız. Sizin ülkenizde de benzer bir örnek yaşandı mı?

⁵⁸ 9 Kasım 1944'te Stalin'e sunulan teklif.

⁵⁹ O tarihte Bosna ve Hersek'te demokratik seçimler yoktu.

V-8. Mayıs 1945'te, bir tarihçi ve gazeteci olan Josip Horvat'ın, Ustaşaların Zagreb'den ayrılışına ve Partizanların şehre girişine tanıklığı

"8 – Tuskanac boyunca yürüdüm. Yolda çocuk gibi şendim; dört yıl, bir aydır bu yoldan geçmemize izin verilmemişti. Bu küçük şey özgürlüğün geldiğini, yeni bir hayatın başladığını hissetmemeneden olmuştu. Yüreğimde öylesine garip bir duygu... insanın beyni korkunun bittiğini kavrayamıyor bir anda.[...]

9 – Ordunun şehre girişi hâlâ sürüyordu; yıpranmış ama tam anlamıyla silahlı, gerçek savaşçılar geçiyordu. [...] Tek kelimeyle, yırtık pırtık giysileriyle kir pas içindeki savaşçılar. [...] Savaşı anlatan bütün o tablolar ne kadar yalanmış meğer; o tablolarda savaşçılar her zaman temiz, iyi giyinmiş, saçları taralı ve tıraşlıydı. Bundan sonra idealizasyon ya da stilizasyon yok. Aptal kafam. [...]

■ G54 ve G55. Partizanlar 8 Mayıs 1945'te Zagreb'e giriyor

Zagreb Şehir Müzesi

? Fotoğrafı tasvir edin: Fotoğrafın tarihsel bir olayı gösterdiği belli mi? Zagreb'in ana meydanı neden boş?

14 – Sıcak hava yüzünden iyi uyuyamadım. Anemi gördükten sonra, yürüyüşe çıktım. Kişisel bir belgeyi doldurmak üzere HIBZ'ye (Hırvat Basım Enstitüsü) gelmem istenmişti. Bir öğretmen HIBZ'ye politik görevli olarak atanmıştı ve bu işin ne anlama geldiğine dair en ufak bir fikri yoktu. Fricika ile birlikte eve gittim. Evde bir panik havası vardı; üniformalı iki kişi Cigo'yu alıp götürmüş. Ama bu olay mutlu sonla bitti; Cigo'yu yarım saat sonra salıverdiler. Ama değerli alet çantası kayıptı."

Josip Horvat, Prezivjeti u Zagrebu, s. 229-231.

? Yukarıda anlatıldığı kadarıyla, yeni Partizan hükümetinin eylemleri hakkında ne düşünüyorsunuz? Size göre Horvat, günlüklerinde otosansür uygulamış mıdır?

Mayıs 1945'te, Partizanlar yetkileri devraldıktan sonra, Zagreb'deki Ban Jelacić Meydanı'nda düzenlenen miting

Devlet Arşivleri Galerisi, Zagreb

? Partizanlar Zagreb'e girdikten iki gün sonra şehrin ana meydanı neden böylesine dolu? Yeni otoriteler tarafından örgütlenen bu mitinge insanların gelme nedenleri ne olabilir?

V-9. Bulgaristan İşçi Partisi'nin (Komünist), eski rejim üyelerinin yargılanmasının tartışıldığı bir oturumuna ilişkin tutanaklarından bir bölüm

20 Ocak 1945

Gündem: İki mahkemede alınan kararların ve gerekçelerinin değiştirilmesi. [...]

Bakan Mincho Neichev: Halk Mahkemeleri'nin savcılarları olan yoldaşlar, tamamen yanlış bir yolda ilerliyorlar. En ağır suçları buluyor ve sonra diğerlerini onun altında sıraya sokuyorlar. Sonra yalnızca en ağır suç için ölüm cezası istiyorlar; geriye kalanlar (öncekiyle kıyaslandığında o kadar büyük suçu olmayanlar) hafif cezalara çarptırılıyorlar. Ölüm cezası verilmesi gereken ciddi bir suçu kanıtlamaya yeterli kanıtın olup olmadığına bakmak yerine, öteki daha ağır suçlara bakıp ceza kesiyorlar.

Georgi Chankov: Savcılarımızın eylem çizgisi bu fesat yuvasını yerle bir etmeyi dert edinmiş birinin değil, Bulgarların bütün o mücadelelerini uzaktan seyretmiş, şimdi yalnızca suç ölçmeye çalışan birilerinin çizgisidir. Bizim savcılarımız kendilerini, bu haydutların suçlu olduğunu gösterecek en ufak bir delili bile değerlendiren halkın yerine koyup öyle davranmıyor...

Traicho Kostov: Hiçbir şekilde bizim yoldaş savcılarının çizgisini kabul etmemiz söz konusu olamaz. Benim Kral'ın naipieri için önerim: Üçü için de ölüm cezası... Danışmanlar, Sevov ve diğer dördü için, idam... Filov'un ilk kabinesi için, açık bir şekilde, ölüm.[...]

Filov'un İkincikabinesi için, aynı ceza. [...]

Kabul edilmiştir.

*After Chrestomathy of Bulgarian History
1944-1948, s. 484-485.*

Cezalar nasıl karara bağlanıyor; fiilen işlenen suça göre mi yoksa başka kriterlere göre mi? Bu kararları politik liderler mi vermeli-dir yoksa bu konuyla ilgili yargı kurumları mı?

V-10 ve V-11.

Adalet Bakanı'nın Bulgaristan Halk Mahkemeleri'nce cezalandırılan insanların sayıları hakkındaki raporundan bir bölüm

Adalet Bakanı Dr. Mincho Neichev'in Anavatan Cephesi Ulusal Komitesi'ne sunduğu bir rapordan alınmıştır:

"[...] 23 Aralık 1944'ten 31 Mart 1945'e kadar, Halk Mahkemesi 10.907 kişinin suçlandığı 145 davaya bakmıştır. Verilen cezalar aşağıdaki gibidir: 2.680 kişi ölüme; 1.921 kişi müebbet hapse; 19 kişi 20 yıl hapse; 962 kişi 15 yıl hapse; 727 kişi 10 yıl hapse; kalan 3.241 kişi de 10 yıldan az hapse çarptırılmıştır. Hemen bütün zanlıların mallarına el konulmuştur."

Manov, s. 21.

Özgürleştirilmiş ve uydu ülkelerde savaş suçluları denen suçluların yargılanmaları ve cezalarının infazına ilişkin Britanya memorandumu

Britanya Elçiliği, Washington, 31 Mart 1945

2- Bulgaristan'da son dönemde yapılan yargılamaların bir sonucu olarak mahkûm edilen kişiler "savaş suçluları" olarak adlandırılmakla birlikte, iddianamelerden ve yargılama koşullarından anlaşılacağı gibi, bu yargılamaların aslında politik nitelikte olduğuna kuşku yoktur. Bu amaçla özel bir ex post facto yasa meclisten geçirilmiş ve bu yasa şu an iktidarda olan unsurlara muhalif birçok politikacıdan kurtulmak için bir fırsat olarak kullanılmıştır.

3- Kısmen hayata geçirilmiş olsa bile, böylesi kapsamlı bir temizlik, ülkenin politik hayatında bir boşluk doğuracak, bu da tek parti hükümetinin iktidarı ele geçirip bir diktatörlük kurmasına zemin hazırlayacaktır.

*Bulgaria-the Unacknowledged Enemy
of the Third Reich, s. 222-223.*

Nuremberg yargılamalarında ölüme mahkûm edilenlerin sayısının düzinelerle ifade edildiğini, Japonya'da bu sayının daha da az olduğunu düşündüğünüzde, Bulgaristan Halk Mahkemeleri'nde daha çok insanın ölüme mahkûm edilmiş olmasını nasıl açıklarsınız? Washington'ın Britanya Elçisi bu yargılamaları nasıl yorumluyor?

➤ **G56. Yugoslav Makedon askerinin, politik liderlerin ve devlet adamlarının kurtarılmış Üsküp'te coşkuyla karşılanması (13 Kasım 1944)**

V-12. Kızıl Ordu'nun Bulgaristan'a girişini ve Vatan Cephesi'nin iktidarı ele geçişini anlatan kısa bir bölüm

Yaklaşık 45 yıldır 9 Eylül 1944 tarihini "Halkın Antifaşist Ayaklanması" ve "Sosyalist Devrim" in yıldönümü olarak kutluyor ve bayram yapıyoruz. Bu aslında, bize savaş ilan ettikten sonra ordusu topraklarımıza giren bir ülkenin yardımıyla yapılan bir askeri darbeydi. Bulgaristan'da Stalin'in Kızıl Ordu'suna tek bir kurşun atılmadı. Tersine, bir kurtarıcı olarak coşkuyla karşılandı... Gerillalar "muzaffer bir edayla" dağlardan inip köylere ve kasabalara girmeye başladılar; ellerinde kızıl bayraklar ve dillerinde sloganları vardı: FAŞİZME ÖLÜM, HALKA HÜRRİYET!

O günlerde en çok kullanılan ve en çok duyulan sözcük, ÖLÜM'dü.

[...] Ayaklanma falan yoktu; çünkü Vatan Cephesi hükümeti, hiç kan dökülmeden iktidarı ele geçirmişti. Ama kan döken, yeni halk iktidarı,

oldu. İktidara geldikleri ilk gün hem de. Bütün bunlar "bratuşki"lerin, yani kardeşlerin (Ruslar) sessiz onayıyla gerçekleşti.

Manov, s. 11-12.

? Yazar rejim değişikliğini nasıl karşılıyor? Bu olayda Kızıl Ordu'nun rolü yanında, Vatan Cephesi ve Partizanların rolü neydi? Kazananlar rejim değişikliğini nasıl sundular?

➤ **G57. Belgrad'lılar Bulgar ordusunu sevinçle karşılıyor**

🔑 "Kardeş Bulgar Ordusu çok yaşa!" Bu Belgrad'lıların, komşularını karşılarken kullandıkları slogandı. Bulgaristan, Eylül 1944-Mayıs 1945 tarihleri arasında Hitler karşıtı koalisyonun yanında İkinci Dünya Savaşı'na katıldı. Bulgar ordusu, Yugoslav gerillaları ve 3. Ukraynalılar Cephesi'nin bir kısmıyla birlikte Yugoslav, Macar ve Avusturya topraklarında savaştı.

? **Vc alt bölümünün tamamına ilişki sorular:**

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ülkenizdeki politik sistem değişiklikleri nelerdir? Savaşın bitimini izleyen on yıl içinde başka büyük politik değişiklikler oldu mu; olduysa neden oldu? Ülkenizdeki durumu komşu ülkelerinkile kıyaslayın.

VI. BÖLÜM: SAVAŞIN ANISI

Bu bölümde savaş olaylarına farklı bir gözle, biraz mesafeli bakmayı deneyeceğiz. Buna imkân veren şey olayların üzerinden akıp geçen zaman ve anıların, hatırdaki kalanların ve söyleşilerin olayların gerçekleştiği tarihten çok sonra belgelenmesi sonucunda bağlantıların kopuşudur. Bir süre sonra savaş olaylarında yer alan kişiler deneyimlerini farklı bir ışık altında görebilir, olaylara farklı bir açıdan bakmayı deneyebilir. Anlatıcının bakış açısını değiştirmesini izlemek ve bu değişimin nedenlerini (olayın tarihini ve olay içindeki rolünü bilinçli olarak yeniden tarif etmek, anlatıcının politik tavrında ya da hayata bakışındaki değişiklik, anıların silinmesi, başkalarının etkisi vb.) bulmaya çalışmak ilginçtir.

Aşağıdaki kaynaklarda göreceğimiz başka türden bir mesafeli bakış da, gerçek, fiili olayların belgelerdeki haliyle sunulmasıdır. Bu mesafeli bakış en açık edebi eserlerde görülür. Bu eserler, belirgin olarak ideolojik tonda yazılmış, inandırıcı olmaktan uzak, cansız, ak ve kara hikâyelerinden tutun, gerçekçi anlatının sanatsal değerle örtüştüğü, derli toplu, çok yönlü anlatılara kadar, büyük bir çeşitlilik gösterir. Bu yelpazenin çeşitli örneklerini ilerleyen sayfalarda bulabilirsiniz.

VI-1. İkinci Dünya Savaşı'nın yetim bıraktığı Joze Pozar'la (1932, Slovenya doğumlu) söyleşi

"Savaşı bir kabus gibi hatırlıyorum; ama ne yazık ki gerçektir. Ama benim savaşla ilgili bütün anılarım, bir gün İtalyan askerlerin babam Joze'yi, Brest'ten diğer beş köylüyle birlikte, alıp götürmeleri ve Podpec'te bir tutsak olarak kurşuna dizmeleri olayının gölgesinde kaldı.

Gençlik anılarım acılarla dolu. O günlerde, hayat çok zordu. Ben, kız kardeşlerim Milka ve Marija, erkek kardeşim Marin, babam Joze ve annem Ivanka ile birlikte küçük bir çiftlikte yaşıyordum. Çiftçilik yaparak geçinmeye çalışıyorduk. Babam araba yapımcısı olduğu halde, doğru düzgün bir iş bulamıyordu. Hayatımız Brest köyündeki çevresindeki başka ailelerin hayatıyla aynıydı. Babamı alıp kurşuna dizmeleriyle her şey değişti

ya da belki parçalanıp dağıldı demeliyim. 1944'te annem toplama kampına gönderilince işler daha da zorlaştı. O zaman ben on iki yaşındaydım ve ilk kez ailenin geçimi üzerime kalmıştı. Sonra kız kardeşlerim Milka ve Marija'yı ve kardeşim Martin'i Ljubljana'da oturan teyzem Alojzija Gruden yanına aldı; komşularımız da bana bakmaya başladı. Annemin toplama kampından döndüğü 1945 yılına kadar orada kaldım... Hayat sürüyordu. Hepimiz bir şekilde yaşadık, idare ettik ama ona ihtiyacımız olduğunda babamız yanımızda olsaydı her şey mutlaka çok farklı olurdu... Ne zaman Tomijelj'deki mezarına gitsem ve kendisine en çok muhtaç olduğumuz bir zamanda öldürülmesini düşünsem, bugün bile dayanılmaz bir acı duyuyorum.

"Illegalcki Borec", Ljubljana 2003.

Joze Pozar'ın anıları konusunda neler söyleyebilirsiniz? İkinci Dünya Savaşı'ndaki muazzam kayıpları düşünün ve onunla benzer ne kadar çok hikâyenin olabileceğini hayal etmeye çalışın...

VI-2. Fikret Demirağ'ın yarı biyografik romanından bir bölüm

"Tarih 28 Nisan 1941'di. Yunanistan'a ayak basmamızın üzerinden yaklaşık bir ay ve orduya katılmamızın üzerinden de on bir ay geçmişti ve biz esir alınmıştık. Yarımızdan fazlasının bütün askeri hayatları boyunca bir atış bile yapmadığına inanmak zordu. Bunun nedeni, çoğu Kıbrıslının yedek güç olarak tutulmasıydı.

Yolun kıyısına yaklaştığımızda kısa boylu bir Alman askeri çarptı gözümüze. Hayatta gördüğüm ilk Alman askeriydi bu. Adamcağız bitkin ve aç görünüyordu. Onu özel ve üstün kılacak Nazi askeri görüntüsünden eser yoktu. Onu özel kılan tek şey elinde tuttuğu ve dağdan inen binlerce savaş esirinin üzerine doğrulttuğu makineli tüfekti."

"Report" no. 46, s. 14.

Savaş döneminde, Kıbrıs, Britanya Krallığı'nın kolonisiydi. Birçok Rum ve Türk Kıbrıslı "Kıbrıs taburları"na katıldı ve Nazi Almanyası'na karşı savaştı. Birçoğu esir alındı ve Almanyadaki kamplarda esir tutuldu.

Fikret Demirağ'ın şaşkınlığının nedeni neydi? Alman askerini nasıl anlatıyor? Alman askerinin "özel ve üstün" hiçbir özelliğinin olmayışına şaşırıyor. Neden o askerin "özel ve üstün" olmasını bekliyor?

VI-3. Bulgar Partizan komutanı Dencho Znepolski, İkinci Dünya Savaşı sonrasında direniş tarihinin nasıl yeniden yazıldığını anlatıyor

Üzerinden onlarca yıl geçtikten sonra, tarihin emirle yeniden yazılamayacağına yürekten inanmış biriyim

ben. Gerilla savaşlarında yaratılmıştı o tarih ama gerçeklerle oynamak ve onları kendi ihtiraslarına uygun hale getirmek bazılarının işine geliyordu...

Buna bir diyeceğim yok ama, 1951-1954 yılları arasında biz hapse atıldığımızda, bazı insanlar "bellek zayıflığı" illetine yakalandılar ve geçmişlerini Parti ve devlet hiyerarşisindeki bugünkü konumlarına uydurmak için, tarihsel gerçeği yanlış yorumlayıp sunmaya ve uydurma kanıtlar üretmeye başladılar. Biyografileri daha havalı görünsün diye, Faşizme karşı silahlı mücadele günlerinde, sanki mecburmuş gibi, hepsi de büyük komutanlar olup çıktı! Bazıları gerçekten yeterli devrimci tecrübe yaşadı; bu yüzden, 9 Eylül öncesi hayatlarını bu kadar abartmalarına gerek yok. Ama... insan işte!

Znepolski, s. 316.

Kimler tarihi yeniden yazıyor? Neden böyle bir şeye gerek duyuyorlar?

➤ G58. Borko Lazeski'nin bir fresk kompozisyonu

Bu fresk kompozisyonu İkinci Dünya Savaşı boyunca (1941-1945) Makedon halkının Ulusal Kurtuluş ve Antifaşist Mücadelesi'ni anlatıyor.

► **G59. *The Uzice Republic* filminden bir sahne**

Jugoslovenska Kinoteka, Belgrade [Yugoslav Film Kütüphanesi].

Bu film Belgrad'lı yapımcı Zika Mitrović'in eseridir. *The Uzice Republic*, dönemi cılalayarak ve romantize ederek anlatan "Partizan filmleri"nin son döneminin tipik örneklerindendir.

VI-4. General Ctin Sanatescu, cephe hattındaki gerçeklerle bunun "kamu"ya duyurulması arasındaki çelişkileri anlatıyor (günlüğünden bir bölüm)

"15 Aralık 1942.

Bugün 23 ve 24 Kasım [1942] tarihli gazeteler okunacak. Universul'un muhabiri şunu diyor: 'Aşağı Don bölgesinde, günlerdir müthiş bir müdafaa savaşı yürütmekte olan Rumen ve Alman birlikleri düşmanın tekrarlanan saldırılarını püskürttü ve mevzilerine girmeyi başarmış ancak kuşatılmaktan kurtulamamış bir süvari alayını yok etti.' Bundan daha veciz bir anlatım olamaz doğrusu. Eğer bir alay gerçekten yok edilmişse, bu demektir ki, bu cephede savaşan toplam Rus süvari gücünün on ikide biri yok edilmiştir; çünkü üç süvari tümeni vardı toplam olarak.

Bay Muhabir, o tarihte neler olduğunu müsaadenizle size anlatayım: 5. 6. 13. ve 15. Rumen Tümenleri ve 14. Tümen'in bir kısmı tamamen kuşatılmıştı. 11. Alman Kolordusu ve 1. Rumen Süvari Alayı Don'un doğu yakasına geçmeye zorlanmış ve 48. Alman Zırhlı Kolordusu imkânsız bir işe girişmiş ve bu da 'Küçük Rommel' lakaplı General Heim'in komutayı devralmasına neden olmuştu. Düşman Oblivskaia'nın doğusundaki Cir'e ulaşmış ve Stalingrad'taki birliklere destek sağlayan demiryolunu kesmiştir. Görebileceğiniz gibi, Bay Muhabir, bir felaket... Görüyorum ki, Bay Muhabir, siz yalnızca yalan yanlış şeyler yazan Alman bildirisini kopya ediyor, gazetenizin iki sütununu doldurmak için o bildiriye bazı içi boş sözcükler ilave ediyorsunuz. Aldığınız para da sadece bu boş sözler için. Şimdi fark ediyorum da, resmi savaş bildirilerinde olduğu kadar hiçbir yerde gerçek bu kadar saptırılmaz..."

Sanatescu, s. 87-88.

Askerlerin bakış açısıyla basında anlatılanlar arasındaki farklılıkları yorumlayın. Basın gerçeği neden saptırıyor? Bu saptırışın bir haklılık gerekçesi olabilir mi?

► **G60. Dorde Andrejeviç-Kun (1904-1964), *İnfaz*, 1943**

Jugoslovenska grafika 1900-1950. Katalog izložbe, Beograd, decembar 1977-februar 1978 [Yugoslav Grafik Sanatı 1900-1950.

Sergi Katalogu, Aralık 1977-Şubat 1978]

Belgrad, 1977, Katalog. Nr. 12.

VI-5. Andjelka Martić, *Buluşma* adlı kısa hikâyesinde, Partizan babasını arayan bir oğlan çocuğunu anlatıyor

"Kül olmuş evinden kalanlara sırtını dönerek, hızla ağaçlara doğru yürüdü. Ormanın içine girdikçe tüfek sesleri de uzaklaşıyordu. Yakılan köy vadiye kuruluysa. Çocuk son bir kez görmek için bile dönüp bakmadı köye. Bütün sevdikleri orada kalmıştı; onları tekrar göremeyecekti ve bir kere daha seslerini duyamayacaktı.

Orman, hışırdayan yapraklarıyla dört bir yanını sarmıştı ve mahcup mahcup öten kuşların cıvıltılarını duyabiliyordu; bu cıvıltılar garip bir şekilde uzaktan gelen tüfek sesleriyle karışıyordu. Hedefi bu tüfek sesleriydi. Orası Partizanların savaştığı yerdin ve bu dünyada kalan tek yakını, babası onlarla birlikteydi. Onu bulabilecek miydi? Bulmak zorundaydı, onu bulmalıydı. O zaman onunla birlikte kalacak, babası ona bir tüfek verecek ve o, oadaki köyünün ve dalları yüklü meyva ağaçlarının ortasındaki evinin intikamını alabilecekti. [...]

Çatışma şiddetini kaybediyordu. Belli belirsiz mırıltılar duydu. Partizanlar çok uzakta olamazdı. Tüm benliğiyle babasıyla karşılaşmayı beklerken yüreği heyecanla atıyordu..."

Partizanlarla karşılaştı ve...

"Bir süre sonra çocuk başını önüne eğmiş, savaş alanından yeni getirilmiş ölü bir Partizan'ın başında dikiliyordu. İri iri yaşlar yüzünden aşağıya süzülürken, sıksa omuzları durmak bilmez hıçkırıklarla sarsılıyordu. Partizan dostlar sessizce etrafında dikiliyordu. Kimse onu avutmaya ve teselli sözcükleri fısıldamaya kalkışmadı. Ne işe yarayacaktı ki? Acısı dindirilemezdi.

Sonra birden başını kararlılıkla salladı, kir pas içindekilerle yüzündeki yaşları sildi ve babasının üzerine eğildi. Ölü babasının elinde tuttuğu tüfeği küçücük elleriyle kavramasıyla babasının çok kısa bir süre önce komuta ettiği müfrezenin mevzilendiği tepeye doğru seğırtmesi bir oldu. Kimsenin onu durduracak gücü yoktu."

Martić, s. 118-120.

Çocuklar için Partizan edebiyatı savaş sonrası Komünist Yugoslavya'da ayrı bir edebi tarzı. Bu tarzın önde gelen temsilcilerinden biri de Andjelka Martić'ti.

Buna benzer olayların gerçekten olduğunu düşünüyor musunuz? (Bir çocuk anne ve babasını kaybediyor, Partizanlara katılıyor ve bir savaşçı oluyor.) Olağandışı durumlarda çocukların asker yapılmalarına izin verilmeli midir? (Burada temel sorun, böyle bir şeyin arzulanır bir şey olup olmadığı değil, böyle bir şeye izin verilip verilmemesidir; bu gibi şeylere izin veren Partizan komutanının eylemlerini anlayışla karşılamak doğru mudur?) Andjelka Martić'in hikâyesi idealize edilmiş midir? Yorumlayın. III-2 alıntısı ile 22. resmi karşılaştırın.

VI-6. Iakovos Kambanellis tarafından yazılan bir şiir: *Kaçak*

KAÇAK

Yannos Ber kuzeyden,
Parmaklıklara dayanamaz
Kalbi kırılır, kaçır
Gider aşağı köylere.

Bir lokma ekmek verin, hanımefendi
Ve değiştirecek üst baş
Gidecek yolum uzun
Göllerini aşır geçmeliyim.

Nereye gitse, nerede dursa
Kulağına aynı korkulu sözler çalınır
Bir ses, gizli bir ses der ki:
"Uzak, uzak durun kaçaktan."

Ah, ne ölümcül yalnızlık
Bertolt Brecht'in eski ülkesinde
Yannis verilir SS'e
Götürülür kurşuna dizilmeye.

Mauthausen, uluslararası tanınmış bir müzik dehası ve Yunanistan'ın yaşayan en büyük bestecisi olarak tanınan Mikis Theodorakis'in bestelediği, İakovos Kambanellis'in bir şiiridir. Şiir 1965'te bestelenmiş ve 1966'da plağa okunmuştur. 1922 doğumlu İakovos Kambanellis savaş sonrası Yunan oyun yazarlığının yazarlarının büyüklüklerinden biri olarak kabul edilir. O ve bir arkadaşı yakalanıp Mauthausen'e gönderilmiş ve iki buçuk yıl bu kampta yaşamıştır. Kambanellis'e göre, Jannos Ber yakalandıktan sonra infaz edilen bir Polonyalı'ydı.

Kaçak neler hissediyor? Kimse neden ona yardım etmek istemiyor?

VI-7. Evelyn Waugh bir Partizan saldırısını anlatıyor (savaş üçlemesi *Sword of Honour* [*Şeref Kılıcı*] romanının son kısmından alıntı)

"Konvoy kırsal bir masal diyarına girdi; sanki geçen yıldan kalma bir suluboya tablonun içinden geçiyordu. Parlak renkli, dizi dizi biberler sarkıyordu kulübelerin sayvanlarından. Tarlalarda çalışan kadınlar bazen el sallayıp selam veriyor, bazen başlarını eğip yüzlerini saklıyordu. 'Kurtarılmış' topraklarla yabancı işgali altında inim inim inleyen bölge arasında gözle görünür bir fark yoktu.[...] Bir saat geçmemişti ki, beton bina görüş alanımıza girdi. Bina blokuna yaklaşık 500 metre uzakta bir yer seçildi. Dalların ve yaprakların iyice örttüğü bu yerde, gözcüler rahat ve güven içinde bekleyebilirdi. [...]

Saat dokuz buçuk civarı, alt tarafta bir yerde tüfek atışları başladı. Partizan generalinin canı fena sıkılmıştı. [...]

Neler olup bittiğine bakması için sesin geldiği yere bir Partizan gönderildi. Gözcü daha dönmeden ateş kesilmişti. Gözcünün anlattıklarını General Spitz'e aktardı tercüman: 'Bir şey yok; bir kaza olmuş.'

'Böylece sürpriz baskın yapma şansımızı da yitirmiş olduk.'

Gözcünün söylediklerini duyan ve ne dediğini an-

layan De Souza, Guy'a (Waugh'un alter egosu) dönüp, 'Bu çıkagelen İkinci müfrezeymiş. Birinci müfreze onların düşman olduğunu düşünüp ateş açmış. Kimse vurulmamış ama müttefikimizin de söylediği gibi, sürpriz baskın şansını yitirdik.' Artık vadideki huzur sona ermişti. On beş dakika içinde önce tek tek, rasgele atışlar başladı; bazıları bina blokunun siperlerinden, bazıları da çevredeki mevzilerden ateş ediyordu. Sonra tam onda, General Spitz'in hassas saatinin yelkovanı on ikinin üzerine gelir gelmez, iki uçağın keskin uğultusu (*Britanya hava desteği*) mavi gökyüzünü yırtarak geldi. Uçaklar birbiri ardına daldılar. İlki, hedefi şaşırp bir grup saldırı gücünün gizlendiği ormanda patlayan iki roket birden gönderdi. İkinci uçak tam isabet kaydetti. Gönderdiği iki roketi de beton blokun tam tepesine indi ve uçuşan taş topraktan bir bulut yükseldi binadan. Sonra makineli silahların sesi duyuldu. Yerdeki birlikleri acımasızca takip edip tepelerine binen avcı uçaklarını Girit'ten hatırlayan Guy, uçakların dönüşünü bekliyordu. Ama önce görüntüleri sonra da sesleri kaybolup gitti. Onları gözlemek için gönderilmiş hava gözlemcisi yanına gelmişti. 'Güzel iş' dedi adam, 'tam zamanında, tam hedefe.'

'Hepsi bu mu yani?' diye sordu Guy.

'Hepsi bu. Şimdi sıra askerlerde (Partizanlar); onlar bir şeyler yapabilir.'

Ama Partizanlar hiçbir şey yapmadı.

'Görünüşe bakılırsa' diye açıkladı tercüman General Spitz'e, 'saldırıyı ertelememiz gerekiyor. Alman zırhlı birliği uyarıldı ve buraya doğru yola çıkarıldı.'

'Peki bu durumda adamlarınız ne yapar?'

'Dağılırlar; bir Alman zırhlı birliği gelmeden önce, onlar dağılır. Bizim birçok büyük zaferimizin sırrıdır bu.'

Waugh, s. 288-291.

Evelyn Waugh, Hırvatistan'daki (Topusko, Vis -Partizanlara gönderilen Britanya askeri misyonunda bir görevli olarak) savaşa katılmış bir İngiliz yazardır. Misyonun görevi durumu gözlemlemek ve Yugoslavya'da Almanlarla gerçekte kimin savaştığını (Partizanlar mı yoksa Çetnikler mi?) Müttefiklere bildirmektir.

? Savaş anlatımı olmanın dışında, Waugh'un yazdıkları hangi edebi tarza (mizah, öykü, macera...) girer? Metinden anlaşıldığı kadarıyla, Partizanlarla yazar arasında ne tür bir ilişki vardır? Bu parça tamamen uydurma mı yoksa gerçek olaylara mı dayanıyor sizce? Bu metni II-23'le kıyaslayın.

► G61 ve G62. İkinci Dünya Savaşı üzerine iki Yunan filminin afişi

İhanet, 1964

Soldatos, c. 1, s. 147.

► *Savaşta Ne Yaptın Thanassis?*, 1971

Soldatos, c. 2, s. 4.

VI-8. Dobrica Cosić'in ilk romanı *Güneşten Çok Uzakta*'dan bir alıntı

“Bütün koşullar buluşmayı olağanüstü kılmak için bir araya gelmişti. Zaman gece yarısında durmuştu. Kar fırtınası azmış, sanki ölüm kendi ölümüyle karşılaşmıştı. Birlik kuşatılmıştı. İnsanlar aç ve bitkindi; huzursuz uykularını korku ve soğuk bölüyordu. Komiser onları uyandırdı ve subay kulübesinde topladı. Oda duman doluydu. Parti üyeleri, birbiri ardına ayakta dikilmiş, soğuktan titreşiyor ve gecenin bu vakti toplanmaya karşı mırıltılar halinde tepki gösteriyordu. Birbirlerine dayanarak duruyorlardı ve bazıları gündemin ne

olduğunu duymayı bile beklemeden ayakta kestirmeye başlamıştı.

Paul konuşmaya başladı:

‘Yoldaşlar, gündemimizde tek bir konu var: Bu durumda ne yapılmalıdır? Biz subaylar bir uzlaşma sağlayamadık. Hepimizin ayrı bir görüşü var ve görüldüğü kadarıyla kimse fikrini değiştirmeye yanaşmıyor. Durum budur...’

Paul konuşurken, Vuksan düşünüyordu: ‘Hepsi eski Komünist ve lider kadro; nasıl olur da görüş birliğine varamazlar. Demek ki, içlerinden biri oportunist... Kim acaba? Elbette, Profesör haklı: Burada, Jastrebac'ta⁶⁰ efendi biziz; neden üssümüzden kaçacakmıyız ki?... Ama Gvozden apta-

⁶⁰ Orta Sırbistan'da bir dağ.

lın teki. Onun bu tipik küçük burjuva zihniyeti işte. Bir adamın özel mülkiyeti var mı, devrimde ona kesinlikle güvenemezsin. Bırakalım o yiyip içip yatsın, Almanların gitmesini beklesin. Ona göre ne var ki? O kraliyet mensubu biriydi... Garip! [...] Çetnikler⁶¹ için kılını kıpırdatmayacak olduktan sonra, bizim Morava⁶² ve Kopaonik'e⁶³ gitmemizi neden istesin ki? İnsanlar yanlış yönlendirildi ve şimdi bizim karşımızdalar... Bu, savaş meydanından kaçmaktır...'

[...] Paul konuşurken, Gvozden ve başka bazıları durmadan sözünü kesiyorlardı; bu yüzden Paul birkaç kez onları sert bir şekilde azarlamak zorunda kaldı.

'...Böyle Parti toplantısı olmaz; olmamalı! Bu resmen mahalle kavgası! Bunların hepsi cezalandırılmalı ve biz de başka bir başkan seçmeliyiz... Birlik de parçalanacak yoksa. Dertleri ne bunların? Hepsisi panik içinde. Burası gevezeler kulübü değil!'

[...] 'Paul kesinlikle haklı! Bütün o saçma sapan *havza* laflarını bir kenara bırakmalısınız. Nerede Alman işgali varsa, orası *havza*dır. [...] Eğer Jastrebac'ı terk edecek olursak, bu bölgenin politik kontrolünü tamamen kaybederiz. Halk da bizimle ilgili hayal kırıklığına uğrayacak. Draza'nın⁶⁴ adamları kontrolü ele geçirecek ve bu da hepimizin sonu olacak...' (s. 24, 25)

[...] 'Partizanlara katıldığımda' diye sürdürdü sözlerini George, 'şu dişsiz Vuksan bana dedi ki: *Ruslar havadan asker indirecek; her gece onları bekliyoruz. Savaş bir ay sonra bitecek. Birkaç gece, ne zaman Sovyet uçakları görünse, biz ateş yakmaya hazırдық. Yaz geçti, kış geldi, sonra kara bulutlar sökün etti, ardından kar göğsümüze geldi ama Moskova'nın etrafında burnunu çeken Hitler oldu. Şimdi durum ne?* diye soruyorum ben. *Her şey bahara bitecek diyor. Pekâlâ* diyorum, *St. George Günü'ne kadar bekleyebilirim; hiç sorun yok.*

Ama ben yine burada, Jastrebac'ta, dizlerime

kadar kara gömülmüş, bir kutup ayısı gibi bekliyorum hâlâ.' (s. 42)

[...] 'Vuk öksürüp boğazını temizledi ve titreyen sesle kararı bildirdi:

'Askeri mahkeme Yoldaş Gvozden'i ölüme mahkûm etmiştir...

Sıralardan bir inleme yükseldi; bazıları duyulur bir biçimde iç geçirdi. Vuk sanki birilerinin bir şeyler söylemesini bekler gibi durdu, sonra devam etti: 'Çünkü, eee, mücadelemizin en çetin noktasında, birliğimiz içinde bir isyan çıkarmaya çalışmış ve bu şekilde, eee, ihanet suçu işlemiştir. Evet, o bir hain olmuştur... Bizim kararımız budur... oy birliğiyle!' [...] Bu sözleri duyunca bir tek Gvozden çok daha fazla irkildi yerinde, başını kaldırıp Vuk'a baktı; şaşkınlıktan nutku tutulmuş gibiydi. [...] 'Yeter!... Daha fazla oynamayın onurumla!' Gvozden'in sesi kırılmış bir kılıç gibi gıcırdadı. İki adım attı ileriye doğru, vücudunu dikleştirdi, başını öfkeyle ve meydan okurcasına kaldırdı ve sıralara dikti gözlerini; ardından, sakince, gergin ve buz gibi bir sesle konuşmaya başladı:

'Adalet hakkında tartışacak vaktimiz yok. Acele etmelisiniz. Benimle vakit kaybetmemelisiniz..' '... Pekâlâ Yoldaşlar, içinizden iyi bir ceketi olmayan biri benim koyun derisi paltomu alabilir.' Rahat bir hareketle üzerindeki paltoyu çıkardı Gvozden ve sırada oturanlara doğru savurdu." (s. 144)

Cosiç, s. 24, 25, 42, 144.

Yazar ve politikacı Dobrica Cosiç'in (1921-) ilk romanı *Güneşten Çok Uzakta* 1954 yılında basıldı; ilk ortaya çıktığında "ulusal kurtuluş savaşı ve devrim" edebiyatında bir yenilik olarak algılandı. Düşman kuşatmasını yarmaya çabalayan bir Partizan birliğinin askerleri olan romanın kahramanları "korkusuz ve hatasız kahramanlar" değil, korkuları, kuşkuları, hatta ideolojik kuşkuları olan sıradan insanlardı.

⁶¹ Komünistlerin öncülüğündeki Partizan hareketinin ülke içindeki başlıca politik ve askeri düşmanları olan işbirlikçi Kralcıların, Milliyetçi Hareketin ve "Anavatandaki Yugoslav ordusunun üyelerine gündelik dilde verilen ad.

⁶² Orta Sırbistanda bir nehir.

⁶³ Kuzey Sırbistan'da bir dağ.

⁶⁴ General Dragoljub-Draza Mihailoviç, "Çetnik" hareketinin lideri.

Yazar bu birlikteki Partizanlar arası ilişkileri nasıl anlatmıştır? Bu sizce gerçekçi bir anlatım mıdır? Açıklayınız.

➤ **G63. Fatos Haxhiu'nun İkinci Dünya Savaşı'ndan bir sahneyi gösteren tablosu**

*Epojeja e Luftes Antifashiste Nacionalçlirimtare e Popullit
Shqiptar, 1939-1944.*

➤ **G64. Guri Madhi'nin, bir Alman askeri birliğine yapılan Partizan saldırısını gösteren tablosu**

*Epojeja e Luftes Antifashiste Nacionalçlirimtare e Popullit
Shqiptar, 1939-1944*

Bu tablolar size gerçekçi geliyor mu? Açıklayınız.

VI-9. Aşağıdaki, Marin Preda'nın (1975 basımı) *Belirul* kitabından alınma metin bir askerin gözünden bir olayı anlatıyor. Bu anlatımdaki gerçekçiliğe, idealizmin savaşın trajik gerçekliğiyle karşılaşmasına dikkat ediniz.

Saat dörtte, birlik, başlarında komutanları, saldırıya geçti. Stefan da katıldı onlara. Kalbi gümbür gümbür atıyordu. "Aman Tanrım!" diye düşündü birden, "Şimdi burada ölebilirim." Bu düşünce

o kadar yeni ve tazeydi ki, şaşırttı ve korkuttu onu. Nasıl bir şeydi ölmek, artık var olmamak. Ve hiç farkında olmaksızın, önünde, sağında ve solunda, askerlerin düştüğünü, bazılarının bir parçasının koptuğunu ve bazılarının kendilerini yüzükoyun yere atıp dümdüz ovada boşu boşuna sığınacak bir siper aradığını görüyordu ister istemez. İçgüdüsel olarak o da kendini yere attı ve ancak o zaman önünde kesintisiz bir makineli tüfek ateşinin her tarafı hallaç pamuğu gibi attı-

ğını fark etti. Yüzbaşı da birkaç adım gerisinde yere kapaklanmıştı. Ateş durdu sonra. “Haydi!” diye bağırdığını duydu komutanın, “İleri atılın!”

Ve kendisi sıçrayıp koşmaya başladı. Silahlar yeniden patlamaya başlayınca etrafa saçılmıştı birlik ama birden düşman makineli tüfekleri yeniden, eskisinden daha da öfkeyle kurşun yağdırmaya başlayınca, askerler tekrar kendilerini yere attılar.

“İleri, hücum!” diye bağırdı Yüzbaşı, ateş durduktan sonra.

Ama bu emre uyan kimse yoktu. Öfkeden deliye dönen Yüzbaşı ağza gelmeyecek küfürler etmeye ve tehditler yağdırmaya başladı. Nafile... Yüzbaşı kükredi yeniden:

“Birlik, hücum, ileri!”

Sonra doğruldu yerinden Yüzbaşı ve koşmaya başladı, askerler takip etsin diye kendisini. Askerler takip ettiler onu, ama bir kere daha düşmanın makineli tüfeğinin ateşine yakalandılar ve Yüzbaşı karnına birkaç kurşun yedi. Yerde son nefesini verirken, askerler onun ölüm hırıltılarını ve bir türlü kalkıp yardıma gelmeyen sedyecilere ettiği küfürleri dinliyordu. Yavaşça, kurtçuklar gibi, askerler sürünerek, yarıdan fazlalarını bu düz ovada ölü ya da yaralı bırakıp geri çekilmeye başladılar. Ellerinde sedyeleriyle sıhhiyeciler görevlerinin başındaydı ama yaralıları cephe gerisine taşımalarına imkân yoktu; çünkü o kadar çok yaralı vardı ki...

Preda, s. 394.

Bu anlatımda kahramanlıklarla dolu bir savaş imgesi var mı? Askerler emirlere neden uymuyorlar? Bu onları hain mi yapar? Böylesi bir durumda, insan her zaman davranışlarını kontrol edebilir mi? Yazarın bakış açısının, savaşlardan birininkiyle benzerliğini nasıl yorumlarsınız? Neagu Djuvara ve Victor Budescu'nun tanıklıklarını referans olarak alabilirsiniz.

➤ G65. Gordan Mihiç'in metnine dayanarak, Branislav Kerac ve Branko Plavsiç'in *Balkan Express*'teki bir çizgi roman sayfası

“Stripoteka.”

Bu çizgi roman, 1980'lerde çok popüler olan filmlerin bir adaptasyonu olarak ortaya çıktı ve ufak çaplı işler çeviren bir grup hırsızın savaş deneyimlerini anlatmak için kara mizahı kullandı. Hayatta kalmaya çabalayan bu grubun üyeleri ister istemez direniş hareketinin “özgün” birer üyesi oldular. Kırk yıl boyunca Yugoslav sinemasının ana temasını oluşturan bu hiciv-mizah karışımı “Partizan Western” tarzı bir yenilikti. Bu tarz, İkinci Dünya Savaşı'nın ideolojik ve politik olarak “cılalanmış” resmi tarihini, uzun süredir kullanılmaktan artık iyice yıpranmış sanatsal yorumlanmasıyla birlikte, “yeniden gözden geçirme” genel çabasının bir parçası olarak da değerlendirilebilir.

VI-10. Dimitır Dimov'un *Tütün* adlı romanından alıntılar

Varvara o kadar da kötü görünmüyordu; en azından birinin kendine bakması için gereken en temel ihtiyaçların bile karşılanamadığı bu çetin koşullarda beklenebileceği kadar kötü değildi. Ama genç kız, kişisel olarak bunu "kötü" kabul ediyordu. Son çatışmada tarağını kaybettiğini hatırladığında, "Bir cadı gibi görünüyormuyum" diye düşündü acıyla...

Evet, sabrınız kalmıyor; hayatla ölüm arasındaki o sonsuz salınım sizi tamamen bitiriyor. Bu tür bir hayat bitirdi seni de; zafer yaklaştıkça sen de bitkin ve huysuz biri olup çıktın; tam da taze ve çekici olmak istediğin, bir parça aşk için yanıp tutuştuğun şu zamanda. Her şeyini partiye feda ettin ama hayatın neşesini kaçırdın. Partizan hayatı kişiye inanılmaz bir gerginlik yükler ve kişilerden insanüstü bir fedakarlık ister. Şimdiye kadar iyi idare ettin ama sadece aklınla başardın bunu. Çatışmanın, tedirginliğin, şeylerdeki ve insanlardaki, onların gelişmelerine de neden olan, büyük ikiliği kabul etmekteki beceriksizliğinin kaynağında bu var... [...]"İktidarı ele geçiririz ne yapacaksınız?" "Parti neyi emrederse onu."

Ben kendim, giyineceğim... Yapacağım ilk iş yıkanmak ve giyinmek olacak... Ve bir ucube gibi görünmeyeceğim! [...] Komünistler hayatı sevmeli. [...] Hayatı, sen insanlara hoş gelirse, temiz ve düzenli olursan seversin...

[...] Şimdi o (Irina) soğuk yıldızlarla dolu gökyüzünün altında, kendini sükunetin ve Chamkoriya çamlarının kucağına bırakmak ve olacak her şeyi kayıtsızca beklemek istiyordu. Çünkü ne olursa olsun, artık dokunulmazdı. Eski dünyanın fiziksel yıkımı onu ilgilendirmiyordu ve yenisi de korkutmuyordu. Dışarıda kimsenin el atamayacağı yatırımları vardı ve bu gece Komünistlerin kadınlardan intikam almayacağına inandırmışlardı onu. Yine de kaçamayacağı başka bir şeyin varlığının bilincindeydi; bu sağlığını kaybetmesinden ya da açların intikamından daha dehşet verici bir şeydi. Bu içsel yıkımdı. Şimdi birden kasvetli bir duyarsızlığa

dönüşen, o zamana kadar yaşadığı her şeyin, o geceki korkusunun külleri idi...

[...] Bu basit bir gerçektir! [...] Irina'nın gerçekçi, soğukkanlı ve güçlü zihni onu kabul etmekten korkmamıştı ve bu sayede hemen öfke ya da panikten arınabilmişti. Bu arada yüzlerce bahtsız kadın, çocuk gibi ağlıyor, ayılıp bayılıyordu çünkü halıları çamurlu asker botlarıyla çiğneniyor ya da geniş ve ferah evleri evsizlerle dolduruluyordu. Fark edemiyorlardı ki, bu hayatın karşı konulmaz yasasıydı; hayat karşılıklı olarak birbiriyle bağlantılı olaylardan örülmüştü ve birilerinin asalakça varoluşları ötekileri kaçınılmaz olarak öfkeyle ayaklanmaya kıskırtacaktı...

Dimov, s. 564-569, 628, 667.

Dimitar Dimov (1909-1966): Tanınmış Bulgar yazar ve oyun yazarı; veterinerlik eğitimi almış ve bu alanda kırktan fazla bilimsel makale yayımlamıştır. En bilinen romanı *Tütün* 1951 yılında yayımlandı. Bulgar Komünist Partisi liderlerinin talepleri doğrultusunda, roman yeniden gözden geçirilip direniş hareketi içinden insanlardan birçok yeni karakter eklenmiştir. Edebiyat dışı müdahalelere rağmen, *Tütün* kuşaklar boyu Bulgarların en gözde eseri olagelmıştır. Yukarıdaki alıntılar, birbirine taban tabana zıt iki kadının –Partizan Varvara ve üst sınıfa mensup Irina- İkinci Dünya Savaşı sonundaki psikolojik tutumlarını gösteriyor.

Bu iki kadın, savaşın bitmesiyle birlikte hemen hayatlarının nasıl değişeceğini hayal ediyor? Sonuçta neyin olacağını umuyorlar? Bu iki kadın hangi yönlerden birbirine benziyor?

VI-11. Kıbrıslı Türk Kemal Recep Susuzlu, Kıbrıslı Rum lider Glafkos Klerides'le⁶⁵ birlikte geçirdiği savaş esirliği günlerini anlatıyor

Şubat 1942'de, kampa geldiğimizde, gömlek-

⁶⁵ İki de Selanik'te savaş esirlerinin tutulduğu Stalag Kampı'na (yetkisiz ve düşük rütbeli subayların tutulduğu bir Alman esir kampı) gönderilmiştir. Susuzlu, Stalag'ta yaşadıklarını 1993 yılında *Yeni Demokrat* gazetesinde yazmıştır.

lerimizin sırtı çoraplarımızın ise bilek kısmına kırmızı bir üçgen damga vuruldu. Bu, kamptan kaçan bir mahkûmu tespit etmek amacıyla yapılan bir uygulamaydı. Kızılhaç hâlâ hayatta olduğumuzu başkalarına bildirelim diye kartlar dağıtıyordu. Kim inanırdı ki böyle bir şeye? Kamp, dikenli tellerle barakalara bölünmüştü. Karşımızdaki barakada Havacı personel kalıyordu. Aramızdaki dikenli tellere rağmen onlarla iyi ilişkilerimiz vardı. Havacı Pilot Glafkos Klerides de onlar arasındaydı. Bize, bizim tarafa geçmek istediğine ve tanınmamak için bizden birinin kıyafetine ihtiyacı olduğuna dair haber gönderdi. Sonra dikenli telleri kesti ve bizim tarafa geçti. Gelir gelmez, Kıbrıslıların özgül sorunlarına çözümler bulmak amacıyla hemen bir örgüt oluşturdu. Seçim yapıldı ve o başkan seçildi. Glafkos Klerides bütün Kıbrıslılardan, ben de bütün hastalardan sorumluydum.”

Ulus Irkad, s. 15-16.

► G66. Arnavutluk filmi *Şafak Sökerken*'den bir sahne

Hoxha, s. 160-161.

Bu resim İkinci Dünya Savaşı'nı konu alan (1971'de Tiran'da yapılmış) *Şafak Sökerken* adlı sinema filminden bir sahneyi gösteriyor. Burada Partizanlarla Alman askerleri karşı karşıya geliyor. İlginçtir ki, İkinci Dünya Savaşı'na ilişkin bütün filmlerde Alman askerleri sayıca Partizanlardan çok üstündür ama sonunda her zaman Partizanlar kazanır. Resimde bu çok iyi görülmektedir.

Bu resmi VI-7 metniyle kıyaslayın.

VI. Bölüm'ün tamamına ilişkin sorular:

Büyükanneniz ya da büyükbabanızla savaş zamanı yaşadıkları konusunda bir söyleşi yapın. Resimleri çözümleyin: Resimlerde ne görüyorsunuz? Resimleri yorumlayın ve kısa bir deneme yazın. Hiç savaş zamanına ait mutlu bir anısını anlatan bir yazar biliyor musunuz?

İkinci Dünya Savaşı'yla bağlantılı Ulusal Bayram günleri

Ülke	Tarih	Tatil	Özellik
Arnavutluk	29 Kasım	Kurtuluş Günü	Almanlardan kurtuluş (1944)
Bosna ve Hersek	25 Kasım	Milli Bayram/Gün	ZAVNOBIH'in (Partizan Parlamentosu) ilk oturumu (1943)
Bulgaristan	-	-	-
Hırvatistan	22 Haziran	Antifaşist Mücadele Günü	Ayaklanmanın başlangıcı (1941)
Kıbrıs Rum toplumu	28 Kasım	Ochi ("Hayır") Günü	Yunanistan'ın İtalya ultimatomeni reddetmesi (1940)
Makedonya	11 Kasım	Ayaklanma Günü	Ayaklanmanın başlangıcı (1941)
Yunanistan	28 Kasım	Ochi ("Hayır") Günü	Yunanistan'ın İtalya ultimatomeni reddetmesi (1940)
Romanya	-	-	-
Slovenya	27 Nisan	Direnış Günü	Kurtuluş Cephesi'nin kuruluşu (1941)
Sırbistan ve Karadağ	-	-	-
Türkiye	-	-	-

HARİTA 2: İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Güneydoğu Avrupa

Kaynakça

- ♦ Ayhan Aktar, *Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları*, İstanbul 2000.
- ♦ *Ta aetopoula. Anagnostiko tritis kai tetartis taxis* [Küçük kartallar. Üçüncü ve dördüncü sınıflar için ders kitabı], 1944, der. 'Eleftheris Elladas', yeniden basım.
- ♦ Nisim Albahari vd. (der.), *Sarajevo u revoluciji* [Devrimde Saraybosna], Saraybosna 1979.
- ♦ Julian Amery, *Sons of the Eagle: A Study in Guerrilla War*, Londra 1984.
- ♦ *Bashkimi* ["Birlik"], Haziran 1944.
- ♦ *Bleiburg*, bir yazarlar grubu, editör Marko Grcić, Zagreb 1990.
- ♦ Branislav Bozoviç, *Beograd pod komesarskom upravom 1941* [Komiserler Konseyi Yönetimi'nde Belgrad 1941], Belgrad 1998.
- ♦ Branislav Bozoviç, *Poruke streljanog grada* [Mahvolmuş Şehirden Mesajlar], Belgrad 1961.
- ♦ Don Pietro Brignoli, *Sveta masa za moje ustreljene* [Perişan Halk İçin Kutsal Ayın], Gorica 1995.
- ♦ България - своенравният съюзник на Третия райх, [Bulgaristan- Üçüncü Reich'in İdare Edilemez Müttefik], Sofya 1992.
- ♦ Хрестоматия по история на България 1944-1948 [Bulgaristan Tarihine İlişkin Seçme Parçalar 1944-1948], Sofya 1992.
- ♦ Nicholas J, Costa, *Shattered Illusions, Albania, Greece and Yugoslavia*, New York 1998.
- ♦ Ivan Cvitkoviç, *Ko je bio Alojzije Stepinac* [Alojzije Stepinac Kimdi?], Saraybosna 1986.
- ♦ Dobrica Cosić, *Daleko je sunce* [Güneş Çok Uzaktı], Belgrad 1963.
- ♦ Vladimir Dedijer, *Novi prilozi za biografiju Josipa Broza Tita I-II* [Josip Broz Tito'nun Yeni Biyografisi İçin Yeni Bulgular I-II], Rijeka-Zagreb 1981.
- ♦ *Deportarea etnicilor germani din Romania in Uniunea Sovietica (1945)*, [Alman Kökenli Rumenlerin Sovyetler Birliği'ne Sürgünü (1945)], der. Hannelore Baier, Braşov 1994.
- ♦ Dimitar Dimov, *Тютюн (Tütün)*, Sofya 2000.
- ♦ Dobri and Elena Djurov *Мургаш. Мемоару, [Mourgash. Anılar]*, Sofya 1983.
- ♦ *Dokumenti za borbata na makedonskiot narod za samostojnost i nacionalna drzava*, tom vtori, [Makedon Halkının Bağımsız Holocaust ve Ulusal Bir Devlet Kurma Mücadelesi Üzerine Belgeler, II], Üsküp 1981.
- ♦ Dragojlo Dudiç, *Dnevnik 1941* [Günlük 1941], Belgrad 1957.
- ♦ Polychronis K. Enepekidis, *To Olokaftoma ton Evraion tis Ellados 1941-1944* [Yunanistan Yahudilerinin Soykırımı 1941-1944], Atina 1996.
- ♦ Feridun Cemal Erkin, *Dışişlerinde 34 Yıl: Anılar-Yorumlar*, Ankara 1980.
- ♦ *Evreii din Romania intre anii 1940-1944, I. cilt: Legislatie antievreiasca* [1940-1944 Yılları Arasında Romanyalı Yahudiler, I. cilt: Antisemit Yasalar], der. Lya Benjamin, Bükreş 1993.
- ♦ *Evreii din Romania intre anii 1940-1944, II. cilt* [1940-1944 Yılları Arasında Romanyalı Yahudiler, II. cilt], der. Lya Benjamin, Bükreş, Hasefer, 1996, b. 44.; b. 98.
- ♦ Tone Ferenc, *Okupacijski sistemi na*

- ♦ Tone Ferenc, *Okupacijski sistemi na Slovenskem* [Sloven Topraklarında İşgal Sistemleri], Ljubljana 1997.
- ♦ Hagen Fleischer, *Stemma kai svastika. I Ellada tis Katochis kai tis Antistasis* 1941-1944, II. cilt [Taç ve Svastika. İşgalde ve Direnişte Yunanistan 1941-1944, II. cilt], Atina 1995.
- ♦ Giomtov Giakoel, *Apomnimonevmata* 1941-1943 [Anılar 1941-1943], Selanik 1993.
- ♦ Ivo Goldstein, *Holokaust u Zagrebu* [Zagreb'de Holocaust], Zagreb 2001.
- ♦ *Hitlers Weisungen für die Kriegsführung* 1939-1945 (der. W. Hubatsch).
- ♦ Josip Horvat, *Preživjeti u Zagrebu. Dnevnik* 1943-1945 [Zagreb'de Hayatta Kalmak. Günlük 1943-1945], Zagreb 1989.
- ♦ Josip Horvat, *Hrvatski mikrokozam izmeğu dva rata* (1919-1941) [İki Savaş Arasında Hırvatistan Mikrokozmozunu (1919-1941)]; u *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* [Yugoslav Bilim ve Sanat Akademisi Çalışması], Zagreb 1983.
- ♦ Hylli i Drites ["Işık Yıldızı"], *The Oriental Catholic Mission in Lushnje*, Aralık 1940, 601.
- ♦ Demir D. Hysolli, *Life of Death for Freedom*, USA 1995.
- ♦ John Iatridis (der.), *I Ellada sti dekaetia 1940-1950. Ena ethnos se krisi* [1940-1950 Yılları Arasında Yunanistan. Bunalım İçindeki Bir Ulus], Atina 1984.
- ♦ "Illegalcki Borec" [Yeraltı Savaşçısı], Ljubljana 2003.
- ♦ *Istoria tou Ellinikou Ethnous* [Yunan Ulusu Tarihi], XVI. cilt, Atina, Ekdotiki Athinon, 2000
- ♦ *Izvori za Osloboditelna vojna i Revolucija vo Makedonija, 1941-1945* [Makedonya'da Kurtuluş Savaşı ve Devrim Kaynakları, 1941-1945], I. cilt, 3. kitap, Üsküp 1970.
- ♦ Ulus Irkad, *Cypriots Together in the Second World War*, çev. Metin Kemal, "Friends of Cyprus Report", No. 46, güz 2003.
- ♦ Ilija Jakovljević, *Konclogor na Savi* [Sava Nehrindeki Toplama Kampı], Zagreb 1999.
- ♦ Fikreta Jelić-Butić, *Cetnici u Hrvatskoj* 1941-1945 [Hırvatistan'da Çetnikler 1941-1945], Zagreb 1986.
- ♦ Konstantin Katzarov, *60 години живяна история* [60 Yıllık Yaşayan Tarih], Sofya 1993.
- ♦ Danail Krapchev, *Избрани статии*, [Seçme Makaleler], Sofya 1992.
- ♦ Jure Kristo, *Sukob simbola, politika, vjere i ideologije u Nezavisnoj Drzavi Hrvatskoj* [Bağımsız Hırvatistan Devleti'nde Sembol, Politika, Din ve İdeoloji Savaşları], Zagreb 2001.
- ♦ Bogdan Krizman, *Pavelic i ustase* [Pavelić ve Ustaşalar], Zagreb 1978.
- ♦ Fitzroy MacLean, *Rat na Balkanu* [Balkan Savaşı], Zagreb 1964.
- ♦ "Magazin istoric" ["Tarih Dergisi"], Bükreş, Kasım 2002.
- ♦ Agnes Jensen Mangerich, *Albanian Escape: The true story of U.S. army nurses behind enemy lines*. The University Press of Kentucky 1999.
- ♦ Georgi Manav, *Черната скала* [Kara Kaya], Sofya 1997.
- ♦ Anđelka Martić, *Vuk na Voeinskoj cesti* [Vocin Yolundaki Kurt], Zagreb 1971.

- ♦ Mark Mazower, *Stin Ellada tou Hitler. I empeiria tis Katochis* [Hitler'in Yunanistan'ında. İşgal Deneyimi], Atina 1995.
- ♦ *Memoari patrijarha srpskog Gavrila* [Sırp Patrik Gavrilo'nun Anıları], Belgrad 1990.
- ♦ *Minoritati etnoculturale. Marturii documentare. Tiganii din Romania (1919-1944)* [Etnik-Kültürel Azınlıklar: Rumen Romanları (1919-1944). Tanıklık Belgeleri] der. L. Nastasa, A. Varga, C. A. Andreescu, Cluj Napoea 2001, b. 339.
- ♦ Bogdan Murgescu vd., *Istoria Romaniei in texte* [Okul Kitaplarında Romanya Tarihi], Bükreş 2001.
- ♦ E.C.W. Myers, *Greek Entanglement*, Londra 1985 (ilk baskı: 1955).
- ♦ Braşov Milli Arşivi, Bod Belediye Binası, dosya 76/1944, n. 83.
- ♦ Kosta Nikolić, *Strah i nada u Srbiji 1941-1944: Svakodnevnı zivot pod okupacijom* [Sırbistan'da Korku ve Ümit, 1941-1944: İşgal Altında Günlük Yaşam], Belgrad 2002.
- ♦ "Novo vreme" [Yeni Zaman], 25 Eylül 1942.
- ♦ James O'Donnel, *A coming of age: Albania under Enver Hoxha*, New York 1999.
- ♦ Faik Okte, *The tragedy of the Turkish Capital Tax*, Croom Helm Limited 1987.
- ♦ Branko Petranović, Momcilo Zecevit, *Jugoslavija 1918-1988, tematska zbirka dokumenta* [Yugoslavya 1918-1988, tematik kaynak derlemesi], Belgrad 1988.
- ♦ Stoyan Petrov-Chomakov, Духът на дипломацията [Diplomasinin Ruhu], Sofya 2002.
- ♦ "Politika", 28 Mart 1941.

- ♦ Ivor Porter, *Operatiunea Autonomus* [Özerk Operasyon], Bükreş 1991.
- ♦ John Ivan Prcela, Drazen Zivit, *Hrvatski holokaust* [Hırvatistan'da Yahudi Soykırımı], Zagreb 2001.
- ♦ Marin Preda, *Delirul* [Vahşet], Krakov 1975.
- ♦ Enver Redzić, *Muslimansko autonomastvo i 13. SS divizija* [Müslüman Özerklik Hareketi ve 13. SS Alayı], Saraybosna 1987.
- ♦ Bozo Repe, *Sodobna zgodovina. Zgodovina za 4. letnik gimnazij* [Çağdaş Tarih. Dördüncü Sınıflar İçin Tarih Kitabı], Ljubljana 2002.
- ♦ Bozo Repe, Cveto Kobal ile mülakat (video), Memorial Center Mauthausen.
- ♦ Boza Repe, *Nasa doba* [Bizim Zamanımız], Ljubljana 1996.
- ♦ Milan Ristović (der.), *Report of the chef rabbi of Yugoslavia, Dr. Isak Alkalaj, on the events in Yugos/avia between end March and end June 1941: "Nasi dozivljaji i utisci o pos/ednjim dogadajima u Jugoslaviji"* [Yugoslavya'daki son olaylar üzerine deneyimlerimiz ve izlenimlerimiz] "Tokovi istarije", 1-2/1997, s. 181-182.
- ♦ Constantin Sanatescu, *Jurnal* [Günlük], Bükreş 1993.
- ♦ Emil Sattolo, *Tragom istine* [Gerçeğin İzinde], Nova Gradiska 2002.
- ♦ Ioan Scurtu vd., *Istoria Romaniei intre 1918-1944 (culegere)* [1918-1944 Arasında Romanya Tarihi (derleme)], Bükreş 1982.
- ♦ Stanford J. Shaw, *Turkey and the Holocaust*, London 1993.
- ♦ David Smiley, *Albanian Assignment*, Londra 1984.

- ♦ "Srpski narod" [Sırp Milleti], 3 Haziran 1942.
- ♦ Ivan Stanchov, *Дипломат и градинар [Bir Diplomat ve bir Bahçıvan]*, Sofya 2000.
- ♦ Ivan Sibl, *Sjecanja 1-3 [Anılar 1-3]*, Zagreb 1986.
- ♦ Rastislav Terzioski, *Denacionalizatorskata dejnost na bugarskite kulturno-prosvetni institucii vo Makedonija [Makedonya'da Bulgar Eğitim ve Kültür Kurumlarının Ulusal Nitelikleri Silme Faaliyetleri]*, Üsküp 1974, sonrası: KPJ Tarih Arşivi, VII. cilt, Belgrad 1951.
- ♦ *Борбата на българския народ в защита и за спасяване на българските евреи по време на Втората световна война [İkinci Dünya Savaşı Süresince Bulgar Halkının Bulgaristan'daki Yahudileri Kurtarma ve Kollama Mücadelesi]*, Sofya 1978.
- ♦ *Оцеляването. Сборник документи 1940-1944 [Hayatta Kalış. 1940-1944 Belgelerinden Bir Derleme]*, Sofya 1995.
- ♦ *Tito Churchill: Strogo tajno [Tito – Churchill: Tamamen Gizli]*, der. B. Biber, Zagreb, Ljubljana 1981.
- ♦ "Tomori", 6 Ağustos 1940, 2; 11 Ağustos 1940, 2.
- ♦ Stajko Trifonov, *Българският национален въпрос 1919-1944 в: Нови студии по българска история 1918-1948 [Bulgaristan Ulusal Sorunu (1919-1944), Bulgar Tarihi Üzerine Yeni Makaleler 1918-1948]*, Sofya 1992.
- ♦ "Universul", 79/203. 1942, s.4; 5/01. 1942, s. 1; 291/28.10. 1944; 44/15. 02.1942; 318/26. 11. 1944.
- ♦ Riki Van Bouschoten, *Anapoda chronia. Syllogiki mnimi kai istoria sto Ziaka Grevenon (1900-1950) [Zor Yıllar: Ziaka Grevenon'da Kolektif Hafıza ve Tarih (1900-1950)]*, Atina 1997.
- ♦ Ivan Venedikov, *По делата им ще ги познаете [Onları Yaptıkları İşlerden Tanıyacaksınız]*, Sofya 1993.
- ♦ Aleksandar Vojinoviç, *Ante Pavelic*, Zagreb 1988.
- ♦ Evelyn Waugh, *The End of the Battle ("Sword of Honour" üçlemesi)*, Boston/New York/Londra 2000.
- ♦ Ahmed Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim* III. cilt, İstanbul 1970.
- ♦ Zbornik dokumenata i podataka o NOR naroda Jugoslavije. tom XIV, knjiga 1. Dokumenti cetnickog pokreta Draze Mihailovica 1941-1942 [Yugoslav Ulusal Kurtuluş Hareketinin Mücadelesi Üzerine Belgeler ve Olgular. Draza Mihailoviç'in Çetnik Hareketi Üzerine Belgeler, kitap no. I], Belgrad 1981, belge no. 34
- ♦ Zarko Zgonjanin, vd. (der.), *Kozara u Narodnooslobodilackom ratu. Zapisi i sjecanja. Knjiga sesta. [Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda Kozara. Metinler ve Anılar. Kitap VI]*, Belgrad 1978.
- ♦ *Zlocini fasistickih okupatora i njihovih pomagaca protiv Jevreja u Jugoslaviji [Yugoslavya'da Faşist İşgalciler ve Suç ortaklarının Yahudilere Karşı İşlediği Suçlar]*, Belgrad 1952.
- ♦ Dencho Znepolski, *Посмъртна изповед [Ölüm Sonrası Bir İtiraf]*, Sofya 1998.
- ♦ *Zenite od Makedonija vo Narodnoosloboditelna vojna [Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda Makedonya Kadınları]*, Üsküp 1976.
- ♦ Vladimir Zerjaviç, *Opsesije i megalomanije oko Jasenovca i Bleiburga [Jasenovac ve Bleiburg Hakkında Takıntı ve Megalomanlık]*, Zagreb 1992.

Görseller İçin Kaynakça

"Akbaba", 24 Ağustos 1939.

- ♦ Belgrad Şehir Arşivi

- ♦ Beograd, Narodna biblioteka Srbije. Zbirka plakata (Belgrad, Sırbistan Ulusal Kütüphanesi, Poster Koleksiyonu).
- ♦ Rifat Bali, *Musa'nın Evlatları, Cumhuriyet'in Yurttaşları*, İstanbul 2003.
- ♦ Hırvat Tarih Müzesi
- ♦ *Cumhuriyet Ansiklopedisi* II. cilt (1941-1960), İstanbul 2002.
- ♦ Vladimir Dedijer, *Dnevnik, 1941-1942 [Günlük, 1941-1944]*, 2. basım, Belgrad 1951.
- ♦ *Epopeja e Luftes Antifashiste Nacionalçlirimtare e Popullit Shqiptar, 1939-1944. [Arnavutluk Halkının Antifaşist Ulusal Kurtuluş Mücadelesi Destanı, 1939-1944]*, Tiran 1980.
- ♦ Hagen Fleischer, *Stemma kai svastika. I Ellada tis Katochis kai tis Antistasis 1941-1944, II. cilt [Taç ve Svastika. İşgalin ve Direnişin Yunanistan'ı 1941-1944, 2 cilt]*, Atina 1995.
- ♦ Devlet Arşivleri Galerisi, Zagreb.
- ♦ Abaz Hoxha, *Filmi Artistik Shqiptar 1957-1984 [Arnavutluk Sanatsal Filmleri, 1957-1984]*, Tiran, 1987.
- ♦ Istoriki kai Ethnologiki Etaireia tis Ellados (IEEE), *To epos tou '40. Laiki eikonographia [40'lar Destanı. Popüler İkonografi]*, Atina 1987.
- ♦ Istorijski Arhiv Beograda, Zbirka fotografija [Belgrad Tarih Arşivi, Fotoğraflar Koleksiyonu].
- ♦ Istorijski Arhiv Beograda, Uprava Grada Beograda [Belgrad Tarih Arşivi, Belgrad Şehir Yönetimi], SP III-48, k 157/15, 25 Eylül 1941.
- ♦ *Jugoslovenska grafika 1900-1950*. Katalog izložbe, Beograd, decembar 1977 -februar 1978 [Yugoslav Grafiği 1900-1950. Sergi Kataloğu, Aralık 1977 -Şubat 1978] Belgrad, 1977.

- ♦ Jugoslovenska Kinoteka, Belgrade [Yugoslav Film Kütüphanesi].
- ♦ "Karikatur", 24 Eylül 1942.
- ♦ Jure Kristo, *Sukob simbola, politika, vjere i ideologije u Nezavisnoj Drzavi Hrvatskoj [Bağımsız Hırvatistan Devleti'nde Semboller, Politika, Din ve İdeolojiler Savaşı]*, Zagreb 2001.
- ♦ Natasa Matausiç, *Jasenovac 1941-1945*, Zagreb 2003.
- ♦ Slobodan D. Milosevic, *Izbeglice i preseljenici na teritoriji okupirane Jugoslavije 1941-1945 [İşgal Altındaki Yugoslav Topraklarında Göçmenler ve Yeniden Yerleşimciler 1941-1945]*, Belgrad.
- ♦ Zagreb Şehir Müzesi.
- ♦ Atina Ulusal Tarih Müzesi.
- ♦ Sırbistan Milli Kütüphanesi, Belgrad.
- ♦ Kosta Nikolić, *Nemacki ratni plakat u Srbiji 1941-1944 [Sırbistan'da Alman Savaş Posterleri 1941-1944]*, Belgrad 2001.
- ♦ "Novo vreme" ["Yeni Zaman"], Belgrad, 16 Eylül 1942.
- ♦ www.pavelicpaoers.com
- ♦ Branko Petranović, Nikola Zutić (ur.), *27. mart 1941. Tematska zbirka dokumenata [27 Mart 1941. Tematik Belge Koleksiyonu]*, Belgrad 1990.
- ♦ Giannis Soldatos, *Istoria tou Ellinikou Kinimatografou [Yunan Sinema Tarihi]* I. ve II. cilt, Atina, 1999. "Stripoteka" .
- ♦ *The Jews of the Ottoman Empire and the Turkish Republic*, Londra, New York 1993.
- ♦ "Universul", Bükreş, no. 30, 1 Şubat 1942; 15 Mayıs 1942; no. 272, 5 Ekim 1942; no. 281, 14

Ekim 1942; no. 249, 12 Eylül 1943; 6 Ekim 1944; 26 Ekim 1944.

- ♦ Aleksandar Vojinoviç, *Nije sramota biti Hrvat ali je peh [Hırvat Olmak Utanılacak Bir Şey Değil Ama Talihsizliktir]*, Zagreb 1999.

Haritalar İçin Kaynakça

- ♦ **Harita 1:** *İkinci Dünya Savaşı, 1939-1942* - Harita 50 (s.178): Paul Robert Magocsi, *Historical Atlas of Central Europe*, (University of Washington Press, 1993, 2002).

- ♦ Atina Savaş Müzesi. Britanya Koleksiyonu.
- ♦ *Zlocini fasistickih okupatora i njihovih pomagaca protiv Jevreja u Jugoslaviji [Faşist İşgalciler ve İşbirlikçilerinin Yugoslavya'da Yahudilere Karşı İşlediği Suçlar]*, Belgrad 1952.

- ♦ **Harita 2:** *İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Güneydoğu Avrupa* - Harita 52 (s.186) : Paul Robert Magocsi, a.g.e.

